

Krénusz Tóth Erzsébet

ZSELICKISFALUD TÖRTÉNETE

Köszönetnyilvánítás

Köszönöm azoknak, akik munkám során segítettek, bízattak, dokumentumokat, családi emlékeket, fényképeket bocsátottak rendelkezésemre s így módon is hozzájárultak ahhoz, hogy ez a munka elkészülhessen, gazdagodhasson. Különösen nagy érdem illeti Zóka Tibor volt polgármestert, Horváth Tibor polgármestert, Gueth Péter református lelkészt, dr. Juhász Magdolnát, Zóka Évát, Bellai Zoltánt, dr. Eperjessy Ernőt, dr. Hegedűs Endrét, Hegedűs Zoltánt, Jemerik Irmát, Karácsony Tamásné, Kis Józsefet, Nagy Zoltánt, Ölbei Miklóst, Steiner Imrét, dr. Trogmayer Ottót, Tóth Kálmánt, Tóth Tibort. S nem utolsó sorban köszönöm családom, férjem és gyermekeim türelmét, megértését, hiszen tőlük vettem el azt az időt, ami ennek a munkának a megszületéséhez szükséges volt.

Tartalom

Köszöntő	5
Zselickisfalud földrajzi helyzete és természeti adottságai	7
A falu	11
A föld	13
Az adóösszeírások és különböző felmérések tükrében	33
A falukép alakulása	46
Élet a faluban	54
A XX. század	74
Levelek a frontról	76
A Tanácsköztársaság	87
Zselickisfalud monográfiája, 1951.	95
Kihalt települések	108
Az egyház	128
A református egyház	128
A katolikus egyház	139
Az iskola	142
A református iskola	142
A katolikus iskola	150
Az állami iskola	157
A falu ellátása	163
Elődeink kincsestára	167
Szólások	168
Népdalok	170
Szokások	181
A viselet	195
A ház	211
Életutak-életpályák	216
Jövőkép	232
Függelék	236
Felhasznált irodalom	249

„Néztem a sötétbe, sötét éjszakába,
Régi elhúnyt idők homályos titkába,
S amint belenéztem, hosszasan merevül:
A ködök országa ím megelevenül”

Arany János: Csaba királyfi
előhang

Tisztelt olvasó!

A zselickisfaludi emberek, emberöltők előtt tisztelgünk azzal, hogy e kötetben bemutatjuk e falu történetét, a hajdan itt élők sorsát, életvitelét, a paraszti kultúra változásait a falu megszületésétől napjainkig.

Nehéz arról a helyről beszélni ahol élünk, ami sok ember szülőhelye generációk, évszázadok óta. Kettősen is nehéz az, ha bevezető sorokat kérnek ahhoz a könyvhöz, melynek szinte minden sora, tárgya, emléke az otthont, a tájat, és annak népét idézi, mert hangulatokat, emlékeket, érzelmeket kelt.

Zselickisfalud egyszerre a mindennapi szépet és vele, a kézzel fogható világot jelenti nekem. Remélem, a könyv elolvasása után az olvasónak is ezt jelenti majd, hiszen betekintést nyerhet a történelem ablakán keresztül az itteni világba, közelebb kerülhet az itt élő emberekhez.

Méltán gondolhatnánk, hogy e könyv a Zselickisfaludiaknak szól, legyen az őslakos, vagy „gyüttment” – ahogy itt mondják. Meggyőződésem azonban, hogy mindenkinek szól, aki a térségben él, hiszen az itt élő emberek sorsa szorosan összefonódott. Közös érdekek, rokoni szálak, közös munkaalakalmak, szerelmek, barátságok, nehezebb vagy olykor jobb sorsok, vallás, iskola, népszokások, politikai rendszerek, bírók, tanácselnökök, polgármesterek fonták egyre szorosabbra az öt községben élő emberek gondolkozását, létét.

E könyv sok-sok érdekesnél érdekesebb adatot, eseményt tartalmaz Zselickisfalud földrajzi helyzetétől kezdődően a népesség változásain keresztül a vőfélyversekig. Leginakább talán mégis a régi fotók, a letűnt gazdag kultúra, népdalaink, népviseleteink, szokásaink érintik meg az olvasót. Mohón lapozzuk az oldalakat és rácsodálkozunk: ez mind Zselickisfalud! A személyhez is szóló könyvben sok ismerős arc, ismerős név köszön vissza a sorok közül.

E könyvlapok idézik, és velük együtt idézi az író a mának küldött üzenetét: itt e gyönyörű tájon évszázadok óta emberek élnek, hol többen, hol kevesebben, de békében és harmóniában a világgal, egymással. Tegyük ezt ma is, hiszen a közösség összetartó ereje további évszázadokat jelenthet együtt.

Zselickisfalud

Köszönöm a lelkiismeretes kutató, gyűjtő munkát Krénuszné Tóth Erzsébet történelem tanárnőnek, aki e könyvet nagy lelkesedéssel, odaadással fogalmazta meg és szerkesztette.

Az írón túl a megrendelő személye is igen lényeges. Zóka Tibor polgármester úré, aki közel 20 évig vezette a falu közösségét, ismeri e táj minden zegét-zugát. Szerette volna, hogy a falubeliek gyökereiket megismerjék, és ezáltal identitásunk erősödjön. Talán rejtett szándéka volt az is, hogy e néhány száz oldal jobban összekovácsolja az itt élőket, a Zselickisfaludiakat, mert tudta, hogy a közös múlt megismerése közös gondolkodásra sarkallhat mindenkit, aki e gyönyörű tájon él és élni fog.

Horváth Tibor

Zselickisfalud földrajzi helyzete és természeti adottságai

Zselickisfalud Magyarország délnyugati részén, Somogy megyében, Kaposvártól déli irányban mintegy 12 kilométerre található. A kisközség a Dunántúli-dombság részét képező Zselic egyik legszebb völgyébe települt. A községhatár tengerszint feletti magassága 147 méter és 282 méter között váltakozik. Legmagasabb pontja a község belterületétől keletre található Barkó-hegy (282 m), legalacsonyabb pontja pedig a Szilvási-patak völgyében (147 m) található, ahol a patak északi irányban haladva elhagyja a községhatárt. A környék tulajdonképpen alacsony dombvidék, mégis sok helyen hegyvidéki jellegű a tájkép az erősen tagolt felszín, a meredek völgyoldalak és a jelentős területeket borító erdőségek következtében.

Földtan

A dombvidék felszínének földtani jellegét az a löszszerű lejtőüledékből álló takaró adja meg, mely különböző vastagságban (3–30 m) borítja be az előző geológiai korok képződményeit. A lösz földtani értelemben véve fiatal, laza üledék, mely a jégkorszak (pleisztocén) hideg-száraz éghajlati körülményei között, a szél által szállított és lerakott, hulló porból képződött. A löszös alapkőzeten a magasabb fekvésű területeken különböző típusú barna erdőtalajok alakultak ki, míg a széles, nedves völgytalpakon réti talajok előfordulása jellemző.

Éghajlat

A terület éghajlata mérsékelt meleg, mérsékelt nedves, enyhe telű, szubmediterrán jellegű. A Zselicben a környező dél-dunántúli dombsági tájakhoz viszonyítva több a csapadék, évi összege elérheti, helyenként meg is haladhatja a 800 millimétert. A sokévi átlag alapján a csapadéktartás tekintetében jellemző a május-júniusi csapadékmaximum, mellette egy második, őszi – mediterrán klímahatásra utaló – esős időszak is van. Az évi középhőmérséklet a területen átlagosan 10–10,5°C között változik.

Vízrajz

A községhatárban kelet-nyugati irányú vízválasztó gerinc húzódik. Az ettől északra levő területek a Kapos, a délre fekvő területek pedig a Dráva folyó vízgyűjtő rendszeréhez tartoznak. A környék vízhálózata sűrű, de a patakok döntő hányada – a hozzájuk tartozó kicsiny vízgyűjtő területek miatt – kevés vizet szállít, vízjárása ingadozó. A kis patakok általában mélyen bevágódnak a laza üledékbe, a völgyoldalak gyakran szakadékosak. A község határának vizeit észak felé a Szilvási-patak gyűjti össze és szállítja a Berki patakba, amely később a Kapos folyóba torkollik. Dél felé a Márcadó-árok gyűjti össze a lefolyó vizeket, melyek a Keleti-Gyöngyös-patakon át a Dráva folyóba tartanak.

A község belterülete mellett haladó Szilvási-patak medre egyben községhatár is, a patak egyik partjára Zselickisfalud, a másikra Szilvásszentmárton települt.

Természetes növényzet

Az emberi használatok előtt a községhatár teljes területét erdő borította. A jelenlegi erdők nagy része ennek maradványa. A széles, lapos dombhátak és lankás domboldalak természetes erdőtársulása a területen az ezüsthársas bükkös (*Vicio oroboidi-Fagetum*), mely a nyugat-balkáni térségben honos hasonló erdőkkel van a legközelebbi rokonságban. Igen gazdag faji összetételű társulás, aljnövényzetében szubmediterrán elterjedésű növényfajok előfordulása jellemző. Az ezüsthársas-bükkösök mellett, részben azokkal kevert állományokat alkotva, de főként hűvösebb völgyalakban illír gyertyános-tölgyesek (*Helleboro dumetorum- Carpinetum*) növény-társulásai találhatók. Ezek lombkoronaszintje sokkal vegyesebb összetételű, mint a bükkösöké, benne a kocsánytalan tölgyön és a gyertyánon kívül a madárcseresznye, az ezüsthárs és a cser-tölgy is fontos szerepet játszik, sőt ezekhez gyakran juhar, szil és egyéb hárs fajok is elegyednek. A községhatár területének túlnyomó részét borító bükkös és gyertyános-tölgyes erdők aljnövényzete igen fajgazdag, különösen a lombfakadás előtt virágzó hagymás-gumós növények színes sokasága szembetűnő. Igen kis területi kiterjedéssel más természetes erdőtársulások is előfordulnak a területen: a mély völgyekben futó állandó vízfolyásokat helyenként égerligetek (*Carici pendulae-Alnetum*) kísérik, a kissé kiszélesedő völgyszakaszokon tölgy-kőris-szil (*Knautio drymeiae-Ulmetum*) ligeterdő és égeres mocsárerdő (*Angelico sylvestri-Alnetum*) is előfordul. A tájhasználat során kivágott nedves erdők helyén több helyen zsombékosok, magsás-rétek és mocsárrétek alkotják a másodlagos természetes növénytakarót.

Tájhasználatok

A térségben a szakadékos völgyek, az erősen tagolt felszín következtében hosszú ideig akadályoztatva volt az intenzív mező- és erdőgazdálkodás. Zselickisfalud térségében a tájkép jellegét ma is a nagy, összefüggő erdőségek határozzák meg. A környék természeti értékekben bővelkedik, ezért több mint 9000 hektár területen védett természeti terület került kijelölésre 1976-ban, a Zselici Tájvédelmi Körzet. A zselickisfaludi határban található erdők és gyepek nagy része (összesen több mint 1600 hektár) is ehhez a tájvédelmi körzethez tartozik. A természetvédelmi célú hasznosítás az ember és természeti környezete tartós, harmonikus együttélését, a hagyományörző, extenzív gazdálkodási formákat részesíti előnyben. A természetes környezet elsősorban a biogazdálkodás, a legeltetési állattartás és az üdülési, turisztikai célú hasznosítás számára jelent kedvező feltételeket.

Dr. Juhász Magdolna főmuzeológus

*A farkasboroszlán (*Daphne mezereum*)
illatos virágú cserje*

*Kora tavasszal virágzik a berki szellőrózsa
(*Anemone nemorosa*)*

Gyertyános-tölgyes erdő Zselickisfalud határában

*A bókoló fogasír (Dentaria enneaphyllos)
hegyvidéki növény*

*Az atlanti-szubmediterrán elterjedésű
szúrós csodabogyó (Ruscus aculeatus)*

Ezüsthársas bükkös a Köves-kúti-erdőben

A falu

Kys Folud/Kysfalud/Kysfalu/Kysfalwd/Kisfalud/Kisfalva

A falu létrejöttével kapcsolatban az egészen biztos, hogy nem olyan ősi település, mint Ropoly, Márcadó vagy Enyezd.

A ropolyi uradalom 1192-es határjárása nem említi. Sem úgy, hogy az uradalommal határos település, sem úgy, hogy az uradalomhoz tartozó település. Ezért jó okunk van azt feltételezni, hogy akkor még nem létezett ilyen nevű falu. Györffy György a rendelkezésre álló források alapján rekonstruálta a XIII. század eleji Ropoly-vári uradalmat. Térképén szerepel Szerdahely, Szenna, Patca, Szentmárton, Márcadó, de Kisfalud nem¹.

1339-ben találkozunk először Kys Folud említésével. Mint a neve is mutatja, apró település volt csupán az óriási erdőrengetegben. A környező falvaktól is mérete különböztette meg. Források hiányában még megközelítőleg sem tudjuk meghatározni az itt élők házainak számát. Lakói kemény munkával irtották ki az erdőt, s tették termővé a talajt. A kis házak természetesen fából készültek. Olyan kicsiny volt ez a település, hogy még temploma sem volt. Neve 1346-ban Kysfalud, 1403-ban Kysfalu, 1470-ben pedig Kysfalwd alakban bukkan fel.² Ez a Kisfalud a források szerint Boldogasszonyfa és Vásárosbéc vidékén feküdt. Vajon azonos a mai Zselickisfaluddal? Ha egy korunkban készült térképet veszünk a kezünkbe, akkor azt látjuk, hogy valóban a két település között helyezkedik el Zselickisfalud, de tőlük északi irányban, mintegy háromszöget alkotva a három település. A régi Kisfalud nem feltétlenül a mai falu területén, hanem tőle néhány száz vagy akár ezer méterre is lehetett, ezért azt mondhatjuk, hogy az 1339-ben említett Kys Folud, a mai Zselickisfalud őse lehet. Mindenesetre a Zselicben a XIV. században létezett Kisfalud nevű település. S az is biztos, hogy a XV. században Újlaki Miklós egyik familiárisa kezén volt³. 1555-ben Kaposvár török kézre került, s vele együtt sok más település mellett Kisfalud is. A falu a török hódoltság idején is lakott volt. 1695-ben részbirtokosai Esterházy és özv. Dobiné⁴ majd az Esterházy-hitbizomány része. Az Esterházy-család tulajdonában volt a II. világháborút követő államosításig.

1 Györffy György: Kaposvár az Árpád-korban in Kaposvár várostörténeti tanulmányok, Kaposvár 1975, 69.p.

2 Dr Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában II. kötet Budapest, 1984

3 Kubinyi András: A kaposújvári uradalom és a Somogy megyei familiárisok szerepe Újlaki Miklós birtokpolitikájában in Somogy megye múltjából 1973, 98.p.

4 Összesítő kivonat a kaposvári kamarai kerületi tiszttartó 1695. évi összeírásából Országos Levéltár P. 108. Esterházy család hercegi ága levéltára

12

Föld

A falun élő emberek megélhetését a mezőgazdasági munka biztosította. Minél több földje volt valakinek, annál módosabbnak számított. A Zselicben a föld jelentős része erdő. Ezért az itt élők disznaikat az erdőben makkoltatták. Ugyanakkor az erdő és a dombvidék túlsúlya behatárolta a gabonaföldek területét. Nagy becsben tartották a megművelhető földdarabokat. Mindenki igyekezett megtartani, – esetleg gyarapítani – az örökölt földet.

Az urbárium⁵

1767-ben Mária Terézia Magyarország királynője rendeletben szabályozta, hogy a jobbágyságok a földesúrnak milyen szolgáltatásokkal tartoznak. Ahhoz, hogy ezt a rendeletet végre tudják hajtani, fel kellett mérni minden egyes faluban az akkori állapotokat, melyik jobbágnak mekkora telke volt. Ennek az összeírásnak köszönhető, hogy a falvak lakóinak/gazdáinak nevét ismerjük. Sőt azt is tudjuk, mekkora telekkel rendelkeztek.

Mivel az ország egyes vidékeinek domborzata és ebből következően a föld termékenysége eltérő volt, ezért az egy telekhez tartozó szántóföld nagysága is eltérő. Zselickisfaludon 1 egész telekhez 24 hold szántóföld („minden holdban 2 pozsonyi mérőt számolván”), 10 szekérre való rét („mivel sarjú is kaszáztatik”) tartozott. A fél, a negyed (fertály) telek értelemszerűen a fentiek felét illetve negyedét jelentette. Arra is volt példa, hogy a szántóföld vagy a rét kevesebb volt a megadottnál. Ilyenkor a másiktól pótolni kellett.

Zselickisfaludon egy 1550-ben életbe lépett törvény szerint a jobbágyságok árulhattak bort, mégpedig Szent Mihály napjától (szeptember 29.) Szent György napjáig (április 24.).

A rendelet gondoskodott arról is, hogy a jobbágyság állatainak elegendő legelője legyen. Az erdőből „dült” és száraz tűzifát szedhettek a jobbágyságok. Ezért cserébe egy öl fát kellett az uraság házához vagy más kijelölt helyre vinni és két „gyalog parasztnak” felvágni.

Ha építkeztek, úgy ingyen vehették a szükséges fát az erdőből, de a földesúr joga volt kijelölni a fákat.

Az egész telkes jobbágy köteles volt minden héten egy napot (napkeltétől napnyugtáig beleszámítva a munkába és munkából jövetelt, etetés, itatás idejét) két marhával maga szekerekkel, szántáskor pedig 4 marhával maga ekéjével vagy boronájával szolgálni a földesúrnak. Ha nem volt a jobbágnak igavonó állata, akkor heti két nap kézi munkával kellett a földesúr földjén szolgálnia. Kaszáláskor, aratáskor és szüretkor a földesúr duplán vehette a robotot, de azt bele kellett számítani a többi hétbe.

⁵ SML Zselickisfalud Urbariuma

A házas zsellér évi 18 nap, a házatlan zsellér pedig 12 nap kézi robottal tartozott. A robotot meg lehetett váltani készpénzzel, de örökre nem.

A jobbágy természetesen adózott is a földesúrnak pénzben (egész telkes évi 1 Ft-ot) és természetben (egész telkes – 2 csirke, 2 kappan, 12 tojás, 1 icce vaj), valamint 30 egész telek után 1 borjút vagy 1 Ft 30 krajcárt. A természetben fizetett adót köteles volt megismételni a földesúr vagy asszony menyegzőjekor is. Az egyháznak is fizetett adót: minden az évi földi termésből – beleértve a méhet, bárányt, gidát ... is –, a kilenced részt.

A jobbágyok védelmét szolgálta az, hogy azt is meghatározta a rendelet, miből nem szabad adót szedni, például lúdtollból.

Az urbariumot olvasva képet kapunk arról is, hogy a XVIII. század második felében milyen büntetésekkel illethette a földesúr jobbágyát: robot, azaz ingyen munka a földesúr hasznára, pálcáütés, korbácsütés, böjtölés („száraz kenyér és víz mellett sanyargattassék – 3 napnál tovább ne”⁶), tömlöc, pénzbüntetés. A község csak a földesúr tudomásával vehetett fel kölcsönt. Csak a földesúr engedélyével lehetett beköltözni, illetve elköltözni a faluból. Ha nem így történt, úgy a házukat elvesztették az érintettek. A falu belső rendtartásáról is megemlékezett a rendelet.

Ezzel a rövid áttekintéssel próbáltuk felvázolni azt, milyen volt a jobbágyok élete majd két és fél évszázaddal ezelőtt. Mennyi földön gazdálkodhattak, milyen szolgáltatásokkal tartoztak a földesúrnak és az egyháznak, mennyit adóztak, s milyen büntetések vártak rájuk, ha megszegték az írott vagy íratlan szabályokat.

Most pedig lássuk név szerint, kikről is beszéltünk eddig! Kisfalud nevű helység úrbéri tabellája (Függelék 1) szerint 1767-ben a következő jobbágyok és családtagjai voltak a herceg Esterházy-család jobbágyai:

egész telkesek: Bakács Mihály
Bereknyei Gergel
Filotás Márton
Szőke Márton (bíró)
Filotás Gergely
Kollár János
Dezső Gergely

háromnegyed telkesek: Bereknyei György

Zselickisfalud

féltelekesek: özv. Bereknyei Gergely

Bereknyei Ferenc

Bereknyei Péter

Filotás János

Dezső János

Dezső István

Vida József

Tóth Gál Gergely

Vida János

Tóth János

Vida András

Tóth Márton

Nagy Mihály

Vida Péter

Filotás István

Cseh György

Kis Vida János

negyedtelkesek: Kis György

Kis Gergely

Bereknyei Mihály

Váczi Mihály

Szabó János

Szabó Gergely

Szabó István

Szabó Mihály

Kis Tóth Gergely

Tóth Mihály

Nyakas János

özv. Tóth Gergely

Tóth Mojses

Galambos Márton özvegye

Takács Mihály

Kis Filotás Mihály

Fejes György kovács

Tóth Ferenc

Kiss István

házas zsellérek: Hegyi Gergel

Radák András

Az összeírásból megtudtuk, hogy 1767-ben Kisfaludon 46 család élt, melyből 44 család rendelkezett földdel. Ha a telek nagyságát vizsgáljuk, akkor láthatjuk, hogy a legtöbb (19 család) a negyed telek (6 hold szántó), és a fél telek (17 család – 12 hold szántó). Jómódúnak csak a 7 egész és egy háromnegyed telekkel bíró család mondható. A Tóth, Vida és Szabó családoknál a legszembetűnőbb a telek elaprózódása. Hét család (Tóth-8, Bereknyei-6, Filotás-5, Vida-5, Szabó-4, Dezső-3, Kiss-3) képezte a Zselickisfaludon élő családok 77 %-át.

A falunak 21 egész telke volt, melyen osztozott a 46 család. Ez 565 hold szántóföldet, és 210 szekérre való rétet jelentett számukra. A falu 1153 nap ígás robot, vagy 2306 nap kézi robotot volt köteles teljesíteni Esterházy herceg birtokán. A pénzben fizetendő adó 44 forint volt. A természetben fizetett adó a következőképpen alakult: 21 öl tűzifa, 126 funt (fonyás) kender, 21 icce kifőzött vaj, 42 kappan, 42 csirke, 252 tojás. A két zsellér 18–18 nap kézi robottal tartozott és 1–1 forint adót fizetett.

A jobbágyi viszony megszűnése

1848. április 11-én V. Ferdinánd szentesítette a '48-as alkotmányként ismertté vált törvényeket. Ezek között találjuk azt is, amelyik a jobbágyok felszabadításáról szól. Ennek értelmében a volt jobbágyok tulajdonukba kapták az általuk használt úrbéres földeket. Ugyanakkor a nem úrbéres földek (szőlők, irtásföldek...) továbbra is a földesúr tulajdonában maradtak az ezekhez kapcsolódó szolgáltatásokkal együtt.

1848-ban a Kaposvári Uradalom úrbéres területe Zselickisfaludon a következőképpen oszlott meg: 23 magyar hold belsőség, 1magyar hold kert, 323 magyar hold rét, 833 magyar hold szántó, 294 magyar hold legelő, 214 magyar hold szőlő. Erdő nem tartozott az úrbéres területhez. Összesen 1688 magyar hold úrbéres terület volt Zselickisfaludon.

Az 1848-ban végzett felmérés szerint Enyezd, Márcadó és Denna már pusztá volt, csupán erdő borította ezeket a területeket: Enyezdet 892 magyar hold, Márcadót 1194 magyar hold.

Bár az 1848/49-es forradalmat és szabadságharcot leverték, s az önkényuralom évei következtek, de a jobbágyfelszabadítást nem lehetett meg nem történné tenni. A fegyveres harc miatt az úrbérrendezést nem lehetett befejezni. Erre éppen a Bach-rendszer ideje alatt került sor.

A földesurak igyekeztek minél kevesebb földet úrbéres földként elismerni, ugyanakkor a jobbágyok foggal-körömmel ragaszkodtak az általuk használt föld tulajdonlásához. A vitás ügyeket az Urbéri Törvényszék volt hivatott kivizsgálni és ítéletet hozni.

Minden községben, így Zselickisfaludon is akadtak vitás ügyek:

Verbay István református tanító azért fordult az Urbéri Törvényszékhez 1856 decemberében, majd 1857 augusztusában, mert a Kaposvári Uradalom megcsonkította a tanítói telket. Így a tanító megélhetése került veszélybe.

1859. november 21-én kelt Zselickisfaludon egy másik levél. Ebben a zselickisfaludi, szilvásszentmártoni, patcai, szennai, és márcadói katolikusok kéri a Törvényszéket, hogy Zselickisfaludon létrehozassanak egy iskolamesteri állomást és „fenntartására pedig ¼ teleknek kegyes kieszközöléséért esedeznek.”⁷ Levelük szerint az említett településeken 650 katolikus élt: Zselickisfaludon 250, Szilvásszentmártonban 80, Márcadón 130, Szennában 150, Patcán 40. A „tágas mezőn parlagon heverő helységeknek”⁸ éppen Kisfalud a középpontja, ezért szeretnék itt létrehozni az iskolát a „jövő nemzedék polgá-

⁷ SML Zselickisfaludi Urbéri peres iratok

⁸ uo.

riasultsága és vallásossága, – e kettős szent nagy horderejű cél érdekében.”⁹ A levelet 40 zselickisfaludi, 13 szilvásszentmártoni, 7 patcai, 34 szennai és 31 márcadói katolikus írta alá. Egy 36 krajcáros bélyeget is ragasztottak rá. A Törvényszék indokoltnak találta a kérelmet, mert a másnapi terepszemle alkalmával megkísérelték a megegyezést kieszközölni.

A vitás ügyek lezárását követően jöhetett létre az örök egyezség a volt földesúr és a volt jobbágyok között. Ennek aláírására Zselickisfaludon 1864-ben került sor. Talán nem érdemtelen beleolvasni és élvezni a XIX. századi ízes magyar nyelvet:

„Örök Egyesség

Melynek ereje mellett egy részről Kaposvári Uradalom Tisztsége – Fő Méltóságú Galanthai Herczeg Eszterházy Pál az jóváhagyását fent tartva – Más részről Kaposi járásban fekvő és Kaposvári Uradalomhoz tartozó Zselicz Kisfaludi község Elöljárói, bizalmi férfiai, ’s összes lakosai, az ezen községben 1848-ik évben Urbéri szolgálat alatt állott 27 $\frac{1}{4}$ telek és 1 urbéri zselléri ülés, még is a’ helybeli lelkész, Oskola tanító, Jegyző, – Ref. templom, és helység által birt urbéri és javadalmas birtokok úgy mint belső telek, rétek, földek, úgy Urbéri legelő, és fázás, a’ javadalmasokat illetné, – mind két részről elálván azon rendező és legelőt, ’s fázási haszonvételt el különözö pertől, mely uradalmi részről ezen község ellen 1837^{ik} évi april 12^{én} kezdetett és folytatólag 1856. évi Dec. 11^{én} folyamatba tétetett a’ következő, örökös és meg másolhatatlan egyességre léptünk.

1^{ör} A belsőségek rendezése a volt jobbágyok szabad tetszésére bizatik, úgy mindazáltal, hogy azok, kik uj belsőséget ohajtanának, magokat a’ kiosztás előtt a’ helység birája által, a’ munkálodó mérnök urnál annak idejében bejelentessék, úgy továbbá, hogy a’ telki illetőséget meg haladó belsőségi felesleg, szinte a’ régi, mint ujonan mérendők-nél kinek, kinek külső, még pedig rét járandóságában tudassák, és számítaskék, - úgy véve hogy a régi házak és egyéb épületek el pusztításához, ezeknek át helyezéséhez vagy ujaknak építéséhez az Uradalom sem kész pénzel, sem anyagokkal, sem bár mi egyebekkel járulni ne tartozzék, hanem mindezeket magok a’ volt jobbágyok ön erejökkel meg tenni kötelessek legyenek, a’ zselléri belsőség, úgy a’ mind most áll, meg maradni fog.

2^{ör} Minthogy ezen Urbéri helyiség területe az Urbérbe hozatalakor a II^{ik} osztályba soroztatott, járna egy telekre 24 hold szántó föld, a’ régi mérés után kijött felesleg úgy adjustatokra nézve mig is úgy egyeztek meg a’ felek, hogy a 27 $\frac{1}{4}$ Urbéri telekre telki járandóságon felül ad az Uradalom minden egy egész telekre 6 az az hat holdakat, úgy hogy sem a’ régi, sem az uj osztályzatot tekintetbe nem véve ki méré egy egész telekre 30 az az Harmincz holdakat 1200 □-öllel számítva: – fog pedig ezek ki osztása kezdetni az

⁹ uo.

ugy nevezett Álogosi, és Göbecsi ritkitott legelőtől kezdve felfelé, az ugy nevezett Alsó és Felső Köveskúti, Szilvási dűlőben, úgy hogy a volt jobbágyok mindazon földeket, és mindenütt mellyek a' térképen a' legelőtől huzott vonal, úgy a' SzilvásSzentMárotni, Pattczai, Szennai, Töröcskei és Ropoli határok között helyheztetve vagynak, a' vizmosások kihagyásával, minden ellen vetés nélkül elfogadni tartozzanak: – a' már említett két dűlőkön kívül folytattatni fog továbbá a' kiosztás, a Rozsonnai, Szöllőmezei, dombírtási gödöri, Hegy aljai, puszta Szöllői, Babosírtási, Nagy és Kis csősz, melléki, Bagovölgyi, Szöllőaljai, és ezek kiosztása után végre Ornai, Várvi, Meleg völgyi –, és szükség esetére Puszta hegyi, Szentekkertjei, Csurgói és Banko hegy aljai dűlőkben – a' mennyire szükségeltetni fog, meg jegyezvén, hogy a közbe eső Urasági földeket szinte 1200 □-ölével véve holdját, elfogadni tartoznak továbbá ismét hogy a Töröcskei határ szélén lévő keskeny erdőt szinte szántóföldbe elfogadják és a' kiknek esik, az Uradalom Hozzá járulása nélkül szántó földde alakítják: – utoljára hogy a' javadalmas telkek után járó földek azon mennyiségben fognak kiadni, mint a' mennyiben eddig biratták.

3ra A 27 ¼ Urbéri telekre kiadja az uradalom a réteket azon helyeken, hol azok addig voltak, úgy hogy ezeknek kiosztása is szinte a ritkitott legelőnél kezdődjék és nevezetesen a' Göbecsi és Szilvási réteken – úgy menjen felfelé a' Berekszei, Falualjai, Jégfai, Hosszu és Várvi réteken, a' mi még ezekből ki ne kerülne, a' kis Várvi és Körtefői rétekből adassék ki, ad pedig az Uradalom 1 egész telekre 11 az az tizenegy hold rétet, minden külömbség nélkül, holdját 900 □-öllel számítva, meg jegyezvén hogy mivel a' volt jobbágyok rétekben is bírnak felesleget, – ad az Uradalom minden egy egész telekre egy tagban az egész községnek ki mérendő 1 hold, és így összesen 27 ¼ hold rétet kender földnek...”¹⁰

Az egyezés nagyon részletesen tér ki mindenre. Legelő illeti meg a 27 ¼ telken kívül a zsellért, a lelkész urat (1 egész telek illetőségre számítva), az „oskola tanítót” (½ telek) és a jegyzőt (½ telek). A falu és a templom ½ telkére nem számítottak legelőt, mert azokról nem is adóztak. A legelő nagyságát 1 egész telekre 16 hold 1200 □-ölével mérték ki. A jobbágyoknak joguk volt az uradalom erdejében fát gyűjteni (fáizás). Az egyezés szerint az uradalom kiadta a fáizási erdőt a volt jobbágyoknak, 1 egész telekre 4 hold erdőt számolva. Ezt az erdőt a Göbecsi és az Álogosi erdőből hasították ki. A fáizási erdőt a volt jobbágyok az Uradalom kizárásával használhatták. Az uradalomnak felügyeleti joga nem volt felette. Ez azt is jelentette, ha a volt jobbágyok az erdőt kipusztítják, kárpótlást az uradalomtól nem kaphattak.

¹⁰ uo.

Zselicz Kisfalud

Mivel az uradalmat így teljesen elkülönítették a volt jobbágyi földektől, a felek meg-
egyeztek abban, hogy 6 hónapon belül meghúzzák mindenütt a választóvonalat. A ter-
heket a két fél egyenlő arányban viselte. Az erdőben a fák között 50 ölenként apróbb
halmokat emeltek, a mezőben, réteken pedig keskeny árkot húztak. A kihalás költsé-
geit az uradalom viselte, de az ahhoz szükséges szekeres és gyalog napszámokat a volt
jobbágyság ingyen végezte.

Az egyezés utolsó pontja a következő volt:

„Mi a Zselicz Kisfaludi helységnek előljárai, bizalmi férfiai és összes lakosai, be látván
azt, hogy ezen Urbéri egyesség tulajdon kívánságunk szerint, és valóságos hasznunkra
kötött, köszönettel vévén Fő Méltóságu volt földes Uraságunknak ebben erántunk
mutatott kegyeit, az Uradalom által belsőségünknek, szántó földünknek, réteinknek,
legelőnknek és erdőnknek fent írt módon és ki kötések mellett leendő kiadásában nem
csak beleegyezünk, hanem ezen egyességet magunkévá tesszük, és azt mind magunk
örökre meg tartani, mind maradékainkkal, és bár mi némű jog utódainkal meg tartani,
és meg tartatni magunkat ünnepélyessen kötelezzük.

Kelt. Kaposvárott September 13^{án} 1860”¹¹

A dokumentumot a falu előljárai Tüsér János bíró, Arató József, Farkas István, Kulcsár
János, Bereknyi Samu, Cseh I. József, Tanai János, Zóka Ferenc, Szabó József és Filotás
József írták alá.

Ugyanez év december 30-án megerősítette az egyezséget herceg Esterházy Pál teljha-
talmú megbízottja.

Az egyezés tartalmát a falu lakosaival is ismertették, akiknek szintén alá kellett írni
azt (függelék 2). Érdekességgé megjegyzendő, hogy csak Másli József és Kis Cseh Jó-
zsef voltak azok, akik le tudták írni a nevüket. A többiek nevében Matolcsi József refor-
mátus lelkész írt alá, s csupán keresztet tettek a nevük mellé.

Tanulságos lehet végignézni az egyezséget aláíró volt jobbágyok neveit és földbir-
tokuk nagyságát (függelék 2). Tanúi lehetünk annak, hogy nem egészen 100 év alatt
milyen nagy mértékű volt a telek elaprózódása. 67 család 27 $\frac{1}{4}$ telekkel rendelkezett a
következők szerint: 11 egész telkes, 1 $\frac{3}{4}$ telkes, 7 féltelkes, 1 $\frac{5}{8}$ telkes és 47 negyedtel-
kes. Nem csak a családok száma növekedett meg 21-vel.

Azt is felfedezhetjük, hogy sok család (Arató, Kulcsár, Zóka, Pető, Pál, Jónás...) 1767-
ben még nem élt ebben a faluban. Ugyanakkor az is igaz, hogy néhány család (Takács,
Nagy, Nyakas) pedig már nem élt Kisfaludon. Itt nem feltétlenül kell arra gondolni, hogy

¹¹ uo.

esetleg a család kihalt. Bevett szokás volt akkoriban, hogy a jobbágy, ha adóit kifizette, szabadon távozhatott, s más településen próbálhatott szerencsét. A családok 70 %-ának csupán ¼ telke volt, ami arra enged következtetni, hogy a falut nem lehet a jómódúak közé sorolni. Ha szabadsághoz jutott is a volt jobbágy, nagyon keményen kellett dolgoznia többségüknek azért, hogy kicsi földjéből el tudja tartani családját.

Panaszos levelek

Az egyezség tartalmazta az elvi megállapodást, valamint utalt arra is, hogy új helyen lehet a „belsősegeket” kimérni, amennyiben ezt valaki igényli. Tehát tanúi lehetünk az első szervezett falurendezésnek. A „belsősegeket”, azaz azokat a telkeket, amelyeken a volt jobbágyok házai álltak, azonos helyen jelölték ki minden volt jobbágy-család számára. Így kaptuk meg a mai falu arculatának alapjait.

A szántóföldeket, réteket, legelőket is ki kellett mérni. S ez a kimérés újabb vitákhoz vezetett. A vitákkal az alispánhoz kellett fordulni. Itt is találunk zselickisfaludi panaszokat, beadványokat:

„Tekintetes Alispán Úr!

Mélyen tisztelt urunk!

Alol írott Zselickisfaludi lakosok alázatos kérelmünkkel bátorkodunk Tek. (tekintetes) alispán urhoz folyamodni. Előbb azonban azon okot melyen kérelmünk alapszik körülményeivel együtt felmutatni, jónak látjuk ugyanis:

Miután községünkben a' tagosítás kezdetét vette úgy, hogy a' belsőségek már a' mult 1863^{iki} őszre minden egyes birtokosok számára kimérettek 's kimutattak: tehát közöttünk többen még a' mult őszön, leg többen pedig a' f. évi kedvező kora tavaszon elfoglalták 's elpaláncolták uj belsősegeiket a' szerént amint belsősegeik vagy egészen tisztás vagy aránylag csekélyebb épületekkel elfoglalt régibb belsősegekre jutottak, – 's építkeznek is sor rend szerint amint egyiknek a másik után mozdulnia régibb helyéről lehetett. Azonban az egymás utáni építkezhetés rendjének ezen folytonossága midőn folyamodókig jutna, – ott megszakad 's fenn akad, mert folyamodók nem vagyunk képesek régibb helyeinkről mozdulni, midőn újabb belsősegeink olyan térre esnek melyben jelenleg gabona vetemény van, ezeknek tulajdonosai közül pedig némelyek ellent állnak, hogy oda kiépülhetnénk. Holott pedig ezen ellent állásuk semmiféleképp se lehet jogos: Nem lehet jogos 1^{ször} azért, mert még a' vetés előtt ki voltak jelölve ezen téren a belsőségek, 's így tudva lehetett előttök, hogy ezen térnek birtoklásához többé jogot nem formálhatnak, – amint hogy többen vagynak kik ugyan ezen téren földjeiket vetetlen is hagyták, úgy, hogy kik azon helyre jutottak, akadály nélkül építkezhetnek.

2^{or} Nem lehet jogos ellent állások azért is, mert a' kérdéses tér a' leg nagyobb részben ötödös birtok volt, ugy a' földes uraság – miután már e' tér belsőségeknek osztatott ki – az ötödhöz semmi jogot sem tart, aminthogy ezen földeket a' többi ötödös földek sorából már ki is törölte.

3^{or} Azok ellenvetése sem jogos - ilyenek pedig tsak ketten vagynak - kik azért állnak ellent, mert az ő e' térenni birokaik sessios földjeiknek pótlékául adattak régen a' földes uraságtól. Nem helyes ezeknek ezen ellenvetések: mert 1^{ször} is ezen birtokaik a' szokásos három vetés forgásbanni mivelés szerént nem a' jelen, de már a' mult évben kerültek volna aratás alá, 's a' folyó évben már ugarnak kellene lenniük: 2^{or} mert az ellent állók kérdéses birtokaik oda hagyásával mit sem veszítenek akkor, midőn a' jelen tagosításnál telki járandóságukat úgy mint mások ők is hiány nélkül mindegyik vetés forgás alá kapják, - sőt inkább így ezen földjeik nekik feleslegeik lennének.

De meg, hogyha az ellent állók akaratjuk valósulhatna meg, azon esetben a' tagosítás által némelyek az első évben aránytalanul sokat is nyernének, mások ellenben – mint mi folyamodók is – sokat vesztenének, – nevezetesen: akiknek belsőseik épületekkel elnemfoglalt térre jutottak, 's a' kérdéses téren még vetéseik is vannak, – azok nyernek kétféleképpen, azok pedig kiknek épületek nélküli régibb belsőseik másoknak estek uj belsőségül, újabb belsőseik pedig a már említett 's vetéssel elfoglalt kérdéses térre estek – minők vagyunk mi folyamodók – kétféleképpen vesztenek, amidőn sem volt sem újabb belsőseiket nem használhatják, sőt még az építkezésben is késő időre hátráltatnak, pedig már tsak azért is mert az adót még a' régibb alap szerént fizetjük, méltányos dolog, hogy elveszett belsőseink helyébe újabb belsőseinket akadály nélkül használhassuk.

Megemlítjük még azt is, hogy azok közül, kik ama kérdéses tért bevetették 10. en beegyeztek velünk, ha a' magot vissza térítjük nekik, tsak kettő áll ellent név szerint Dezső József, és Farkas Imre.

Alázatosan kérjük azért tek. alispán urat - nehogy két ember makacssága miatt többen kárt szenvedjünk, 's az építkezés meggátoltassék: nevezett két egyént engedelmes-ségre szorítani méltóztassék.

Alázatos kérésünk után a' legmélyebb tisztelettel vagyunk

Zs. Kisfaludon martius 29^{én} 1864

Tekintetes Alispán urnak
mélyen tisztelt urunknak
alázatos szolgálói

a' folyamodók kérvényét alaposnak
's meg ítélandőnek véleményezzük
az általunk tapasztalt körülményeket
tekintve, 's a' községbeni békesség fenn
tartása tekintetéből:
Farkas István biro
Filotás József eskütt mk
Szabó József eskütt x

Kis József
Tót István
Sebestyén József
Cseh Ferentz
Jónás György
Steiner József
Cseh János
Cseh Mihály
Cseh József
Tüsér János
Tüsér József
Galambos József
Bereknyei Imre
Tóth M. János
Kis János Zs. kisleludi lakosok" ¹²

Hogy milyen intézkedést fogatosított az alispán, azt nem tudjuk. Mivel a folyamodványt a bíró és két esküdt is jogosnak találta, ezért valószínűsíthetjük, hogy kedvező elbírálást nyert a kérvény.

Egy másik hivatalos levélben, melyet a főispánhoz nyújtottak be a zselickisleludiak 1865. november 22-én, azt kéri, hogy a lelkipásztor számára kimérendő féltelki illetményt ne a közlegelő közepén mérjék ki, hanem a felvett jegyzőkönyvben foglaltak szerint járjon el a mérnök. A kérést 1866. április 17-én teljesítette a hivatal.

Ezekből a levelekből is láthatjuk, hogy nehéz volt érvényt szerezni az egyezségnek úgy, hogy mindenki elégedett legyen a számára kijelölt területekkel. A kapott földterület viszont hosszú évekre kijelölte a család útját és meghatározta a család boldogulását. Ezért nem csoda, hogy mindenki a lehető legjobbat akarta a maga számára. Időben felépíteni az új belterületen az új házat, hogy a föld megmunkálására is maradjon ideje. Hiszen nem mindegy van-e a család feje fölött tető, vagy nincs, időben sikerült-e felszántani, a földbe elvetni a gabonát, lekaszálni a rétet és folytathatnánk a sort. A gondos gazda mindent a maga idejében végez el, ettől várhatja a több termést, s a biztos megélhetést.

¹² uo.

Ha kisebb zökkenőkkel is, de sikeresen befejeződött a szántóföld, a legelő és a rét kijelölése. A jobbágyból lett gazda pedig nagy reményekkel látott a sajátja megműveléséhez, esetleg gyarapításához.

1918-ban illetve 1919-ben a községben a birokviszonyok nem változtak, bár a tanácsköztársaság hatására itt is alakult munkástanács, mely az iskolákat állami tulajdonba vette. A jegyzőkönyvek azonban arról nem beszélnek, hogy földosztó bizottságot is létrehoztak. Tehát a tulajdonviszonyok nem változtak.

Földosztás 1945-ben

1945-ben, amikor a II. világháború hazánkban már befejeződött, az ország minden településén földosztások kezdődtek. Somogy megyében Zselickisfalud az elsők között – 1945. április 7-én – jelentkezett a földosztásra, beküldve a földigénylők névsorát¹³. Létrehozták a földigénylő bizottságot. A bizottságban a település értelmiségi (lelkész, előjáró, tanító) kellett, hogy biztosítsák a munkaerőt. Az ő hatáskörükbe tartozott a község határában elkobzásra vagy megváltásra kerülő földbirtokok összeírása indoklással, a földigénylők összeírása és az igényjogosultság elbírálása, a megváltásra kerülő és visszamaradó ingatlan részek kijelölése, általános és részletes felhasználási terv elkészítése, a földhöz juttatottak ideiglenes birtokba helyezése, kimozdítási javaslatok elkészítése, általában a földhöz juttatandó földműves nép érdekeinek az igazságosság és méltányosság szerint való képviselete.

A földosztás során megkapott birtok nagysága általában 4–7 katasztrális hold, de maximum 12 hold volt. Ez függött a föld minőségétől, a művelési ágtól, a kiosztandó föld nagyságától és a földigénylők számától.

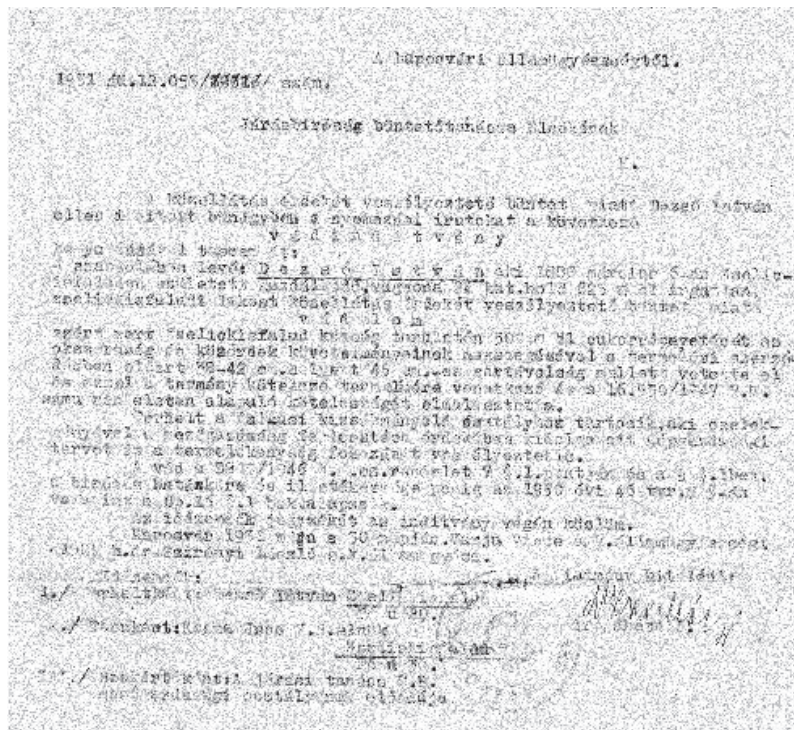
A földosztásról 1948-ban az alispán kért adatokat minden településről, de a Zselickisfaludról visszaküldött adatlapnak nyoma veszett. Ezért konkrét adatokkal sajnos nem szolgálhatunk róla. Érdekes lett volna tudni, mennyi ember kapott a faluban földet? Milyen nagyságút? Hogyan viszonyultak a falu lakói a földosztáshoz? Kik írták össze az igénylőket?

Nemcsak a könyveknek, hanem a forrásoknak is megvan a maguk sorsa. Ezek a kérdések talán örökre megválaszolatlanok maradnak.

*Masinás társaság
(Zóka család fénykép gyűjteménye)*

¹³ Kanyar József: Földosztás, 1945 Levéltári Közlemények, 1960

Vádindítvány közellátás veszélyeztetése miatt

Az, hogy sikerülhetett kimaradni a Tsz-szervezés első köréből Nagy Imre kormányának (1953–55) is köszönhető. Látva a termelőszövetkezetekben uralkodó állapotokat, nem erőszakolta létesítésüket, a meglévők pedig maguk dönthették el, feloszlának-e, vagy tovább működnek. Ezt a helyzetet Nagy Imre leváltása gyökeresen megváltoztatta. Újra Rákosi Mátyás akarata érvényesült, ami egyet jelentett a téészesítéssel. Már Zselickisfalud sem tudta elkerülni a földtulajdonviszonyok átalakítását.

Beindult a téészesítés, átesve a ló túlsó oldalára: 1955-ben összesen hat termelőszövetkezet volt Zselickisfaludon, Patcán, és Szilvásszentmártonban. Zselickisfaludon működött az Alkotmány, a Gárdonyi és az Új Élet, Szilvásszentmártonban a Győzelem és a Szorgalom, Patcán pedig a Közös Akarat. A nagy szám is mutatja, hogy nem bíztak az emberek a szövetkezet életképességében, s egymásban sem. Az azonos anyagi helyzetben lévők egy Tsz-be léptek be, nem engedve maguk közé az eltérő vagyoni helyzetben lévőköt. Fenyegetettség hatására mondtak le az egyéni gazdálkodásról.

A kor hangulatát jól tükrözik a következő, 1955-ös tanácsulésen készült jegyzőkönyvrészletek:

„1955. szeptember

Tsz mozgalom

A tsz mozgalom megszilárdult. Az elmúlt Tanács ülés óta (1955 június – a szerző) községeink termelőszövetkezeti községekké lettek. Dolgozó parasztságunk megértette azt, hogy az egyedüli helyes út a szövetkezeti út. Legnagyobb eredményt Patcán értük el, ahol a dolgozó parasztság 99%-a lépett a szövetkezetbe, s már a közös munkát is megkezdte, és példát mutat a többi szövetkezeteknek is abban, hogyan kell megszervezni a Tsz-kben a munkát. Zselickisfaludon és Szilvásszentmártonban is megy azért a munka, de a Tsz vezetőségnek arra kell törekednie, hogy még jobb szervezéssel a szövetkezetben lévő összes erőt össze kell vonni és így itt is jó eredményt tudnak elérni az őszi mezőgazdasági munkáknál. Ahhoz, hogy ezt biztosítani tudják, s a vetés idejében a földbe kerüljön a vetőmagot össze kell adni.”¹⁴

„A tervgazdálkodás érdekeit veszélyeztető bűncselekménynek minősül az a tény, aki az őszi kenyérgabona vetésterületének talajmunkáit nem végzi el.”¹⁵

1955. szeptember 29.

A Zselickisfaludi Új Élet Termelőszövetkezet igényt nyújtott be Bellai János zselickisfaludi lakos lakóházára, valamint gazdasági épületeire központi major kialakítása végett.

A Zselickisfaludi Gárdonyi Géza Tsz igényt nyújtott be Tanai Imre zselickisfaludi lakos/kulák lakóházára, valamint gazdasági épületeire központi major kialakítása végett.

A tanácsülésen egyhangúan megszavazták a kérelmek végrehajtását, a határidőt pedig október 4-ben állapították meg. A végrehatásért a VB elnök és a VB titkár felelt.

„Még súlyos hiba a Tsz-kben a kulák felvétele. A Tsz-ket annak ellenére, hogy úgy a helyi szervek, mint a felsőbb szervek megtiltották felvételét V. János kuláknak, ők ennek ellenére is felvették. S mit von ez maga után? Azt, hogy a Tsz-nek nincs közös portája, irodahelysége, raktára.”¹⁶

„Tagosítás: Tsz legnagyobb meglegedésére, egyéni dolgozó parasztok nem a legnagyobb meglegedéssel fogadták a kijelölt földeket.”¹⁷

¹⁴ SML Tanácsi iratok Zselickisfalud

¹⁵ uo.

¹⁶ uo.

¹⁷ uo.

„A községi tanács VB gondoskodott 4 kulák valamint 4 dolgozó paraszt feljelentéséről, akik majd felelni fognak bűneikért. Szabotálásukért reméljük méltó büntetésüket meg fogják kapni.”¹⁸

„A Zselickisfaludi MDP vezetőségi gyűlése által letárgyalt és mentesített volt „kulákok” ügyét 6 szavazattal a következő határozatot hozta:

7/1955

A felsorolt elvtársak mivel a törvénybe előírt követelménynek nem esnek alá ezért a kulák listáról töröljük. A névsor mellékelve.” (függelék 3)¹⁹

Járásnak írt jelentés:

„Szorgalom Tsz

Milyen a hangulat a Tsz-ben?

Tsz elnök Lukács József: Rossz. Ez azért van, mert a Tsz 1955. szeptember 4-én alakult meg. A tagságot valóságos kényszerrel hajtották be a Tsz-be és a tagságnak nincs hajlama, és szándéka, kedve dolgozni, mert véleményük az: miért dolgozzon a Tsz-ben, ha nincs meg a kenyere.

Ezen részt az elnök beszámolójából töröltettük és helyette a jegyzőkönyv mellékleteként szereplő beszámolót mondtunk el a Tsz elnökkel:

A hangulat a Tsz-ben nem a legjobb. Ennek több oka is van. Egyrészt a munka megszervezése nem volt jó, másrészt pedig a baj, hogy a Tsz nem nyújtja azt a jövedelmet, mint amit a tagság várt. Ennek fő oka a rossz munkaszervezés és az ebből keletkezett kis termésátlag.”²⁰

Ezekből a részletekből is kitűnik, hogy a Tsz-k első éve nem volt jó. A kényszerből taggá lett emberek a maguk módján tiltakoztak, ami tovább rontotta a szervezetek életképességét. Minden család azt tapasztalta, hogy abból, amit a Tsz-ben keresnek, megélni nem lehet. Ha viszont nem lép be, akkor lehetetlenné válik a család helyzete. Ezért gyakori volt az a megoldás, hogy a családfő belépett a Tsz-be, a családtagok pedig különböző helyekre jártak dolgozni. A 16. életévüket betöltött fiatalok viszont már nem írták alá a belépési nyilatkozatot. Ezek a próbálkozások újabb problémákat vetettek fel. A munkaképes dolgozók száma csökkent, az idős – munkaképtelen – dolgozók száma pedig nőtt. A háztáji nagyságát a Tsz tagság meglétéhez igazították. Ha a család több tagja volt Tsz-tag, akkor a család háztájija is nagyobb volt.

¹⁸ uo.

¹⁹ uo.

²⁰ uo.

A Zselickisfaludon működő 3 Tsz közül az Új Élet MGTSz 1955. évi zárszámadásából a következőket tudjuk meg: 33 tag lépett be a Tsz-be.

A szövetkezet tulajdonában levő eszközök: 15 db lócsös kocsi, 8db lókapa, 3db vetőgép (Kühner) 14 soros, 3 db fűkaszálo gép, 24 db lószerszám, 14 db nehéz borona, 7 db farámás szánkó, 1db gyűrűs henger.

A Tsz állatállománya: 17db ló, 6db herélt ló, 10db tehén, 10db sertés. Közös gazdálkodásba vont terület 130kh, ebből szántó 97kh, háztáji 12kh.

Tagok bevitt területe 118kh.²¹

A többi szövetkezetnek is hasonlóak lehetnek a mutatói. A falu területén három életképtelen szövetkezet vegetált. Esélyük nem volt arra, hogy valaha is nyereségesek legyenek. Az igazat megvallva, a tagok sem nagyon törték magukat. Az erőszakos szövetkezetesítés ellen passzív ellenállással tiltakoztak.

Valamivel több, mint egy éve léteztek a termelőszövetkezetek Zselickisfaludon, amikor kitört 1956. október 23-án a forradalom. A gyenge tsz-eknek a forradalom megadta a kegyelmdöfést. Az októberi-novemberi események felbátorították az embereket, és az egyéni gazdálkodók elfoglalták saját földjeiket a termelőszövetkezetek tábláiban (ugyanis a téjeszesítéskor a szövetkezetek megszerezték maguknak a legjobb földeket, s akik nem léptek be a szövetkezetekbe, azoknak a szántóföldek szélén a silányabb földekkel kellett megelégedniük), ugyanakkor a Tsz-tagok is elfoglalták földjeiket az egyéni parasztok földjén, s így is végezték az ősztéli munkákat. Ezért aztán a forradalom leverését követő évben eszerint maradt használatban a föld, de kilátásba helyezték, hogy a végleges birtokbaadás a helyzeten változtatni fog.

1957 őszén parázs vita alakult ki a tanácsülésen, amikor a VB-titkár előterjesztette, hogy aki Tsz-tag volt, az a táblából kapja vissza a földjét, azaz nem az 1945-ös földosztás utáni állapotot állítják vissza, hanem egy merőben új változatot alakítanak ki. A parasztok közt óriási volt az ellenállás ezzel kapcsolatban. Volt, aki felugrott és kiabált, hogy ezt csak a VB-titkár akarja a dolgozó paraszt nem, s a tanácsstag feladata a lakók érdekeinek védelme. Ezzel a tanácsstagok többsége egyet is értett, s a VB-titkár tehetetlenségében bezárta az ülést.²²

1957. szeptember végére a földrendezés lezárult. A közepes gazdák egy tagban közepes területet, a nagyobb gazdák két-három tagban kapták meg földjeiket. Ezzel véget ért a Tsz-mozgalom első szakasza.

²¹ uo.

²² uo.

Elmondhatjuk, hogy hiába volt a szovjet minta, a felsőbb utasítás, az erőszak, az idegen, bár politikailag megbízható vezető a faluban. A parasztok, kihasználva a forradalom által okozott zűrzavart, a működésképtelen szövetkezeteket feloszlatták. A földet újra kiosztották és minden család újra a saját földjét művelte a saját eszközeivel.

Az újratéjeszesítés

A Tsz-szervezések során elszenvedett kudarcok nem törték le az állam vezetőit. Bármiáron szövetkezeteket akartak létrehozni. S mivel önmagában életképtelenek voltak a szövetkezetek, jelentős állami támogatást helyeztek kilátásba az újjáalakulóknak.

1959-ben Zselickisfaludon is újra indult a propaganda hadjárat. A szervezés során a tanácstagoknak kötelességük volt segítséget nyújtani aktív munkájukkal, kellő agitációval és felvilágosítással. Az eredmény nem is maradt el. 1961-ben megalakult a Rákóczi Termelőszövetkezet Zselickisfaludon, melynek elnöke Steiner Imre lett. A szövetkezet 822 katasztrális holdon gazdálkodott. Önállóságát nem sokáig őrizte meg. 1962. január 1-én egyesült a patcai és a szilvásszentmártoni szövetkezetekkel Közös Erő néven. Az elnök Takács Lajos lett. A szövetkezetnek 420 tagja volt ekkor, mely 187 családot jelentett.

A tanács ekkor is beleszólt a Tsz dolgaiba. Havonta számoltatta be az eredményekről az elnököt és rendszeresen hozott határozatokat is. Felvetődött tanácsulésen a Tsz-va-gyon elherdálása. Nagyon rosszalották, hogy a volt tulajdonosok maguknak fuvaroznak volt lovaikkal, sokan a gombaszédést fontosabbnak tartják, mint a közös munkák időbeni elvégzését.

1963-ban a szövetkezet épített egy 50 férőhelyes tehén és sertésistállót, de a Tsz-tagság sem szarvasmarhát, sem sertést nem vitt be a közösbe, ezért állami hiteltől tenyésztőállatokat vásároltak. A beruházások és nagyüzemi gyakorlat hiánya okozta károk miatt a tagság jövedelme nagyon alacsony volt. Az is igaz, hogy a Tsz rossz adottságú volt. Részben ennek tudhatók be a gyenge gazdálkodási eredmények. A dolgozók bizalma megingott, a munkafegyelem zilált lett. Munkaerőhiány lépett fel. A tagság jövedelmét a háztájiból igyekezett biztosítani. A háztáji gazdaságot korlátok közé szorították. A gazdaság nagysága maximum 1600□-öl lehetett, szőlő-gyümölcsös maximum 800□-öl. Az állatok mennyiségét a következőkben határozták meg: 1 db tehén, 1–2 növendék marha, 1–2 anyakoca malacaival, 3–4 hízósertés/év, 5 juh vagy kecske, korlátlan számú kisállat. Több állat tartásához járási engedélyre volt szükség.

1964-ben 382 tagja volt a Berekszei József vezette Tsz-nek. Egy tagra 4 katasztrális hold szántó jutott. Hogy megpróbálják a veszteséges szövetkezetet nyereségessé tenni, engedélyt kértek a Megyei Tanács Mezőgazdasági Osztályától egy 50 katasztrális hold területen létrehozandó gyümölcsös telepítésére Patcán. A tervet a főagronómus Sajtos Imre készítette,

aki a gyümölcsfajtákat érési szempontból úgy állította össze, hogy azok fokozatos munkaerő-kihasználtságot tegyenek lehetővé. A szakvélemény szerint a kijelölt terület alkalmas volt őszibarack termesztésére. A tervet engedélyezték a megyén. 1969-ben már 230q őszibarack termesztését vették tervbe. 1964-ben építettek egy kukoricagórét is. Ebben az évben érte el a Tsz a legalacsonyabb gazdálkodási eredményt. Komolyan felvetődött a „Hogyan tovább?” kérdése. Végül új munkadíjazási rendszert vezettek be, melyhez az anyagi fedezetet az állam biztosította. Ez megállította a lavinát és a tagok munkához való viszonya is javult.

Az 1965. évi zárszámadásból kiderült, hogy 1200q kenyérgabonát, 1120q kukoricát, 220q szálatakarmányt és 50q zöldséget termesztettek. A földművelésen kívül foglalkoztak tehenészettel, marhahízlalással és sertéshízlalással. De továbbra is gondot jelentett a lejtők megművelése és a vízelvezetés megoldása.

1966-ban a Zselici program keretén belül kidolgoztak egy komplex talajvédelmi és talajjavítási tervet a zselickisfaludi Tsz-re, melynek megvalósítását teljes mértékben állami pénzből fedezték. A vízelvezetés megoldását 1968-ra ütemezték.

Az erodált dombokon a legelő hozama gyenge volt, megindult a zanocodás is, ezért úgy döntöttek, hogy juhtenyésztésbe fognak, mivel a juh igénytelen állat. 1966-ban építettek is két 300–300 férőhelyes hodályt. A hodályokat azonban az első évben nem sikerült feltölteni állatokkal. 1966-ban 226 anya, 2 kos, 3 ürü és 18 jerke, azaz összesen 249 juh volt a Tsz tulajdonában. Nagy volt az elhullás is. Tehát a hodályok felépültek, állatokat is hoztak, csak éppen kellő szakértelemmel rendelkező juhászt nem tudtak azonnal biztosítani. Ezért fordulhatott elő az, hogy emberi gondatlanság miatt 53 juh pusztult el. Ha a brigádfőnök nem volt jelen, akkor az emberek nem dolgoztak. A mostoha körülmények ellenére is leadták a tervezett mennyiségű gyapjút és a juhok fejését is megoldották.

A sertéstenyésztés területén is nagy veszteség érte a szövetkezetet. Itt egy fertőző betegség gyanúja miatt állatorvosi javaslatra kellett az összes malacot (114 darab) levágni. Az új ellésnél azonban 182 malac született.

A lótenyésztésben két szempontot vettek figyelembe: az igavonást és az utódnevelést. Dicsekedni itt sem lehetett az eredménnyel. A fogatkihasználás alacsony, a szaporulat kevés volt.

A földművelés területén sem beszélhetünk csupán jó eredményről. A búza termésátlaga csökkent, de öröndetes, hogy a burgonyáé, máké, borsóé, takarmányrépáé nőtt. Elhatározták, hogy a gazdaságtalan cukorrépa helyett inkább takarmányrépát termesztenek a jövőben. 10 vagon műtrágya is kiszóratlan maradt, mivel gépük nem volt, kézzel pedig lehetetlen volt kiszórni. Ebben az évben a gyümölcsöst is bekerítették.

A közös vagyon eltulajdonítása sem szűnt meg. Tűnt el falilámpa, ásó, vella, söprű, tölgyfarönk, mag, pétisó, rézgálic...

A tagság és a vezetőség viszonya sem volt felhőtlen. „A tagság néha még saját magának is ellensége volt. Az irigység kifejezhetetlen. ...az elégedetlenkedők nem tudnak betörődni, hogy most nagyüzemi gazdálkodás van, hogy Tsz van. Ellensége mindennek, akár jó, akár rossz, de mindent ellenségesen lát, mert ezt a Tsz csinálja.”²³

A helyzet 1967-ben sem volt sokkal jobb. Még mindig a Zselic legelmaradottabb szövetkezete a Rákóczi MGTSz volt. Óriási feszültség volt a 3 község között, de egy-egy falun belül is voltak ellentétek. Gyűlölködést váltott ki például az, hogy a Tsz is adott ösztöndíjat gyerekeknek, hogy aztán ha szakmát tanultak visszamenjenek. „Nem törődik a nép a saját maga életével, nem tart lépést a fejlődés ütemével.”²⁴ Elvágódtnak a „fejlett szocialista városba”.

Ebben az évben önerőből létrehozott a szövetkezet egy libatelepet, egy gépszerelő-műhelyt a központi takarmányos épületből alakítva ki, és egy fáfeldolgozó üzemet. Ez utóbbi sem sorolható a sikerágazatok közé, ugyanis a gépeket csak májusban szállították a helyszínre, de még ekkor is munkaerőhiánnyal küszködtek. Az üzem készített parkettát, akác/fenyő fűrészárut, épületfát.

1968-ban sikerült nyereségessé válnia a szövetkezetnek. A nyereség 339.000 Ft volt. Ekkor a tagok száma 361 fő, melynek, 40%-a nyugdíjas, vagy járadékos volt. Az átlag életkor 53 év volt. A kedvező eredményt főként a kapott állami támogatásnak lehetett köszönni. De néhány újítást is bevezettek, ami szintén hozzájárult a sikerhez. Ilyen volt az, hogy a burgonyát, a mákot és takarmányrépát részes művelésre adták ki, valamint az is, hogy a borjúnevelésnél mesterséges tápszert vezettek be (laktin+sovány tej). Még mindig megfigyelhető volt, hogy a bevételt felül tervezték. A juhhodályokat továbbra sem sikerült feltölteni. Üzembe helyeztek egy daráló üzemet, ahol főként a háztájikban termelt terményeket darálták meg. Ez a beruházás ráfizetéses volt kezdettől, de a szövetkezet vállalta, mert a tagok érdekeit szolgálta.

A következő év is az előzőekhez hasonlóan küzdelmes volt. A természeti adottságok, a tagság szakképzettsége vagy éppen szakképzetlensége, az időjárás okozta veszteségek mind csak nehezítették az amúgy is elmaradott szövetkezet sorsát. Ez egybeesett az országszerte megindult körzetesítési mozgalommal, s 1970. január 1-jén egyesült a kaposszerdahelyi, és szennai termelőszövetkezetekkel. Önállósága ugyan megszűnt, de tovább élhetett. Nagyobb területen, nagyobb eséllyel.

²³ jegyzőkönyv Zskf MGTSz 1955-68 xxx 247)

²⁴ jegyzőkönyv.u.o.

Mint láttuk, a szocialista földtulajdon-rendszert felülről erőltették a falura. Az első kísérlet nagyon gyorsan kudarcba fulladt, s csak öt év elteltével, hatékonyabb erőszakot alkalmazva sikerült az állam akaratát a falu lakóira erőltetni. Mivel kibújni nem lehetett a téészesítés alól, a gazdák bevitték földjeiket, eszközeiket, állataikat a szövetkezetbe. Itt azonban szembe kellett nézni azzal a problémával, hogy nagy földterületet megművelni nem úgy kell, mint a néhány holdat. Meg kellett tanulni a nagyüzemi gazdálkodást. Csakhogy ez nem ment áldozatok nélkül. S áldozatot a tagságnak kellett hozni, ami az alacsony bérben mutatkozott meg elsősorban. Ez természetesen elkésérítette, hiszen jó-létet ígértek neki, kevesebb munkát, magasabb jövedelmet, mint amit korábban a saját-jában megszokott. Amikor világos lett számára, hogy ez csak álom, akkor már visszaút nem volt. „Lelkesedése”, munkakedve és fegyelme alábbhagyott, ami tovább rontotta az amúgy is gyenge szövetkezet helyzetét. Nem volt szerencsés a bevételek felültervezése sem. Állami támogatással némi eredményt mutatott ugyan fel a szövetkezet, de a nyereség elérése csupán az állami támogatásnak volt betudható. Tartósan nyereséges nem tudott lenni önéből. A kiutat más szövetkezetekkel történő egyesülés jelentette. A központ áttevődött Szennába.

1970-ben szinte minden foglalkoztató (tanács, termelőszövetkezet, iskola felső tagozata) egyszerre vonult ki a faluból, ami rányomta bélyegét a lakók életére is. A munkaképes emberek szinte valamennyien ingázásra kényszerültek. A falu életképessége megpecsételődött.

A mezőgazdaságban dolgozók munkahelye ma is Szenna. A fizikai munkát végzők másik nagy csoportja az erdőn dolgozik.

A rendszerváltást követő kárpótlás során többen is visszaigényelték a családi birto-kot, de kellő tőke hiányában megfelelő mennyiségű korszerű gépet vásárolni még nem tudtak. Csak lassan tudják fejleszteni gazdaságukat. Ők azok, akik olyannyira ragaszkodnak őseik földjéhez, hogy áldozatot is képesek hozni érte.

Az adóösszeírások és különböző felmérések tükrében

Az első adóösszeírás, mely rendelkezésünkre áll, a XVI. század közepén készült. Ekkor nemcsak a magyar földesuraknak, hanem a töröknek is adóztak a jobbágyok. Ezek a török adóösszeírások ²⁵ segítenek képet alkotni a falu nagyságáról. Kisfalva (Zselickisfalud) falu a Mohácsi livához, azon belül a szerdaheli náhijéhez tartozott.

1554-ben két adózót találunk a faluban – Galambos Miklóst és Gyenge Petrét. Öt évvel később már négy kisfalvi adózik, 1571-ben pedig már 12. Ezen tizenkettő adózó között nem találjuk sem a Gyenge, sem a Galambos családot, a falu első név szerint is ismert lakóit. Viszont feltűnik a Tóth család, akiknek leszármazottai ma is itt élnek.

Az 1571-ben adózók:

Hegedüs János	Márton János
Tót Pál	Sábás? Gál
Varga Benedik	Cser Benedik
Bedöcs Márton	Pál Balázs
Bedöcs János	Varga Balázs
Cser Mihál	Szakács András

Az adóösszeírásokból kitűnik, hogy a XVI. században a falu lakóinak száma folyamatosan nőtt, azaz az apró falu egyre nagyobb lett.

1691-ben, a török elleni felszabadító harcok után felmérték a kaposvári várhoz tartozó birtokok állapotát ²⁶. Ebből a felmérésből az derül ki, hogy még a török időkben sem látott mértékű kegyetlenkedéseket volt kénytelen elszenvedni a nép. Nem is maradt el az eredménye. A török időkben még lakott települések sora néptelenedett el. Környékünkön pusztává vált Várvice, Márcadó, Ropoly és Enyezd is. Az emberek félelmükben az erdőben kerestek menedéket: „Kisfaludban egy házas ember vagyon, az is az erdőben lakik.” ²⁷

100 évvel korábban még 12 adózó élt a faluban. Hová lettek? Az 1695-ben készült összeírásban a következőket olvashatjuk Kisfaludról (Zselickisfalud): magyar falu régi 6 egész telkéből 3¼ telek lakott. Né pessége: 10 jobbágy családfő (Tóth Péter, Filótás István, Filótás Miklós, Filótás Gergely, Filótás István, Tóth János, Gighei Gergely, Kolat István, Thott Ferenc, Thott Ferenc ²⁸), 10 fiú, 11 leány felnőtt hozzátartozó. Állatállo-

²⁵ Káldy-Nagy Gyula: Baranya megye XVI. századi török adóösszeírásai Budapest, 1960 144. p.

²⁶ Kanyar József: 30 nemzedék vallomása Somogyról, 1989. 112. p.

²⁷ uo. 112. p.

²⁸ Részletek Zselickisfalud középkori történetéből összeállította Tegzes Ernő kézirat, 1973 8. p.

Kisfalud

mányuk: 21 ökör, 16 tehén, 26 borjú, 58 disznó, és 13 kas méh. Szőlője 19 kapás, 43 holdon gabonát, $7\frac{2}{4}$ holdon zabot vetnek. Rétjén $9\frac{3}{4}$ szekér széna terem. Kaposvártól 1 mérföldnyire van. Határa szűk, földje, rétje kevés, közepes minőségű. Szőleje jó. Makkos erdeje kevés. A fent említett részbirtokosainak Esterháznak és özvegy Dobinénak minden telek 40 dénárt adózott a török időkben. A kanizsai Bolok basa a tizeden felül telkenként 1 Ft-ot kapott. Malma közepes hasznú. Téli katonai porciója 100 Ft. Az Esterházy-birtokból a szomszédos és elhagyott Berek területét használják. Kálvinisták. A császárnak a török tizedet fizetik adóba.

Tehát, míg 1691-ben Kisfaludon csupán egy házas ember lakott, addig 1695-ben már újra 10 jobbágycsalád. Állatállományuk is jelentősnek mondható. A jobbágyság mindannyian reformátusok voltak. Honnan jöttek a családok? Talán az erdőbe menekült jobbágyság tértek vissza falujukba? Talán a környék településeiről költöztek a családok egy biztonságosabb helyre? Egy biztos: Kisfaludnak is esélye volt arra, hogy pusztává váljon, de mégsem ez történt. Évről évre nőtt az itt élők száma, s ahelyett, hogy eltűnt volna a török idő után beköszönő még kegyetlenebb Habsburg-korszakban, a falu lassan újra benépesült.

Az 1720. évi országos összeírásban már 14 adózó család szerepel.²⁹:

név	ökör	ló	tehén
Lőrinc János	2	-	2
Tóth Ferenc	2	2	1
Bereknyés Márton	3	-	1
Vajda Mihály	2	-	1
Nagy Márton	4	1	1
Lőrinc István	2	-	1
Tóth Miklós	2	-	1
Deső Mihály	2	-	1
Filovás Mihály	2	-	1

Vagyontalanok

Bereknyés Miklós	-	-	1
Tóth Márton	-	-	2
Váczy Gergely	-	-	1

²⁹ Merényi Lajos: A kaposvári uradalom 1720-ban in Magyar Gazdaságtörténeti Szemle 1905 741- 53. pp.

De nézzük mit tudhatunk meg még ebből a lajstromból?

„A megírt falubeliek is Kaposvárhoz tartozandó örökös jobbágyok, Lőrinc János és Lőrinc Istványon kívül: azért úgy adóznak s szolgálnak az uraságnak mint a többi... jobbágy faluk, a mi pedig a ... Lőrinc Jánost és Lőrinc Istványt illetné, ott Kis Falud szomszédságában van bizonyos SzentMárton nevű praedium, a melyet Szili Márton nevű nemes ember bir, a megírt két ember oda való örökös jobbágy volna,³⁰ de utas hely³¹ levén, maguk ketten azon pusztát meg nem lakhatták, hanem több emberek közé Kis Faludra vették magokat, noha mindazonáltal egészen a szentmártoni földről élnek, hogy pedig is ingyen ne lakjanak, mind több Kaposvárhoz tartozandó jobbágyok szokták ők felényit tartoznak mind árendát, mind szolgálatot adni.”³²

Lássuk, mivel tartoztak az uraságnak a kisfaludi jobbágyok 1720-ban:

– A jobbágyok saját borukat Szent Mihály napjától (szeptember 29.) karácsonyig árulhatták. Ezt követően a kocsmában az uraság borát kellett árulni.

– „Mivel ebben a tartományban a földnek erőssége miatt hat marhán alul nem lehet szántani, az ekék is hat-hat marhával legyenek. Mely minden eke tartozik őszi vetésre négy pozsonyi mérő alá való földeket háromszor megszántani, s az uraság granáriumjából adatván magbuza beléje, azt annak módgya rendi szerint elvetni és elboronálni, tavaszi vetés alá pedig, ha zab vagy árpa vagy tönköl vettetik el, tartoznak tavasszal tarró földet három pozsonyi mérő alá valót egyszer megszántani, és azt abban hasonlóképpen elvetni és el is boronálni.”³³

– Amit elvetettek kötelesek voltak learatni, a maguk szekeren összehordani, asztakba rakni, befedni és bepóznázni.

– Az uraság malmai körüli munkákat kötelesek voltak megcsinálni, a Kaposnál levő szőlőket megmunkálni.

– Desniről vagy Légrádról hordóknak való fát szállítani.

– Akár gyalog vagy szekérrel munkát végezni.

– Mézüket kötelesek voltak elsősorban az uraságnak eladni. Másnak csak akkor adhatták el, ha az uraságnak már nem volt rá szüksége.

– Kilencedet, tizedet, cenzust fizetniük kellett.

– Gyűlésekre, lakodalmakra, temetésekre a költségeket fizetniük kellett.

– Lenből, kenderből adózniuk kellett.

30 Az országos összeírás 14 adózó családot említ, míg Merényi Lajos név szerint 12-t sorol fel, melyből 2 szilvásszentmártoni jobbágy. A hiányzó két család is lehet a környék pusztává vált településeinek jobbágya, akiket Merényi az adott településen élőként jegyzett fel.

31 Olyan hely, amelyen keresztül sok embernek visz az útja, s ezért a közbiztonsága nem jó.

32 Merényi i.m.

33 Merényi i.m. 748. p.

Mekkora területen gazdálkodtak a kisfaludi jobbágyok? Földjük 187 köbölös volt, melyet kétnyomásos gazdálkodással műveltek. Egy köböl vetés után két és fél – három köböl termést tudtak betakarítani. Rétjük 43 kaszás volt. A sásos kaszálón 1 kasza után közepes szekér szénát vihettek haza. Szőlőjük 41 kapás volt. Egy kapa szőlő 3–4 akó³⁴ bort termett, akónként 50–85 dénáros árban. Legelője szűk volt, ezért Márcadó és Szilvásszentmárton puszták területén legeltettek. Egy állat után 3 dénár fűpénzt fizettek a földesúrnak. Az erdőből tűzi- és épületfát szabadon vághattak. A makkos felett a földesúr rendelkezett. A falusi lakosság csak külön díjazás fejében makkoltathatta disznait az erdőben.

A faluban – beleértve Szilvásszentmárton területét is – feltehetőleg körülbelül 200, de a legoptimálisabb számolással is legfeljebb 300 ember lakott³⁵.

Kis Falud az első katonai felvétel (1783–84) idején ³⁶

A Habsburg birodalom katonai vezérkara halaszthatatlan feladatnak tartotta olyan térképek készítését a birodalomról, melyek a hadvezetés igényeit kielégítik, mivel a hadsereg számára nélkülözhetetlen annak a vidéknek az ismerete, ahol a háború folyik. Ezért 1764-ben a Birodalom Haditanácsának elnöke Mária Terézia királynőnél kijárta, hogy elkészülhessenek ezek a katonai térképek. Mária Terézia belátta, hogy szükség van rájuk, ezért elrendelte azok elkészítését. Mivel a birodalom területe nagy volt, a szakemberek száma pedig korlátozott, fontossági sorrendet felállítva láttak munkához. Magyarország területét 1782-85 között mérték fel. Somogy megyében 1783-84-ben végezték a munkát.

A leírás készítői nyolc pont köré csoportosították a települések adatait. A nyolc pont hűen tükrözi a hadi szempontokat:

1. A községnek a szomszédos helységektől való távolsága órákban kifejezve. (5000 lépés 1 óra) Kisfaludtól Töröcske 1 ½, Szenna 1, Pácópuszta pedig ½ óra. A Pácópuszta név nyilván egy félrehallás leírt változata. A felmérést osztrákok végezték, akik nem tudtak magyarul. Így aztán nem egy település nevét változtatták meg. De mi is lehet ez a Pácópuszta? Ha a falutól való távolságát és a hangzását nézzük, akkor ez Patca. Ennek a helyességét támasztja alá az is, hogy Patca leírását, Patzo név alatt találjuk meg. Igaz, az 1784/85-ös népszámláláskor Patcán 194 ember élt. Esetleg Márcadó pusztát írták el ennyire? Mivel irányt nem ad meg a felmérés, akár ez is elképzelhető.

³⁴ 1 akó=53.2 l

³⁵ Kováts Zoltán: Somogy megye és községeinek népességi viszonyai a török uralom megszűnésétől az első népszámlálásig 1690-1784/85 kézirat 1959

³⁶ Dobai András: Somogy megye az I. katonai felvétel (1782-85) idején in. Somogy megye múltjából 1983 134. p.

2. A községben található szilárd épületek

A korban nagy jelentősége volt katonai szempontból (csapatok elszállásolása). De a felmérésből az is kiderül, hogy iskola és templom sem igazán épült ekkor még kőből vagy téglából. Kisfaludon nem is találtunk ilyen épületet. A környéken Bárdibükkben volt egy nemesi udvarház, vendégfogadó és pincesor, Szentbükkön egy templom és paplak, Szennán templom és vendégfogadó, Szerdahelyen egy nemesi udvarház.

3. A vizek minősége.

A víz, amely Szentmárton és Kisfalud között folyik, tavasszal igen nagy és nem lehet rajta átkelni, a réteket is mocsarassá teszi.

4. Az erdők állapota

Kicsiny tölgyfákból állnak, magas törzsűek, időnként ritkítani kell.

5. Rétek, mocsarak

A völgyekben, mint mindenütt a tartós esőzés esetén a rétek mocsarasak.

6. A utak minősége

Forró nyáron nehezen járhatók.

7. A környező hegyek

A Kaposvárnál leírtak vonatkoznak a falura. Eszerint a hegyeket ezen a vidéken vagy erdők, vagy szőlőskertek borítják, mindkettő akadályozza a kilátást. A szőlős kertekben is úgy állnak a gyümölcsfák, mint az erdőben. A hegyek itt mind meredek, az egyik csaknem olyan magas mint a másik, többnyire lassú hegyhátak, melyeknek mindkét oldala meredek, fent pedig lapos.

8. Megjegyzések

Csak kevés településnél használták ezt a rovatot. Kisfaludnál üresen maradt.

Szinte szó szerint ezek a leírások készültek Szilvásszentmárton, Patca, és Szenna településekről is.

A XVIII. század végén a falut erdő vette körül. A közeli szőlőhegyen nem csak szőlőt, hanem gyümölcsöt is termesztettek. Az utak nem voltak túl jók. A rétek minőségét rontotta, hogy esőzésekkor mocsarasokká váltak. Szilárd épület a faluban nem volt. A házak rendezetlenül helyezkedtek el az utak mentén. A település magja a templom, közelében épült a házak többsége. De találunk házakat szétszórta is, távol a templomtól.

*Zselickisfalud és környéke az első katonai felvétel idején
(Hadtörténeti Múzeum)*

Az 1812. évi leírás ³⁷

Ez a leírás Széchényi Ferenc és Rumi Károly nevéhez fűződik. A munka megszületésének előzménye az volt, hogy II. József 1785-ben Somogy, Baranya, Verőce és Szerém vármegyék főispáni helytartójává nevezte ki Széchényi Ferencet, aki fontosnak tartotta megismerni a rábízott területeket. Ezért egy kérdőívet szerkesztettek, mely pontos ismereteket tartalmaz a kérdéses területekről.

³⁷ Tóth Péter: Somogy vármegye leírása 1812-ből in: Somogy megye múltjából 1988 41. p.

Zselickisfalud

Ebben az időben Zselickisfalud a környező településekkel együtt a Szigeti járáshoz tartozott. A következőket olvashatjuk róla:

Felséges Esterházy herceg úr faluja. Határa hegyes-völgyes, de vannak szántóföldjei és van egy jó szőlőhegye. Lakosai, akik helvét hitvallású magyarok, rendelkeznek imaházzal és lelkésszel.

A járás pusztái között találjuk Denna, Enyezd, Márcadó és Ótelek településeket, melyek „felséges Esterházy herceg úr” hegyes-völgyes és erdőkkel borított pusztái, valamint Szerdahelyt, mely a Mérey család pusztája volt.

Zseliz-Kisfalud, 1851 ³⁸

Magyar falu Somogy vármegyében. Postája van. Kaposvártól délre 1¼ órányira található. 800 református és 68 katolikus lakja. Református anyatemloma van. Legelője térséges, szőlőhegye és jó homokkőve van. Látható itt egy régi vár vagy kolostor romja is³⁹. Herceg Esterházy bírja.

Általános ismertető és címtár, 1932 ⁴⁰

Zselickisfalud kisközség. Hozzá tartozik Kardosfa. Lakóinak száma 686. Nemzetiségek nem éltek a faluban, csak magyarok. Vallási hovatartozás tekintetében három egyház hívei voltak az itt lakók. A legtöbben (420) reformátusok voltak, de éltek itt római katolikusok (261) is, valamint izraeliták (5). A reformátusok földművelésből, a katolikusok iparúzésből vagy mezőgazdasági bér munkából, míg az izraeliták kereskedésből éltek. A faluban 134 ház állt.

A község területe 4532 katasztrális hold volt, melyből a községé volt 853 katasztrális hold, szántó 1373 katasztrális hold, rét 253 katasztrális hold, legelő 306 katasztrális hold, erdő 2396 katasztrális hold, szőlő 51 katasztrális hold, kert 25 katasztrális hold, terméketlen 130 katasztrális hold föld volt.

Aki vonattal akart utazni, annak a 13 km-re levő Kaposvárra kellett mennie. Közjegyző és posta Szennán, távirat, telefon, pénzügyi szakszolgáltatás pedig Kaposváron volt. Választási körzete a kaposmérői volt. Csendőrorse helyben volt, melynek parancsnoka Domonkos Ferenc volt.

Ezen ismertető szerint az I. világháborút követő földreform folytán 46 katasztrális hold mezőgazdasági ingatlant és 5 katasztrális hold házhelyet osztottak ki. A körjegyző Précsényi László, község bíró Berekszei József, hegybíró Kis M. József, a közigyám pedig Tanai Imre volt.

38 Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára II. Pest, 1851 224. p.

39 Ez a ropolyi vár romja. Bővebben lásd Ropolynál.

40 Somogy vármegye általános ismertetője és címtára Kaposvár, 1932 179-180. pp.

Zselickisfalud

Működött a faluban Tűzoltó Egyesület, melynek főoktatója Sipőcz Imre katolikus kántortanító volt. A Hangya Fogyasztási Szövetkezet elnöke is Sipőcz Imre volt.

De élt a faluban ács, asztalos, két cipész, hentes és mészáros, kocsmáros, két kovács és egy kőműves is.

A betűsoros címtárban a következőket olvashatjuk: asztalos: Lacó József, ács: Lacó János, borbély: Szabó Péter, cipészek: Kovács Imre, Pirka József, cséplőgép tulajdonosok: Dezső István, Tanai István, Földbirtokos: herceg Esterházy Pál hitbizományi erdőgazdasága 2041 katasztrális hold Erdőmérnök: Papp Zoltán, Hentes és mészáros Weisz Ignác, kocsmáros: Weisz Ignác, kovácsok: Hegedűs Lajos, Nezdei István, kőműves: Pelőcz Sándor.

Az, hogy ennyi iparos meg tudott élni a faluban mutatja, hogy bár kisközség volt Zselickisfalud, de nem szegény. A kovácsok száma arra utal, hogy a gazdák között jelentős volt a jómódúak száma: el tudtak látni munkával két kovácsot is. Sőt a gazdák közül kettőnek cséplőgépe is volt.

Az 1939-ben megjelent kötet betűsoros címtárában a következő kisfaludi polgárok rövid életrajza olvasható⁴¹: Csizmadia János református tanító, Imre Ferenc református lelkész, Kerekes János birtokos, Kis Á. József birtokos, Kiss J. József birtokos, ifj. Kis József Hangya-üzletvezető, Kis M. József birtokos, Lőrincz István birtokos, Sipőcz Imre római katolikus kántortanító, Tóth Márton Mihály birtokos, valamint Sipos István birtokos, aki a szomszéd faluban, Szilvászentmártonban bejegyzett birtokos, de Kisfaludon született (függelék 13).

Fő utca
(Kis József tulajdona)

Képeslap a faluról
(Kis József tulajdona)

41 Szeghalmy Gyula: Dunántúli vármegyék Budapest, 1939

A népesség változásai

Rendszeres, tízévente végzett népszámlálás Magyarországon 1870-től létezik. Ha korábbi népességi adatokra vagyunk kíváncsiak, akkor a II. József korában végzett népszámlálás nyújthat támpontot. Az azt megelőző időben a mai értelemben vett országos méretű népszámlálás nem volt. Csupán a kor szokásainak és a falu urbáriumainak ismeretében becsült számok tájékoztatnak, melyeket el kell fogadnunk.

A falu első említésekor (1339) a lakosság számára nem utalt semmi adat. Így aztán nem tudjuk, hogy a XIV. századi faluban hány ember élt. Feltételezve, hogy kicsi volt a falu, a lakók száma 50–100 körül mozoghatott, de inkább a kevesebb lehetett. Egy család 5–8 személyből állt.

A török időben az amúgy is súlyos adókkal sújtott jobbágyok a magyarok mellett a töröknek is kénytelenek voltak adózni. Ezért sokan kerestek kibúvót, s kerekedtek fel családotul, csökkentve ezzel a falu lakóinak számát. A török adóösszeírásokból mégis az tűnik ki, hogy a XVI. század közepéhez képest, a század végére tízzel nőtt az adózók száma, meghatszorozva a falu lakosságát. Ekkor 100 körülire tehető a lakók száma.

Közvetlenül a törökök kiűzése után a Habsburgok kegyetlenkedéseinek köszönhetően a falvak elnéptelenedtek. A zselici erdő nagyobb biztonságot nyújtott a családoknak, mint a falu. Csupán a XVIII. század elején indult gyarapodásnak Kiszfalud. Szilvásszentmártonnal együtt lakóinak száma 201–300-ra volt tehető ⁴². 1720-ban az országos összeíráskor 14 adózót írtak össze Kiszfaludon és Szilvásszentmártonban. Ugyanekkor a Somogy Megyei Levéltárból előkerült egy másik összeírás ⁴³, mely a két faluban 17 jobbágyot, 6 házas jobbágyfiút vagy testvért, 11 nőtlen jobbágyfiút vagy testvért, valamint 7 zsellért jegyzett fel.

Az 1730–40-es években tovább nőtt a falu. „Kiszfaludba Zimányból, Szennából elsősorban zsellérek telepedtek be urasági engedéllyel.” ⁴⁴ Ezek a zsellérek valószínűleg kaptak itt földet, ugyanis 1767-ben a 46 adózóból 44 jobbágy gazda, kettő pedig házas zsellér volt ⁴⁵.

Az 1784/85-ös népszámlálás tartalmazta az első pontos adatokat a népességről. Eszerint Kiszfaludon 61 házban 476-an éltek. 237 volt a nők, s 239 a férfiak száma, ez utóbbi a következő megosztásban: egy pap gondozta a hívek lelkét, s élt öt nemes is a faluban. 53 volt a paraszt, 58 a polgár vagy paraszt örökös, 29 zsellér, 21 egyéb állami szükségletre

⁴² Kováts im.

⁴³ uo.

⁴⁴ Szita László: Somogy megyei nemzetiségek településtörténete a XVIII-XIX. században in Somogyi almanach 52. sz. Kaposvár, 1993 37. p.

⁴⁵ T. Mérey Klára: Somogy megye községeinek legfontosabb népességi és vagyoni adatai összeírások alapján 1699-1846

alkalmas egyén 18–40 év között. A sarjadék (nem elsőszülött polgár paraszt) közül 60 volt az 1–12 év közötti és 12 a 13–17 év közötti ⁴⁶. Ugyanebben az évben Patcán 194-en, Szennán 967-en, Szilvásszentmártonban pedig 288-an éltek ⁴⁷.

A falu lakóinak száma folyamatosan nőtt. 1828-ban 608 fő, 1851-ben pedig már 868 fő volt ⁴⁸. A legtöbb lakót (869 fő) Zselickisfaludon az 1870. évi népszámláláson írták össze, de még 1900-ban is 844 volt az itt élők száma.

A XX. században folyamatosan csökkent ez a szám. Ez részben köszönhető annak, hogy a külterületeken élők száma mindig kevesebb lett, részben pedig az országban bekövetkezett politikai változásoknak. A két világháborúban elesett vagy eltűnt katonák is hozzájárultak a falu lakosságának apadásához. De azt sem szabad elfelejtenünk, hogy erre az időre tehető az egykezés elterjedése a vidéken, ami szintén rontotta a statisztikát. 1941 és 1949 között 80 fővel csökkent a lakosság száma, 1949 és 1960 között pedig 55 fővel.

A 60-as években megindult egy erős elvándorlási folyamat. A külterületek elnéptelenedtek. A munka, amely az embereket ehhez a vidékhez kötötte, megszűnt. A mindennapos ingázás a rossz közlekedési lehetőségek között szinte lehetetlen volt. Az elszigeteltség mind jobban fojtogatta őket. Az ott élők igyekeztek olyan településekre költözni, ahol munkát is találtak. A mezőgazdaságban végzett munka leértékelődött, s az ipari munka került előtérbe. Az önálló gazdákat termelőszövetkezetekbe kényszerítették. Be kellett adniuk a közösbe földjüket, állataikat, termelőeszközeiket, az életük során összegyűjtött vagyonukat. Házukon, aprójóságaikon kívül semmijük sem maradt. A földhöz nem értő, de megbízható pártmunkások vezetése alatt már nem volt olyan eredményes a mezőgazdaság, mint az egyéni gazdák idején. A falu lakossága sem látta biztosítva gyermekei jövőjét szülőhelyükön. Akik jó eszűek voltak, s tanultak, már nem tértek vissza a faluba. Számukra nem volt itt munka. Akik szakmunkás bizonyítványt szereztek, azok is igyekeztek munkahelyükhöz közel, a városban lakást szerezni, családot alapítani. Ennek a folyamatnak az eredménye lett aztán, hogy az 1960 és 1970 közötti tíz évben drasztikusan, 119 fővel csökkent Kisfalud lakosságának száma. A csökkenés sajnos azóta sem állt meg, de mérséklődött.

⁴⁶ Kováts im.

⁴⁷ uo.

⁴⁸ Fényes Elek im. 224.p.

Az 1970. évi népszámlálás ⁴⁹

Zselickisfalud belterületén 383-an, a hozzátartozó Kardosfán 10-en, Tergócs cigánytelepen 1, Várhegy tanyán ketten, egyéb külterületen pedig 13-an éltek. Az összes jelenlevő népesség 396 fő volt. A statisztika azonban a lakónépességgel számol, ami 390 fő volt, közülük 191 a férfi és 199 a nő.

Kor szerinti megoszlás:

0–14 év	74 fő
15–39 év	114 fő
40–59 év	108 fő
60 év feletti	94 fő

Aktív kereső 186 fő (a lakosság 47.7 %-a) volt, melyből 113 volt a férfi és 73 a nő. Közülük az építőiparban 27-en, a mezőgazdaságban 127-en, egyéb területen 32-en dolgoztak. Az aktív keresők 89.3 %-a fizikai, 10.7 %-a pedig szellemi munkát végzett.

A faluban 122 család 121 lakásban élt. A lakások 37 %-a egyszobás volt. Villany 89-ben, víz 7-ben, fürdőszoba 27-ben volt. 17 lakásban használtak gázt. A népszámlálást megelőző tíz évben 16 ház épült. A 118 lakóház közül 117 volt a földszintes. 33 olyan házban laktak, amely vályogból készült.

Az 1970. évi állapot azért nevezhető mérföldkőnek a falu életében, mert mint korábban már említettem, az ezt megelőző tíz évben a falu lakossága 23 %-kal csökkent. Nemcsak a külterületek váltak lakatlanná, de a faluból is sokan keresték a városban a boldogulást. A falut főként a szakmával, diplomával rendelkezők hagyták el. Ezzel nem csupán a lakosság száma csappant meg, hanem az összlakosság számához képest óriási, közel 90 % lett a fizikai munkát végzők száma.

Az 1990. évi népszámlálás ⁵⁰

A falu állandó népessége 315 fő, a lakónépessége 306 fő volt, melyből 152 fő volt a férfi és 154 fő a nő. Külterületen csupán ketten laktak.

A lakosság kor szerinti megoszlása:

0–14 év	65 fő
15–39 év	107 fő
40–59 év	71 fő
60 év feletti	63 fő

⁴⁹ Az 1970. évi népszámlálás KSH Budapest, 1972

⁵⁰ Az 1990. évi népszámlálás 17. Somogy megyei adatai KSH Budapest, 1992

Zselickisfalud

Aktív kereső 125 fő, ami a lakosság 40.8 %-a volt, melyből 76 volt a férfi és 49 a nő. A férfiak döntő többsége továbbra is a mezőgazdaságban (37 fő) és az iparban (26 fő) dolgozott. A nők szintén főként e két gazdasági ágban (ipar 16 fő, mezőgazdaság 17 fő) találtak munkát, de 10 % fölötti a kereskedelem, valamint az egészségügy területén dolgozók aránya is. Az aktív keresők 82.4 %-a végzett fizikai, és 17.6 %-a szellemi munkát. A szellemi munkát végzők 59%-a vezető beosztásban volt. Lakóhelyén csupán 16 zselickisfaludi dolgozott. Az aktív keresők 87 %-a naponta ingázott. 3 aktív korú személynek nem volt munkája.

A faluban a házak száma 108 volt, melyből 101-t laktak. Ez a húsz évvel korábbi felméréshez képest 13-mal kevesebb. A csökkenés azonban annak tudható be, hogy a külterületen elhagyott házak az enyészeté lettek. 13 ház volt állami és 5 erdészeti tulajdonban. A házak 21 %-a volt egyszobás, 44 %-a kétszobás, a többi pedig három-vagy több szobás. Konyha mindegyik lakott házban volt, fürdőszoba azonban csak 51 %-ukban. Gázpalcot használtak a házak 79.6 %-ában. 46%-a rendelkezett vízvezetékkel, s 28 %-ában volt vízöblítéses illemhely. Központi fűtés a lakások 15%-ában szolgálta tulajdonosuk kényelmét.

A házak komfort szerinti megoszlása: 12 összkomfortos, 17 komfortos, 18 félkomfortos, 59 komfort nélküli és 2 szükség-lakás.

A két népszámlálás adatait összehasonlítva azt állapíthatjuk meg, hogy a falu lakossága tovább csökkent, a 20 év alatt 84 fővel, azaz 23 %-kal. A vizsgált időszakban 103-an születtek és 118-an haltak meg. Tehát nem a természetes fogyásnak tudható be ez a nagy szám, hanem annak, hogy tovább folyt az elvándorlás a faluból. A külterületeken élők szinte mindannyian elmentek, de a belterületen élők közül is sokan hagyták el a falut. Ráadásul az összlakossághoz viszonyítva az aktív keresők aránya is tovább csökkent. De azt is látjuk, hogy a szellemi munkát végzők aránya 7 %-kal nőtt. Ez némi bizakodásra ad okot. A lakók 41.6 %-a a mezőgazdaságban dolgozott.

A lakáskörülmények is javultak. 16 %-kal csökkent az egyszobás lakások száma. Húsz év alatt 17 ház épült. A házaknak több mint fele (54.6 %) azonban komfort nélküli volt. Ekkor még viszonylag kevés házban volt vízöblítéses illemhely és központi fűtés.

Azóta tovább komfortosodott a falu. 1990-ben bevezették a vizet, 1996-ban pedig a telefont. A lakosság száma tovább csökkent, de a folyamat lelassult.

A 2001.évi népszámlálás ⁵¹

A település állandó népessége 286 fő, lakónépessége 276 fő volt, melynek fele férfi, fele nő. 6 fő külterületen lakott kettő lakóegységben.

A lakosság kor szerinti megoszlása:

0–14 év	48 fő
15–39 év	93 fő
40–59 év	75 fő
60 év feletti	60 fő

Aktív kereső 93 fő, ami a lakosság 33.7 %-a volt, melyből 53 fő volt férfi és 40 fő volt nő. A mezőgazdaságban 18 fő, az iparban 38 fő dolgozott. Az aktív keresők 29 %-a végzett szellemi munkát. A szellemi munkát végzők 48%-a vezető beosztásban volt. Lakóhelyén csupán 16 zselickisfaludi dolgozott. Az aktív keresők 83 %-a naponta ingázott. 15 aktív korú személynek – az aktív korúak 14 %-ának – nem volt munkája.

A foglalkoztatottak legmagasabb befejezett iskolai végzettsége:

8 általánosanál alacsonyabb:	1 fő
8 általános:	31 fő
Érettségi nélküli középiskola:	32 fő
Érettségi:	19 fő
Egyetem/főiskola:	10 fő

A faluban 77 család élt: 49 házastárs, 11 élettárs, valamint 3 apa és 14 anya nevelte egyedül gyermekét vagy gyermekeit. 179 római katolikus, 52 református és 3 evangélikus élt a településen. 20-an vallották magukat egyházhoz nem tartozónak, 17-en pedig nem kívántak válaszolni a vallási hovatartozásukat firtató kérdésre, s 5 ember válaszában tartalmát nem ismerjük. A falut főként magyarok lakták. 62-en vallották magukat cigánynak, 4-en lengyelnek, 1–1 ember pedig németnek, illetve románnak.

A faluban a házak száma 113 volt, melyből 99-t laktak, 11-t nem laktak és egyet használtak üdülés céljára. 107 ház volt természetes személy, 2 önkormányzati, 4 pedig egyéb tulajdonban. A házak 15 %-a volt egyszobás, 38 %-a kétszobás, 30 %-a háromszobás, s 17 %-a négy-vagy többszobás. Konyha, illetve főzőfülke minden házban volt, fürdőszoba a lakott házak 80 %-ban volt. Palackozott gázt használtak a házak 82 %-ában, vízvezetékkel rendelkezett a házak 64 %, s 61 %-ában volt vízöblítéses illemhely. Központi fűtés a házak 19 %-ában szolgálta a tulajdonosok kényelmét.

A házak komfort szerinti megosztása: 20 összkomfortos, 44 komfortos, 5 félkomfortos, 20 komfort nélküli és 18 szükséglakás.

⁵¹ A 2001. évi népszámlálás Somogy megyei adatai KSH Budapest, 2003

Zselickisfalud

Az előző népszámláláshoz képest sajnos tovább csökkent a falu lakossága, de a fogys mérsékldött. A vizsgált időszakban 44-en születtek, 49-en hunytak el, s 25-en hagyták el a települést. Az összlakossághoz viszonyítva az aktív keresők száma számottevően csökkent, míg a munkanélküliek száma jelentősen növekedett. Igaz, a szellemi munkát végzők aránya is jelentősen (11 %-kal) emelkedett.

A lakáskörülmények tovább javultak (fürdőszoba, vízöblítéses illemhely, központi fűtés), bár a szükséglakások száma is megnőtt. Az elmúlt tíz évben csupán három új házat építettek, s van 21 ház, amelyet még 1919 előtt készítettek. A lakások alapterületét figyelve szintén javulás mutatkozott. Az egy lakóra jutó alapterület nagysága 79 m² a faluban.

A falukép alakulása

*Zselickisfalud a második katonai felvételen 1858-59.
(Hadtörténeti Múzeum)*

Zselickisfalud

*Zselickisfalud, 1880.
(Hadtörténeti Múzeum)*

Vajon milyen kép tárult a XIV. századi ember elé, ha Kisfaludra érkezett? A zselici erdőben nem volt tanácsos olyan embernek kószálni, aki nem ismerte a vidéket, hiszen könnyen eltévedhetett. A mainál sűrűbb volt az erdő, az irtvány területek pedig kisebbek. Az utak állapota sokkal rosszabb volt. A mainál több, de kisebb település bújta meg a fák között. Egy-egy faluban 30–50, ritkábban 100 vagy ennél is több jobbágyság élt. A házak patak partján, vagy utak mentén, templomok körül épültek. Egy-egy nagyobb területen össze-vissza, rendezetlenül álltak a házak. Utcát nem minden esetben lehetett felfedezni. Ugyanazon településen a határon belül több helyen, szétszórva is építhették házaikat a jobbágyságok. Jól tükrözi ezt a II. József uralkodása idején készített katonai térkép is. A házak többsége a templomhoz közel épült, de találunk házakat a szőlőhegyen és a szőlőhegyre vezető út mentén is. Mivel a házak fából, vályogból készültek, az élettartamuk is rövidebb volt, mint a kőből, téglából készülté. A jobbágyság ha új ház építésére kényszerült, lehet, hogy másik helyre építette azt. A jobbágyságok vándorlása is nagy volt. Így a falu képe állandó változásban volt. Időről időre megpróbálkoztak a rendezéssel, de végleges megoldást csak az hozott, amikor 1862-ben a belterületet egy helyen jelölték ki. A falu minden jobbágysága köteles volt a belterületen számára megadott helyen felépíteni házáat. Az 1856–60-ban készült térkép még a rendezés előtti állapotot mutatja. A XVIII. századi állapothoz képest már rendezettebb a falu, de a tudatosan kialakított utcákat az 1880-ban készült térképen figyelhetjük meg.

A falurendezés soha nem ment zökkenőmentesen. Idézzünk itt egy levelet, melyet a kisfaludi jobbágyok címeztek az úriszékhez:

„Tekintetes Úr!

Fiskális urunk!

A legközelebb tartott Tekintetes úriszék eleibe be' nyújtottuk alázatos könyörgő levelünket, azeránt: hogy a mi határunk a helynek egyenetlen fekvése miatt nagy részin haszonvehetetlenné lett, és ebből az okból a helységnek és egész határunknak „úgy” rendbe szedése szükséges, a' bé nyújtott alázatos könyörgő levelünkre pedig ez ideig semmi választ nem nyerhettünk, s mivel a tavaszi idő lassanként elközelget, Nagy alázatossággal könyörgünk a' Tekintetes Úr Fiskális Urunk előtt, hogy a mi Helységünk Szegény határunk ujjon leendő rendbeszedését elkezdetni méltóztasson. – Melynek megnyeréséért amidőn alázatosan Könyörögnénk kegyes választ elvárva, maradunk Zselicz Kis Faludon Febr. 10^{ik} 1837.

Tekintetes Úr, Fiskális Urunknak

Alázatos Főhajtó szegény szolgálai

Zselicz Kis Faludi Helység

Lakossai mint Jobbágyok

Közönségesen

Vizlendey György

Kaposvári Uradalmi ügyész” ⁵²

S hogy a „Tekintetes úriszék” mikor válaszolt a sürgető levélre? Nem tudjuk. A feladat alól mindenesetre nem bújhatott ki.

A falu határa

A panaszos hangvételű levél megírásától alig több mint egy év telt el, amikor sor került a falu határának bejárására Szenna és Kisfalud között. A birtokok határát Magyarországon szabályos távolságokként felhalmozott földkupacokkal, úgy nevezett határhalmokkal jelölték. Az erdőkben, az abban az erdőben nem honos fa ültetésével is jelölhették a határt. Vízfolyások is szerepelnek birtokhatárként.

⁵² SML Urbéri peres iratok Zselickifalud

A határhalmok állapotát rendszeresen kellett ellenőrizni, s ha szükséges volt, felújítani. Ezt a tevékenységet nevezték határjárásnak. A határjáráson mindig megjelentek az érintett települések tulajdonosai, vagy annak képviselői, az érintett falvak előjárói, valamint a falvak lakóinak egy része szerszámokkal, akik a kijelölt halmokat felújították, s földmérő szakemberek is. Minden határjáráskor készült jegyzőkönyv. Talán nem minden tanulság nélkül való, ha beleolvasunk egybe. Ha a kiinduló pontot megtaláltuk s ismerjük a terepet, akkor akár ma is végigjárhatjuk az olvasott szakaszt, de legalább elképzelhetjük, hogyan zajlott egy határjárás.

1838. május 21-én a határjárásra azért került sor, mert meg kellett újítani a szóban forgó határokat jelölő halmokat. A határjáráson jelen volt többek között Raisz József kislelud alvadász, a lakosok közül pedig Kis János öregbíró, Dezső János, Haraszt István, Pál Illés, Istvánfi Mihály esküdtek, Sovány József, Cseh János, Tüsér József, Tóth Márton József, Filotás Imre.

Most pedig lássuk Szenna és Kisfalud határát:

„Szenna és Kis Falud között

itt a' hol a' Szennai és Kis Faludi határ a' Pattzai határral a' Jégfai malommal folyó árok nyugotsó részénél Szennai lakos Zóka Péternek úgy nevezett Kis kuty Rétjénél ütközik találván a Szennai régi halomra ezt Szennai részre megújítottuk, a' Jégfai malom ároknak délső részén vagy is a Kis Faludi földön a' Kis József rétjén pedig Kis Faludi részre új halmot hánnyattunk, a' Kaposfői Prépostság Pattzai határa elhagyásával Szenna és Kis Falud között ezen 1° és 2° Halom tsináltatásával kezdtük foglalatoságunkat.

Ezen két halomtól nap keletnek fordulva a' Jégfai Malom árok folytába mérettünk 100 öleket Szóke József Kis Faludi lakósnak Rétjén tsináltattuk a 3° halmot.

Hasonló irányba 100 ölnyre az előbbtől mostani birtokos Hegyi Ferentz Kisfaludi Lakos Rétjén hánnyattunk a' 4° halmot.

Még is nap keletnek a' Jégfai malom vize folytába 76 ölnyre értünk Tóth István Szennai, Karai András Kis Faludi adózók Rétje megyéjéhez itt tsináltattuk az 5° halmot.

Innend a' jégfai viz folyás elhagyásával a két megyén vezetettünk a' két helységbeli lakosok által téli nap kelet és dél között 's mérettünk a Várvizi árok folyáson is keresztül 100 öleket a' hol a' 6° Határ halmot hánnyattunk.

Hasonló téli nap keleti és déli irányba mérettünk 88 öleket Szennai Nezei János és a Kis Faludi Rektor (tanító) szántó földje között hánnyattunk a' 7° halmot.

Ezen halomtól egyenesen délnek fordulva 60 ölnyre Kis Zóka György Szennai lakos földje megyéjén hánnyattunk a' 8^{kat}.

Még is délnek lemérve 76 ölnyre a' Kis Faludi helység földjének nyugatsó szegletéhez a' Szennai és Kis Faludi határ megye mentében tsináltattuk a' 9^k halmot.

Ettől egyenessen keletnek mérván fel a' hegynek 100 ölnyre Ifjú Zóka Ferentz Szennai lakós szántó földje sarkánál hányattattuk a 10^k halmot.

Az előbbi arányba fel felé a' nagy hegynek 55 öleket mérván Szennai és Kis Faludi szántó földek között hányattattuk a' 11^{ket}.

Ismét keletnek 57 ölek után fel érvén a hegy tetőre találtuk a Törötskei határhoz tartozó Sárkuti erdőt, hol is Szenna és Kis Faludi határ Törötskeivel ütközik, itt Kis Faludi részre délről, Szennai részre pedig ennek arányában éjszokról hányattattunk két halmot, melyeket 12. és 13^k határ feleknek jegyezván itt be', – mely jeleknél Szenna Kis Faluddal elvégezte határozását."

A határjárás folytatódott, de Kisfalud nem volt érintve a továbbiakban, így mi sem kísérik azt figyelemmel.

Még egy érdekességet érdemes megemlíteni a határjárással kapcsolatban: a falvakban hagyomány volt, hogy a kiválasztott kisgyermeket elvitték a falu határára, és ott jól megverték. Ezt azért tették, mert az ember, a helyet, ahol megverték, nem felejtette el, így mindig emlékezett arra, hol a falu határa. Ők voltak a falu „élő lelkiismeretei”, a hiteles emberek.

Ezt a hagyományt próbálták felélesztetni a 90-es évek elején a Fekete László Általános Iskolában kicsit más jelentést adva az eseménynek. A tanév végén a búcsúzó 8. osztályosok kerékpáron végigjárták az iskolát fenntartó falvakat. Minden községben a polgármester fogadta a diákokat, búcsúzott tőlük. A diákok megvesszőzésével jelképesen a falu polgáraivá fogadta őket, s kérte, ne feledkezzenek el arról, honnan indultak, majd megvendégelte őket. Sajnos az utóbbi években feledésbe merült ez a szokás.

A XIX. századból ránk maradt a falu határának pontos térképe. Ennek a térképnek elkészítésére azért volt szükség, mert az 1848-as alkotmány értelmében a jobbágyság függőségi viszonya megszűnt, s tulajdonukba kapták az általuk használt úrbéres földeket. A földesúr és a jobbágyság közötti viták (mely földek minősülnek úrbéres földeknek) lezárása után vehették birtokukba a jobbágyság a földeket, melyhez pontos térkép kellett, és köthették meg volt földesurukkal a szerződést. 1862. március 20-án ellenőrizte a Helyszínelési Bizottmány (Martinovics Gusztáv vezető, Thiéry Antal tolnok) a térkép hitelességét. A volt jobbágyságot Kulcsár János bírósági elnök, Filótya József és Sebestyén József képviselte. A térképen 55 dűlőt neveztek meg. A térképhez tartozó iratokból kikérhetjük, hogy melyik volt jobbágnak hol volt föld-

je (szántóföld, rét, szőlő, erdő, legelő, kenderföld). Ekkor jelölték ki a beltelkek (házak) helyét is azon a területen, ahol ma találhatók, s a girbe-gurba utcák helyett az egyeneseket. Az 1862-ben készült térképen ⁵³ a következő dűlő- és hegy neveket találjuk meg:

Beltelkek

Falu Allyai dűlő	rét
Jégfai Réti dűlő	rét, ház-malom
Hosszu Réti dűlő	rét, kevés szántóföld
Ornai dűlő	szántóföld
Várvi dűlő	szántóföld
Melegvölgyi dűlő	szántóföld
Várvi malmi dűlő	ház-malom, rét
Babosirtási dűlő	szántóföld
Karéhegy Allyai dűlő	szántóföld
Jégfai dűlő	szántóföld
Karéhegy	szőlő, kevés szántóföld
Pusztaszőlői dűlő	szántóföld
Kis és Nagy Csősi dűlő	szántóföld, kis erdő
Meléki dűlő	szántóföld
Itatói dűlő	szántóföld
Fehérhegy Allyai dűlő	szántóföld
Bagóvölgyi dűlő	szántóföld
Öregszőlő Allya dűlő	szántóföld
Várviréti dűlő	rét
Pusztahegy dűlő	szántóföld
Körteféleréti dűlő	rét, kis szántó
Felső-Csurgó	erdő
Szentekkertje dűlő	szántóföld
Csurgói dűlő	szántóföld
Bankóhegy dűlő	szántóföld, szőlő
Bankóhegy Allyai dűlő	szántóföld
Gáloscserhádi dűlő	szántóföld
Alsócserhádi dűlő	erdő, szántóföld
Körteféle Erdei dűlő	erdő, szántóföld
Ropoli Oldal	erdő, szántóföld
Ropolihegy Allyai dűlő	erdő, szántóföld
Cserhádi dűlő	szántóföld

53 SML Urbéri peres iratok Zselickifalud

Szilvási dűlő	szántóföld, rét
Vadkertmelleti dűlő	legelő, szántóföld
Zálogos	erdő
Márczadói puszta	Pusztta
Göbecserdei dűlő	erdő, szántóföld
Vadkerti dűlő	szántóföld
Göbecsréti dűlő	rét
Alsó Göbecsi dűlő	szántóföld
Felső Göbecsi dűlő	szántóföld, legelő
Szőlőmező vagy	szántóföld
Rozsonyai dűlő	szőlő
Bereknyei hegy	szántóföld
Örömhegy körülötti	szőlő
Örömhegy	szőlő
Alsó-Cserihegy	szőlő
Felső-Cserihegy	szőlő
Patkányhegy	szőlő, rét
Fehérhegy	szőlő
Öreghegy	szőlő, rét
Szöllő Allyai dűlő	szántóföld
Cenzusi dűlő	rét, szántó, kender, kevés szőlő
Domb irtási legelő	legelő
Bereknyei réti dűlő	kender, rét

Ha elhagyjuk a dűlő és alja szavakat, melyek a hely pontosítására szolgáltak, akkor Zselickisfalud 1862-ben használatos határnevei a következők: Jégfa, Hosszú rét, Orna, Várville, Melegvölgy, Babosirtás, Karéhegy, Pusztaszőlő, Kis Csősz, Nagy Csősz, Melléki, Itató, Fehérhegy, Bagóvölgy, Öreg szőlő, Várvillei rét, Pusztahégy, Körte-féle rét, Felsőcsurgó, Szentek kertje, Bankóhegy, Gálos Cserhát, Alsó-Cserhát, Ropolyi Oldal, Ropoly hegy, Cserhát, Vadkert, Zálogos, Göbecs erdő, Göbecs rét, Alsó-Göbecs, Felső-Göbecs, Rozsonya, Bereknyeihegy, Örömhegy, Cserihegy (Alsó, Felső), Patkányhegy, Öreghegy, Cenzus, Dombirtás, Bereknyei rét, Márczadó-pusztta.

Honnan erednek ezek a nevek? Keletkezésüket különböző módon magyarázhatjuk: van köztük elnéptelenedett falu, mint Várville, illetve a még akkor is lakott Márczadópusztta. Vannak nevek, melyek a Ropolyi várhoz kapcsolhatók: Várville, Ropolyhegy. Van hely, mely valamely rá jellemző tulajdonsága miatt kapta a nevét: Hosszú rét, Melegvölgy, Pusztahégy, Vadkert. Más területeket tulajdonosukról neveztek el: Bankóhegy, Babos irtás, Bereknyei rét. Találunk olyan neveket is, melyek arra utalnak, hogy azon

a helyen kiirtották az erdőt, szántóföldként, legelőként hasznosítva azt: Babosirtás, Dombirtás. Szinte mindegyik határ neve megmagyarázható a fentiekhez hasonlóan.

Márcadó-pusztá, Márcadói lap, Két-tölgy (Régen szántó volt, a dűlőben két öreg tölgyfa állt.), Vad-pajta (Itt szokták tárolni a vadak eleségét, főleg a szénát.), Vörös-domb (Az út itt hirtelen emelkedik, vörös színű talaja van.), Pacsirta-domb, Szalma-híd (A víz mindig elvitte a hidat, ezért csak szalmával rakták be az árkot, hogy a kocsik keresztül tudjanak menni rajta.), Bóti-domb, Huncut-temető/Huncut-sarok (Virágszál ragadványnevű kanász ide temette el -emberi módon- Huncut nevű kutyáját. Még keresztet is faragott neki.), Kisházi-tető, Szénási-út (Ezen hordták be a szénát Kardosfára.), Gugoló-les (Vadászó állás az erdőben), Enyezd, Csurgós-kút (Csurogva folyik a vize.), Hári-híd (Híd. Mindig ígérték, hogy elkészül.), Csárda-hej (Régen csárda állt itt, a betyárok kedvelt pihenőhelye volt.), Vitorági-ódal, Zsömle-domb (Olyan formája van, mint a zsömlének.), Virágszál-placc (Régen legelőerdő volt. Itt szokott legeltetni Virágszál, a széptermetű kanász.), Csikóállás

(Esterházy herceg csikókarámja volt ezen a helyen.), Munkás-barak (Új keletű név. Itt van az erdei munkások alkalmi szállása.), Szégeri-gunyhó (Szegeri nevű szénégetőnek volt itt a kunyhója.), Vad-legelő (A vadak mindig itt szoktak legelészni.), Halastói-rét (Régebben Esterházy herceg házi halastava volt itt.), Hetvenhódas (Egy tagban 70 holdat erdősítettek.), Szénégető (Itt is szénégető volt.), Léman-gunyhó (Léman nevezetű vadőr lakott itt.).

Az adatközlők nem ismerték: Éjszaki, Falukörül, Malomtelek, Hosszurét, Hosszurétre, Hegy aljai, Törőtskeiszél, Várhegy-tanya, Csurgó, Gáli-istálos, Bankó hegy alja, Szurto, Táborhely ⁵⁴.

Az idő haladtával némely határnév, földrajzi név feledésbe merült, de többségük kiállta az idő próbáját, s ma is használják, ismerik az itt élők.

Egyik forrásunkban sem talákoztunk a Pénzesbánya, vagy Pénzbánya földrajzi névvel, mely még ma is él az idősebb helybeliek emlékezetében. A név eredete abban rejlik, hogy a falu határában azon a helyen sok régi pénzt talált valaki.

Élet a faluban

A falu eredetéről, népességéről már képet alkottunk. Figyelemmel kísértük szerkezetének változásait. Képzletben bejártuk határát. Most időzzünk el egy kicsit a településen! Kezdjük a XIX. századdal, melyből bírói számadások és számvevői jelentések révén pillanatképeket villanthatunk fel. Hívjuk segítségül a sajtót is, hiszen izgalmas lehet olvasni napi hírként a faluról! A XX. század két világégése mellett eltörpültek a falun élők mindennapi gondjai. Mire a háború okozta sokkot, fájdalmat kiheverték az emberek, s visszatért volna az élet a megszokott kerékvágásába, egy diktatúrában találták magukat. A kezdeti terror ugyan enyhült, de a falu egyre sorvadt. A századvégi rendszerváltás reményt adott. De vajon tud-e élni a változás lehetőségével a falu? Milyen lesz a jövő Zselickisfaludja? Erről szólnak a következő oldalak.

Képek a XIX. századból

A század legjelentősebb történelmi eseménye az 1848/49-ben zajlott forradalom és szabadságharc volt. Idézzük fel ennek kisfaludi vonatkozásait!

A pesti események híre hamar Somogyba ért. Az áprilisi törvények megszüntették az úrbéri terheket, a jobbágyok által használt föld saját tulajdonuk lett.

⁵⁴ Somogy megye földrajzi nevei 563-564 pp.

A forradalom és szabadságharc idején a közrend biztosítása a nemzetőrség feladata volt. A nemzetőröket Kisfaludon 1848. május 28-án írták össze. A faluban összeírt nemzetőrök kivétel nélkül földművesek voltak.

A nemzetőrök lajstroma ⁵⁵:

	név	élet-kor	kötelezett vagy önkéntes		név	élet-kor	kötelezett vagy önkéntes
1.	Soltra József	26	k	20.	Filótás József	37	k
2.	Kolát István	21	ö	21.	Szöke Ferencz	36	k
3.	Bereknyi Dávid	29	k	22.	Istvánfy József	39	k
4.	Bereknyi György	30	ö	23.	Fejes István	23	k
5.	Kis József	28	k	24.	Tót János	45	k
6.	Hegy József	24	ö	25.	Aracs József	28	k
7.	Hegy György	21	k	26.	Vida József	28	k
8.	Dezső Mihály	48	k kimarad mikor 51 éves	27.	Galambos János	32	k
9.	Kis József	36	k	28.	Tót Márton János	22	ö
10.	Simon József	25	ö	29.	Felső Bereknyi Imre	28	k
11.	ör Farkas István	34	k	30.	ifj. Cseh József	35	k
12.	Mike Imre	40	ö	31.	ifj. Cseh János	28	k
13.	Bereknyi Imre	27	ö	32.	Tischer József	26	k
14.	Taranyi Mihály	54	ö	33.	Szöke Ferenc	20	k
15.	Istvánfy József	20	k	34.	ör. Vida József	48	ö
16.	Tanai János	35	k	35.	Haraszi István	40	ö
17.	Ifj. Farkas István	29	k	36.	Dezső János	27	ö
18.	Kolarics József	23	k	37.	Sipos József	25	k
19.	Kovács János	22	ö	38.	ör. Dezső János	33	k

A fenyegető horvát támadás miatt, s mivel a magyar honvédsereg felállítása még folyamatban volt, a kormány kénytelen volt a Dráva-vonal védelmét a nemzetőrökre bízni. A somogyiak, így a zselickisfaludiak feladata a Dráva-vonal őrzése volt. A nemzetőrök részben június végén, részben július elején foglalták el helyeiket. 15 nap elteltével az ott-hon maradt társaik váltották őket. Később az egész csapat együtt teljesített szolgálatot, s egy hónap elteltével jött a váltás. A nemzetőri feladatok nagy terhet róttak a parasztságra. Távollétüket gazdaságuk megsínylette. A különböző mezőgazdasági munkákat nem tudták megfelelő időben elvégezni. Ugyanakkor ekkora tömeg ellátását sem tudta a kor-

⁵⁵ SML Nemzetőrlajstrom

mány megoldani. Az ellátás hiányosságai, a rossz ivóvíz, a zsúfolt szállás miatt többen legyengülve, vagy betegen tértek haza ⁵⁶. Nem csoda, hogy a kezdeti lelkesedés lelohadt, s az is érthető ezek ismeretében, hogy a faluban csupán 12 volt az önkéntesek száma. A többi hadköteles korú férfit kötelezték a nemzetőri szolgálatra. A kiegyenesített vas-villával, néhány karddal és lándzsával fölfegyverzett nemzetőrök harcértéke csekély volt. A Drávánál szolgálatot teljesítők komolyabb ütközetben nem vettek részt. Ennek oka az, hogy a Drávát 1848. szeptember 11-én átlépő Jellasics József, horvát bán a fő erőkre mérendő csapásra tartalékolta seregét. Tűzfegyverek hiányában komolyabb ellenállást a jól felszerelt horvátokkal szemben különben sem tudtak volna kifejtetni, s ha eddig meg nem szöktek, a támadás után –reálisan felmérve lehetőségeiket- hazaszaladtak.

A forradalom vívmányait veszélyeztető külső támadásokkal szembeni védekezés-re meg kellett szervezni a magyar hadsereget is. Az első népképviselői országgyűlés Kossuth gyűjtőhangú beszédének hatására megszavazta a 200.000 fős honvédsereg felállítását. Minden településnek ki kellett állítania meghatározott számú újoncot. Zselickisfaludon is összeírták a honvédeket ⁵⁷:

Név	Életkor	Családi állapot	Család fenntartó-e	Észrevételek
Kolat István	22	nőtlen	egyetlen fenntartó	alkalmas
Farkas Ferenc	19	nőtlen		alkalmas
Tüsér István	19	nőtlen		alkalmas
Sipos Ferenc	22	nős		alkalmas
Másli József	20	nős		alkalmas
Fejes József	20	nőtlen		megyei fogságban van
Száraz János	20	nőtlen		Bal részen ágyék szakadás nem alkalmas
Hegyi György	22	nőtlen		őrvonalon van
Bereknyei József	20	nős		őrseregnél van
Kolárics József	20	nős		őrseregnél van
Szőke Ferenc	20	nőtlen		őrseregnél van

De nem minden honvéd akart bevonulni. Aki tehette, fogadott maga helyett embert és az vonult be. Az 1848/49. évi bírói számadásban kiadásként a következők szerepelnek:

⁵⁶ Andrássy Antal: Somogy 1848 őszén

⁵⁷ SML Honvéd rovat Szigeti járás

Vida József szolgálégénynek, mint újonnan kiállított honvédnek 12.30 ft
Hegyi György polgárnak, mint újonnan kiállított honvédnek 12.30 ft
Másli István polgárnak, mint újonnan kiállított honvédnek 12.30 ft
Nemes Gergely szolgálégénynek, mint újonnan kiállított honvédnek 12.30 ft
Szőke Ferenc honvédnek, 12.30 Ft
Cseh János fogadott katonájának, mint újonnan kiállított honvédnek 12.30 Ft
Kolarics József polgár újoncnak 12.30 Ft
Kanyar Ferenc önkéntesnek, Tüsér József fogadott katonájának 12.30 Ft
Kornis József önkéntes katonának 12.30 Ft⁵⁸

Kornis Józsefet ki kell emelnünk a többiek közül, hisz a fiatalember nem kötelességből, nem pénzért, hanem hazaszeretetből fogott fegyvert.

Ugyanezen bírói számadásból tudjuk azt is, hogy „a márcadói cigányok katonát adni vonakodván helyettek Zselickisfalud állított.”⁵⁹

A forradalom és szabadságharc idején a falu élmezte a pandúrokat, s fuvarozta a nemzetőröket. A szabadságharc bukása után az urasági és egyéb adókat visszamenőleg is kérték. A falu lakói sérelmezték, hogy a pandúrok élmezése és a nemzetőrök fuvarozása, amit a szabadságharc idején végeztek, nem számított be az adóba.

Hiába volt a nagy áldozat, a szabadságharc elbukott. Győzedelmeskedett a túlerő. A dicsőséges harcokból falunkból többen is kivették a részüket. Szomorú, de nem tudjuk, közülük hányan haltak hősi halált. Viszont ismerjük azok neveit, akik a csaták után szerencsésen hazatértek szülőföldjükre. Ketten sajnos betegen. A fegyverletételt követően a magyar sereg feloszlott. A tartózkodási levelek kiosztásáról vezetett jegyzőkönyv ránk maradt. Ebből nyomon követhető, melyik honvéd hol teljesített szolgálatot, s elbocsátását követően hová tért haza. Az 1849. szeptember 8-tól kezdett jegyzőkönyvben a következő kisfaludi vonatkozású adatokat olvashatjuk⁶⁰:

Honvéd neve	zászlóalj	hová való	tartózkodási helye	mely napon kapta
Kolarics József	6.	Zselickisfalud	Zselickisfalud polgár lett	szept. 9.
Margit Péter	6.	Nagyvárad	Zselickisfalud	szept. 9.
Hegyi György	6.	Zselickisfalud	Zselickisfalud István bátyjánál betegen fekszik	szept. 9.
Galampos József	10.	Zselickisfalud	Zselickisfalud János testvérénél betegen fekszik	szept. 9.
Nemes Gergely	Komárom 60.	Zselickisfalud	Zselickisfalud édesatyjánál	okt. 7.

58 SML Zselickisfaludi bírói számadások 1831-58

59 uo.

60 SML Tartózkodási levelek, 1849

A zselickisfaludi honvédek közül 1849 őszén csupán négyen tértek haza. A többiek? Lehet, hogy bujdosnak, vagy bajtársaiknál nyertek menedéket valahol az ország más vidékén. Ahogy tette ezt Margit Péter, aki bajtársai-barátai Kolarics József és Hegyi György falujába jött. Esetleg elestek. Ki tudja? Nemes Gergely a komáromi vár őrseregében harcolt Klapka György vezérlete alatt. A bevehetetlen erődöt olyan feltétellel adta föl parancsnoka 1849 októberében, hogy védői bántatlanságot kapnak. Nemes Gergelynek így nem kellett félnie attól, hogy később a kényszersorozáson az osztrák hadsereg katonája legyen. A messziről hazatért világlátott egykori honvédek történeteiből ismerte meg a falu lakossága a szabadságharc történetét. Volt mire büszkének lenni az itt lakóknak. A hősök köztük éltek.

A Bach-rendszer alatti mindennapokba enged bepillantani Zselickisfalud első sajtóbeli említése. 10 évvel a forradalom kitörése után jelent meg az a cikk, melyben egy lelkész így festi le vidékünket:

„Zseliz-kisfaludról (Somogy), april 20-ról következő rajzát kaptuk az ottani állapotnak:” – olvashatjuk, az országos hetilap, a Vasárnapi Újság 1858. május 9-én Pesten megjelent számában, a Mi újság? rovatban. Majd így folytatódik:

„Zseliz vidéke Somogymegyének egy részét teszi. Ezen rácz szó: zselicza, magyarul annyit tesz, mint ékes, kies, kellemetes. Mennyiben érdemli meg e nevezetet e hegyes, völgyes vidék, annak magyarázatába ez alkalommal nem czélom bocsátkozni, általában megjegyzendő róla, hogy 15 helységet foglalván magába, ezek nagy részint szabályozatlanok, rendezetlenek, a honnan minden községnek annyi utcája van: a mennyi ház van benne, istállóik nem benn a községben, hanem kívül szintén illy rendezetlen, elszórt állapotban vannak. Népe többnyire magyar, izletes házakat, azon az okon, mert úgymond az apám is ilyenben lakott, nem építenek, s itt is, mint általában Somogymegyében, a házak kémény nélküliek, s csak azon tekintetben különböznek a papi és az tanítói lakoktól, mivel ezeknek tetején, amazoknak ajtaján vonula a füst. A pálinka - ivást kis, de a borivást, mivel szőlőhegyeik vannak annál nagyobb mértékben gyakorolják, a honnan, azon időt is, melyet egyéb mezei munkára kellene használni, a szőlőművelésre fordítják. Buza s egyéb termő földeiket nem trágyázzák, mert úgymond három év alatt az eső lemossa a földről. A vadházasság, melly Gömörmegyében, a Rima völgyén uralkodik, e vidéken is napirenden van, s itt még nagyobb mértékben szerepel mint amott. Mutatja a következő eset: Négy ifju, kik mindannyian 28 évet már tulhaladtak, kiszolgálván a katonai pályán nyolcz évöket [hátralévén még a reserva – két év] mult évben hazabocsáttattak, s honnlétük ideje alatt keserüen tapasztalván és érezvén az irás ama szavai igazságát: „Nem jó az embernek egyedül lenni”, elhatározták magokat a házasesetre, s hogy e részbeni

akarattuk vallás és törvénytörés nélkül történjék; pár óra járó föld levén ide Kaposvár, mint Somogy megye székhelye megkeresték a tek. cs. kir. közigazgatási járásbírói hivaltalt a végett, hogy az illető katonai parancsnokságtól részökre eszközölné ki az örökös elbocsátó bizonyítványt. Kérelmek figyelembe vétetett, s kötelességükké tétetett, hogy az erre szükséges okiratokat minél előbb igyekezzenek kézbesíteni a járásbírósnak, s ezt tették is, még múlt év december havában, s azóta várják naponként a kívánt örökös elbocsátó bizonyítványt, de az eddigé még nem érkezett meg. Már-már kifogyván a nagy várakozásból, a közelebbi atyafiakat, rokonokat, sógorokat összehivatván – mind a négyen – most pár hét alatt zene s e vidéken szokásos zászló (azaz rudakra kötözött női keszkenők) kíséretében jegyeseiket hazavitték. Így ránk lelkészekre – bár ketten is vagyunk, – ott hol egy is sok- nem volt semmi szükség; elmondhatni e vidékről is ama hajdani panaszt: Származhatik-e valami jó Izraelből! – Filep István ref. lelkész.”

Nem mondhatjuk, hogy hízogó a kép, amit a szerző festett a vidékről. Mindenesetre 10 évvel a szabadságharc után ilyennek látta a Zselicet egy lelkész. S ki volt Filep István? Nem tudjuk. Zselickisfalud vegyes anyakönyveiben nem találkozunk nevével. A lelkészi névsor (ahová Barla Szabó Dániel szolgálata óta minden lelkész maga írta be nevét, s azt, mettől meddig szolgálta a zselickisfaludi közösséget) szerint a fent említett időszakban Király Ferenc volt a falu lelkésze. Talán álnévről van szó? Vagy a két lelkész (ha valóban ketten voltak) kapcsolata nem volt felhőtlen és ezért nem szerepel sehol az anyakönyvekben? Esetleg nem is kisfaludi lelkész csak innen keltezte levelét? Megannyi kérdőjel. Mindenesetre egy széles olvasókörről bíró országos hetilap ötödik évfolyamában terjedelmes cikk jelent meg a Zselicben élők szokásairól. A Vasárnapi Újság ezen számában, melynek kiadó-tulajdonosa Heckenast Gusztáv volt akkor, s a Landerer-Heckenast Nyomdában nyomtatták – ahol 1848-ban a 12 pontot is –, olvashatjuk még Jókai Mór regényes tájleírását a Magyar Tempevölgyről, olvashatunk az elefántok partra szállításáról Kalkuttában, valamint a mérgezésekről és ellenszereikről is. Milyen volt a cikk fogadtatása? Nem tudjuk. De azok, akikről szólt, szinte bizonyos, nem tudták, hogy újsághír lettek.

Ami a cikk tartalmát illeti némi sarkítást kell feltételeznünk. S ugyan a keltezést kivéve semmi nem utal arra, hogy konkrétan Zselickisfaludról szól, az biztos, hogy a Kisfalud környéki falvakról szól, s az is biztos, hogy amit a vadházasságról írt, igaz lehet. Kilenc évvel a magyar szabadságharc leverése után nem siettek az illetékes hatóságok, hogy a magyar fiatalok kérésének eleget tegyenek. S ez is általánosan jellemző volt a kor Magyarországra.

Apró-cseprő ügyeink

De nézzünk néhány biztosan Kisfaludi adatot: a falu közelében működött kőbánya. Az 1851. évi bírói számadásban a község tulajdonában lévő eszközök között kőfejtő csáklyát is találtunk. Ekkor az éjjeliőr fegyvere a dárda volt, igaz, a következő évben vettek egy stusz puskát. Az elavult fegyvertárat 1870-ben cserélték le.

A falu mezőgazdasági tevékenységéből adódott, hogy kovácsra szükség volt. Olyannyira fontos ember volt a kovács, hogy műhelyt és házat is a község adott. 1850-ben téglából építtetett új műhelyt a község a kovács számára. Az állattenyésztésben legalább ilyen jelentőséggel bírt a falu bikája, aminek vásárlása, tartása, az általa okozott kár megtérítése szép összeget emésztett fel. A falu költségvetését terhelte az iskola, a tanító s jegyzői lak fenntartása, a zselickisfaludi utak kijavítása, himlő elleni oltás megszervezése. A jegyző is méhészkedett, s a község készítette és állíttatta fel a méhest számára. A községtől fizetést kapott a jegyző, az orvos, a bíró, két kisbíró, az éjjeliőr, három gondnok és a harangozó is. Jegyzőt s orvost több községgel együtt (Szenna, Patca, Szilvásszentmárton, Töröcske, Zselickislak, Zselicszentpál) tartott. A bíró utazásairól a hivatalos utazási naplójában számolt el a képviselőknek. Ha a falu területén halt meg koldus vagy idegen személy, annak „eltakarítása” is a község költségvetését terhelte.

1863/64-es költségvetési évben építették az új községházát, mely 10 öl hosszú és 3 öl széles tömés ház volt. A tetőfák megfaragásával együtt 100 Ft-ot fizettek a mesternek elkészítéséért.

A falu tulajdonát képezte a pálinkafőző, mézárszék, melyet haszonbérbe adott ki 50 birka legeltetési jogával, házzal és kerttel együtt. A bérlet 1875-ben 250 Ft volt. A bérleti díjon felül a bérlőt terhelte még földadó, fogyasztási adó, házadó, pálinkafőzés után kincstári adó. Ez utóbbi olyan megszorítással, ha rossz lett a pálinka, a főző kártérítést volt köteles fizetni. A kocsmáltatási jogot árverezés útján adták bérbe.

1857. november 14-én Szennán összeültek a környező települések vezetői, hogy megoldást találjanak a postás helyzetére. A korábbi gyakorlat az volt, hogy a gazdák voltak kötelesek ezt a szerepet vállalni, ha rájuk került a sor. A teher azonban egyenetlen volt. Háborgott az is, akinek télen, rossz időben kellett menni, s az is, akinek nyáron, a legnagyobb munka közepén. Megoldást az állandó postás jelentett, melyben ezen az összejövetelen meg is egyeztek a falvak elöljárói.

A postás feladata hivatalos levelek, idézvények -kézbesítések elhordása hetenként Kaposvárra, de szükség esetén annyiszor, ahányszor a körülmények megkívánták (szolgabírói, járás-és vizsgálobíróság, adóhivatal). Az alkalmas személy pedig Vince István

szennai polgár lett, aki már korábban is vitte Szenna futárleveleit. Fizetése 100 pengőforint volt egy évben. Ebből Szenna 30, Kislak 12, Szilvásszentmárton 12, Szentpál 11, Töröcske 10, Patca 5 Kisfalud pedig 20 pengőforintot fizetett.

1890-ben aztán a kerületben egy királyi postahivatalt állítottak fel, melynek illetőségi helye Szenna lett.

1889-ben kiadásként jelentkezett a községi szülésznő kiképzése.

Nézzünk egyet a szolgabírói rendeletek közül is: 1873-ban az egész megye területén elszaporodtak az egerek. Kiirtásukra egy rendelet született (1873. november 11.), melyet a helyi körülményekhez igazodva végre kellett hajtani, majd az eredményről jelentést írni. A határozat így szólt: „Minden 1/4 telek után 20 darab egér fogassék el folyó év december 16-ára. Aki nem teljesíti, minden két egér után 1 frt-ra büntettetnek, akik a kiszabott mennyiségen felül fognak, minden négy egér után 1 frtal jutalmaztatnak.

Mivel le kell számolni:

utasíttandók lesznek a község lakói, hogy a záros határidőig az egér farkával a község bírójánál számoljanak be.

Megjegyzés: azon lakosok, kik telekkel nem bírnak minden önálló lakás 10 drb egeret tartozik fogni.”⁶¹

Ma már megmosolyogjuk a rendeletet, de abban az időben nem volt más mód a rágcslók irtására.

A kisfaludi körjegyzőség székhelyét 1877-ben Szennába helyezték át, de 1888/89-ben ideiglenesen újból Zselickisfalud a körjegyzőség székhelye.

1896-ban, a honfoglalás 1000. évfordulójának tiszteletére emlékfák és emlékültvények ültetését rendelte el a földművelésügyi miniszter. Minden község saját anyagi helyzetétől függött, hogy a rendeletnek hogyan szereznek érvényt. Márcadópusztán 400 darab tízéves hársfát ültettek el az Esterházy birtokon. Zselickisfalud anyagi erőforrásai szerényebbek voltak. A község a legelőre ültetett 12–12 darab cser és tölgyfát, továbbá 8 db hársfát.

S hogy milyenek voltak az útviszonyok vidékünkön a XIX. század végén, arról szemléletes képet festett a Somogy című hetilap 1884. december 30-i számában egy újságíró:

⁶¹ SML Zselickisfaludi bírói számadások

„Menjünk Kaposvárra!

De csak úgy ha lehet!

A tengeren bármely zivatar legyen is, a hajó tovább megy kikötője felé, a szél rengeti az árboczokat, a hullám veri jobbra, balra – de azért a hajó halad. (...)

Hanem tessék november hóban esős időikkel K. Füredről, vagy a Zseliczségből Kaposvárra menni kocsin. Itt aztán megakad még képzelő tehetséged is nemcsak lovaidd.

Ilyet halandó ember keveset látott életében. A bánáti mezőségek hozzá képest klinken utak.

Hogy a sár becsap a kocsiba, ez még csak egyik baj, de akkora lyukak vannak a pár ezer öln egész a városig, telve vízzel, hogy bátran lehetne halastónak használni.

Az utas még csak elvergődik valahogy Füredre, hanem itt már hozzáfog az imádsághoz, mert az ostor nem elég nyelestől sem.

Csinálják ezt az utat minden évben, ebben nincs panasz, de ha nem csinálnák jobb volna, mert a földet hiába dobálják a földre, ebből ugyan kő sohasem lesz. Pedig a hányt földre – ha eső esik, beáll az az állapot: Hogy ha csak a ló hallá nem változik nem mehet rajta odább!

Be sok munkaerő, be sok pénz ráment már, a vármegye gondjai alá vette, s rosszabbul vagyunk mint hajdan. A hányt föld már majdnem egy öl magas, s ennyi a sár is. (...)

Sohajtottak, imádkoztak az utasok. Ilyenre ma már nem hallgatnak.

Káromkodtak nagyokat, mind hiába!

A ki eldőlt, ott hagyta a zápfogát.

Ez sem nagy baj, mert hát van még azon kívül husz és egynehány! Egy fog nem számít.

Jajgattak a kereskedők hogy nem szállíthatnak, a gazda, hogy nem veszik termékét.

Ez már nagy baj, mert bőrünkre megy. Ha valaki novemberig el nem adta gabonáját, ezen az uton ugyan tavaszig nem szállítja, ha csak az isten faggyal meg nem kövezi télen.

Most már vegyük azt, hogy ez csak az egyik vonal.

De Kaposvár felé vezet egy másik ut Böszénfa, Simonfa, Gálosfa, Szt. Pál stb. községek felől, – ez is olyan.

Aztán jön egy ugyan a Zseliczségből Kisfalud, Szenna, Szerdahely felől; ez is olyan; tehát három irányban van gátolva a biztos közlekedés a székváros felé, (...)

De aztán nagyobb, magasabb szempontok is jönnek kérdés alá, melyek életbe vágók: mint a postai közlekedés, megyei gyors adminisztráció; gabna, fa stb. forgalom.

Nem okozhatjuk a megyei intéző köröket, mert eleget kuruzsoltatják – mennyire hatalmukban áll – ez utakat. A tatározás folyvást tart; de hát olyan alispánt vagy szolgabíró még nem termett az Isten, ki földből termőkövet csináljon?

Itt tehát a rendszert meg kell változtatni, mely rossz volt félszázad óta. S ha azon óriási munkaerőn, pénzen, mit ez idő alatt belevertünk a – sárba, követ vettünk volna, már eddig a megye főbb vonalai ki volnának építve.

De mindig csak sároznak, s aki sároz, sárban van...

Előbb-utóbb hozzá kell nyulni a forró káshoz, tovább kerülgetni nem lehet. (...)

Mindig csak sopánkodni, vagy nagyokat káromkodni, nem segít a bajon; ezekkel még jó utat nem építettek.

Vagy, vagy!

Vagy áldozunk saját érdekeinkért, hogy mezőgazdaságunk emelésére a lehető legtöbbet tegyük.

Vagy hallgassunk és ne sopánkodjunk. Vagyis usszunk tovább is a sárban!"

A cikk írója javaslatot is tett, mi módon lehetne ezeket az utakat járhatóvá tenni. De ő is tudta, hogy a pénz hiánya gátat szab az igények, az elképzelések megvalósításának. Az itt élőknek hosszú éveket kellett várni, amíg megépült a szilárd út, mely a várossal összekötötte ezeket a falvakat.

A falu képviselői és elöljárói 1884-ben

A falu képviselője kétféle módon lehetett az ember: akik a legtöbb adót fizették, választás nélkül kerültek a képviselők közé. Ők voltak a virilis képviselők. A képviselők fele lehetett virilis. A képviselők másik felét a falu lakossága választotta. A XVII. században a bírói tisztre a földesúr három jelöltje közül a község választott egyet a földesúr, illetve annak képviselője jelenlétében. A földesúrnak joga volt leváltani és megbüntetni a bírót. A jobbágyi viszony megszűnése után a község választotta a bírót, aki köteles volt minden évben a községbírói számadásokat a vármegye számvevőjéhez eljuttatni. A falut az elöljárók irányították.

Virilis képviselők voltak 1884-ben: hg. Esterházy Pál
Freistadtler Vilmos
Kulcsár János
Szabó József
Szőke Ferenc
Bereknyi Dávid
Barla Szabó Károly református lelkész

Választott képviselők voltak: Tanai József
Taranyi József
Dezső István
Tüsér József
öreg Vida Ferenc
Tóth Márton Ferenc
Mike György

Elöljárók voltak: Farkas József bíró
Kis Imre helyettes bíró
Bereknyi István
öreg Farkas József
Kiss Mihály
Bereknyi József
Engel Károly közgyám

A csendőr laktanya

Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc előtt pandúrok üldözték és állították elő a bűncselekményt elkövetőket. A csendőrség szervezetét a forradalom leverését követően építették ki a birodalom területén⁶². Kezdetben a politikailag veszélyesnek nyilvánított személyek megfigyelése, a politikai rendezvények felügyelete, a sajtó ellenőrzése tartozott feladataik közé⁶³. A politikai enyhüléssel párhuzamosan egyre inkább előtérbe került a hagyományos rendőri tevékenység, a bűnmegelőzés, a lopások, rablások megakadályozása. A megyékben több helyen újjászerveződött a szabadságharc előtti pandúrszervezet. Zselickisfalud költségvetésében is szerepel költségként a „pandúrtartás”. Ez azonban csak átmeneti megoldást jelentett. A pandúrok a közigazgatási hatóságoknak teljesen ki voltak szolgáltatva. Ráadásul a fizetésük is alacsony volt, így könnyen meg lehetett őket vesztegetni. A helyzetet egy 1881-ben hozott csendőrségi törvény oldotta meg. Képítették Magyarországon az egységes csendőrséget. Valószínűleg ennek a törvénynek hatására hozták létre a zselickisfaludi csendőrőrsöt is a 80-as évek közepén. Minden bizonnyal a közbiztonság alacsony mértéke indokolta az őrs idetelepítését. A zselici erdő jó búvóhelye lehetett a bűnözőknek. A csendőrőrstől a rablások, lopások, gyilkosságok visszaszorítását várták a hatóságok. Annak alátámasztására, hogy feltételezésünk megalapozott, néhány újsághír a Somogy című hetilapból a 70-es, 80-as évekből:

62 Csapó Csaba: A magyar királyi csendőrség története 1881-1914 Pro Pannonia, 1999 11.p.

63 uo. 12.p.

– 1873. március 11. /Ujdonságok rovat/:

„Kisfalud Márcz. 5. Tekintetes Szerkesztő úr! Folyó hó 3-án a kaposvári járás szolgabirájánál jelentés tétetett, miszerint Zs. Kisfaludon Kiss József telkes polgár felakasztotta magát. Mire alolirt Pollák Lajos járás orvos kíséretében a helyszínén megjelenvén, az állítólagos orgyilkos hullája felett az orvosrendőri vizsgálatot megejtjük. De már ezen vizsgálat alkalmával oly bünjelenségek merültek és ismertettek fel a járásorvos tapintatos nyilatkozatára fektetett combináció s az általunk észlelt körülmények alapján, melyek az erőszakos kimúlás nyomait csaknem kétségen kívül helyezék. Ezek folytán szükségesnek láttam a vizsgálat folytatását annnyival inkább, mert a községben azon hír szárnyalt, hogy Kiss József orozva gyilkoltatott meg, s ezen borzasztó büntett elkövetőjéül a meggyilkolt mostoha fia, Tóth Mihály emlegettetett ki mostohájával közel fél év óta elkeseredett perlekedésben állott. Fájdalom, a rémes hír alappal birt, mert a folytatott vizsgálat hajmeresztő büntény elkövetőinek nyomába vezetett. Ugyan is a megejtett vizsgálatból, melynek sikeres megoldásánál a községi jegyző a legkívált a járási foglárörmmester tapintatos s küldetésemet megkönnyítő eljárása volt a főtényező. Kitünt, hogy az orgyilkosság az említett mostoha gyermek Tóth Mihály, ennek neje Lőrincz Katalin s egy felfogadott bérorgyilkos névszerint Bereknyci József; Zs. Kisfaludi csósz által követtetett el; kik f. hó 1-ső napja éjszakáján Kiss József szobájába menvén, a mit sem gyanító alvót ágyából kiragadták s a padozatra vonszolván, a nyakán hurkolt kendő segélyével, mely Lőrincz tulajdona volt, melyet ez a vizsgálat alkalmával magáénak vallott, megfojtották, s hogy a rémletes büntény vádja alól felszabaduljanak, a meggyilkoltat a szoba gerendájára akasztották fel; hol én őt ide érkeztemkor találtam a büntető igazság követelményeinek megnyugtatóra azonban szabadjon megemlítenem, hogy az orgyilkosok tettöket előttem már be ismerték, kik is általam az illetékes hatóságnak átadattak. Gruber János, szolgabírósegéd. (Mi pedig köszönetet mondunk az emberiség nevében t. szolgabíró segéd, Dr. Pollák Lajos úr és környezőinek, kiknek erélyes, tapintatos eljárásával sikerült az undok büntényt napfényre deríteni, s e bitang gazokat, a társadalom szemetjeit méltó büntetésnek alá szolgáltatni. Szerk.”

Az ítélet nem váratott magára sokáig: 1873. április 29-i számban olvashatjuk:

„Említettük lapunkban, hogy Zselicz-Kisfaludon meggyilkolták Kiss József polgárt saját házában, s a gyilkosság elkövetőit a nyomozó bíróság nagy ébersége s buzgalma fedezte fel. Az épen oly szomorú mint érdekfeszítő végtárgyalás April hó 26-án volt Kaposvárott a kir. törvényszék előtt.

Kiemeljük Psik Lajos kir. alügyész nagy igyességgel szerkesztett s tehetségét fényesen igazoló vádbeszédét; úgy id. Csorba Ede és Vaszáry János ügyvédek védbeszédét melyek

az ügyvédi karnak minden tekintetben becsületére válnak. Kiss József gyilkossai: Tóth Mihály és neje szül: Lőrincz Kata gyilkossági. Bereknői József pedig bérgyilkossági bűntényért 20 évre ítéltettek. Szépszámu hallgatóság volt jelen. A végtárgyalást Kriszt János kir. törv.elnök kitűnő tapintat s elmeéllel vezette.”

Egy évvel később (1874. június 30.) újabb tragédiáról számolt be a hetilap: „Zselickisfaludon már régóta civódásban vannak a bognár és egy takács. Az utóbbi napok egyikén úgy összetaláltak gabalyodni, hogy a bognár fejszét ragadva, agyoncsapta a takácsot. Kisfaludon ez már nem az első eset; az előjáróságnak, a falu eszének ajánljuk a rendet; a lelkész és tanítónak a szigorú oskolázást, hogy az utó nemzedék legalább egymás vérében ne fürödjék.”

1882. január 10-én Véres dráma címmel az Újdonságok rovatban olvashatjuk a következő esetet:

„**Véres dráma.** Zs. Kisfaludról vesszük a hirt, hogy ott decz. 27-ikén a következő gyilkossági eset történt: Cse Ferencz ottani polgár nejével Kocza Péter takács legény tiltott szerelmi viszonyban volt. Az asszony folyton biztatta Koczát, hogy a lábuk alatt levő férjét „végezze ki.” A férj bátor és férfias természetű nővére Anna több ízben megzavarta a szerelmesek boldogságát, nem ritkán elütlegelve mindkettőt. Ez történt a végzetes napon is, mely után Cse Ferencz és nővére a szőlőbe kimentek, hol Kocza megjelent s töltött dupla pisztoly rántva elő a pinczében ülő szerencsétlenekre rá lőtt s mindkettőt találta. A nő 28-án kimult, a férfi – az orvos állítása szerint, – felépül. A tettes megugrott, de a gyilkosságra biztató nő már a kaposvári tvszék börtönében van, hogy elvegye jutalmát. – Lelkészek, tanítók, községi előljárók! örködjetek a nép fölött! Oktassátok a népet! Büntessék a csekélyebb bünt is, hogy utálja meg az orgyilkot!”

– 1883. február 13. A negyedéves alispáni jelentésben olvashatjuk, hogy zselickisfaludi, szilvásszentmártoni és szőládi lakosok kárára rablásokat követtek el.

– 1883. július 17-én az Újdonságok között arról olvashatunk, hogy ellopták Barla Szabó Károly zselickisfaludi református lelkész lovait.

– 1888. szeptember 18.: Szeptember 10-én Zselickisfalud közelében Lőrincz Dániel helybeli polgárt, Kishárságyon Farkas Ignácot gyilkolták meg. A tettesek valószínűleg kolompár cigányok. – írta Nagy Sándor Rablógyilkosság című cikkében.

A bűnesetek felidézése után térjünk vissza a csendőrőrhöz! Az első csendőrlaktanya a mai Áfész bolt szomszédságában volt. Innen költözött át végleges helyére a mai „Vándor” turistaházba. Itt szállásolták el a nőtlen csendőröket, s innen mentek szolgálatra. A csendőrök száma 10–25 között mozoghatott. A rájuk bízott terület is nagy volt, hiszen a legközelebbi őr Kadarkúton volt. Rendes emberrel bajuk nem volt. Portyázásra mindig kettesével mentek, s a kadarkúti csendőrökkel igazolták egymásnak a találkozást. A csendőrök az éjjeliőrt is ellenőrizték. A laktanyának külön szakácsnéja volt, aki ellátta az ott élőket. A laktanyaparancsnok is a laktanyában lakott, még ha családos volt is.

Jegyzőkönyv lopásról, 1940.

A csendőrlaktanya udvarán, 1936. (Jemerik Irma fénykép gyűjteménye)

Csendőrök, 1940. (Jemerik Irma fénykép gyűjteménye)

Csendőrök, 1941. (Jemerik Irma fénykép gyűjteménye)

A faluban 1954-ig működött az időközben nevet váltott rendőrőrs. 1956-ban még szolgált itt egy rendőr. 1972-ig a körzeti megbízott szolgálati lakása volt a volt laktanya, majd rövid ideig üresen állt. Később a Somogy Megyei Múzeum használta raktárnak. Mai tulajdonosa, a Zselic Turista Egyesület 20.000 Ft-ért vásárolta meg a Községi Közös Tanácstól 1980 körül. Ők alakítottak ki hálólhelyeket a fűthető házban, hogy kulcsos házként tudják használni. A kulcs, a ház gondnokától kérhető el.

Volt csendőrlaktanya, ma turistaház (a szerző felvétele)

Börtönben a turisták

- A Vándor turistaházba érkezők talán nem is tudják, hogy az épület a két háború között hírhedt csendőrőrs és börtön volt. Az átépítés során még találtunk a pincében falba rögzített vaskarikákat, azokhoz bilincseltek a fogva tartottakat - mondta *Barabás József*, a Természetbarátok Turistaegyesületének elnöke, a ház gazdája. A nyolcvanas évek vége óta már semmi sem utal a hajdani kórtérre, a kulcsos házban ma harminkét turista talál kényelmes alvási, főzési és tisztálkodási lehetőséget.

Ottjártunkkor a kaposvári

nagycsaládosok 30 gyermekére 5 felnőtt vigyázott. Szinte velünk együtt érkeztek, még az elhelyezkedés kötötte le figyelmüket. *Csizmadia Gyuláné*, a tábor vezetője az egyhetes táborprogramról elmondta, hogy van itt kötélpálya, ahol a gyerekek kipróbálhatják ügyességüket s erejüket, és jönnek fjaszok is. Kerékpáros és gyalogos túrákat rendeznek a Zselicben, Szennában pedig megismerkednek az agyagozás rejtelmével. A gólyalábazás megtanulása, röplabda és focimeccsek, asztalitenisz-csaták nélkül nem múlhat el az egy hét nyaralás. ■

**XIX század végi –
XX. század eleji fénykép album**

*Lőrincz család. Lőrincz József,
Lőrincz Irma, Lőrincz Imre
(Lőrincz család fénykép gyűjteménye)*

*Katolikus pár
(Jemerik Irma fénykép gyűjteménye)*

*Kisleány
(Jemerik Irma fénykép gyűjteménye)*

*Fiatalasszony
(Jemerik Irma fénykép gyűjteménye)*

*Dezső István és Zóka Lídia
(Zóka család fénykép gyűjteménye)*

*Dezső Zsófia és Kaponya József, 1920 körül
Zsófián dupla fodros szoknya alul
háromszögben végződő köténnyel
(Ignác család fénykép gyűjteménye)*

*Dezső Katalin és leendő férje Bellai Ferenc
(Ignác család fénykép gyűjteménye)*

*Kis József esküvői képe
(Kis József fénykép gyűjteménye)*

Dezső István és lova (Zóka család fénykép gyűjteménye)

Báli csoportkép, 1940. (Zóka család fénykép gyűjteménye)

*Kis József biciklijével
(Kis József fénykép gyűjteménye)*

*Három barát:
Kis József, Csikós Sándor és Dezső István
(Zóka család fénykép gyűjteménye)*

Előadás a közösségi házban (Jemerik Irma fénykép gyűjteménye)

Színjátszók az 1930-as évek elején (Kis József fénykép gyűjteménye)

Felső sor: Tóth Anna, Süle István, Csura Kovács Inas, Kolarics Rozália, Kis Éva, Dezső József, Filotás István.

Második sor: Steiner Imre, Haraszi István, Kiss Margit, Sebestyén István, Vida Mária, Kolarics József, Puskás Erzsébet, Csikós Erzsébet, Gréczi Béla

Harmadik sor: Tóth József, Szabó József református tanító, Kis József, Cseh Margit, Szalai József, Sipőcz Imre katolikus tanító, a tanító barátja.

Fekvő sor: Haraszi József, Szalai Ferenc, ... Dani, Szabó János

A XX. század

A század első fele és a háború

A század elején tovább fejlődött a falu. Az egyik legfontosabb esemény a Kaposvár-Szena-Zselickisfaludi törvényhatósági út kiépítése volt, melyet sikerült államköltségen elvégezni 1915-ben.

Az előző évben a falu közvilágítását oldották meg 15 darab 32 gyertyafényű közvilágítási, egész éjjel égő lámpával évi 30–30 korona átalány összeg mellett. Ugyanebben az évben új tűzoltó fecskendő is vásárolt a község.

A békés hétköznapi idillje egy pillanat alatt szertefoszlott. 1914. június 28-án Szarajevóban Ferenc Ferdinánd trónörökösét és feleségét meggyilkolták. Akkor még nem sejtették az emberek, hogy ez az esemény egy az egész világra kiterjedő háborút robbant ki. De a súlyát érezték. A kisfaludi képviselőtestület június 30-án rendkívüli közgyűlést tartott:

„Zselickisfalud község szomorodott szívvél vesz tudomást e gyászos megrendítő esetről s ezt jegyzőkönyvében kifejezni ohajtja.

Együttal elhatározza, hogy a községi bíró házon gyászlobogó kitűzések megkeresi a helybeli református egyház presbiteriumát, hogy boldogultakról a község lakossága is tudomást szerezzen szokásos harangozást eszközöltessen.”⁶⁴

S hamarosan Magyarország is a háborúra készült. Az ország a háború szükségleteinek fedezetére háborús kötvényt bocsátott ki. November 20-i ülésén a zselickisfaludi képviselő testület is úgy határozott, hogy jegyez a kötvényekből. Szabad pénz nem lévén a község pénztárában, felhasználták azt az összeget, melyet a szegényház és iroda építésére szánt, elhalasztva bizonytalan időre az építést. Ekkor már hadba vonult Galambos József, Kaiser Jakab, Filotás József, Nezdei János. Felmerült, hogy segínyt kellene adni a hadbavonultak családtagjainak. A testület azonban elutasította a javaslatot, mivel Filotás Józsefnek 1/8 telke volt, a többiek pedig kaptak államsegélyt. 1915-ben az is kiderült, hogy az előző évben megszavazott hadikölcsönjegyzés nem sikerült. Az erre szánt összeget takarékpénztárban helyezték el korábban, a takarékpénztár viszont a háború miatt moratóriumot rendelt el, így a pénzt nem tudták kivenni.

Míg a hadbavonultak a fronton harcoltak, addig az itthon maradottnak a mezei pockok elszaporodása okozott gondot.

1916. november 22-én meghalt Ferenc József, az Osztrák-Magyar Monarchia uralkodója. A falu előljárói a következőket foglalták jegyzőkönyvbe:

„Tekintettel azon körülményre, hogy I. Ferencz József hosszú uralkodása alatt hazánk minden egyes polgára érezte, hogy jó akarattal van a magyar nép iránt, hosszú uralkodása alatt emberi megpróbáltatásokon ment át, éreztük, hogy nemes szíve velünk együtt dobogott, fájdalommal veszi a szomorú hirt tudomásul a község, együttal tekintettel arra, hogy az új uralkodó a mozgósítás első napja 1914 július 27-től fogva katonái között töltötte az időt, hol alkalma nyílt megismerni a világ háborúban a magyar katona kitartását és vitézségét bizalommal tekint az új uralkodó felé, azon óhajtással vajha a világ háborút minél előbb felváltaná az országunkat felvirágoztató tartós béke!”⁶⁵

⁶⁴ Zselickisfalud községi jegyzőkönyv 1912-33. Zselickisfalud község irattára

⁶⁵ uo.

A rendkívül diplomatikusan fogalmazott sorok mögött jól érezhető a remény, hogy az új uralkodó szakít elődje ostobaságával és a béke mielőbbi megkötésén fáradozik. A zselickisfaludiak eziránti elképzeléseikben nem is csalatkoztak. Nem IV. Károlyon, hanem éppen az antanton múltott, hogy a magyar király ajánlatát nem fogadták el.

A békére még közel két évet kellett várni. Ez idő alatt a munkában a fronton harcolókat az itthon maradottaknak kellett helyettesíteni. Embert próbálók voltak ezek az évek mindenki számára. A katonák túl akarták élni a háborút, s a hozzátartozók is az ő életükért rettegtek, miközben megfeszítve minden erejüket dolgoztak a földeken. Vajon jön válasz az elküldött levélre? Vajon megkapta a csomagot, s hiánytalanul kapta meg? Nem beteg? Nem fázik? Mikor jöhet haza? – Tolultak fel a kérdések nap nap után az anyákban, a feleségekben, a gyerekekben. S minden levél egy nagy megkönnyebbülés volt: él!

Levelek a frontról

Az alább közölt leveleket Dezső István örököse bocsátotta rendelkezésünkre. A megkapott 53 levélnek és levelezőlapnak csak töredékét áll módunkban közölni. A válogatásnál igyekeztünk több katona leveleit közreadni. Dezső István az orosz fronton harcolt, Kis József és Pető Imre azonban a déli fronton.

A levelekből megismerhetjük a katonák mindennapjait, gondolatait, reményeit, elkeseredésüket. Tanúi lehetünk Dezső István megsebesülésének, és annak, hogy lábadozásának idejét sem töltötte családjá közelében. Néhány falubeli katona sorsa is fel-felvillan előttünk. A leveleket a könnyebb olvashatóság kedvéért mai helyesírás szerint közöljük, csupán a hangulat szempontjából fontos szavakat (pl. harcztér, mars...) hagytuk meg eredeti formájában.

*Kaponya József Szentbék k.u.k.
(Ignácz család fénykép gyűjteménye)*

Dezső István (44. gyalogezred 14. század) levelezőlapja családjának:

„Kelt 1915. január hó 26 kán

Tisztelettel küldöm pár sor írásom kedves szüleim, feleségem az egész ház család! Kívánom az Istentől, hogy ezen pár sor írásom a legjobb egészségben találja mindnyájukat. Hála legyen a jó Istennek én is egészséges vagyok, amit önöknek is tiszta szívemből kívánok. Kedves szüleim tudósítom őket, hogy egy funt disznóhúsért adunk egy forint hús krajczárt, egy kis pomposért 3 koronát. A népek csak krumplival élnek, nincs semmi kenyérük sajnos.

Továbbra is maradok szeretettel. Isten velük.”

Dezső István családjának:

„Kelt levelem 1915. február hó 10 kén

Tisztelettel küldöm pár sor írásom kedves szüleim, feleségem, bátyám, körösztyanyám. Adja az egek ura, hogy ezen pár sor írásom a legjobb egészségben találja mindnyájukat. Hála legyen a jó istennek én is egészséges vagyok, amit önöknek is tiszta szívemből kívánok. Kedves szüleim, tudósítom őket, hogy a csomagot megkaptam 9 kén. Afelől is tudósítom őket, hogy a századunkból egy ember a svarom líniából át akart szökni az oroszokhoz, s elfogták a mi posztjaink, s másnap reggel rögtön fejbe lőtték.

Más különös újságot nem írhatok, kívánok mindnyájuknak friss jó egészséget.

Isten velük velem Dezső István”

Taranyi István levele családjának:

„Kelt 1915. év IV. hó 25 kén

Tisztelettel küldöm pár sor írásom szeretett, kedves, bánatos feleségem, kislányom és kedves öreg szüleim. Adja a jó Isten, hogy a legjobb egészségben találja önöket mind közönségesen. Hála legyen a jó Istennek még idáig én egészséges vagyok, melyet tiszta szívemből kívánok önöknek is. Kedves drága angyalom! Tudatom veled, hogy a kérvényt, amit íratatok idejött a század parancsnokunkhoz. Ugyan engem nem szólítottak fel, csak hallottam olyan bizonyos forrásból, hogy ott van, de sikertelenül. Szóval innen haza nem bocsátanak senkit, a harctérről munkára. Tehát kedves drága virágom kihallgatásra megy az ember, akkor sem lehet kapni, meg ha kérvényt nyújt be az ember akkor sem lehet, mert a hadosztály, vagy dandárparancsnoksághoz sehogy sem kerülhet, mert nem szabad odáig terjeszteni, mert azt állítják, elég dolguk van anélkül is. És ami a fő itt nagy szükség van az emberre. Olyan formát is hallottam ... (kihúzza két sor) ... de ha így van is kedves drága jó virágszálam ez sem baj, csak a mennyei atyám adjon egészséget eme nagy munkának elviselésére. Majd egyszer a mennyei jó Atyánk csak megszabadít

bennünket, visszaadja a mi örömünket, csak egyedül ő benne bízunk, őt áldjuk szüntelen, ő legyen a mi lábainknak zsámolya. Most ugyan kedves drága feleségem nem a legjobb ponton állok az egészségemmel, mert csúnya kehe náthában szenvedek, de majd a jó Isten talán elhárítja rólam, kitisztulok belőle és talán egészségesebb leszek, mint voltam. Ezek után kedves drága jó feleségem áldjon meg a mindenneknek ura, Istene mind itt, mind pedig az eljövendő életben a Jézus Krisztus által, ámen. Továbbá tisztelem az összes atyafiságot, komáimat, jó barátaimat, szomszédikat és nékiek is kívánva, maradok mindnyájukhoz szeretettel a sírig Taranyi István

A jó Isten legyen veletek egész életetekben.

A haza védelme többre való, mint a ... (elmosódott, olvashatatlan) ... és minden más ... levő dolog.”

Taranyi István hősi halált halt.

Dezső István (16. mars kom. 3 század 4. czug Reichenberg Böhmen) családjának:

„Kelt levelem a vonaton 1915. XI. hó 1. Sémiszlíben (Przemysl – Lengyelország)

Tisztlettel küldöm ezen pár sor írásom kedves szüleim, feleségem s az egész ház család mindnyájuknak. Kedves párom tudatom velük, hogy a kenyeret alighogy megkaptam pénteken délután 1 órákor kaptam meg, s 4 órákor már vonatra ültünk. Az öt kilós ládikát nem kaptam meg, amit írtál, hogy 17kén lett feladva. Tudatom azt is, hogy a ruhát, egy pár rövid szárú czipőt feladtam a postára. A czipő 11 korona volt. Ezt kedves párom te néked küldöm. Más újságot most nem tudok. Majd ha odaérünk a harctérre rögtön írok, hogy melyik században leszek. Kívánok mindnyájuknak friss jó egészséget. Maradok szeretettel, Isten velük velem”

Pető Imre (k.u.k. Divízió Pekeráj (tábori pékség) 53 Tp (tábori posta) No. 320.) Dezső Istvánnénak:

„Kelt levelem 1915. Deczember 13án

Tisztelt Lidink! Kívánom az Istentől, hogy ezen pár sor írásom a legjobb erőben, egészségben találjon a kedves kis gyermekeiddel együtt. Én hála Isten egészséges vagyok, amelyet mindnyájatoknak is tiszta szívemből kívánok. Tisztelt Lidink! A korán küldött leveledet megkaptam 13án amelyet igen szépen köszönök, hogy még nem feledkeztél el rólam és tudattál, hogy a sógor megint megsebesült. Az biza elég baj, de mégis nem sokat szenved a harctéren. Nem ázik és nem fázik. Hála legyen a jó Istennek még én is innend onnadj 1 évet letöltök a pékerájban, eddig még az Isten megsegített, nem volt semmi bajom. De hogy még ezentúl mi fog velünk történni azt nem tudom.

Feleségfű

Most huszonhetedikén lesz 17 hónapja, hogy eljöttem onnét hazu és azóta még Magyarországot nem láttam és hogy még meglátom-e arról nincs kilátás. Biza már én is igen szeretném látni a kedves testvéredet, a szüleidet és azt az ártatlan kisfiamat. Most már majd megőrülök végettük, hogy én csak nem láthatom őket. És továbbá azt is írtad, hogy sürgőnyt küldött, hogy kérvényezzétek Kaposvárra. Ha sikerül, legalább néktek is könnyebb lesz, ha meglátogathatitek szegényt. Egyrészt szerencsés legalább minden héten láthati a családját, másrészt pedig elég szegénynek már három sebet kiállni. És azt is írod, hogy nálatok még most is vetegetnek, jó idő van. Itt egész gyenge idők vannak. Esik az eső minden nap, igen nagy sár van, majd térdig járjuk a sárt.

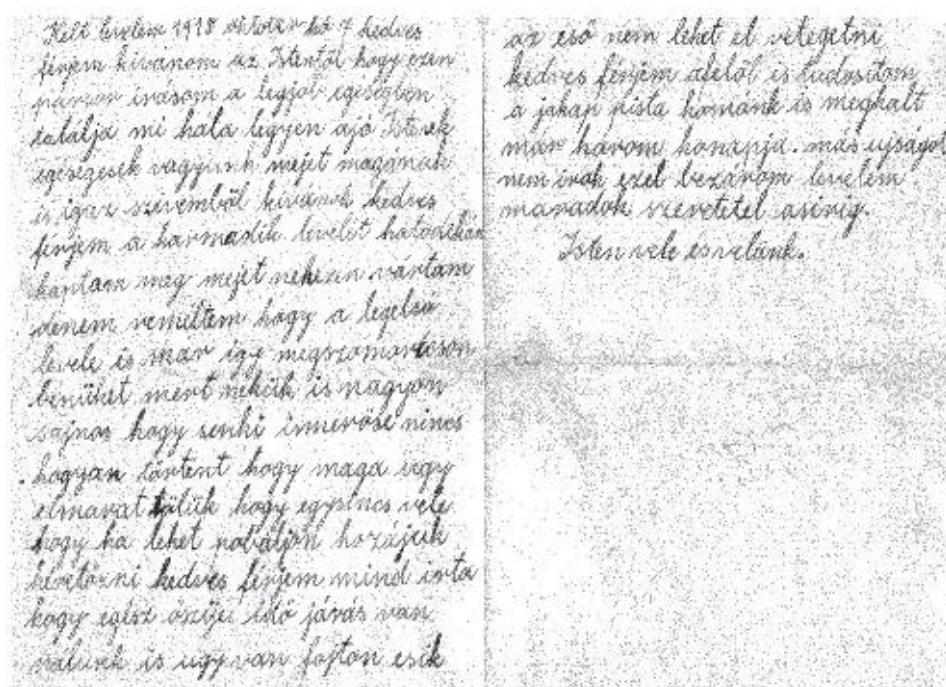
Itt még csak 2 nap volt egy kis hideg, de itt nem is lesz hideg, mert közel van a tenger, az Adriai-tenger.

Újságot igen sokat tudnék írni, de nem lehet, a czenczura nem engedi:

Ezzel bezárom levelem. Maradok hozzád hű, szerető sógorod Imre

Tisztelet mindnyájatoknak. Isten veled és velem

Boldog karácsonyi ünnepeket kívánok”

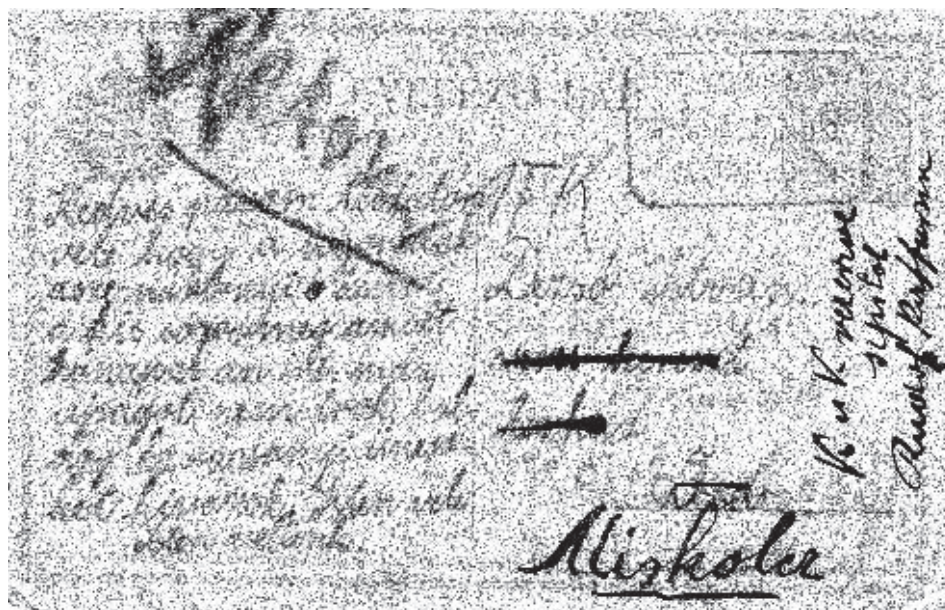

Dezső Istvánnak feleségétől (Zóka család tulajdona)

Feleségétől

Dezső Istvánnak feleségétől:

„Kelt levelem 1915. december hó 19. Kedves férjem! Kívánom az Istentől, hogy ezen pár sor írásom a legjobb egészségben találja. Mi hála legyen a jó Istennek egészségesek vagyunk, melyet magának is igaz szívemből kívánok. Kedves párom! A sürgőny megkaptuk 17én. Másnap elmentem Kaposvárra kérvényezni, de sürgőnyileg nem lehetett, mert azt mondták az irodán, hogy még az ezredorvosnak is alá kell írni. De még az sem lenne baj, ha sürgőnyileg nem is lehetett, csak ennek a kérvénynek lenne sikere, hogy amint bízattak, hogy a karácsonyi ünnepeket együtt töltenénk el. A testvérem is itt volt nálunk és azt mondta, hogy a sógorak is írta, hogy a karácsonba utazik haza szabadságra. Én is most kaptam tőle levelet, de nekem nem írt felőle semmit. Kedves párom! Tudatom vele, hogy sógoraink a szentmártonyi 6án írt, a Kis sógor meg a múlt hónap 26án írt. Más újságot nem írok. Boldog karácsonyi ünnepeket kívánok. Isten vele, Isten velünk.”

Dezső Istvánnak feleségétől (Zóka család tulajdona)

Dezső István családjának:

„Kelt 1915. 12 hó 25kén. Kedves szüleim! Tudatom velük, hogy Ózdrul visszaküldtek Miskolcra, onnadj elküldtek Rájthenbergbe (Reichenberg). Ne várjanak Kaposvárra. A jobb karom volt átlöve könyéken felül. Sebem nincs, csak az ujjaimat nem bírom mozgatni. Itt is kórházban vagyok. Kedves feleségem! Írjál rögtön, hogy mi újság van odahaza, a kisgyerökök egészségesek-e. Én a svarom léniában első este megsebesültem.

Írni most még nem tudok. Ezt is bal kézzel írtam. Majd ha meggyógyul többet írok. Kívánok mindnyájuknak jó egészséget. Boldog új évet. A Sándor, Kis sógor felől is tudass, hogy hol vannak. Itt esik a hó, zord az idő. Levelet is csak expresszsel küldj, hogy hamar megkapjam.

Boldog ünnepeket kívánok
Dezső István”

Dezső Istvánnak feleségétől:

„Kelt levelem 1915. december hó 28-án. Kedves párom! Kívánom az Istenről, hogy ezen pár sor írásom a legjobb egészségben találja. Mi hála legyen a jó Istennek egészségesek vagyunk, melyet magának is igaz szívemből kívánok. Kedves párom! szomorú levelét megkaptuk, melyet még nem is vártuk, mert azt reméltük közelébb hozzák, mert amikor a kérvényt írtam is avval bízattak, hogy karácsonyra megér Kaposvárra. Nehezen is vártam azokat a napokat, mert azt hittem együtt ünnepeljük meg a karácsonyt, hogy még egyszer lesz örömmünepünk. De talán többet soha. Kedves párom! Nem írt felőle, hogy a kérvényt megkapta-e vagy nem és ha megkapta, mit szóltak rá. Kedves párom! Mihelyt levelem megkapja rögtön írjon! Írja meg, hogy van-e pénze vagy nincs, mert gondolom már kifogyhatott a pénzből, és azt is írja meg, csomagot lehet-e oda küldeni. Ugyan az is elég sajnós volt, hogy azokat sem kaphatta meg akit az ősszel elküldtünk. Könnyes szemekkel bontottuk fel idehaza. November 10-én hoztam haza mindkettőt Szennából, akit pedig maga küldött, azt egy héttel előbb megkaptuk 3-án, melyet köszönettel fogadtam, hogy olyan ajándékot küldött, melyet nem is vártam. Én is vettem a béczi vásárra egy pár rövid szárú czipőt 23 koronáért. Kedves párom írta, hogy a kisleányok egészségesek-e. A Pista, hála legyen a jó Istennek egészséges, de a Jóska már egy hét óta beteg. Azt is írta, hogy a sógorai felől is tudassam. A Sándor sógor még a harctérről írt, de a Kis sógor a kórházból írt, megbetegedett, hogy mi baja, azt nem írta. A Kulcsár Jóska is kórházban van. Előbb azt írta, hogy lábai a nagy marsolásban megdagadtak és kifakadoztak, most meg a tifusz betegségbe esett. Kedves párom! Nálunk egész tavaszias idő van. Egy pár nap, ha hideg van is, akkor megint meggyengül az idő és esik az eső. Kedves párom, mivel a sebe már elgyógyult, próbáljon meg néhány napi szabadságot kérni.

Más újságot nem írok, ezzel bezárom levelem. Maradok szeretettel a sírig, Isten velem.

Boldog újévet kívánok”

Kis József sógorának, Dezső Istvánnak:

„Kelt 1916 I. hó 27dikén

Tisztelettel küldöm ezen pár sor írásom. Kívánom a jó Istentől, hogy a legjobb egészségben találjon. Kedves sógorom! Hála legyen a jó Istennek én is még ez ideig egészséges vagyok. Kedves sógorom tudatom veled, hogy a leveledet megkaptam, amelyet 21-én küldtél hozzám, amelyért köszönöm a rólunk való megemlékezésetet. Továbbá írtad, hogy az ujjaidat nem tudod semmire sem használni, még levélírássra sem. Azzal ne törődj, hogy ha még mostanában nem is használhatod, inkább adj hálát az Istennek, hogy már háromszor kisegített ebből a nyomorúságból, amiben mi is vagyunk a Sándor sógorral. Majd az lassan-lassan csak használhatóvá válik. Írtad sógorom, hogy a Sándor sógor felől is írsz. Ugyan a sorainkat tudjuk egyőnk a másiktól, mert közel vagyunk egymáshoz, esténként szoktunk egymáshoz átmenni, de írni semmi különöset nem tudok afelől sem és az én soraim felől sem. Azt tudom, hogy egészséges, egyszer volt ő is 9 nap maródi, mikor én a kórházban voltam, de akkor sem sikerült egyőnknek sem, hogy bejuthattunk volna Magyarországra. Azóta csak állunk szilárdan a fronton, mint öreg harcosok. Frontunk Trenboul Szokolou között van. Várjuk a béke hozó holnapokat, amely már nem akar megjönni. A Montenegrót hallottuk, hogy lerakta a fegyvert, de úgy hiszem az még kevés a béke meghozására.

Újságot semmi különöset nem tudok, inkább hogy ha te halló valami jót többször is vigasztalj meg bennünket levél által.

Ezzel zárom levelem

Maradok szerető sógorod Kis József

Kívánok boldog szabadulást és viszontlátást

Tisztel a Sándor sógor is”

Dezső Istvánnak Reisenberg Böhmenbe Pető Imrétől:

„Kelt levelem Magyarlukafán 1916. II. hó 9én.

Tisztelt kedves sógorom! Kívánom az Istentől, hogy ezen egy pár sor írásom a legjobb erőben és egészségben találja. Mi hála Isten egészségesek vagyunk, melyet Magának is szerető szívemből kívánok. Szeretett kedves sógorom a levelét megkaptuk, melyben írta, hogy a csomagot megkapta és hogy megvámolták. Az volt benn amit írt és egy szál kolbászfőzelék és diós sütemény is volt benn és a 'zsvártli' is egész volt... Szeretett Kedves sógorom az Imre biza igen szomorú levelet írt. Elhagyta helyét. Elment a lövészárkokba ázni-fázni és a halállal szemben állni. Biza elég siralmas, hogy így sokáig messze volt és életben volt és egyszer sem láthattuk és hogy talánd nem is lássuk többet soha. E hó 3-án írt utoljára a pékségből és hogy hol lesz. Ha akar neki írni, így írja az árteczet (címet):

Zoltai kisföldi

Pető Imre 52. gy. ezred 5. század TP No=55. Ezzel bezárom levelem maradok hű szeretettel. Isten vele, boldog meggyógyulást kívánok.”

Kelt levelem 1916. február hó 1-én
 Kedves párom kívánom az Istennek
 hogy ezen párom irasom a legjob-
 b esélyen találja mi hálá legyen a jó
 Istennek egészségek vagyis meggyógyulást
 is igaz szívességet kívánok Kedves
 párom Tudatom vele hogy Jónás
 János is ~~ma~~ ma nagyira am ment el
 a kórházba mert két hete hogy haza
 gyötök a miénkhez és minden
 lehet néki minti roszatára is minde-
 kető levált hatónának a jóska
 Péter mint a kórházba a János
 pedig a meggyógyulást hogy
 maga kimélt a városba majd visszatér

azt a pörököt hogy ha tudgy
 hogy hová szoktak meghalni az
 ujonczok keresse fel mert szeretem
 magával találkozni Kedves párom
 mi az oka hogy magának igen
 ritkán gyűm levele hogy nem írta
 nagy levele maradok el hasznabodni
 levelet kaptam de ugyanazir kist
 mint meggyógyulást kaptam meg
 más újat nem írhatok
 szel bezárom levelem
 maradok szeretettel és ígér
 Isten vele és velünk

Dezső Istvánnak feleségétől
 (Zóka család tulajdona)

Dezső Istvánnak (a Francz Ferdinánd kaszánya rezer spitál 1.pavilon cziner 38. Reichenberg Böhmen) Jónás Jánostól:

„Kelt levelem Röhliba 1916. II. hó 16dik.

Szeretettel küldöm ezen pár sor írásom jó földim. Nagyon sajnós jó földim, hogy nem találkozhatunk, de azért megírom az üzenetet: azt üzenték a szülei, hogy nagyon szépen kérik a szülei és az ángyom is hogy ők most már nem tudnak segíteni semmit. Hanem az irodán azt a tanácsot adták nékiük hogy ő kéretzkedjék innen a parancsnokjától csak minél hamarabb. Más különös újságot nem írhatok. Földik vagyunk többen. És majd írja meg, hogy mikor lehet bemenni oda a kórházba, mert én csak este jobban mehetek el, de az sem egész biztos. A címem: Jónás János k.u.k. I.R. No 44/24 lapst. komp. 3. czug Reichenberg Rőczkbisz in Bohnen. isten veled. Maradok mint jó földi Jónás János”

Dezső István feleségének:

„Kelt Reiczenberg 1916. II. hó 19kén

Tisztelettel küldöm pár sor írásom kedves párom, szüleim, összes család. Adja a jó Isten, hogy a legjobb egészségben találja mindnyájukat. Hála legyen a jó Istennek én is egészséges vagyok, amit önöknek is kívánok. Kedves feleségem tudatom veled, hogy e hó 14-i leveledet megkaptam 18kán, melyben írtad, hogy a cipőket még most sem kapták meg. Én

pedig feladtam e hó 1-sején. Még rá kell várni ebben a hónapban, ha nem megy haza, akkor írd meg és én megreklamálom. A szállító levél sem ment haza, azt sem írtad. Én a csomagot itt nem fizettem ki, úgy adtam fel. Tegnap a Kis sógortól is kaptam levelet szintén a Béczi Pistától is kaptam levelet. Pécsen van, abriktolták azt is. Feleségem afelől is tudatlak idejött egy volna megyei gyerekeknek a levele. Azt írták neki, hogy önáluk sok asszony a muszkától viselős és mindnek a homloka be van billegőzve (bélyegezve). Mifelénk van-e valaki ilyen? Igaz-e ez? Afelől is tudatlak, Jónás Jánostól megint kaptam levelet. Írta, hogy izentétek tőle, hogy innejd kéretőzzem el. Írtam már, hogy innejd nem lehet. Ne búsuljanak, a kezem még jó lesz. Bár addig így maradna, míg a háború elmúlik. Ugyan most még nem tudnék vele kaszálni vagy kapálni. Itt van velem most egy szennai a Kolat Mihály, aki a Hárs Erdőn lakik, szintén Szennából Tánczos Feri. Ennek a bal keze feje le van vágva, mégis itt tartják kün. Az „erzacoktól” mind kaptak szabadságot. Úgy van, hogy minisztériumi röndöletbe jött, hogy innejd nem kapunk szabadságot. Sok azért így is kapott kérvénnyel egy hónapot. Ha nem sikerül, hogy mi nem kapunk, akkor a jövő hónap 10ke táján írassanak a jegyzővel egy kérvényt, hogy szőlőmetszésre menjek haza, hogy igen sok a szőlő. Azt bal kézzel is elcsipőgetöm. A község pöcsétjét is üttessék rá, így talán sikerül haza menni. Így is mennek, kinek beteg valakije. Jön neki sürgöny, visszasürgönyöznak, hogy igaz-e, s akkor kap 8 napot. De kérvénnyel belekerül 20 nap mire haza mehet, azért 10ke táján, hogy hazaérjek metszésre. Más újságot nem tudok, maradok szeretettel Isten velük Dezső István.”

Dezső István családjának:

„Kelt 1916. szeptember hó 12kén

Tisztelettel küldöm pár sor írásom, adja a jó Isten, hogy legjobb egészségben találja mindnyájukat. Kedves feleségem, szüleim tudatom velük, hogy voltam viziten, kitett az orvos az üdülőbe. Azt nem tudom, hogy mikor megyek ki, de ha levelem megkapják is ne küldjenek levelet, mert onnadj majd megint kapok szabadságot, talán pár hét múlva megint otthon leszek. Más újságot nem tudok. Erre még most is aratják a zabot, sok áll még a lábán. Kívánok mindnyájuknak jó egészséget, maradok szeretettel mindnyájukhoz. Isten velük,

Dezső István”

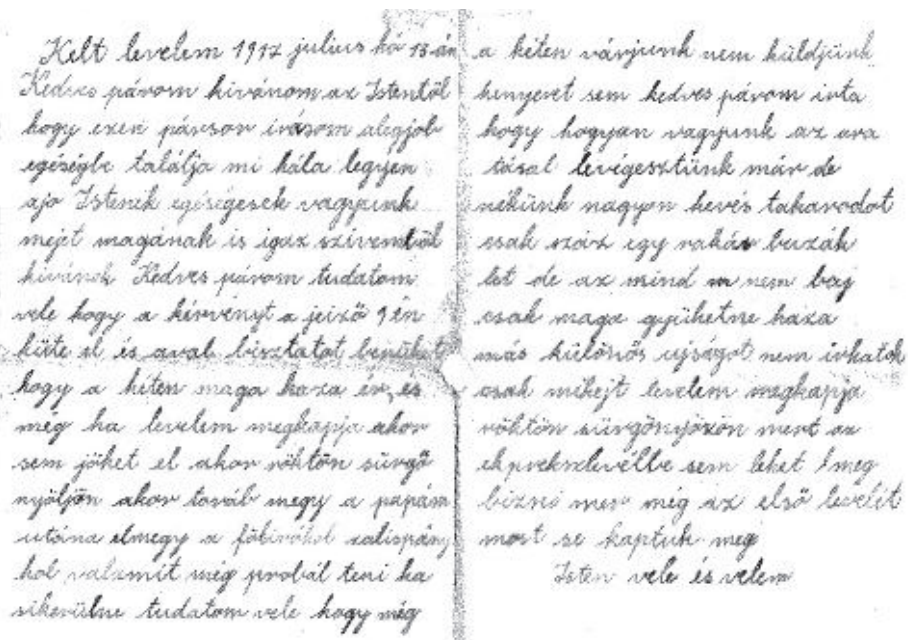
Dezső István családjának:

„Kelt Reiczhenberg július hó ...kén

Tisztelettel küldöm ezen soraim kedves párom, kisfiaim, kedves szüleim, összes család. Adja a jó Isten, hogy a legjobb egészségben találja mindnyájukat. Hála Istennek még én egészséges vagyok, amit mindnyájuknak is kívánok. Kedves párom tudatom veled, hogy mit

Zsóka levelei

akarsz te énvelem. Sem levelet nem küldsz nékem és semmi felől nem tudatsz, hogy mi lesz a kérvénnyel, hogy bíztat a jegyző. Énnékem csak az eszem mindig haza van, hogy hazamegyek és itt csak elszáradok, mint a fán a száraz ág éhségemben s bánatomban. Írd meg biztosan hogy hogy bíztat a jegyző, adott-e be felmentést és hogy lesz-e sikere. Legyek-e türelemmel, hogy csak várjak rá, mert igen rossz helyen vagyok. Tudatom velük, hogy berukkoltam. Én nem mondtam, hogy voltam a harctéren (bele ne kerüljek mindjárt a marsba), hogy ki voltam képezve és most a regruták között vagyok. Gondoljanak rá, tudatlanokkal tanulni milyen rossz. De én csak azért maradtam köztük, hogy azt hittem egy hét múlva már én odahaza leszek és még máig is itt vagyok. Mer én akkor nem teszem magam regrutának már kint is vagyok a harctéren. De talán jobb is volna kint a harctéren, nem koplalnék annyit mint itt. Ott megadják a fél kenyeret egy napra, itt meg hatan kapunk egyet egy napra. Ezen a tetves sárgarépan meg a káposztán, karalábon, kukoricza pempón meghalunk éhen. Mindig ez a főzelék. De ebből is, ha adnának eleget, de se kenyér, se főzelék. Mindenből keveset adnak. Ha eszem, éhesebb vagyok mint addig míg nem ettem. Bizony itt éhesen kell lefeküdni, fölkelni. Ez a divat kedves párom. Még az egyszer arra kérek írd meg biztosan bízzak-e a fölmentésre vagy nem. Azt is írd meg, ha lesz, azt is, ha nem. Legalább akkor könnyebb lesz. Nem számítok rá, nem lesz mindig haza az eszem, belenyugszom, hogy nem sikerül, slussz. Ugyan amióta, én eljöttem hazulról, azóta ide minden nap jönnek be fölmentettek még bírók is, csak éppen mitőlünk nem jön senki, hogy legalább lenne ismerősöm hozna jó friss hazait.”

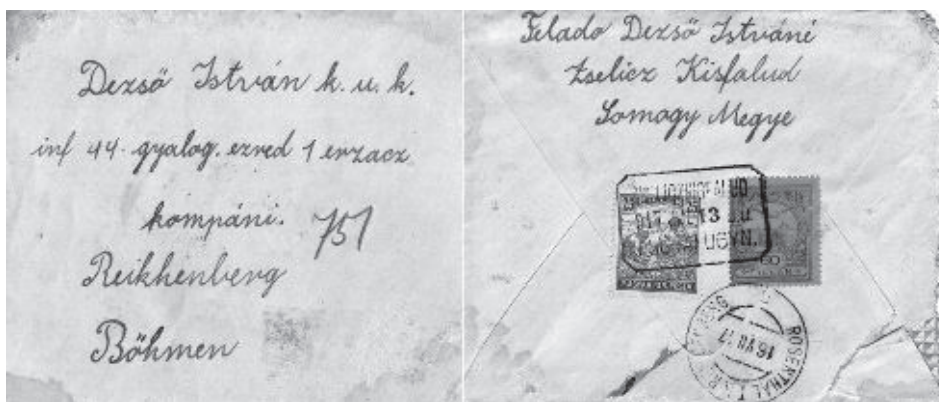

Kelt levelém 1912 július hó 15-én
 Kedves párom hívánom az Istentől
 hogy ezen párosom írásom aligjól
 egészítse találja mi hála legyen
 a jó Istentek egészítetek vagynak
 megjt magának is igaz szívemmel
 hívni. Kedves párom tudatom
 vele hogy a hívni a jótő 1 in
 kité el is csak bíztatot lenni
 hogy a hiten maga ha sa in, es
 meg ha levelem megkapja akkor
 sem jöhet el akkor nőtem sürgő
 nyúlón akkor tovább megy a párosom
 utána almegy a főbíróhoz salópán,
 hol valamit meg próbál tenni ha
 sikerülne tudatom vele hogy még

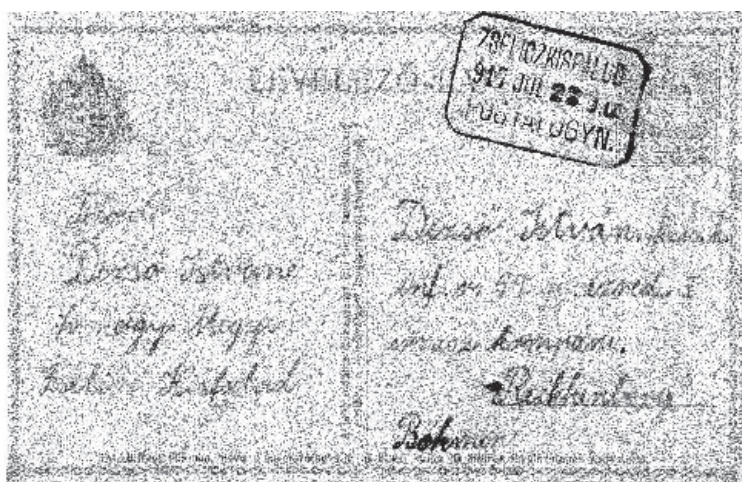
a hiten várjunk nem küldjünk
 senyent sem kedves párom inta
 hogy hogyan vagynak az ara
 társal derigestünk már de
 nekünk nagyon kevés takarodot
 csak csak egy néhány becsé
 lot de az mind nem nagy
 csak maga gyűjthetne haza
 más külföldi újságot nem írhatok
 csak mihejt levelem megkapja
 nőtem sürgőnyjón most az
 ehprekelvélbe sem lehet 1 meg
 bizony most meg az első levelet
 most se kaptuk meg
 Istent vele is velem

Dezső Istvánné férjének Reichenbergbe (Zóka család tulajdona)

Zselickisfalud

Dezső Istvánnak feleségétől (Zóka család tulajdona)

Az embertelen körülmények, az átélt borzalmak, az idő a katonák idegeit felőrölte. A levelek hangvétele egyre elkeseredettebb. 1918-ban a háborúnak vége lett, s Dezső István és társai végre hazajöhettek.

Sajnos nem mindenki élte túl a háborút. Zselickisfalud hősi halottai:

Bellai Ferenc	Másli József
Cseh István	Nezdei János
Dezső József	Sipos István
Dezső Sándor	Sipos Farkas János
Haraszti István	Szabó János
Jakab Ferenc	Szabó József
Jakab István	Takács István
Kovács József	Taranyi István

Nevüket emlékoszlop őrzi a falu központjában.

Somogy vármegye általános ismertetője 1932. évre című könyvben azt olvashatjuk, hogy a 686 fős községből 280 fő volt a hadbavonultak, s 28 a hősi halottak száma. A hadbavonultak száma mindenképpen túlzott, hiszen ez a lakosság (nők, gyerekek, idősek, férfiak) 40.8 %-a, s képtelenség, hogy minden 2.4 ember bevonult volna. Itt inkább elírásról lehet szó, esetleg a községhez tartozó olyan települések adatainak egybeszámolásáról, ahol az összlakosság számát nem, csak a hadbavonultak és elesettek számát vették figyelembe. Ez megmagyarázná a hősi halottak száma közötti különbséget is. Ugyanez a munka említi azt is, hogy a hősi halottak emlékére harangot öntettek. Ennek megerősítését nem találtuk meg egyházi iratokban. Azt igen, hogy 1916-ban rekvirálták a nagyobb harangot, s azt is, hogy 1923-ban vettek a reformátusok két harangot a Harangművek Rt-től.

A községi jegyzőkönyvek között bukkantunk Pirka János nyugalmazott tanító 1929-ben tett felajánlására: 200 pengőt ajánlott fel, hogy a hazáért hősi halált halt katonák emlékét megörökítsék, hozzanak létre egy hősök parkját, melybe gyümölcsfákat ültessenek. A képviselő testület a felajánlást elfogadta és támogatta. Megvalósítása viszont késett. Az 1933 tavaszán tartott képviselő testületi ülésen a testület arról határozott, hogy a hősök ligetét az új temetőben hozzák létre.

A falu nem feledte el a háború áldozatait.

A tanácsköztársaság

A vesztes háborút követően az Osztrák-Magyar Monarchia részeire hullt. Az őszi rózsás forradalom győzött Magyarországon, s kikiáltották az ország függetlenségét. A demokrácia azonban nem bizonyult hosszú életűnek. 1919. március 21-én egy újabb fordulat következett: kikiáltották a Tanácsköztársaságot. Megalakult az új kormány, s annak szerveként a településeken is a munkástanácsok.

Zselickisfaludon 1919. május 17-én készült jegyzőkönyv a munkástanács megalakulásáról, melynek elnöke Zóka Ferenc (béczi), tagjai Belováry István református tanító, Major István, György Mózes, Csikós Mihály, Bözenbach Antal, Buzás Antal, Filotás József voltak. Első intézkedésük a munkástanács napidíjának megállapítása volt.

Következő ülésüket június 22-én tartották. Ekkor három napirendi pontot tárgyaltak:

1. Kiélelmezési ügyek elintézése.

A kiélelmezési ügyek vezetője Zóka Ferenc (béczi) lett.

2. Iskola köztulajdonba vétele

A Zselickisfaludi művelődési tanács elnöke Zóka Ferenc (béczi), tagok György Mózes, Major István és Meretei János lettek. Határozat született arról, hogy a község terü-

letén működő három iskolát (református, katolikus, uradalmi) állami tulajdonba veszik. A református iskola iratai szerint ez meg is történt, ugyanis a református szót áthúzták az iratokon és föléírták „állami”.

3. Weisz Ignác kocsmá-engedélye

A munkástanács nem adott engedélyt a kocsmá működtetésére. Azért utasította el Weisz Ignác kérelmét, mert úgy ítélték meg, hogy a lakók száma nem teszi szükségessé két kocsmá tartását. „Amióta egy kocsmá van és az is zárva azóta a község lakói között semmi nézeteltérés nincs. Két kocsmá pedig csak a község lakóinak pazarlásához vezetne és csak munkátlanságot idézne.”⁶⁶

A tanácsköztársaság bukása után a régi rend állt helyre. A szeptember 18-án ülésező képviselő testület már a régi volt: Kis J. József bíró, Tóth István (béczi), Galambos István, Mike György (dani), Weisz Ignác, Puskás János, Tóth Sándor, Darányi József, Sipőcz Imre és Mike József.

Ezen a testületi ülésen Weisz Ignác újra engedélyért folyamodott a képviselő testülethez, de ez a testület is elutasította. Indoklásai között megtalálhatjuk a júniusiakat, s kiegészítették a következőkkel: „ma minden ember józanságára szükség van.”⁶⁷

A két világháború között közigazgatási változások is érintették Kisfaludot. 1926-ban a vármegye alispánja elrendelte Patca, Szilvásszentmárton és Zselickisfalud községek egyesítését, melyhez a képviselőtestület hozzá is járult. Ugyanezen az év eleji testületi ülésen kérte Somogyhárság, hogy Kardosfát, és Márcadót csatolják hozzá. Ezt a kérést elutasították a képviselők. Ropoly pusztát – mely korábban Töröcskéhez tartozott – az uradalom kérésére Zselickisfaludhoz csatolták.

1930-ban új házszámozást vezettek be, melynek során az üres telkeket is beszámolták. 1931-ben új dűlőutat nyitottak az Öreghegy alatt. A régi temető helyett is új temetőt jelöltek ki.

A két világháború között a falu díszpolgárává választották Bereknyei István szilvásszentmártoni bírót, aki 25 éven át volt a község bírója, Tallián Andort, Somogy vármegye alispánját és gróf Bethlen Istvánt, Magyarország miniszterelnökét.

⁶⁶ uo.

⁶⁷ uo.

Zöldkiszfalud

A nyugalom éveinek egy újabb borzalom vetett véget. Az 1939-ben kitört újabb világháború nem engedte, hogy a község elöljárói, képviselői minden figyelmüket a falu életének szentelhessék. Ahogy múltak az évek, úgy kellett egyre több nehézséggel szembenézniük. Az ellátás akadozott, s a növekvő nélkülözések mellett egyre több családtagért aggódtak az itthon maradottak. A község területén nagy harcok nem folytak. A községbe 1944. december 2-án vonultak be a szovjet csapatok. Ennek a háborúnak kétszer annyi kislelki áldozata volt, mint az előzőnek.

*Leventék
(Jemerik Irma fénykép gyűjteménye)*

*Katonaélet. Jobb oldalon ül Dezső István
(Zóka család fénykép gyűjteménye)*

*Katonaélet
(Zóka család fénykép gyűjteménye)*

Jelölőlap

 22221 Jeki István a hadkötelezés aláírása.	"A haza védelme a Magyar Néphőntársaság minden polgárának szent kötelessége..." (A Magyar Néphőntársaság Alkötvénye 61. §.)
	1. <i>Jeki István</i> (név)
	2. Szül. év és hely: <i>1903 VIII. 20. Péterhida</i>
	3. Képzési prág: <i>Kapornaki Kisegédszázadosnoki Képzőiskola</i>
	Kelt: <i>Kapornak, 1939 máj. 2.</i> aláírás: <i>Imre</i>

4. Anyja neve	<i>Litavce Katalin</i>	9. Beosztási képzettsége	<i>Ismeretlen kivüli szolgálatra alkalmatlan</i>
5. Fegyverneme	<i>hadt. ig. noly</i>	10. Párttagsága	<i>Ismeretlen kívül</i>
6. Nyilvántartási csoportja (Korcsoport)	<i>első / III.</i>	11. Iskolai végzettsége	<i>6 elemi</i>
7. Rendfokozata	<i>honv.</i>	12. Polgári	a) szak-képzettsége: <i>ismeretlen</i> b) foglalkozása: <i>feldár.</i>
8. Katonai szak-képzettsége	a) szám: <i>214</i> b) megnevezés: <i>Ismeretlen szolgálatra alkalmatlan</i>		

Jeki István katonai igazolványa (Jemerik Irma tulajdona)

Felelősség

A II. világháború hősi halottai:

Ambrus László
Balogh János
Cseh K. Imre
Csikós Sándor
K. Gali István
Kiss István
Kiss József
Kolarics József

Kunics János
Sándor József
Sebestyén István
Schmidt János
Szőke József
Tislér János
Tóth István

A háborúban eltűntek:

Cseh József
Csordás János
Dávid János
Dezső Sándor
Kismester József

Réti József
Sporel Antal
Tóth Károly
Varga György

A háború polgári áldozatai:

Kolat József (lányát meg akarták
erőszakolni az oroszok – lelőtték)
Németh Katalin

A holocaust áldozatai:

Berger Dávid
Berger Dávidné
Blum Béla
Blum Tivadar
Weisz Ignác
Weisz Ignáczné

Nevüket a falu terén álló emlékmű őrzi.

A II. világháború hősi halottai az emlékművön (a szerző felvétele)

A II. világháborús emlékmű (a szerző felvétele)

A háború befejezése sem hozott nyugalmat. A romokból újra kellett építeni az országot. A kötelező terménybeszolgáltatások szinte lehetetlen helyzetbe hozták a mezőgazdaságból élőket. A gazdák többsége aggódva figyelte a politikában végbemenő változásokat, az egyre nyíltabb erőszakot, mígnem kialakult a szocialista diktatúra.

A tanácsrendszer

1948 júniusától megkezdődött az új társadalom kiépítése a politikai, társadalmi és gazdasági élet minden területén. A községi tanácsok 1950 októberében alakultak meg. A tanácselnök és a végrehajtó bizottság (vb) titkára a politikailag legmegbízhatóbb káderek közül kerültek ki. Éppen ezért gyakran nem is falubeliek töltötték be ezeket a funkciókat. Zselickisfaludon a tanácsrendszert is két részre kell osztanunk: az önálló és a közös tanácsra. Az „önálló” tanács sem volt egészen önálló, ugyanis közös volt Patcával és Szilvásszentmártonnal.

A tanácsok megalakulását követően szoros kapcsolat volt a tanács és a termelőszövetkezetek között. A tanácsulések visszatérő témái voltak a vetés, az aratás, az állatállomány alakulása. Időnként utasításokkal látta el a VB-titkár a termelőszövetkezet elnökét. Az 50-es években a tanács kísérté figyelemmel a terménybegyűjtést és a békekölcsönjegyzést is.

Művelődés

A falvak kulturális élete is kitüntetett figyelmet kapott. 1953-ban beszereztek egy vetítógépet és a falu bekapcsolódhatott a vándormozi mozgalomba. A mozi célja – szórakoztatva tanítani – Kisfaludon is megvalósult. A kultúrház sokrétű kikapcsolódási lehetőséget kínált. Igazgatója Keszthelyi Sándor tanító volt. A helyi fiatalok színi előadásain kívül a Kaposvári Tájszínház is tartott előadásokat. 1955-ben tíz különböző előadást 550 személy tekintett meg. A 330 kötetes könyvtárból 700 kölcsönzés történt. Négy évvel később már 791 kötet közül válogathatott a 109 beiratkozott tag. Moziban 800 személy szórakozott 1955-ben. Működött diafilm, színjátszó és néptánc szakkör is. Tíz műsoros estét láthattak a falubeliek. A helyi úttörő és DISZ (Dolgozó Ifjúság Szövetsége) csoport szeretett volna külön klubszobát, ahol összejöveteleiket tarthatták volna.

A későbbi években Ezüst kalászos tanfolyamot és szabó-varró tanfolyamot is indítottak. Tartottak irodalmi esteket, ahová kortársírókat és költőket hívtak meg. 1963-ban vásárolt egy televíziót a kultúrotthon. Egy év múlva már saját zenekara volt, melyet Ölbei Miklós vezetett.

*Ifjak ünneplőben. Lőrincz Irma, Dezső István, Gálos Margit, Dezső József
(Zóka család fénykép gyűjteménye)*

Szüreti bál, 1958 (Zóka család fénykép gyűjteménye)

*Szüreti bál, 1964. szeptember 29.
(Zóka család fénykép gyűjteménye)*

Zselickisfalud monográfiája, 1951.

Az 50-es évek elején felsőbb utasításra minden községet köteleztek monográfiájának elkészítésére. Ezt a feladatot általában a községben élő értelmiségiek, főként pedagógusok végezték. Az elkészített munkák sokszor felszínesek, értékük nagyon változó. Vannak köztük alig értékelhetők és néhány, amely alapos munka eredménye. Ezen csodálkozni nem lehet, hiszen a kötelező munkát mindenki rátermettsége és hozzáállása szerint készítette el. A határidő mélyreható kutatást (múzeumban, levéltárban) nem engedett meg. Többnyire a községekben élő idős emberek emlékezetére hagyatkoztak a munkák elkészítői.

Zselickisfalud község monográfiáját Keszthelyi Sándor igazgató tanító jegyezte le 1951-ben. Az ő munkája sem alapos, mégis érdemes felidézni milyennek látta, mit tudott a faluról az 1950-es években a kor embere. A munkában szereplő három térkép (a község földrajzi fekvése, a község és határa, valamint a község vízrajza) ismertetésétől eltekintünk annak felszínes volta miatt. A Csánki Dezső szerkesztette Somogy vármegye című munkából Zselickisfalud címszó alatt található adatokat, mivel már fentebb ismertettük, nem ismétljük meg. A Keszthelyi-monográfiában a nyelvhelyességet a ma érvényben levő szabályok szerint javítottuk a könnyebb olvashatóság kedvéért:

„Kaposvártól délre a zselici dombok déli lejtőjén épült Zselickisfalud. A községnek két egymástól jól elkülönülő utcája van, melyek egy időben keletkeztek. A legrégibb családok közé tartozik a Cseh nevű család. A településre nagy kihatással volt az erdő. A községet még most is három oldalról erdő veszi körül.

Bereknyei József 76 éves gazda a következőkben ismerteti a község eredeti helyét: az eredeti falu a mostanitól délre 1 km-re volt, közelebb az erdőhöz. Pár házból állt. A jelenlegi falutól északra is volt erdei település. Mindkét település házai helyett a jelenlegi helyen építettek lakóházakat, de az istállók a régi helyen maradtak. Még 60 évvel ezelőtt megvolt az egyik ilyen faistálló.

Az új helyen két utcasorból álló falu épült, külső és belső sor: Külsősor a Karé-hegy oldalában, ez a dombsor kb. 2 kilométer hosszú, észak és északkelet felől védi a községet. Ezzel a sorral párhuzamosan épült 3–400 m-rel nyugatra a Belsősor. Ez már az egyenes völgyben épült. A Külsősor római katolikus vallású, a Belsősor református. Csak a később beköltözöttek római katolikus vallásúak itt.

A község kb. 2 km² területen fekszik. A községtől délre az utcasorral párhuzamosan folyik a Berki-patak, mely elválasztja a közeli Szilvásszentmárton és Patca szomszédközségektől. Szilvásszentmárton 500 m-re, Patca 2.5 kilométerre van. Északi, északkeleti és

déli határa a kardosfai erdőgazdasághoz tartozó erdő. A községtől északkeletre kb. 1 kilométerre most fenyves erdő van. 100 évvel ezelőtt nagy szőlő és szelídgesztenyés terület volt ez. Majd ezt a területet tulajdonosa az Esterházy herceg átadta a községnek robot fejében. 48 után saját tulajdonuk lett, de robotot ekkor is kellett szolgálniuk. 1914-ben kb. 60 katasztrális hold. rétet kapott a község a hercegtől. E rétnak a neve Várvizei rétek. Ez a rét kapcsolatos volt az itteni öregek állítása szerint az innét 1 km-re lévő Várhegydombon épült várral, ahol nagy épület, pince és egyéb romok ma is láthatók. Az erdőben levő egyik utat most is török kapunak nevezik, ennek is megvannak a romjai még. A nevezett rét vizenyős, mocsaras. Védelmül szolgálhatott a vár előtt.

1945-ben a herceg birtokából 100 katasztrális holdra volt gazda, a többi szántóterület az erdészet tulajdonában maradt. A kiosztott terület 1948-ban visszakerült az erdészeti tulajdonába, mert a nagy vadkár miatt használhatatlan volt.

A község 12 kilométerre délre fekszik Kaposvártól, de a város megközelítése az év legnagyobb részében lehetetlen volt a rossz töltés, illetve a mély sáros út miatt. Kövesút, mely a Zselicséget összeköti Kaposvárral, 1925-ben épült. Autóbusz járat 1945 óta van. 1954 májusáig heti kétszeri járat és azóta mindennap négy pár járat van.

A község északi-északkeleti oldalán lévő dombsor magassága kb. 200–250 m. A domboldal hullámosan váltakozó, hossza kb. 2 kilométer. Több mély bevágás szakítja meg, melynek mélysége sok helyen 2–4 m. Itt vezetnek az utak /horhók/ ki a községből kelet felé. A község délkeleti oldalán lévő völgyben patak van, mely a községtől délre kb. 2 km-re ered. Több forrást és kenderáztató tavat találunk ezen a helyen. A pataokban állandóan van víz, északi irányban folyik, s Kapos folyóba torkoll.

A víz munkája nagyon észlelhető a felszínalakításban (völgyek feltöltése, mély bevágások, horhók képződése). A bevágások (horhók) több részre szakítják a dombsort. Ezekben a bevágásokban találjuk a községből kelet felé kivezető utakat. Egy-egy szakasznak külön neve van: pl. Karéhegy, Fehérhegy, Rozsonya, Bereknyei-hegy. Ettől a dombsortól keletre Zorna, Melegvölgy, Pusztahegy, Bankómóna és Várvize. Említett két vonulat között alacsonyabb dombsor húzódik: Csőszitető, Itató, Bagóvölgy, Tergócs. Az utóbbi két dombsor között mélyen fekvő rét húzódik, a Várvize, melynek feladatáról már volt szó. Az említett várról Somogy-vármegye történetében a következő feljegyzés van: a várhegyi dűlőben egy régi nagyszabású épület romjai látszanak, de hogy milyen épület lehetett, arról nincs bizonyíték. Az öregek elbeszéléséből arra lehet következtetni, hogy a vár a török időkből való ⁶⁸. Tudományos kutatás 1949-ben volt ⁶⁹. Az itt dolgozó

68 Árpád-kori földvár

69 Az 1949-ben történt ásás nyomára a Somogy Megyei Múzeum adattárában nem bukkantam.

munkások azt mondják, hogy 12 m mélyen dolgoztak és arra lettek figyelmesek, hogy a talaj süllyedt alattuk. 6–10 m hosszú fákat eresztettek le a laza talajba, de az eltűnt ⁷⁰. A romból még jól látható a pincyszerű bejárat, mely téglával és kövekkel van kirakva. Az emberek nem merték a munka további folytatását vállalni.

Földrengést 1938 nyarán észleltek a községben. Ereje: a széken ülők erősen ingadoztak.

Az éghajlatról rendszeres megfigyelés nincs. Általános az évenként 2–3 vihar, szélcsend keveset van. Nyár elején minden évben 1–2 alkalommal van jégverés. Jégveszélyes hely: Dombirtás, Karéhegy, Jégfa-telep, Berekszei hegy. A májusi fagyok rendszeresen nagy kárt okoznak a völgyekben. 1948. július 18-án nagy szélvihar volt. A szél ereje olyan nagy volt, hogy a szénás kocsikat felborította és 12 istállót-pajtát összedöntött. Némelyiket a szél valójában elemelte a helyéről. 50–70 cm átmérőjű fákat tövestől kicsavart és az út egyik oldaláról a másikra átdobta. A 86 éves Szabó bácsi azt mondja, elődeitől sem hallott ilyen nagy viharról.

A község patakjai a Kapos folyóba ömlenek. Vízválasztó a Ropolyi tető, mert a tőle délre eredő patakok a Drávába torkolnak. A községtől nyugatra a Berki-patak, keletre a Várvizei-patak van. A két patak északnyugatra a községtől kb. 1 kilométerre találkozik és folyik tovább. A patakokban víz állandóan van, télen nem fagynak be. Több kisebb levezető patak tartozik hozzájuk. Folyásuk a völgyek fenekén kanyarog mindenütt. Sok a vizes, mocsaras rét, mely a széna minőségét nagyban rontja. Tavaszi-őszi esőzések idején a patakok bővizűek, elárasztják a réteket. Az ivóvizet kutak, a mezőkben források szolgáltatják. A kutak átlagos mélysége a Belsősoron 6–7 m, a Külsősoron 10–12 m. A Külső utca kútja jobb, mint a Belsőé, ez mocsárízű. A Felső utca kútjainak vize nyáron nagyon megapad, sőt sokszor el is fog, pl. 1950–1951 nyarán a kutak 95 %-ban nem volt víz. Ilyenkor a falutól kb. 600 m-re levő kútból, mely a Berki-patakhoz 100 m-re van keletre, látják el az emberek állataik vízszükségletét.

A község és határának nagy része a régi időkben erdő volt. Kb. 50 évvel ezelőtt termelték ki az ősi erdő utolsó maradványait. A fák átmérője 2–3 m volt. A fafélék megoszlása a következő: 50 % tölgy, 25 % gyertyán és cser, 15 % bükk, 10 % fenyő, akác és egyéb. Ma már csak a falu északkeleti, keleti és déli részén van meg az erdő, mely 1945 előtt az Esterházy herceg tulajdonát képezte. A községnek is kb. 150–200 katasztrális holdra való erdeje van. A kiirtott erdők helyén ma jó minőségű szántóföld van. A község körüli erdő nagysága 12000 katasztrális hold. Az erdőben sok fajta gomba található. A lakosság kora tavasztól késő őszig kb. 80–100 q gombát gyűjt össze és viszi piacra, illetve ad át a

⁷⁰ Érdekes a 12 m-s mélység. Ez csak akkor lenne érthető, ha a munkások egy kutat találtak volna és ássák.

Földműves Szövetkezet helyi gyűjtőjének. Pl. 1952-ben Bencs János családja 16 q gomba leszállítására szerződött az erdészethöz. 1954-ben több tonna földiszedret gyűjtött be a Földműves Szövetkezet felvásárlója.

Az erdőben sok a szarvas és a vaddisznó. Nagyon sok kárt tesznek az erdők mentén levő mezőgazdasági területen. 1954-ben is a kukoricában átlagosan 75 %-os kár volt. Kártérítés fejében az állam 260000 Ft-ot fizetett a községnek 1954-ben.

A község talaja a régi temető dombjának kivételével erősen kötött vörös agyag. A régi temető dombja sárga homok. A domboldalakon kisebb foltokban találunk fehéreköves, kavicsos talajt.

A vetésforgó jelenleg is háromnyomásos. 1920–25-ig parlag és szántóföldek váltották egymást. Még most is vannak gazdák, akik azt tartják, hogy az a föld teremhet csak jól, melyik néha-néha parlag. Erre azért is szükség van, mert a határ egyes részeit az állandó rossz út és a magas dombtetőkhöz vezető mély horhókon nehéz trágyával megrakott kocsival közlekedni...

A község határában az úgynevezett Várhegyi dűlőben egy régi szabású épület romjai látszanak, de eredetéről nincs hiteles bizonyíték még. Az ásásokat már többször elkezdték, de a föld állandó süllyedése miatt nem volt vállalkozó munkás. 1848 után jobbágytelkeket osztottak robot fejében. 1919-ben kb. 50 katasztrális hold földet, majd 1945-ben 100 katasztrális holdat osztottak ki.

A község benépesülése a környező pusztákról történt. Nem volt messze Kaposvártól, de mégis el volt szigetelve, mert útja járhatatlan volt az év legnagyobb részében. Ez a kövesút építésével megváltozott.

A községben törpebirtokos kevés van. Az átlagos földtulajdon 13–15 katasztrális hold. A mezőgazdaság még most sem egészen szakszerű. Kevés a henger és vetőgép. Oka valószínű a rossz közlekedési lehetőség.

A község lakosságának száma: 468, ebből katolikus: 282, református 186. A reformátusság száma folyamatosan csökken. Lakosság számszerű növekedése lassú. Az egykerendszer a legutóbbi években van megszűnőben. Agrárproletár kevés van. A község 90 %-a középparaszt. Az anyagi helyzet nem korlátozta a születéseket, inkább az egyke-felfogás. Az átlagos életkor 60–70 év között van. 80 éven felüli ember több is van a községben.

A községben még az utolsó három évtizedben is sok volt a talpas ház, kéménynélküli még most is van. 1920-tól kezdték meg a modernebb lakások építését. Az 1945 utáni években sok ház épült így, pl. 1954-ben 12 új ház, állami kölcsönrel. Népviselő volt, ma már csak 70–80 éveseknél látható pl. mintás kivarrású vászon ingek és gatyák, fejkötők és díszes kendők, rövid szoknya sok ráncsal. Nemzetiségiék a községben nincsenek.

48–49-ben 5 német család volt, egyenként el is költöztek. A község határában két cigánytelep van. 1945 előtt 25-30 cigány család volt, jelenleg 14 van. A fogatkozás a háborúval kapcsolatos. Az öregebbek teknő, kanál, vályú és egyéb faeszközök készítésével foglalkoznak, a fiatalság az erdészethoznál dolgozik rendszeresen.

Gazdasági megoszlás: szántóföld=1025, rét=299, legelő=6, erdő=2952, szőlő=25, hasznavehetetlen és egyéb=139.

Kalászos, kapás, takarmánynövényeken kívül 1949-ben termelt 9 gazda gyapotot, elég jól sikerült. Megfelelő hely a községtől délkeletre lévő dombhajlat. Nagyon jó a kukoricatermés, valószínű a talaj ennek felel meg legjobban.

A mezőgazdálkodás még mindig alacsony színvonalú. Egyik fő oka a közlekedési nehézség. Kora ősztől késő tavaszig a járhatatlan horhókban lehetetlen a közlekedés. Az erdős dombhajlatok miatt hengert, vetőgépet a határ nagy részében használni nem lehet. A vadak is nagyon sok kárt tesznek a termelvényekben, ugyanis a határt három oldalról erdő övezi. A szarvasok és vaddisznók sok évben 40–50%-os kárt tesznek kalászosokban és kapásokban. Így piacra termény kevés kerül, legtöbbször a vetőmagot is vásárolni kell a gazdáknak. Tszcs. és állami gazdaság nincs.

1945 előtt is már fejlett volt a lótenyésztés, sok gazda exportra tenyésztett lovat. A szarvasmarhatenyésztés 1945 után vette szakszerű kezdetét. A községnek 70 katasztrális hold legelőterülete van, külön sertés és szarvasmarhák számára. A legelő jó minőségű. Törzskönyves tenyészállatok nem járnak ki. A rendszeres oltás óta sertésvész és tyúkvész az utóbbi években nincs.

A községhez tartozó Kardosfai erdőgazdaságnak 12000 katasztrális hold erdő területe van. Községnek 98 katasztrális hold volt, mely állami kezelésben van. Sok a bükk-tölgy- és gyertyánfa. A sok erdő hatással van a méhészet fejlődésére: 10 embernek van nagy és soknak kisebb méhészete.

A közlekedés állandóan fejlődik. Az erdészethoz által termelt fát naponta több teherautó szállítja Kaposvárra. Sok a gyümölcsfa és elég bő a termés is, melyből sok kerül a Kaposvári piacra.

Az 1930-as években volt Gazdakör, a körnek volt könyvtára is. Az iskolák államosítása óta több térképet, földgömböt és egyéb felszerelést kapott iskolánk. Cigányokon kívül analfabéta nincs. A cigányokat is évről évre bevonjuk a tanulásba, így pl. 1949-ben Keszthelyi Sándor igazgató-tanító 12 cigányt tanított meg írni-olvasni. Eddig 25 felnőtt cigányt tanítottunk. A tankötelesek létszáma 85–100 között mozog.

Kultúrház, 300 kötetes könyvtár, majd 40 darab széket és rádiót kapott a község. A vándor mozi kéthetenként jelenik meg a községben. Telefon 1940-es évek óta van, mely 1945 után kibővült. Villany nincs.

Néprajz: a legrégebbi épületek az 1700–1800-as évekből valók. Fatalpas alap és fonyás oldalfalak, melyek sárral vannak betapasztva, tetőfedés zsup.

A népi szokások -mátkázás, lucázás, nyársdugás, fonó, leánysírató- kiháló félben vannak. Ugyanígy a népviselet is. Nagyon kedves szokás a koszorúkötés, a férjhez menő leány házánál, az esküvő előtti vasárnap. Versbe szedik a leány addigi életét és jövődőlnek számára, majd közösen énekelnek és közben díszes koszorút kötnek a menyasszonynak. Hivatalosak a fiú és leány barátok.

Régi népdalokat és a községről szóló dalokat tud: Másli József, Filotás József és Özv. Cseh Ferencné.

Téli foglalkozása sok asszonynak a szövés. Nagyon szép koszorús-rózsás mintát sző színes fonállal Haraszi Margit és özv. Haraszi Istvánné.”

Falufejlesztések

Az anyagi lehetőségekhez mérten lassan szépült a falu is. 1959-ben a sportpálya helyét jelölték ki a patcai vásártéren. Fákat ültettek a helyiek. Fejlesztették a könyvtárat. 1963-ban buszvárót építettek. 1964–66 között szilárd burkolatú járdát készítettek. A buszközlekedés is fejlődött. 1957-től már nem kis busz közlekedett, hanem nagy. Sőt, kedden és pénteken két-két járat közlekedett oda-vissza.

A korszak legnagyobb beruházása a villany bevezetése volt. 1955-ben kérték bevezetését. Akkor Zselickisfalud, Szilvásszentmárton és Patca közösen akarta megvalósítani a beruházást. Az utóbbi két község villamosítása azonban a megyei tervben nem szerepelt, így náluk csak 2 évvel később történt meg. Zselickisfalud 160000 Ft hitelt vett fel és családonként 1000 Ft-ot kellett fizetni három részletben (1959. 04.01., 07.01., 08.20.). A villamosításhoz szükséges hozzájárulási kötelezvények aláírása a tanácstagok (Kolarics József, Jakab József, Bellai Dávid, Keszthelyi Sándor, Hitter Imre, Pap István, Lóki István) feladata volt. Az aláírás során akadályokba is ütköztek. Voltak, akik be szeretnék volna vezetetni, de a megadott részletezést nem tudták vállalni. Ők azt ígérték, hogy augusztus 20-ig kifizetik a kért összeget. De voltak olyanok is, akik úgy gondolkodtak, ha már a faluban lesz a villany, akkor néhány év múlva olcsóbb lesz, és akkor fogják bevezettetni. Zselickisfaludon összesen 72-en írták alá a kérvényt. Az átadást 1959. november 7-re tervezték, de csúszott, mivel késtek a befizetések. Az év végén azonban már villannyal világíthattak azok, aki vállalták a bevezetés költségeit.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc

A budapesti események alakulását rádió segítségével követték nyomon az itt élők. Említésre érdemes megmozdulás, esemény nem történt a faluban.

Egy jegyzőkönyv tanúsága szerint 1956. október 29-én megalakult a Zselickisfalud Községi Munkástanács, melynek tagjai Jónás József elnök (volt kisgazdapárti nemzetgyűlési képviselő), Bellai Dávid, Dezső István, Fazekas Ferenc, Kulcsár József (külső), Pető Imre, Steiner Imre és Szabó János voltak.⁷¹

Készült egy másik jegyzőkönyv is a községi tanács hivatalos helyiségében 1956. október 30-án Zselickisfalud, Szilvásszentmárton és Patca községek munkástanácsainak összehívott értekezletén. Ezen a három község munkástanácsainak tagjai vettek részt. Az ülést Haraszti József MDP titkár vezette. Megválasztották a munkástanácsok elnökeit.

„Ezután Haraszti József beszélt a további feladatokról, többek között hangsúlyozta az őszi mezőgazdasági munkák fontosságát. Előadja, hogy fő feladatnak kell most tekintelnünk az őszi kenyérgabona mielőbb földbe kerülését.

Az összeült Munkás Tanács egyhangúlag elfogadta, hogy az őszi kenyérgabona vétést a legsürgősebben feladatuknak tekintik, és mindent elkövetnek annak érdekében, hogy az őszi kenyérgabona mielőbb a földbe kerüljön.

Ezután a munkás tanács a községek véleményét figyelembe véve úgy határozott, hogy a községi Tanács V.B. elnökét és annak titkárát azonnali hatállyal eltávolítja.

Ezután a Munkás Tanács egyhangúlag, mivel még az átadási munkák nem történtek meg, felkérte Király Tibor v.b. elnököt addig az ők felszólításukra köteles az újonnan megválasztott Munkás Tanács elnököt tanácsokkal és adminisztratív munkákkal ellátni illetve segíteni.

Mivel több tárgy nem lévén az ülést Jónás József megválasztott munkás Tanács elnöke bezárta.”⁷²

A jegyzőkönyv létezik, igazságtartalmát viszont Steiner Imre és mások is kétségbe vonják. A munkástanács megalakulása csak adminisztratív volt. Tényleges munkát nem végzett, határozatokat nem hozott. Az is igaz, hogy a vb. titkár és elnök novemberben elhagyták a községet, de hivatalos felszólítás nem történt. Érezték ők, s tudták maguk is, hogy helyzetük a községben tarthatatlanná vált. Maguktól távoztak, nem kellett őket felszólítani erre. A Kaposvári Járási Tanács vb. elnöke, Suri Sándor 1956. november 13-án kelt információs jelentésében is szerepel: „Zselickisfaludon a vb. elnök és titkár felmondott és haza akarnak menni.”⁷³

⁷¹ Szántó László: Az 1956-os forradalom Somogyban Kaposvár, 1995. 442. p.

⁷² uo. 148-149. pp.

⁷³ uo. 242. p.

Ha valóban nyomást gyakorolt volna bárki is a forradalom és szabadságharc idején akár szóban, akár tettelesen a vb titkára és elnökre, a retorzió nem maradt volna el. Megtorlás pedig nem történt. Nem voltak gyűlések, ünnepségek, nem hangzottak el gyújtóhangú beszédek, nem dördültek el lövések. Zselickisfalud csendes volt a forradalom idején.

A közös tanács

1965-ben a Minisztertanács egy irányelvében megfogalmazta, hogy a lakosság számára szükséges alapellátást a 2000 fő körüli falvak tudják csak biztosítani.⁷⁴

Így kezdődött a körzetesítési mozgalom, melynek Zselickisfalud is áldozata lett. 1969-ben előkészítették a körzetesítést és 1970-től működött az összevont tanács, melynek tagjai Kaposszerdahely, Szenna, Patca, Zselickisfalud és Szilvásszentmárton lettek. A székhely község Szenna lett. Ez azt is jelentette, hogy az öt község gazdasági, kulturális, kommunális, szociális és közigazgatási feladatait Szennában látták el. A telefon maradt Zselickisfaludon, s működött egy kirendeltség is hivatalsegédvel, de a falu érdekeit elég nehéz volt érvényesíteni úgy, hogy a 9 vb-tag közül 3 volt kaposszerdahelyi, 3 szennai, 3 pedig zselickisfalud-szilvásszentmárton-patcai. Ahhoz, hogy körzetközponti feladatát el tudja látni a székhely község, azt kellett fejleszteni. A körzeti fejlesztések, szinte csak ott valósultak meg.

A nem székhely községek népessége csökkent, a falu egyre nagyobb mértékben öregedett el, az épületek állapota rohamosan romlott, a közösségi létesítmények megszűntek. Ez alól Zselickisfalud sem volt kivétel. A lebontott kultúrház helyébe csupán 2010-ben sikerült olyan közösségi házat építeni, ahol a falu közösségi rendezvényei tudja tartani. A tanácsok összevonásával párhuzamosan, az említett községek termelőszövetkezetei is egyesültek Szenna központtal. Az oktatásban végbement szemléletváltás következtében a felső tagozat működését megszüntették Kisfaludon. A gyerekek naponta busszal jártak Kaposvárra a kijelölt általános iskolába. A földtől szinte menekült a lakosság. A korábban sikeres állattenyésztés mélypontra jutott. A törzskönyves szarvasmarhák és lovak eltűntek a faluból. A gazdasági épületeket lebontották – a téglából, cserépből nyaraló, ház épült. A pezsgő kulturális élet a tanácsok elköltöztetésével megszűnt. A könyvtár bezárt. Az egyetlen tanító nem tudta pótolni volt kollégáit. Az őslakosság lassan fogyott, a fiatalok a városban kezdtek önálló életet, ugyanakkor a tergócsi cigánytelep felszámolásával a cigányok faluba települése is megkezdődött. Deformálódott a falu társadalma, ami tovább csökkentette népességmegtartó képességét. A folyamat, azzal, hogy a település 1990-ben visszanyerte önállóságát, megtorpant. Egy új, vélhetően reménykeltőbb korszak kezdődött a falu történetében.

⁷⁴ Hajdú Zoltán: Körzetesítési tendenciák Somogy megye falusi településhálózatában 1950-1980 között in Somogy megye múltjából, 1985

Rendszerváltás után

1990-ben önálló községként, de a körjegyzőséget fenntartva kezdett új életet Zselickisfalud. Az eltelt rövid idő alatt csodát tenni nem lehetett, de egy jövőképet kialakítani igen, melyet hangyaszorgalommal, vasakarattal apránként meg kell valósítani.

1990-ben az Antall-kormány kiemelt feladatának tekintette a körzetesítések miatt elsorvasztott kistelepülések támogatását. Ennek köszönhetően Zselickisfaludon önerőből építették ki a vezetékes ivóvízhálózatot. A zártkerti utakat lekövezték. A református templom és a „Vándor” turistaház közötti útszakaszt portalánították. 1996-ban megoldódott a telefonellátás.

1998-ban a közösségi élet újraélesztésének szándékával jött létre az első falunap, melyet május utolsó szombatján tartottak. Az első falunap különös jelentőséggel bírt. Akkor avatták az első és második világháborús hősök, a holocaust áldozatainak emlékművét, valamint a falu jelképét, a címet. Azon a napon indították útjára a „Rendezett porta” mozgalmat is, mellyel a nem titkolt szándék az volt, hogy az igényesen rendben tartott portákkal a falukép javuljon. A rendezett porta táblával együtt 100. 000 Ft a jutalma a kiválasztottnak. A címet évente ítélték oda.

A 2000. évi falunapon avatták fel a „Méhbangó” és az „Erdei gyöngyköles” szobrokat, melyeket Horváth-Béres János kaposszerdahelyi fafaragó készített, s része a Kaposvártól Szilvásszentmártonig tartó „Vadvirágos út” szoboregyüttesnek. (A szobrok a Zselic védett növényeit ábrázolják.) Elkészültek az utcanévtáblák is, melyek az idegenek tájékozódását segítik.

2001-ben megalakult a Polgárőr Egyesület 20 fővel, amely a Kaposvári Polgárőrség parancsnoksága alá tartozik. Azért volt szükség létrehozására, mert a zártkertekben és préházakban megszorodtak a betörések. Az egyesület hatékonyan működik.

2003-ban elkészült a kerékpárút. 2006-ban szennyvízkezelőtelep épült a falu határában, útburkolatot javítottak, vízelvezetőket tartottak karban és a temetőt is bekerítették. Kettő éve újra rendszeresen nyitvatart a könyvtár a lakók megelégedésére. Nem csupán könyveket, folyóiratokat lehet lapozgatni, de a világhálón is barangolhatnak a péntek délután betérők. Két falu vízelvezetését hivatott megoldani a Szilvásszentmárton és Zselickisfalud határában kialakított tó.

2010 novemberében átadták a felújított és átalakított volt református iskolát. A közösségi tér a XXI. század igényeinek megfelelően lett kialakítva. A fedett teraszon kívül babakocsi és kerékpártárolót is építettek. Már csak étellel kell megtölteni a falakat.

A lakosság fogyása sajnos még nem állt meg, de a társadalom deformálódása irányt váltott. A Kisfaludot otthonul választó betelepülők között egyre több az érettségizett és diplomával rendelkező.

A 2010. évi önkormányzati választáson bizalmat kapott faluirányítók:

Horváth Tibor polgármester
Nagy Gábor képviselő
Nagy József képviselő
Tóth Sándor képviselő
Zóka Tibor képviselő

A 2002. évi önkormányzati választásokat követően megalakult a cigány kisebbségi önkormányzat, de a 2010. évi választáson nem választottak új képviselőket.

A falu jelképe a címer

A feudális korban a községeknek nem lehetett címerük. A közigazgatásban azonban a falvaknak is szükségük volt hivatalos iratok hitelesítésére. Erre szolgált a pecsét ⁷⁵.

A község bírója használta hivatalában. A bíró feladata volt a különböző iratok, bírói számadások, bizonyáglevelék, adófizetést igazoló jegyek kiállítása. Az okmányok hitelességét a pecsét biztosította. ⁷⁶ A pecsétnyomókat kovácsok készítették. A pecsétkép kitalálása nehéz feladat volt, hiszen a községekben az emberek földműveléssel foglalkoztak, ezért a rá jellemző eszközök – sarló, kasza, ekevas, csoroszlya – is megegyeztek. Ezeket az eszközöket kellett úgy variálni, hogy két községnek ne legyen ugyanaz a pecsétje.

A pecsétnyomók a sok használatban elkoptak, s olvashatatlanná vált az írás. Ekkor új pecsétnyomót készíttetett a község, ami nem biztos, hogy hű mása volt az előzőnek. Az évek során módosultak, egyszerűsödtek a pecsétek. A XIX. század végén már minden, az adott községre jellemző motívumot elveszített, egységessé vált: „Somogy Vármegye Zselickisfalud község.” Középen még a földművelésre utaló eszközök képe. Aztán a XX. században a pecsétképek is egységesülnek, s az éppen aktuális ország-címer köré került a felirat.

Zselickisfaludnak is több pecsétje volt. Bezerédy Győző így ismerteti az egyik Zselickisfaludi pecsétet: 22×18 mm ellipszis alakú pecsétjének körirata Zs Kisfalud. A pecsétkép: két kalász – az egyik lehajlik – és ekevasa van. Igen gyenge és primitív a vésete. ⁷⁷

Az általunk ismert legkorábbi zselickisfaludi pecsét a XIX. század közepéről való. Ez egy egyszerű pecsétkép: egy búzakalászt állított csoroszlya és ekevas fog közre. A felirat pedig Zs.KisFalud.

⁷⁵ Bezerédy Győző: A Zselic községeinek pecsétjei in. Zselic dolgozatok III. Pécs 1976

⁷⁶ uo.

⁷⁷ uo.

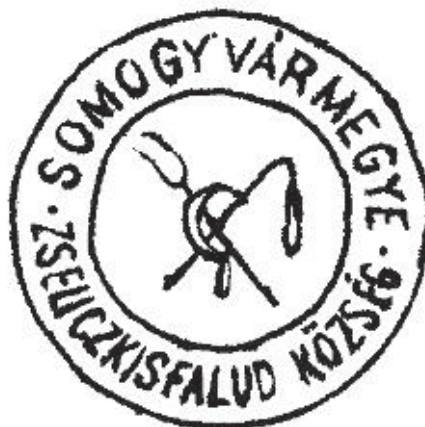
Zselickisfalud

A másik, XIX. század végéről származó pecsét pecsétképén szintén a földművelés eszközei találhatók meg – sarló, cséphadaró, kétágú vella – s a felirat is pontosabb: Somogy Vármegye Zselickisfalud község.

Találhatunk olyan pecsétet is a XX. századból, amely csak a körirattal rendelkezik, pecsétképe nincs.

A falu pecsétje, 1849.

A falu pecsétje, 1893.

A rendszerváltást követően a községeknek lehetőségük nyílt arra, hogy megalossák saját jelképüket, amivel kifejezhetik önállóságukat, létüket. Országsszerte több száz községben a falunap egyik legszebb pillanata volt, amikor a polgármester bemutatta a falu jelképét, a címet. Megalkotásánál az lebegett szemük előtt, hogy a kép jellemezze a községet.

Nem történt ez másként Zselickisfaludon sem. 1994-ben már használták a Deák Varga József által tervezett címet, de a hivatalos avatásra, köztudatba történő átvételére csupán 4 évvel később, 1998-ban került sor.

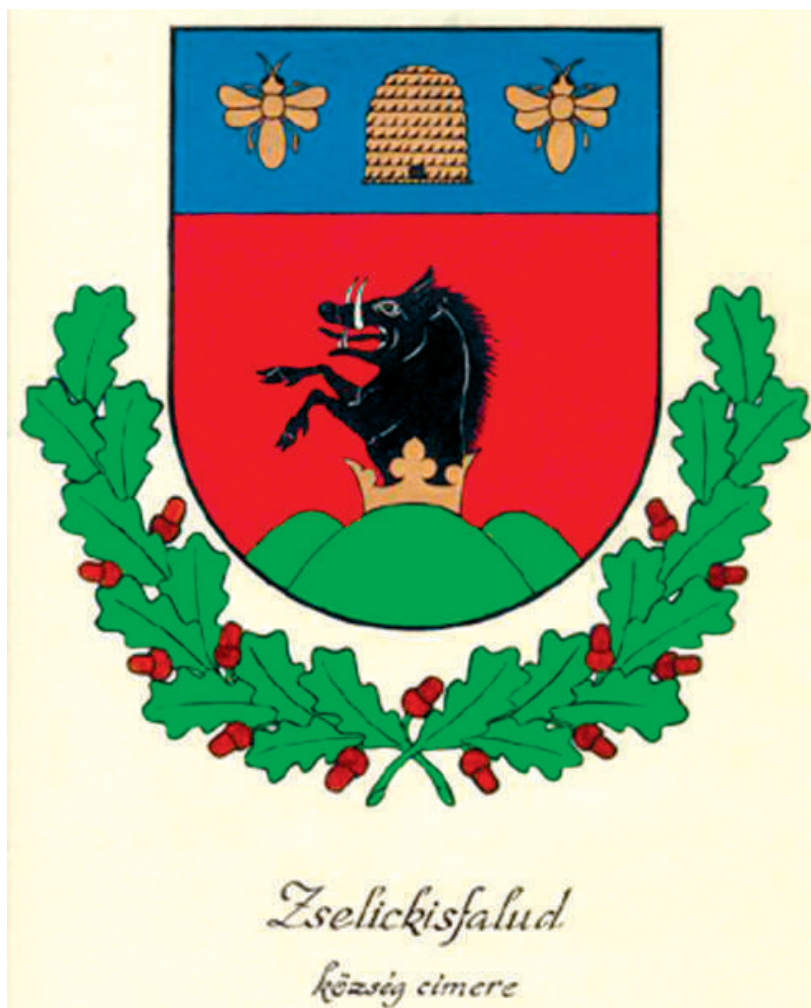
A kerekalpú pajzsot egy vágóvonal osztja ketté. A pajzsfőben kék alapon kettő kitért szárnyú lebegő arany színű méh fogja közre a középen lebegő szintén arany kaptárt. Az alsó vörös mezőben egy zöld hármashalmon nyugvó arany koronából jobbra forduló fekete vadkan emelkedik ki félig.

Mit is jelképez ez a címer? A méhek és a kaptár egyrészt nem engedik feledésbe merülni a Zselickisfaludhoz tartozó Márcadó-pusztá nevét, mely ama 10 falu egyike volt, melyet Szent László királyunk adományozott a pannonhalmi apátságnak, s mely a nevében hordozza a márc (mézsör) szót utalva arra, hogy már a XI. században méhészkedtek az itt élők, másrészt a méh, a szorgoskodás jelképe, kifejezve azt, hogy a

Zselickisfalud

falu lakói szorgalmas emberek. A három halom a község dombos voltára, a vadkan a nagyvadakban gazdag vidékre emlékeztet. A korona szintén a múlthoz kapcsolható: a vidékre (Márcadó) XIII. században királyi kanászokat, illetve királyi szolgalmányosokat telepítettek. A címert körülölelő tölgyfalevél-koszorú is kettős jelentéssel bír: régen az itt élők makkoltató sertéstartással foglalkoztak, s a falu életében a mai napig meghatározó szerepet tölt be az erdő.

Az igényes kivitelezésű címerben együtt van a múlt, s a jelen. Mindezek együtt csak is egy községre jellemzőek, csakis egy község történetében találhatók meg így, s ez a község Zselickisfalud. Méltán lehet büszke a falu minden lakója a címerben testet öltő gazdagságra, sokszínűségeire!

Címet és zászlót avattak tegnap Zselickisfaludon. Az első és a második világháború helyi áldozatainak emlékére pedig emlékoszlopot állított az önkormányzat. Cikkünk a 12. oldalon

FOTÓ: TÖRÖK ANETT

1998. május 25-én avatták a címet és a zászlót Zselickisfaludon

ZSELICKISFALUD

Sokak még ma sem tudják, hol nyugszik egy-egy családtagjuk – mondta Zóka Tibor Zselickisfalud polgármestere. – A második világháborúban elesettek közt van az az asszony is, aki a lányát próbálta védeni az orosz katonák ellen, akit ezért elhurcoltak és kivégeztek. Az emlékművel az is célunk, hogy figyelmeztessük a fiatalokat az erőszak értelmetlenségére.

Az emlékmű-avatót egybekötötték a zászló és címer avatásával. Deák Varga József, az új címer tervezője

elmondta: az azon látható vadkan és a méhkas, a falu királyi méztermelő és vadkantartó tisztségére utal, ami az itt lakók kiváltsága volt. Zóka Tibor polgármester a falunapi rendezvényeket hagyományteremtőnek szánja. Reméli, ezzel visszahozhatja a szinte teljesen megszűnt közösségi életet. Ugyan ez a célja az újra élesztett „Tiszta udvar rendes” ház versennyel is, amely szintén e naptól veszi kezdetét, és az őszi falugyűlésig tart majd.

Kihalt települések

Miután a mai Zselickisfalud történetét áttekintettük, meg kell emlékeznünk néhány, a középkorban jelentős szereppel bíró településről, melyek neveit régi oklevelek őrizték meg. Ma már nem tartoznak a lakott területek közé. Ezekben a volt falvakban már akkor éltek emberek, amikor még Zselickisfalud nem is létezett. Kisfalud, mint neve is mutatja, kicsiny faluként jött létre, talán akkor, amikor az ősi falvak veszítve jelentőségükből egyre fogytak. A következő, egykor virágzó, majd hanyatló, később pusztává vált s végül elnéptelenedett falvak vannak a mai Zselickisfalud területén: Márcadó, Kardosfa, Enyezd, Várvice, Ropoly. Ez utóbbi ma már nem Zselickisfaludhoz, hanem Bőszénfához tartozik közigazgatásilag, de volt idő, amikor idetartozott, ezért vázoljuk történetét.

Többükről csupán gyér ismeretekkel rendelkezünk. Az apró mozaikokból összeállt egy-egy – távolról sem teljes kép –, amit az alábbiakban ismertetünk.

Márcadó

Marchadoch / Márczadó

A zselickisfaludi határ legősiabb települése Márcadó. Ha a nevét boncolgatjuk – márc, adó – akkor az derül ki, hogy az itt élők méhészetrel is foglalkoztak, s olyan sok volt a mézük, hogy a pannonthalmi apátság tőlük márcban, azaz mézsörben kérte az adót.⁷⁸

A falu

I. István Árpádházi királyunk felvette a római kereszténységet. De ahhoz, hogy a magyarok kövessék, a római egyházat meg kellett erősíteni. Az egyháznak beszolgáltatott tizedet Somogyban már Szent István idején is szedték. Az őt követő uralkodók is erősíteni kívánták a keresztény vallás megszilárdítását, melynek egyik leghatékonyabb módja volt az, ha az apátságoknak földet adományoztak. Szent László királyunk (1077–1095) a pannonthalmi apát-ságnak adományozott birtokokat 30 kanász háznéppel és 300 sertéssel a Zselic erdőségein belül. Ezeken a birtokokon csak az apátnak volt hatalma. E falvak között volt Márcadó is.⁷⁹

Albeus mester esztergomi kanonok az 1237–40. években készült összeírásáról a Pannonthalmi rendtörténetben olvashatjuk a következőket:

„Albeus szerint Zselicz erdőben (Zeles) egy határ gyűrűbe foglalva van az apát-ságnak 10 kanász faluja (a kanászokat közönségesen guznoov-nak nevezik); e falvak

⁷⁸ A mézsör úgy készült, hogy a mézet megpirították, felengedték vízzel és hagyták erjedni. Amikor megerjedt lehűtötték és így fogyasztották.

⁷⁹ Pannonthalmi rendtörténet I. 319.p.

neve: Marcadou (Márcz-adó), két Zyrunke (Szerenke), Durche (Dercze), Valnusfey (Vállusfej), Nyrakol (Nyírákol), két SzentLászló, Bozais falva (Bőszénfa?) és Karan.

E birtokon a szolgák nevei Vnuka (unoka), Vylyam, Beche, Buze (Bösze), Vencezlau, Bacsza (Baksa), Scenka (Szenka) és mások, kik a gyermekén és ifjakon kívül 300 háznép tesznek.

Ezek kötelesek adni:

1. évenként minden két házból egy kövér disznót, (összesen 150 darabot)
2. 600 akó java gabonát (minden ház két akót)
3. hordódongát odaszállítva az egyház malmához, mely a Kapos folyón túl van
4. ellátást az apátnak kétszer egy évben tavasszal és télen, mint a monostor többi birtokai
5. a szerzetesek lábbelijére 60 kecskebőrt zsírosan (nem kiszáradva)
húsvétra 20 darab
Nagyboldogasszony ünnepére 20 darab
Szent Márton ünnepére 20 darab

A többi szolgálatot úgy végzik, mint a himódi udvarnokok.

Földjük erdőekkel és kaszálókkal 60 ekére való

(7200 kishold, 24 kishold/ház).⁸⁰

Tehát a XIII. század első felében Márcadó falut kanászok, vagyis disznóóvók látk. Mennyien is élhettek az akkori faluban? Ha a tíz faluban 300 család élt összesen, akkor Márcadón körülbelül 30 család. Ez lehetett néhányval több, de kevesebb is, mi a középértéket vesszük. Akkoriban egy-egy családban 4–5 gyerek volt, aki nem halt meg csecsemő-vagy kisgyermekkorában. Így számolva a falu lakossága 180–200 főt tett ki. Ez a szám a XIII. században egy átlagos nagyságú falut takart. Családonként 24 kisholdon gazdálkodtak. Az adókat pedig fent már ismertettük.

Azt, hogy Márcadó már Albeus mester összeírása előtt is létezett, a Ropolyi uradalom 1192-es határjárása is bizonyítja. Az írás az érintett települések között említi Szentmárton és Patca mellett Márcadót is.

1403-ban Zsigmond király hűtlenség miatt elvette Rwpulwywar-i (Rupulujvári = Ropolyújvári) Tamás fiai István és János Rupulwywar (Kaposújvár) nevű várát a hozzá tartozó kilenc birtokkal, köztük Rupolth-tal és Márcadóval. Az elvett területet Zsigmond Thomas-i Henrik fia János erdélyi vajdának és Zeredahel-i Ders Mártonnak, az ország volt alnádorának adta szolgálataikért.⁸¹

⁸⁰ uo. 786.p.

⁸¹ Zsigmond-kori oklevéltár 327.p.

A XV. században Újlaki Miklós kezén volt a település.⁸²

1535-ben azon települések között szerepel, amelyeken egy évig Enyingi Török Bálint Máté apáttól s konventjétől bérbe vette a tizedet, azaz ő szedhette be. Ezért 300 Ft-ot fizetett az apátnak.⁸³

1554-ben a török adóösszeírásokban⁸⁴ 5 adózót sorolnak fel, név szerint Hegedüs Petre, Sebestyén Balázs, Zóm István, Sebestyén Mihál és Pálfi Imre. 1565-ben szintén öt adózó élt a településen.

A XVII. század elején az utolsó Dersfi lányát, Orsolyát feleségül vette Esterházy Miklós. Ezzel a Kaposvári uradalom és vár tartozékaival az Esterházy család tulajdonába került.⁸⁵ Mint fentebb már említettük, ezen birtoktest tartozéka volt Márcadó is. A terület az államosításig az Esterházy-család tulajdona maradt.

A török kiűzése utáni kegyetlenkedések és a mérhetetlen nagyságú adók, melyekkel a jobbágyságot sújtották, arra sarkallták a falvak lakóit, hogy hagyják el otthonaikat. Az erdőkben találtak menedéket. A falvak elnéptelenedtek. A Kaposvári Uradalom területén végzett felmérésben azt olvashatjuk, hogy „Marczadó egiszlen pusztá”⁸⁶.

1726-ban még mindig pusztá volt⁸⁷, s 1812-ben is „felséges Esterházy herceg úr hegyes-völgyes és erdőkkel borított pusztája”⁸⁸. A földesúr próbálkozott jobbágyság betelepítésével többször is, de egyik sem hozott tartós megoldást. Gazdasági összeírásokban találtunk utalást arra, hogy 1770-ben Esterházy herceg svábokat telepített ide, de Rummy Károly, aki 1812-ben írta le a falu akkori jellemzőit, már nem tett róluk említést.⁸⁹

1844-ben valószínűleg már nem éltek ott. Talán egy jobb jövővel kecsegtető településre költöztek. 1848-ban cigányok éltek Márcadón. Arról, hogy mikor költöztek ide, mennyien voltak, nincsen adatunk. De hogy éltek itt akkor, az egészen biztos. Az 1848/49. évi zselickisfaludi bírói számadásban olvashatjuk a következőket:

„Márcadópusztai cigányok katonát adni vonakodván helyettek Zselickisfalud állított.”⁹⁰

1844-ben hamuzsírégető svábokat telepített a földbirtokos Márcadóra. Ez a Márcadó azonban könnyen elképzelhető, hogy nem azonos a középkori faluval, a pusztával, hiszen a forrás arról tesz említést, hogy az óriási erdőség irtványán jött létre a település⁹¹.

82 Kubinyi András im

83 Pannonhalmi rendtörténet III. 794. p.

84 Káldy-Nagy Gyula: Baranya megye XVI. század török adóösszeírásai Budapest, 1960 144. p.

85 Szeghalmy Gyula: Dunántúli vármegyék Budapest, 1939 565. p.

86 Kanyar József: Harminc nemzedék vallomása Somogyról Kaposvár, 1989 112. p.

87 Csánki Dezső: Somogy vármegye monográfiája én. 178. p.

88 Tóth Péter :Somogy vármegye leírása 1812-ből in Somogy megye múltjából 1988 41.p.

89 Szita László: Somogyi nemzetiségek településtörténete a XVIII-XIX. században, Kaposvár, 1993.

90 SML Zselickisfaludi bírói számadások 1831-58

91 Vargha Károly: A délkeleti Zselic Csurgó, 1941 43. p.

Zselickisfalud

Mindenesetre a gyanúkat látszik igazolni az öregek emlékezete, akik még meg tudják mutatni, hol volt Márcadó puszta, az uradalom, ahol cselédek éltek, és hol van az a terület, melyet puszta Márcadónak neveznek. A két terület egymástól körülbelül 1km-re található, egymással szomszédos völgyekben. Mindenesetre ez a telepítés talán sikeresebb volt, mint az előző. Az itt élők 1859. november 21-én egy folyamodványt nyújtottak be az úrbéri törvényszékhez a zselickisfaludi, szilvásszentmártoni, patcai és szennai katolikusokkal közösen, melyben kérték, hogy Zselickisfaludon katolikus iskolát hozhassanak létre. Az említett községekben összesen 650 katolikus élt, ami indokoltá tette egy önálló iskola működtetését. A folyamodvány szerint Márcadón 130 katolikus lakott. Az ő nevükben 31-en írták alá a kérvényt. Ők a következők voltak:

Schlit János	Stadler Péter	Német Lajos
Speigl János	Ulrich Aladár	Taczl Ferenc
Schlit Ferenc	Freifogl János	Schlit József
Feffer András	Rozmán József	Bukkancsi Mihály
Bitner Jakab	Bitner Ádám	Tormási Péter
Schlit Antal	Reszl András	Gulás István
Goor Ferenc	Bitner Péter	Rozmán Mihály
Hanschrecht Kati	Frei Ádám	Német Örzse
Gál József	Freifogl Ádám	Ruzsinka János
Koner János	Freifogl Ferenc	
Frei József	Huber Antal	

Végigolvasva a névsort láthatjuk, hogy jelentős részük német nemzetiségű. Az 1862/63. évi zselickisfaludi adózók között megtaláljuk még őket. Weidlein szerint 1864-ben számuk elérte a 200-t⁹². Ezt azért kétkedve kell fogadnunk, ugyanis az említett év adózói között 21 német nemzetiségű szerepel. Ahhoz, hogy elérjük a 200 főt, vagy azt kell feltételeznünk, hogy nem minden német adózott, vagy azt, hogy egy-egy háztartásban legalább kilencen éltek, de 11 háztartásban tizen. Talán akkor járunk legközelebb az igazsághoz, ha azt mondjuk, hogy az említett szám túlzott, s kevesebb német élt Márcadón. Arról, hogy mikor költöztek el, nincsenek adataink. Mindenesetre a XX. században már nem találkoztunk velük Zselickisfalud számadásaiban. Tehát ők is felkekedtek, s máshol keresték boldogulásukat.

⁹² uo. 43.p.

Határjárás

„Alol irottak hitelesen bizonyítjuk, hogy ... Fő Méltóságú Galanthay Eszterházy Úr Eő Herczegsége részéről az ugyan Eő Herczegségi örökös Földes Uri birtoka alatt levő s' ezen T. N. Somogy Vármegyében fekvő Kaposvári Uradalomhoz tartozó Marczadói, Dennai és Ó Teleki ugy azokkal meg ütköző szomszéd Vitorági, Széplaki, Patsér Visnyei, Kápolnás Visnyei és Szerászlói puszták közt fennt álló régi Határ halmok meg ujittása végett meg kérettünk volna, e' folyó 1823^{dik} Esztendei September Havának 15^{dik} napján mint jól előre Törvényessen bejelentett Határnapon a' Marczadói és Vitorági puszták színén meg jelentünk s' akkoron Tisztelt Eő Herczegsége résziről Nemes és Vitézlő Bátor Sándor Tábla Biró és Uradalmi Ügyész, Gabensperger Ignázt Kasznár, Jokt Antal Földmérő, König Ferencz Erdő mester az Urak, Turi Daniel Földmérő segéd, Kutrovázt János vadász, Tóth József Kiss faludi Öreg Biro, Tóth Mihály, Haraszi József, és Berekszei Illés Kiss faludi Esküttek,...Vida György, Berekszei Dávid, Dezső Sándor és több számos Kiss faludi lakósok, ... és több M. Lukafai lakósok jelenlétén el Kezdtük a' Határ meg járást azon helyen a' hol a' Hársági Réteknél Északi felén három láttatós Határ halmokat fennt állani láttunk ugyanitt Délről a' Hársági, Kelet és Észak közt, a' Martzadói nyugotról pedig a' Vitorágit mellynek közül a' két utolsót 1^{so} szám alatt fel ujítván-onnand a' Vitorági és Martzadói folyóknak tekervényes folyásával, mint meg tartott határ jellel Nyugotnak mentünk, s' ezen folyóba egy másiknak föllűrüllett szakadásánál a' 2^{dik} láttatos Határ halmot meg nyitattuk-Hol is a folyók jobbról és balról el maradván s' azok közt a' tágas Erdőben egyenest Északnak ballagván, sőt az Lukafára vivő utat is által hágván a Hegy oldalban a Lukafai mezző szélén amattól 186 ölekre a Felek közt meg egyezéséből egy uj és 3^{dik} Határ halmot össze hanyattunk – még is azon mezző szélben és erányozásában 106 ölek után a' 4^{dik} – ismét 96 ölekre az 5^{dik} de a' Helség Tilosfájánál az Erdő szélben a' 6^{dik} – mind annyi régi határ halmokat fel ujittattuk – ettől mind a' két részről nagy Erdőbe érven Ugyan az erányozásban 114 ölek után a' 7^{dik} úgy 118 ölek után a 8^{dik} s' más 118 ölekre a 9^{dik} nem különben mindég egy Északi erányban 100 ölek után a 10^{dik} s' 103 ölek után a 11^{dik} 98 ölek után pedig a 12^{dik} – ismét azon Erdőbe Északnak menve 102 ölek után a 13^{dik} és 57 ölek után a 14^{dik} továbbá 38 ölek után a Zs. Kiss faludról Hárságyra vezető út mellett az 15^{dik} mind annyi régi s' jól láttatós Határ halmokat ujra meg hanyattunk azon ut mellett 89 ölek után a 16^{dik} és 54 ölek után 17^{dik} nem különben 70 ölek után a 18^{dik} - úgy 49 ölekre a 19^{dik} – de 84 ölek után azon Északi erányban a 20^{dik} – s' mind annyi jól láttatos Határ halmokat meg ujittattuk - Ettől valamelyest napnyugotnak fordulván ugyan azon erdőbe 180 ölek után a 21^{dik} de régi jól láttatos Határ halmot meg ujittattuk.

Á hol is Marcz adói Pusztának határa meg szűnven s' Dennai Pusztának határa nap nyugotról ütköznén...”

S folytatódik a határjárás, de ez már Márcadót nem érintette.

Térjünk vissza a távolabbi múltba, Márcadó pusztá történetéhez.

Az uradalom

Márcadó nem néptelenedett el. Itt volt a környék urasági földjeinek birtokközpontja. Úgy is nevezték, a Márcadói Uradalom. A Márcadói Uradalom része volt a Kaposvári Uradalomnak. Földbirtokosai megegyeztek a falu birtokosaival.

A cselédek

Lényeges különbség azonban, hogy míg a falut jobbágyok, majd parasztok lakták, akik földjeik műveléséből és állattartásból éltek, a mindenkori földesúrnak különböző szolgáltatásokkal, adókkal tartoztak, addig az uradalomban földdel nem rendelkező cselédek éltek, akik kikötött bérért dolgoztak egész évben. Az uradalmakban dolgozó cselédek a gazdasági cselédek, akik között árnyalt hierarchia alakult ki. A belső cselédek, (parádés kocsis, szobalány, szakács stb.), az állatgondozó csikósok, juhászok, gulyások, csordások, kanászok – ebben a sorrendben – fölötté álltak az ugyancsak tagolt pozíciójú béreseknél. Az egyes foglalkozási csoportok élén a gazdák álltak: a béresgazda, a szérűsgazda ..., akik irányították beosztottaik napi munkáját. Munkaerejükkel korlátlanul rendelkezett a gazda, kíméletlenül kisajtolva a szerződésben (konvencióban) megállapított járandóság (kézpénz vagy/ és természetbeni) ellenszolgáltatását. A cselédek az uradalom területén lévő cselédlakásokban éltek. Egy család, gyakran hatnál is több gyerekkel, egy szobában élt. Ha egy cselédnek sok gyereke volt, könnyebben el tudott helyezkedni. Az uraság szívesen fogadta a cselédnél olcsóbb napszámosokat (gyerekeket). A konyhák – nyitott lángú tűzhellyel – közösek voltak.

A magyar társadalom egyik legkiszolgáltatottabb rétege volt a cselédség. Elkeseredésükben, sorsuk jobbra fordulásának reményében nem volt ritka, hogy sztrájkoltak.

„1906. május 15-én a zselickisfaludi csendőrőrs jelentette a kaposvári főszolgabírónak a márcadópusztai cselédstrájkot. A jelentés szerint a 20 főből álló pusztabeli cselédség marháik részére Plauder Emil gazdatisztól jobb legelőt követelt. A gazdatiszt a cselédek kérését elutasította. A cselédség erre megtagadta a munkát, és csak akkor folytatta, amikor tudomást szerzett a csendőrség értesítéséről.”⁹³

Nem véletlen az sem, hogy a Tanácsköztársaság idején, 1919-ben Márcadón is tartottak propaganda előadást. Az előadók reménykedtek abban, hogy a helyzetükkel elégedetlen cselédséget könnyen meg lehet nyerni céljaiknak. Volt alapja az elképzelésüknek, de említésre méltó esemény mégsem történt az uradalomban.

93 Kanyar József: Somogyi parasztság - Somogyi nagybirtok (1901-1910) Kaposvár, 1957 31. p.

A sztrájkokat keményen megtorolták. Még 1907-ben is született olyan törvény, a „derestörvény”, mely engedélyezte, hogy megfosszák személyes szabadságuktól, és testi fenyítést alkalmazzanak a 12–18 éves béresgyerekekkel szemben.

A pusztákat csak pusztákhoz fűzték kapcsolatok. A cselédeknek csak cselédekkel volt kapcsolatuk. A falu polgárai nem tartották őket magukkal egyenrangúaknak. A cselédek pedig arra vágytak, hogy legyen saját földjük és saját házuk, mint a falvakban élő gazdáknak.

„A cselédnek sohasem volt biztos kenyere. Munkájából bármikor elbocsáthatták, felmondhattak neki. „Az üdöfőmondás”, vagyis a cseléd elbocsátásának ideje február 24-én este 6 órakor volt. Minden pusztában ugyanakkor, és minden cselédnek meg kellett jelennie. Szótlanul, szorongva várták a kastély előtt, kinek a nevét szólítják, kinek adják ki a könyvét. A cselédházak végében csoportokba verődtek a cselédasszonyok és aggódva lesték, kinek az ura jön haza lehajtott fejjel. Amelyik cseléd erejét, munkáját vagy magatartását kifogásolták, annak kiatták a leveleit. Le is út, fel is út! Február 25–26-a volt a helkeresés napja. Hol keresett újabb helyet a cseléd? A másik uraságnál a harmadik, negyedik pusztán. A cseléd csak abban az esetben mondott fel saját elhatározásából, ha arra súlyos indokok kényszerítették. „Tuggyátok hijába mögyök egyyk pusztáru a másakra! Mindig feketébb könyeret öszök” - szokta mondogatni az öreg Radó gazda a ropoli pusztán.”⁹⁴

Akinek felmondtak, új helyet kellett keresnie. Háza, földje nem lévén, létkérdés volt számára, talál-e új helyet. A rövid idő, ami a rendelkezésükre állt, arra volt csupán elég, hogy a szomszédos uradalmakban próbálkozzanak. De az uradalmak is gyanakodva fogadták és nem szívesen alkalmazták a távolabbi vidékről érkezett cselédeket. Így aztán, ha meg tudtak egyezni, akkor csupán néhány kilométerre költözött a cseléd családjával. A kis távolság mellett szólt a költözködéssel járó hercehurca is. A baráti, rokoni kapcsolatokat is tudták ápolni.

A cselédség általában katolikus vallású volt. Ez jellemezte Márcadót is. Márcadó kultúrált helynek számított, hiszen az uraság gondoskodott az itt élő gyerekek tanításáról. Fenntartott egy uradalmi hatosztályos elemi iskolát, mely katolikus felekezetű volt. Itt nem volt hiány gyerekből. Az egyik volt márcadói cseléd így emlékezik:

„...a cselédökné ritkán vót négyön allu gyerök, inkább négyön föllü, hét, nyóc. Még több is. Amikor a Janit ojtásra vittem Kisfaludra (Zselickisfalud), az iskolába allig katangút (lézengett) ëty-két löformátus gyerök. Mind a cselédökke vót telle. Azé monta a löformátus tanittó Kisfaludon: Jaj de boldog vónék, ha az én iskolámba is ennyi gyerök vóna! Éppen csak ëgy van (ti. az első osztályban). Szënna, mög ara az a vidék ujjan magtalany (egykéző) vót.”⁹⁵

⁹⁴ Eperjessy Ernő: Az uradalmi cselédek élete a két világháború között és 1945-ös sorsfordulója a Zselicben in: Paraszti múlt és jelen az ezredfordulón szerkesztette Cseri-Kósa-T.Bereczki Szentendre, 2000. 360.p.

⁹⁵ uo. 364.p.

Ebből az idézetből az is kiderül, hogy az orvosi ellátás más volt mint ma. Az uradalomnak fizetett orvosa volt, de ő is Kaposváron élt, s csak rendkívüli esetekben ment ki. Nem is nagyon hívták, hiszen nagyon drága, a cselédség számára megfizethetetlen volt a helyben gyógyítás. Ha beteg volt, azt Zselickisfaludra vitték kocsival a rendelésre, vagy kórházba szállították. A himlőoltás azonban mindenki számára kötelező volt. Ekkor sem az orvos ment ki az uradalomba, hanem a gyerekeket rendelte be Zselickisfaludra.

A cselédek, a magyar társadalom legalsó rétegéhez tartoztak. Csak a munkaerejük volt, azt bocsátották áruba. Mint a legkiszolgáltatottabb helyzetben lévőket, a tulajdonos nem egyszer gátlástalanul kihasználta őket. A cselédsorból kitörni nagyon nehéz volt. A falvak lakói nem is fogadták be őket. Aki cselédnek született, cselédként is halt meg. Ezen csupán a II. világháborút követő rendszerváltás változtatott. A földet először 1945-ben szétosztották, majd a szocialista rendszerben téjeszesítették. A cselédek az uradalmi cselédlakásokból a környező falvakba költöztek be. Az új rendszer új, addig nem álmodott lehetőséggel kecsegtetett számukra. Megnyílt előttük a „felemelkedés” lehetősége. Aki akart, élhetett vele.

A gazdaság

Mint már fentebb említettük, Márcadó a Kaposvári Uradalom részeként az Esterházy-hitbizomány tulajdona volt. 1848-ban a Kaposvári Uradalom területe Márcadón 1436 magyar hold volt. Ebből: 47 magyar hold rét, 164 magyar hold szántó, 31 magyar hold legelő, 1194 magyar hold erdő.⁹⁶ A földeket azonban nem az Esterházy-család műveltette, hanem kiadta bérbe. A XIX. században évtizedekig Freystädter Antal bérelte. 1890. november elsejétől a Magyar Általános Hitelbank által létrehozott Mezőgazdasági Ipar Részvénytársaság (MIR) bérelte az államosításig.

A MIR célja a birtok-komplexumon egy cukorgyár és azt minden tekintetben kiszolgáló gazdaság létrehozása volt. A cukorgyár Kaposváron épült fel, az uradalomhoz tartozó 33 község pedig azt volt hivatva kiszolgálni.

A 30 oldalas haszonbérleti szerződés, melyet Bubics Zsigmond, a herceg Esterházy Miklós javaira bíróilag kirendelt zárgondnok és a Magyar Általános Hitelbank kötött, részletezett minden fontos dolgot. A haszonbérlet tárgyát képezték a mezőgazdasági birtokok, az erdőbirtok, különböző épületek és építmények, a malomjog, a vízbér-jog és a vadászati jog. A szerződésben lefektették mikor, milyen módon történik a leltározás és a becslés, a két fél szakértőinek munkája. Az évi haszonbért 190.300 forintban állapították meg, melyet két részletben fizetett a MIR. A szerződés életbelépése előtti napon a bérlő 200.000 Ft óvadékot tett le a kijelölt helyen.

⁹⁶ Kaposvár Várostörténeti tanulmányok szerkesztette Kanyar József Kaposvár, 1975 294-5. pp.

Vigyáztak arra is, hogy a bérbeadás évei alatt a bérlő ne tehesse tönkre a földet. Nyolc pontban – sok alponthoz – biztosították azt, hogy a talaj ne merülhessen ki. Néhány pont a szerződésből:

- Rétet vagy legelőt feltörni tilos.
- Tilos ugyanazon gabona- vagy takarmánynemet egy és ugyanazon helyen közvetlenül egymás után vetni.
- Cukorrépa termelést a bérbevett szántóföldek negyedrészen túl ki nem terjesztheti.
- Nem szabad bérleményen termelt takarmányt, szalmát, a trágyát eladni, elcserélni, vagy más birtokra elszállítani ...inkább köteles az összes takarmányt a bérbirtokokon felhasználni (a haszonbérlő).

Az erdőgazdasági szabályokat is tartalmazta a szerződés, szintén szem előtt tartva azokat a fő elveket, melyek az erdőt védik. A korábban készített üzemtervet az új bérlőnek is be kellett tartania, azaz például addig mezőgazdaságilag használt területeket kellett beerdősítenie. Ez a márcadói üzemtestben 217,01 holdat jelentett. A beerdősítést az üzemtervekben meghatározott időben, módon és fánemekkel kellett végrehajtani. Az erdővédelem is fontos részét képezte a szerződésnek. A bérlőt kötelezték arra, hogy legalább 4 erdőtisztet és mellé 15 erdőőrt alkalmazzon. Kitértek az erdőkárokról és az erdőgazdaság ellenőrzésére.

Írásba foglalták a létező épületek és építmények átadását, új épületek és építmények létrehozásának módját, a leltári épületek átalakításának lehetőségét, gyártelep létesítésének engedélyhez kötését, utak, hidak, csatornák, árkok karbantartását. Rendelkeztek a kegyúri terhekről, adókról és közterhekről, tűzvár elemi biztosításról, késedelmi kamatokról, kártérítésekről, új vasútvonal kialakításához szükséges földterületekről, jog- és birtokvédelemről, ültetvényekről, albérletről, a szerződés felmondásának eseteiről, esetleges csőd következményeiről és még egy sor dologról, melyek a két fél érdekeit szolgálták.

A bank a Mezőgazdasági Ipar Részvénytársaságra ruházta a bérlet jogát. Így megindulhatott a kaposvári cukorgyár építése, s megépülését követően a cukorrépa-termesztés a szántóföldeken. A szerződésben nem véletlenül szerepelt a vasút kérdése – külön pontként. Ahhoz, hogy az uradalom területéről a gyárba tudják szállítani a cukorrépát, megépítették a vasútvonalat is. Ropolyból is építettek egy 22 km-es vonalat, mely Kaposvárra ment. A célja is ugyanaz volt: az uradalomban termesztett javak szállítása.

Arra, hogy milyen színvonalú gazdálkodás folyt az uradalomban, következtethetünk az eszköz- és gépi ellátottság színvonalából. Az 1895. évi összeírásban a következőket találtuk erre a területre vonatkozóan: 1 lokomobil, 4 járgány, 1 cséplőszekrény, 4 vetőgép, 2 rosta,

41 eke, 4 szecskavágó, 28 borona, 10 henger, 31 igásszekér, 77 cseléd⁹⁷. Járgány és szecskavágó tekintetében a Kaposvári Uradalom többi területéhez viszonyítva, az elsők között voltunk. A cselédek száma is arra enged következtetni, hogy jelentős gazdálkodás folyt itt.

Cukorrépat Márcadón csupán egy évben – 1918/19-ben – termesztettek, mivel a termelés optimális feltételei itt nem voltak biztosítva.

Az első világháború miatti katonai mozgósítás a mezőgazdaságot is súlyosan érintette. A parasztgazdaságokból a gazdákat, a nagybirtokokról a cselédeket behívták katonai szolgálatra. Az itthon maradókra ez óriási terhet rótt. A teher enyhítésének egyik módja volt, hogy a különböző, munkaerő gonddal küzdő gazdaságok, falvak hadifoglyokat igényeltek a hadifogolytáborból. A hadifoglyok ételmezését a tábor fizette. Főként mezőgazdasági munkára igényelték őket. 1918-ban Márcadón 46, Zselickisfaludon 25 olasz hadifogoly dolgozott.⁹⁸

Az Esterházy hercegi hitbizománynak 1931. november 1-én a MIR visszaadta a márcadói gazdaságot (933,483 kat. hold). Ez egyúttal a márcadói uradalom hanyatlását is jelentette, hiszen perifériára került.⁹⁹ Teljesen azonban csak az államosítást követően néptelenedett el az 1930-ban még 94 lakossal rendelkező pusztá.

Ma már az épületek helyét is erdő borítja, akár csak a temetőt. Mégis alkottak valami maradandót, melynek nyomai ma is fellelhetők, feltéve, hogy odatalálunk. A honfoglalás 1000. évfordulóján, a millennium évében Darányi Ignác akkori földművelésügyi miniszter egy rendeletet adott ki emléktárgyak létrehozására. Az országban minden településen létrejöttek ezek a helyek, melyek egyben az első közparkok is voltak az országban. A parkok nagysága az emlékhelyet létrehozó anyagi helyzetétől függött. Zselickisfalud például a község legelőjére ültetett 12–12 db cser és tölgyfát, továbbá 8 db hársfát. Ugyanekkor Márcadópusztán, Esterházy herceg birtokán a cserhádi akol körül 18M96 alakban 400 db 10 éves hársfát ültettek el. A munkát Sulyánszky Imre főerdész vezette¹⁰⁰. Ez az 18M96 az, ami dacolt az idővel, a különböző rendszerekkel, s máig hirdeti, hogy itt valaha emberek éltek küzdelmes életüket, vívták meg mindennapi harcaikat, temették el szeretteiket. Egy letűnt kor rejtőző emlékei.

97 Szili Ferenc: A MIR béruradalmának gazdálkodása 1926-35 in. Somogy megye múltjából Kaposvár, 1980.

98 Szili Ferenc: MIR-bérlet 1918. in Somogy megye múltjából Kaposvár, 1976. 320. p.

99 uo.

100 Oroszi Sándor: Millenáris emlékfák, ültetvények Somogyban in. Somogy megye múltjából Kaposvár, 1995. 83. p.

*A márcadói temető
(dr. Eperjessy Ernő felvételei)*

Méhkaptárak (SMM)

Ropoly

A Monoszló nemzetség hozott létre egy uradalmat a Zselic óriási erdőrengetegében II. András uralkodása idején ¹⁰¹. Makariás fia Tamás ispán építette ki a váruradalmat, s a vár helyéről nevezték el Ropolynak. A vár létezését bizonyítja az, hogy amikor 1230-ban az uradalom határainak megállapítása végett határjárást végeztek, akkor feljegyezték egy területet vár vize néven, mégpedig Ropoly határában. Ha nem létezett volna a ropolyi vár, akkor valószínűleg a határjáráskor megnevezett területet más néven jegyezték volna fel. A Várvizei dűlőnév viszont mind a mai napig fennmaradt. A vár létezését azonban csak 1348-ban említették. Ekkor még volt kapitánya.

A vár földvár volt, hiszen a kővárak építése – ami igen költséges volt – csak a tatárjárást követően lett meghatározó hazánkban. Az 1970-es évek végén Trogmayer Ottó régész egynapos vizsgálatot tartott a Ropoly-vár területén Rózsa Gábor geodéta és néhai Saliga László restaurátor közreműködésével. A felszínen is látszottak az Árpád-kori földvár maradványai. A vár a vörös várak kategóriájába tartozik. Az elnevezés onnan fakad, hogy az egykori fa-föld szerkezetű fal átégésekor a kitöltő föld vörösre égett át, ami ma is jól megfigyelhető. ¹⁰²

A Ropolyi uradalom vásártartási joggal is rendelkezett. A szerdai heti vásárt az uradalom azon területén tartották, ahol több zselici út is találkozott. (Itt alakult ki Szerdahely.) ¹⁰³

Nem volt elég csupán az uradalmat ki- és a várat megépíteni. A területet be is kellett népesíteni. 1220 körül 300 tót (szlavont) telepítettek az új irtásföldekre, új települést hozva létre ¹⁰⁴.

Ezidőtájt jött létre Dedna (Denna) falu is, melyet 40 tót alapított. Az új településeken a veszprémi kanonok szedte a tizedet. ¹⁰⁵

A tatárjárás után a várat valószínűleg nem korszerűsítették, hiszen az 1270-ben történt birtokfelosztás során nem említették. A ropolyi uradalom ekkor hullott darabjaira: az alapító Makariás öccsének dédunokája -Péter fia Péter- megkapta Ropolyfőt, Péter unokaöccse Endre fia Miklós Ropolyt és a mai Zselickislakot, Szerdahelyt pedig megvásárolta a Győr nemzetségbeli Dezső fia Dezső, aki a XIII. század végén a Zselicszentjakabi monostornak adta el. ¹⁰⁶ A Monoszló nemzetségbeli Egyed tárnokmester újra egy kézbe vette az uradalmat, de halála után ismét kétfelé szakadt. Végrendeletében (1313) fele

¹⁰¹ Györffy György im 67. p.

¹⁰² Dr. Trogmayer Ottó régész szíves tájékoztatása

¹⁰³ Györffy György im.

¹⁰⁴ Pannonhalmi rendtörténet I. Budapest, 1902. 158. p.

¹⁰⁵ uo.

¹⁰⁶ Györffy György im.

részben vejére, fele részben a Gutkeled nembeli Felsőlendvai Miklósrá hagyományozta.¹⁰⁷ A Felsőlendvai család 1357-ben kihalt, s a korabeli törvények értelmében a birtok a királyra szállt vissza. A király az esztergomi érsek testvérének, Vásári Tamásnak adományozta.¹⁰⁸ Ropoly pedig végleg megszűnt az uradalom központja lenni. A Kapos folyó partján építettek egy korszerű várat (Rupulújvár később Kaposújvár) és az uradalom központja is ott volt.

Ropoly a XV. században Kaposújvárhoz tartozott. Ekkor Újlaki Miklós bírta¹⁰⁹. 1443-ban vámhely is volt.¹¹⁰ Az uradalmi központ áthelyezésével veszített jelentőségéből. De valószínűleg csak a Habsburg-dúlás idején néptelenedett el. Ezt a feltételezést látszik alátámasztani az a tény, hogy 1635-ben még lelkesze is volt Debreczeni Pál személyében.¹¹¹ Mindenesetre az 1695. évi összeíráskor elhagyott helyként tartották számon. Kaszálója és makkos erdeje az Esterházy és Lengyel családok öröksége volt akkor.

Az államosításig a herceg Esterházy-család tulajdona volt. 1848-ban az úrbérrendezéskor összeírták a Kaposvári uradalom birtokait is. Eszerint Ropolyban 19 magyar hold rétje, 40 magyar hold szántója és 3300 magyar hold erdeje volt az uradalomnak. Azaz ha kevesen is, de éltek Ropolyban a XIX. század közepén is, akik művelték az urasági földeket¹¹². A vadban gazdag Zselicben a hercegi család szeretett vadászni. Ilyenkor a ropolyi vadászlakban is szívesen időzött¹¹³.

Ropoly, sok éven át Töröcskéhez tartozott. 1926-ban azonban a Mezőgazdasági Ipari Részvénytársaság kérte a Kaposvári járás Főszolgabíróját, hogy csatolják Zselickisfaludhoz. A zselickisfaludi képviselőtestület a kérést az 1926. február 6-i ülésén megtárgyalta és jóváhagyta¹¹⁴. Ma Bőszénfához tartozik az egykor nagy múltú település.

A ropolyi vadászházat bővítették, korszerűsítették, s ma a Kaposvári Egyetem kezelésében áll.

¹⁰⁷ Csánki im. 168. p.

¹⁰⁸ Korai magyar történeti lexikon szerk.: Kristó Gyula 1994.

¹⁰⁹ Kubinyi im.

¹¹⁰ Csánki im. 168. p.

¹¹¹ Emlékkönyv a belsősomogyi egyházmegyei látogatásokról Nemesdédi Szabó Bálint szerk. Pápa, 1929 360. p.

¹¹² Kaposvár várostörténeti tanulmányok szerkesztette Kanyar József Kaposvár, 1975 228. p.

¹¹³ Csánki im. 168. p.

¹¹⁴ Zselickisfalud község jegyzőkönyvei 1912-33. Zselickisfalud községirattára.

Gazdasági épület (a szerző felvétele)

Talpas ház (a szerző felvétele)

A vadászház az átalakítás előtt (a szerző felvétele)

A vadászház ma (a szerző felvétele)

Várvize

Létezését valószínűleg Ropoly uradalmi központi szerepének köszönhetette. A település a Ropolyi vár lábánál jöhetett létre. A vár biztonságát szolgálta, ha vízzel volt körülvéve. Itt, a víz mellett alakult ki a középkori falu. A vár közelsége biztonságot nyújtott a településen élőknek. A nevét – Várvize – fekvésének köszönheti.

Első említése 1230-ban történt, amikor a Ropolyi uradalmat újra körülhatárolták¹¹⁵. Mivel Várvize Ropoly közvetlen szomszédságában volt, ezért feltételezzük, hogy birtokosai megegyeznek Ropoly birtokosaival. Így a XV. században Újlaki Miklós kezén volt. Az 1542. évi dicalis összeírás Ropolyal együtt sorolja fel. 1554-ben Jankó Gál, István kovács, Gál Balázs, Szeg György, Bús Gergel, Hencse(?) Petre adóztak a töröknek. 1565-ben 12 adózót, 1571-ben pedig már 24 adózót írtak össze, akik a következők voltak: Tót Petre, Markó András, István Benedik, Miklós kovács, Sebe Ferenc, Tót Mihál, ... Benedik, Matinó Antal, Matinó Pál, Szakál Márton, Gál György, Fekete Tamás, Gál Ferenc, Szélös Tamás, Szélös Balázs, Lakos István, Kovács Tamás, Matinkó Márton, Matinkó Gáspár, Bálint Mihál, Csaba Gergel, Csaba Petre, Csaba Benedik, Miklós kovács¹¹⁶. Várvize a XVI. században a környék legnagyobb települése volt.

A kaposvári uradalom házasság révén került az Esterházy-család kezére: a XVII. század elején Esterházy Miklós feleségül vette az utolsó Dersfi leányát, Orsolyát¹¹⁷. Ezzel a házassággal Várvize is a hercegi család tulajdonába került.

A Kaposvári Uradalom területén végzett 1691. évi összeírás jól tükrözi a török kiűzésével járó háborús pusztítást: „Várvize-egiszlen pusztja”¹¹⁸.

1695-ben a következőket olvashatjuk Várvizéről: magyar falu. Régi 4 egész telke helyett csupán $1\frac{2}{4}$ telken laknak. Ezt két jobbágy család birtokolja 2 felnőtt fiú taggal. Állatállományuk: 1 ökör, 4 tehén, 4 borjú, 13 disznó, 9 kas méh. Földjükről azt tudjuk, hogy szőlőt termesztettek $2\frac{2}{4}$ kapa nagyságú földön, gabonát $2\frac{2}{4}$ holdon, réjükön 6 szekér szénát kaszáltak. Elég nagy határát jobbágy hiányban többnyire nem művelték. Földesura a Sárkány-örökös Esterházy, melynek minden telek évi 1 Ft adót fizetett. Török földesura a kaposvári Hasszán a rendes tizeden felül 4 Ft-ot és egy szekér fát kapott. A katonák téli elszállásolásának értéke 10 Ft volt. „A szomszéd elhagyott Ropoly kaszálóját és makkos erdejét használják, mely Esterházy – és Lengyel – család öröksége. Katolikusok. A török tizedet a császári adóba fizetik.”¹¹⁹

¹¹⁵ Györffy György im. 67. p.

¹¹⁶ Káldy-Nagy Gyula im. 144. p.

¹¹⁷ Szeghalmi Gyula im. 565. p.

¹¹⁸ Kanyar József: Harminc nemzedék vallomása Somogyról Kaposvár, 1989. 112. p.

¹¹⁹ Összesítő kivonat a kaposvári kamarai kerületi tisztartó 1695. évi összeírásából Országos Levéltár P.

108. Esterházy család hercegi ága levéltára.

A későbbiekben nincs adatunk a faluról. A török, majd a Habsburg megszállás, a gazdasági élet súlypontjának áthelyezése, a főbb útvonalak áthelyeződése, mind hozzájárultak ahhoz, hogy a falu elnéptelenedjen. Az 1849/50. évi zselickisfaludi adófizetők között még olvashatjuk a várvi molnár nevét. Ez azt bizonyítja, hogy ekkor még teljesen nem halt ki Várvi. A molnár még itt őrölte a gabonát, azaz a várvi malom még működött.

Ma már benőtte az erdő az egykori falu területét.

Enyezd

Enezd/Enyze/Enesd/Enizd

Azt, hogy pontosan mikor jött létre ez a település nem tudjuk. Az 1192-es határjárás-kor még nem említették nevét.

Létrejöttét talán azoknak a különös szabadságjogoknak köszönheti, melyeket azért adtak, hogy a lakatlan zselici területeket benépesítsék. Ezek közé tartozott például, hogy az adó megfizetése után joguk volt kimérni a borukat, eladni a gabonájukat. Joguk volt plébánost választani, melyhez az apátnak beleegyezését kellett adnia. Márcadó mellett alakult ki a település és az is biztos, hogy később, mint Márcadó. 1346-ban a Győr-nembeli Dersfiak birtoka volt ¹²⁰. Később a pannonthalmi apátságé lett.

Neve egy per kapcsán bukkant fel a XIV. század végén. Enyezd és a Szentgyörgy birtok határos volt. Szentgyörgyi Pál unokája, Miklós fia Miklós 250 hold területet elfoglalt az enyezdi határból, és saját birtokához csatolta. Ezt az apátság nem hagyta annyiban és beperelte a földbitorlót. 1400. április 15-én Sági Miklós mester és Péter mester, a Somogyi konvent jegyzője megjárta a korábban megállapított határt, s a vitás területet az apátság visszakapta. Minderről a nádornak is küldtek jelentést. ¹²¹

1434-ben ismét találkozhatunk Enyezd névvel. Ezúttal egy birtokcsere kapcsán. Pálóczi Mátyus országbíró előtt Dobó Miklós pannonthalmi apát és Szerdahelyi Imre a maga és a két fia nevében cserélték el birtokaikat. A kölcsönös megegyezés oka az volt, hogy mindegyiküknek voltak olyan birtokaik, amelyek azért hoztak kevés hasznos tulajdonosai számára, mert azok távol feküdtek birtokközpontjaiktól. Az apátság a nagy távolság miatt nehezebben ellenőrizhette az itt folyó munkát, s természetesen a szállítási költségek is nagyobbak voltak. Ezért került többek között Enyezd is a Szerdahelyiek tulajdonába. Azt is kikötötték, hogy bár birtokaikat elcserélték, Pannonthalma tizedjoga fennmaradt az elcserélt somogyi birtokán, így Enyezden is ¹²².

¹²⁰ Csánki im. 178. p.

¹²¹ Pannonthalmi rendtörténet II. 170-171. pp.

¹²² Pannonthalmi rendtörténet III. 288. p.

Még 1489-ben is Szerdahelyieké, Szerdahelyi Istváné volt Enyezd¹²³. 1535-ben Enyingi Török Bálint, Máté apáttól s konventjétől egy évre 300 Ft-ért bérbe vette Somogy megye tizedeit. A szerződésben megjelölték azokat a helyeket, ahol a tizedet szedhettk. Ezen helyek között szerepel Márcadó mellett Enyezd is. A XVII. század elején került az Esterházy-család birtokába.

A török elleni felszabadító harcok után az idegen zsoldosok, a nyomukban járó adószedők, a dézsmát szedő egyháziak nyomorgatták a jobbágyokat. Az elviselhetetlen élet elől a jobbágyok az erdőkbe menekültek. A falvak elnéptelenedtek. 1691-ben felmérték a kaposvári várhoz tartozó birtokok állapotát. Ott ezt találtuk: „Enesd pusztá”¹²⁴.

A kedvezőtlené vált földrajzi viszonyok (utak) miatt csak igen nehezen lehetett embert találni az esetleges kedvezmények ellenére is, aki ott letelepülne. Ezt a feltételezést támasztja alá az is, hogy gazdasági összeírásokban utaltak arra, hogy Esterházy herceg svábokat telepített 1770-ben Enyezdre és Márcadóra¹²⁵, de a XVIII. század végén, amikor Rumy Károly végezte összeírásait (1786–1812), már nem éltek ott. Ebben az időben az bevett szokás volt, ha a betelepítettek nem találták meg számításaikat, akkor odébbálltak, máshol próbáltak szerencsét. Talán ők is ezt tették. Mindenesetre az összeírás szerint „felséges Esterházy herceg úr hegyes-völgyes és erdőkkel borított pusztája” volt Enyezd¹²⁶.

Az 1848-as felmérés idején is az Esterházy uradalom pusztája volt 892 magyar hold erdővel. Ez a tulajdonviszony maradt fenn az államosításig. Az elnéptelenedett falut később sem sikerült benépesíteni.

Ma már csak egy földrajzi név –Enyezdi rakodó – utal az egykori településre.

Kardosfa

Napjainkban Zselickisfaludhoz tartozik. Azt, hogy mikor jött létre ez a település, pontosan nem tudjuk. Egyes kutatók a Szent László királyunk által a pannonhalmi apátságának adományozott tíz kanászfaluból a Karan nevével azonosítják¹²⁷. Ha az ő feltevésüket elfogadjuk, akkor XI. századi település Kardosfa. Az igaz, hogy a középkorban nem volt ritka, hogy egy falu elnéptelenedett, vagy néhány kilométerrel arrébb költözött, de az tény, hogy a XVII. századig írásos dokumentum nem említi e helyet, sem birtokadományozás, sem határjárás, sem peres ügyek, sem adóösszeírások.

123 Csánki im. 178. p.

124 Kanyar József: Harminc nemzedék vallomása Somogyról Kaposvár, 1989 112. p.

125 Szita László im.

126 Tóth Péter im. 52. p.

127 Hotel Kardosfa – Kardosfa története

A zselici rengeteg e háborítatlan vidékén 1641-ben alapított erdőbirtokot a hitbizomány kiegészítő részeként herceg Esterházy Pál nádor. Az alapítólevél szerint a hitbizományos herceg legidősebb fia a birtok hasznélvezője. Mivel vadban gazdag volt e vidék, s az urak szívesen vadásztak, vadászházat építettek itt, s nőtte ki magát a hely a vadászat és az erdőgazdálkodás központjává.

1850-ben erdőmesteri, fővadászi, majd később erdőgondnoki lakást építettek. Ekkor 12 lakóház állt a pusztán 25 háznál.¹²⁸

1890. november 1-től 24 évre a Magyar Általános Hitelbank bérelte, majd 1914. november 1-től 1939. október 31-ig a Mezőgazdasági Ipar RT-nek adták bérbe. Az RT. az erdő keleti felében a fő völgyben 22 km erdei vasutat épített. A vasút 150–180 m³ fát szállított le naponta. A faanyagot az RT részben saját céljára, részben helyi és idegen vállalatok rendelkezésére áruba bocsátotta. A fakitermelést és feldolgozást részes termelők vállalták szerződés szerint.¹²⁹ Talán ez az időszak lehetett Kardosfa virágkora.

A második világháború után a zselici erdőket is államosították. A nagy erdőbirtokok a MALLARD kezelésébe kerültek. 1970. január 1-én megalakult a Somogyi Erdő- és Fafeldolgozó Gazdaság.

Az államosítás, majd a körzetesítések, a rossz közlekedési viszonyok következtében a külterületek fokozatosan elnéptelenedtek. 1970-ben Kardosfán még tízen éltek, húsz évvel később már csak ketten.¹³⁰

Az erdőgondnoki irodát a SEFAG vadászházzá alakította, ahol 21 személynek tudtak szállást biztosítani. 2006-ban hatalmas építkezésbe kezdtek, melynek eredménye a 2007-ben átadott három csillagos Hotel Kardosfa Ökoturisztikai és Konferenciaközpont. A vadászok mellett már családokat és pihenni vágyókat is fogadnaka 23 szobában, ahol összesen 48 személyt tudnak elhelyezni. Étterme 56 fő befogadására alkalmas. A wellness hívei beltéri úszómedencében, jacuzziban, szaunázással, masszázzsal, szoláriummal kényeztetgetik magukat. Gyermekjátszótér és tenispálya is tartozik a hotelhez. Aki nem gyalogolni szeretne kerékpárt is kölcsönözhet. Éjszaka az ide látogatók gyönyörködhetnek a csillagos égboltban, hiszen a Zselic térsége Magyarország egyik legkevésbé fényszennyezett területe. 2009-ben a Zselici Tájvédelmi Körzet lett az első nemzetközileg is elismert Sötétégbolt-park Európában egy skóciai nemzeti parkkal együtt.

¹²⁸ uo.

¹²⁹ Zselicségi körzet erdőterve 2000-2009. p. 106-107.

¹³⁰ Az 1970. évi népszámlálás KSH Budapest, 1972.

Az 1990. évi népszámlálás 17. Somogy megyei adatai KSH Budapest, 1992.

Zselickisfalud

Kardosfa tulajdonosai alkalmazkodtak a XXI. század megváltozott igényeihez, s ennek köszönhető, hogy a zselici erdőben megbúvó kicsiny település nem merült a feledés homályába, s nem lett csupán egy olyan földrajzi név, mint az Enyezdi rakodó, amelyet csak az erdészet dolgozói ismernek, hanem ma is él.

A vadászház az átalakítás előtt (a szerző felvétele)

Hotel Kardosfa (a szerző felvétele)

A református egyház

A kezdetek

Mielőtt a zselickisfaludi református egyház történetébe betekintenénk, néhány mondat erejéig idézzük fel a reformáció kezdetét.

A XVI. század elején a Magyarországon élőknek sok nehézséggel kellett szembenéznük: áremelkedés, elszegényedés, török terjeszkedés, hogy csak néhányat említsünk. Ugyanakkor a római egyház tekintélye rohamosan csökkent. A hívek nem nézték jó szemmel, hogy az egyház hatalmas földbirtokokkal rendelkezik, feudális kiváltságai vannak, s a főpapok fényűző életet élnek. Úgy gondolták, az elvilágiasodott egyház alkalmatlan a vallásos emberek lelki igényeinek kielégítésére. A búcsúcédulák árusítása, melyek megvételével bűnbocsánatot lehetett nyerni, csak tovább rontotta az egyház helyzetét, hiszen a bűnt, egyedül Isten bocsáthatja meg. Az emberek olcsóbb egyházra vágytak, ahol foglalkoznak velük. Meg akarták újíttani (reformálni) a római egyházat. A reformáció 1517. október 31-én indult útjára, amikor is Luther Márton Ágoston-rendi szerzetes a wittenbergi vártemplom kapujára szegezte 95 pontban összefoglalt, az egyház megújítását célzó tételét. A reformáció eszméi gyorsan terjedtek, s hamar eljutottak Magyarországra is. Hazánkban is létrejöttek református közösségek.

A zselickisfaludi református egyház kezdeti története a homályba vész. Sajnos nincs arról adatunk, hogy mikortól működött a községben az egyház. Barla Szabó Dániel, aki 1797-től 18 éven át volt a község lelkésze, megpróbált ennek nyomára bukkanni, de ő is csak a falu idős embereinek emlékezéseire támaszkodhatott. Amit tőlük hallott, azt megörökítette az utókor számára. Másik, hiteles forrásunk a belső-somogyi egyházmegyei látogatásokról készült emlékkönyv.

Mindkettő forrás megegyezik abban, hogy a XVII. században már fennállott az egyház. Az első lelki pásztor, akinek nevét ismerjük Váczi István volt. Ő 1685 körül szolgált 7 évig Zselickisfaludon. Az emlékkönyvben egy fejtegetést olvashatunk, amely szerint már korábban is reformátusok laktak a falut, s anyaegyházzá lett 1700-ban, amikor templomot építettek, s papot vittek. Ezt megelőzően pedig valamelyik közeli anyaegyház pl. Szilvásszentmárton filiája (leányegyháza) lehetett.

De hallgassuk a szerzőt erről:

„... Szentmárton lelkészének nevével már 1618-ban és 1634-ben találkozunk s a nagyon közel eső két falu, biztosra vehető, egyidőben nem tartott két papot. Kanizsai Pálfi János püspök egyik 1635-ben írt levelében Debreczeni Pál ropoli lelkésze-ről is tesz említést. Thury ugyan Ropolt Hobolra igazítja ki zárójelben, de valószínűbb, hogy a fentiek szerint a

középkorban faluként szereplő s még ez időben is hihetőleg elég népes Ropolyról van itt szó. Hogy aztán ennek a ropolyi lelkésznek volt-e valami összeköttetése a zselickisfaludi hívekkel s nem inkább arra kell-e következtetnünk, hogy a többfelé elszórt hívek ki egyik, ki másik lelkész gondozása alatt volt s Ropoly későbbi elpusztulása után alakult Zselickisfalud, azt hiteles adatok hiányában, ma már eldönteni nem lehet.”¹³¹

Mindenesetre az, hogy a zselickisfaludiak Szigeti József prédikátorságáig Szilvásszentmártonban temetkeztek azt a feltételezést erősíti meg, hogy kezdetben Szilvásszentmártonban működött az anyaegyház, ott volt nagyobb a hívők száma. De a kisfaludi hívek száma nőtt és így Szigeti József munkálkodása idején (1771–87) „temető helyet nyertek magoknak a Mgos (méltóságos – a szerző) uraságtól az Falun alol egy mágos Kiss Máté nevezetű hegyen, hová azóta temetkeznek”.¹³² Az egyházak helyzete is megfordult. Az 1747-es egyházlátogatáskor már Zselickisfaludon volt az anyaegyház, melynek két filiája Szilvásszentmárton és Patca voltak. Mikor változott meg a helyzet és minnek a hatására, azt sajnos kideríteni nem tudtuk.

Feltételezzük, hogy Zselickisfalud jobb földrajzi elhelyezkedése miatt a falu lakosainak száma nőtt, míg hosszú évek során megváltozott viszonyok miatt Szilvásszentmárton földrajzi fekvése kedvezőtlenebbé vált, veszített jelentőségéből, s emiatt Zselickisfalud vette át a vezető szerepet.

A templom

Azt biztosan tudjuk, hogy 1700-ban volt Zselickisfaludon templomuk a reformátusoknak. Ennek a templomnak a fala sövény volt, a tetejét pedig szalmával fedték. Valószínűleg nem ez lehetett az első templomuk. Az 1798-ban 64 éves Molnár János és az ugyan ez évben 68 éves nemes Fejes György emlékezete szerint a karlócai béke (1699) idején, és annak előtte már fennállott egy fából épített oratórium („imádságnak háza”). Mivel ebben az időben még kevesebb volt a hívő, praoránst tartottak, aki imádkozott és katekizált a hívekkel. Nevük „a feledékenység vastag fedele alá záratott”¹³³. Ez a templom körülbelül 50 évig állt fenn, amikor is állaga olyannyira megromlott, hogy fel kellett újítani azt. Ez a felújítás az egyházi iratok tanúsága szerint Mária Terézia uralkodásának idejére esett. Csuzi Gergely szolgált akkor a faluban. Az 1754-ben vagy 1755-ben készült templom egyik deszkáján – melyet Domján Ferenc tiszttartó parancsára illesztettek az új templom deszkái közé – volt olvasható, hogy 1700-ban Karai Mihály lelkész idején új

131 Nemesdédi Szabó Bálint szerk. Emlékkönyv belsősomogyi egyházmegyei látogatásokról Pápa 1929, 360.p.

132 Zselickisfaludi egyházi iratok

133 uo.

templom épült. Ezt a templomot Borsáthi Sámuel prédikátorságának idején (1787–89) fel kellett újítani és bővítették is.

Megint csak az egyházi iratokat idézzük:

„az 1787^k és 88. - 1789^k esztendőben halhatatlan emlékeztű II^k József Császár igen kegyelmes engedelmeiből, mind meg bővítettett, mind meg ujjíttatott, ugy tsak fábol a' régi helyén. Mely hely noha dombosan esik, még is sok felfelé szökő forrásokkal bővölködik: melly forrásokat a Lakosok termő kőveknek oda rakásokkal fojtottak le, s e' végre még a' káposztát lenyomtató kőveiket is oda hordották a' Lakosok.

Ennek a' most nevezett Templomnak napkelettső vége egy kis fa Toronykával is fel van ékesítve, melly toronyban áll azon származtatni való harangotska, mellyet mintegy 63 esztendőktől fogva a' reformatus Lakosok tulajdon költségeken meg szerezvén birnak.”¹³⁴

A mennyezeten pedig következőképpen köszönték meg a királynak, hogy engedélyezte a munkálatokat:

„A Felséges Második József országunk örökös Királyának Kegyelmes engedelmeiből bővítettett, újíttatott Tiszt. Deső János úr Prédikátorságában 1789. esztendőben.”¹³⁵

Vajon milyen lehetett ez a templom? Valószínű fakazettás, mint a szennai. Hiszen ebben az időben az ügyes fafaragók szívesen díszítették a templomokat így, mint ahogyan a környéken Kadarkúton, vagy Hedrehelyen is.

A szó új utal arra, hogy 1700 előtt is kellett lennie Zselickisfaludon templomnak. Ezt a feltételezést támasztja alá az 1821-ben téglából épített templom padlásdeszkáján még 1883-ban olvasható szöveg:

„A harmadik templom sövényből font fala,
Negyven esztendei tartósságu vala.
Negyedszer ez kezdett épülni téglából
El is végeztetett Isten jóvoltából.
Ezer nyolcszáz után huszonegyet tettek
A Cronologusok mikor ezek lettek.”¹³⁶

Ez a versbe szedett hat sor elárulja, hogy 1821-ig bizony csak olyan anyagból épültek a falu templomai, amelyek nem időt állók pl. sövény. Ezért 40–50 évente új templomot kellett építeni a közösségnek. Azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy 1821-ben a gyülekezetnek volt igénye, s anyagi ereje új templom építésére, még pedig téglafelhasználásával.

¹³⁴ uo.

¹³⁵ uo.

¹³⁶ Nemesdédi Szabó Bálint im. 361. p.

A falu lakosainak áldozatkészségét csak még jobban kiemeli az a tény, hogy ebben az időben, a Napóleoni háborúk után az állam nagymértékben leértékelte a pénzt, óriási inflációt idézve elő.¹³⁷

Ezt a templomot 1884-ben 3600 forint költséggel építették újjá. Ma is ebben a templomban gyakorolják vallásukat a reformátusok. Az idő okozta rongálásokat rendszeresen kijavítják.

A református templom

A harangok

A templom fontos részét képezték a harangok, hiszen a haranggal nemcsak az istentiszteletre hívták a híveket, nemcsak hírül adták valakinek a halálát, de ha a falut veszély fenyegette, azt is a harangszó tudatta.

Barla Szabó Dániel által feljegyzett emlékek szerint 1798-ban már 63 éve volt a falu lakossága által vásárolt kis harang a templomban. Természetesen az 1735-ös évet, mint a harangvásárlás évét csak fenntartásokkal fogadhatjuk el, hiszen az embert megcsalhatja

¹³⁷ „Amikor I. Ferenc Napóleonnal kényszerű békét kötött, és nem kellett külpolitikai bonyodalmaktól tartani, az udvar elhatározta a forgalomban levő pénz értékének 1/5-re történő leszállítását.”

„Az udvar 1816-ban újabb 60%-os devalvációt rendelt el.” Závodszy Géza: Történelem III. Budapest, 1994. 108-109. pp.

emlékezete a legnagyobb jóakarat ellenére is. Azt azonban tényként könyvelhetjük el, hogy a reformátusoknak a XVIII. század első felében már volt saját harangjuk. Ez a harang addig, amíg nem volt torony, lábon állt. Azt is el kell fogadnunk, hogy ez a harang méretét tekintve kicsi volt. Sajnos más nem deríthető ki róla.

1803. szeptember 1-jén vettek a zselickisfaludi reformátusok egy harangot Pesten, mely egy mázsa 51 font súlyú, az ára pedig 170 forint volt.

Ezzel a reformátusoknak két harangjuk lett. Az új volt a nagyobb. Mint az 1804-ben alkotott harangozási rendből kiderül, a hívők mindkét harangjukat használták.

Hétköznap reggel a nagyobbal harangoztak, délesten és este a kisebbel. Vasárnap és ünnepnap reggel és este a nagyobb, déleste pedig mindkettő harangot megkondították.

A halottakra történő harangozás is szigorú rend alapján történt. A harangok használata függött attól, hogy „férfiú” vagy „fejér cseléd” a halott, prédikációval vagy könyörgéssel temették, illetve attól is, hogy református vagy katolikus volt-e az illető. A megalakított rendtől csak akkor tértek el, ha fizettek ezért a hozzátartozók.¹³⁸

Ebből a rövid áttekintésből az is kiderül, hogy a zselickisfaludi katolikusoknak nem volt saját harangjuk, hanem a reformátusokét használták. (Az ok valószínű a hívők csekély számában keresendő.) Ezt a feltételezést támasztja alá két feljegyzés a Zselickisfaludi református egyházi iratokban:

A katolikus Sovány Péter 5Ft-ot adott a harangvételre azzal a kikötéssel, hogy az ő halottaira a nagy harangot is meghúzzák fizetés nélkül. Másoknak minden húzásért 5 garast kellett fizetni.

Egy másik bejegyzés hírül adja azt, hogy a „páristák” 1820. február 25-én kezdtek délre harangozni a kis haranggal.

A két felekezet között a kapcsolat nem volt zökkenőmentes, hiszen a katolikusok a nagyobb haranggal szerettek volna harangozni, mivel az messzebbre hallatszik és a mezői munkásoknak is használna, de az Eklészia ezt nem engedte „a rossz következtől félvén.” A torzsalkodásnak az vetett véget, hogy az addig lábon álló harangjukat a reformátusok eladták a katolikusoknak. A reformátusok a téglából épített templomba 1829-ben vettek egy kisebb, 1831-ben pedig egy nagyobb harangot. A nagyobb harangot az I. világháború idején 1916-ban rekvirálták, a kisebbiket pedig becserélték és 1923-ban vettek két harangot a Harangművek Rt-től. Ma is ezeket a harangokat kondíttják meg.

¹³⁸ Zselickisfaludi egyházi iratok

Az egyház élete a XVIII. században

1747-ben Torkos Jakab superintendens meglátogatta a zselickisfaludi református egyházközséget. Az ő jegyzőkönyve az általunk ismert legkorábbi feljegyzés a község prédikátorának fizetéséről, az Úrasztala edényeiről, a prédikációról és a hívők számáról.¹³⁹

A református lelkész szolgálataiért a XVIII. század közepén 12 forint készpénzt kapott, valamint 25 pozsonyi mérő búzát. Kapott csöves kukoricát is. 7 akó bort is adtak neki - minden kapás 6 iccét. Két szekér szénát kapott a zselickisfaludi hívektől és egy-egy szekérrel a Kisfaludhoz tartozó filiáktól - Patcától és Szilvásszentmártontól. Természetesen az esketésért, a keresztelésért és a temetésért külön kellett fizetni. A fizetendő összeg függött attól, hogy helyben vagy vidéken történt-e a szertartás. A temetésnél magasabb volt a fizetendő összeg, ha búcsúztatással temették el a halottat, mintha anélkül. A legdrágább (1 Ft) a nem helyben történt esketés volt, pont kétszerese a helybeninek. A legolcsóbb (11 dénár) a keresztelés volt.

Ez a fizetés valószínűleg nem volt túl sok, hiszen a község földbirtokosa, herceg Esterházy Miklós 1784-ben lemondott annak a dézsma-adójának a beszedéséről, melyet a falu lelkésze és tanítója adóba kapott. Ha ezen felül volt birtoka a lelkésznek vagy tanítónak, az azon termett gabonából, szőlőből tőlük is beszedte az adót a földesúr.¹⁴⁰ Ez a gesztus annál is inkább nagyvonalú, mert mint ismeretes, az Esterházy-család katolikus vallású volt. S ebben az időben ugyan törvény tiltotta a más vallásúak – azaz nem katolikusok – üldözését, de a vallási türelmetlenségnek még mindig igen széles tábora volt.

A XVIII. század közepén az úrasztali edények ónból készültek, a keresztelő edények pedig cserépből. Természetesen különböző terítők is voltak a templomban. Persely ekkor még nem volt, de ígéretet tett arra az elöljáróság és a lelkész, hogy beszerzik. 1802. június 3-án Pécsen vettek az Úr asztalára való poharat hat máriásokon.¹⁴¹

A jegyzőkönyv tanúsága szerint a lelkész „Isten beszédét tisztán és igazán hirdeti. Könyörög az alkalmak szerint a királyért és a földesurakért is.”¹⁴² A prédikátornak volt ágendája és 3 *nyomtatott* imádságos könyve. Ebben az évben Tóth Gergely volt a falu öreg bírása, s az egyik esküdttel, Tóth Mihállyal jelen voltak a jegyzőkönyv felvételénél.¹⁴³

139 Tóth Endre: A belsősomogyi református egyházmegye Mária Terézia korában Kaposvár, 1940. 177-178 pp.

140 Zselickisfaludi egyházi iratok

141 Tóth Endre im. 178. p.

142 uo. 178. p.

143 Beck Gergely im. 103.p.

1774-ben a vármegyei összeírások szerint 310 református és 63 katolikus felekezettű ember élt a községben. Ennyi reformátusnak, a csupán néhány évtizeddel korábban épült templom már szűknek bizonyult. Ezen összeírásból azt is megtudhatjuk, hogy a prédikátor nemcsak a szertartásokat végezte, hanem a gyerekeket is tanította. Ezen persze nem kell csodálkozni, mivel a XVIII. században képzett pedagógust találni egy eldugott kis faluba lehetetlen volt. Ha nem volt tanító, a lelkész tanított. Az iskola legfontosabb feladata is a vallásra nevelés volt. S ki tudná erre a leghatékonyabban nevelni a mindenre fogékony gyerekeket, ha nem a lelkész?

De azt sem hallgathatjuk el, hogy ez a helyzet az elmaradottságot is jelzi. A falu nem tartott külön tanítót. Talán nem volt elég módos ahhoz, hogy el tudja tartani a tanítót, vagy nem tartották olyan fontosnak, hogy képzett tanító okítsa a gyerekeket. A tanító feladatát a lelkipásztor végezte.

Ekkor panaszolták el azt is a kisfaludiak, hogy ha fiaik csökölyi református lányt vettek el, akkor az ottani plébános vallásukkal ellenkező szertartásokra kényszerítette őket, sőt stólát is fizettetett velük. Ez a panasz is példa arra, hogy a különböző vallású emberek még nem tudtak békésen egymás mellett élni a XVIII. században.

De az igazság kedvéért azt is meg kell jegyeznünk, hogy Barla Szabó Dániel fontosnak tartotta megörökíteni azt, hogy az öregek emlékezete szerint Zselickisfaludon nem háborgatták a reformátusokat vallásuk gyakorlásban. Ez a feljegyzés azért lényeges, mert a XVIII. század elején-közepén ez nem volt általános. Mint ismeretes, II. József (1780–90) türelmi rendeletével (1781) biztosította a nem katolikusok szabad vallásgyakorlatát. Ezt megelőzően üldözték a reformáció híveit és akadályozták őket vallásuk gyakorlásában.

Korlátozták templomépítéseiket: templom nem épülhetett időtálló anyagból (tégla, kő), tornya nem lehetett, ajtaja nem nyílhatott a fő utcára, az utcafronttól beljebb kellett építeni, a templom felújításához is engedélyt kellett kérni.

Főntebb már említettem, hogy Zselickisfalud földesura is katolikus vallású volt. Ezért a református lelkész bejegyzése azt is bizonyítja, hogy a herceg Esterházy-család az ellenreformáció ellenére toleráns volt református jobbágyaival. Persze nem önzetlenül, hanem jól felfogott érdekből. Hiszen ha bünteti, vagy esetleg elűldözi jobbágyait, akkor ki műveli a földjeit, és kitől szedi be az adót?

Az egyház élete a XIX. században

A lelkész munkája szerteágazó volt, ami azt is jelentette, ha mindent lelkiismeretesen végzett, akkor bizony nagyon fárasztó hivatás volt az övé.

A zselickisfaludi anyaegyháznak volt kettő leányegyháza is. Az egyik Szilvásszentmártonban, a másik pedig Patcán. A távolság ugyan nem nagy, de ismerve a korabeli útviszonyokat, a közlekedés bizony meglehetősen viszontagságos volt. Természetesen a leányegyházak hívei is igényelték a prédikátor jelenlétét nemcsak vasárnap, hanem hétköznapi is. Így aztán megegyeztek a patcai hívek a kisfaludi lelkésszel, hogy hetente kétszer vagy ő, vagy mestere elmegy Patcára „ha t.i. (tudniillik – a szerző) az időnek alkalmatlan volta meg engedi”¹⁴⁴. A megegyezés fontos részét képezte a lelkésznek, illetve mesterének fizetése is, ami addig rendezetlen volt.

A szilvásszentmártoni leányegyházzal is hasonló megállapodást kötött a lelkész nagy valószínűség szerint, bár erről részletes írás nem, csak utalások maradtak ránk.

A halotti anyakönyvben két bejegyzés (1789. augusztus 30. és 1791. december 16.) is arról tanúskodik, hogy Deső János prédikátorsága idején a szilvásszentmártoniakkal a lelkész kapcsolata nem volt felhőtlen. Ő a szilvásszentmártoniakat kevélyeknek és „nyakasságokról meg-béllyegezett emberek”-nek¹⁴⁵ nevezte. Az esetek, amelyeket leírt, arról számolnak be, hogy a leányegyház hívei nem tartották be az anyaegyház lelkészével kötött megállapodást, s így akadályozták a lelkész munkája elvégzésében.

A presbitériumi üléseken készült jegyzőkönyvek, a lelkésznek küldött körlevelek, illetve a prédikátorok feljegyzései ízelítőt adnak a lelkészi munkából. Felvilágosító munkát végeztek (például a himlőoltásról), próbálták rávenni a szülőket, hogy rendszeresen járassák iskolába gyermekeiket, különböző panaszokat vizsgáltak ki (például 1829-ben B. Dávid menyje panaszt nyújtott be, hogy B. Samu felesége „rossz nyelvével irtóztató gyalázatba keverte – A nyelv rágalmazás rajta maradt B. Samu feleségén, az ártatlan fél feloldoztatott”¹⁴⁶). A lelkészek harangozási rendet készítettek a presbitériumnak, kérvényeket is írtak.

Az iskola tanítóit a presbitérium bízta meg a munkával, illetve mozdította el őket. Természetesen időről időre pénzzel, vagy terménnyel támogatta a csurgói iskolát, a háború miatt szenvedőket (1806), a sebesült katonákat (1813), a pápai iskolát. A presbitérium visszatérő ügyei közé kell sorolnunk az iskolával kapcsolatos teendőket: az iskola épületének javítását, új padok vételét.

¹⁴⁴ Zselickisfaludi Egyházi iratok

¹⁴⁵ uo.

¹⁴⁶ uo.

A lelkészlak rozszant állapota miatt a presbitérium úgy döntött 1870-ben, hogy új lelkészlakot kell építeni. A téglát, s a többi anyagot az építéshez csak apránként sikerült megvenni, ezért az elhatározás és a tényleges megvalósulás között 3 év telt el. Az egyház tőkéje az építés költségeihez viszonyítva kevés volt, ezért a hívekre is hárítottak a költségekből. 1872-ben 6 Ft-ot kellett minden gazdának az egyház pénztárába befizetni, amelyiknek nem volt fogata és nem tudott „Kaposba” szállítani egy öl fát, melynek ára ebben az időben 6 Ft-ot tett ki. Egy másik helyen azt olvassuk, hogy az eladott tölgyfá árából is folyt be pénz a lelkészi hivatal pénztárába.

1873-ban a szilvásszentmártoni és a patcai leányegyházakat is felkérték, hogy segítsenek be a lelkészlak építésébe, hiszen a zselickisfaludi lelkész nekik is lelkészük, s az anyakönyveiket is Zselickisfaludon őrzik. Az ő feladatuk egy-egy nap munka a kőműves mellett, valamint a cserép hazaszállítása volt.

Az építés során vettek fel kölcsönt is, s a lelkészlak ha lassan is, de elkészült.

Az egyház napjainkig

Sajnos a későbbi egyházi életről ilyen részletes információink nincsenek. A születési, házassági és halotti anyakönyvek állnak csupán rendelkezésünkre.

A hívők számának alakulását befolyásolta a lakosság számának alakulása. Azt megállapíthatjuk, hogy 1798 és 1815 között mind a lakosság száma (381–385), mind a reformátusok száma (250–273) lassú emelkedést mutat.

A hívők számát és a hitélet mélységét a későbbiekben befolyásolta a történelem alakulása is. II. József türelmi rendelete (1781) és 1948 között a szabad vallásgyakorlást szinte semmi sem akadályozta. A református egyház folyamatosan erősödött. Az egyház által fenntartott és működtetett iskolák padjaiból az egyház tanításait elfogadó, s asszerint élő diákok kerültek ki. Ennek a folyamatnak az egyház államosítása szabott gátat. A szocialista erkölcs előtérbe tolása és propagálása, mely a vallásos nevelést inkább csak megtűrte – ha nem támadta – mint elfogadta, óriási rombolást végzett a református egyházban is. Generációk nőttek fel úgy, hogy az állam rosszallását fejezte ki – iskolában, munkahelyen –, ha vallásos kötődést véltek felfedezni az embereken. Ebben a korszakban a lelkészeknek nehéz, viszontagságos volt a munkájuk. Az állam szorító kötése ugyan a XX. század vége felé már lazult, de a probléma megmaradt.

A Református Ifjúsági Otthon

A rendszerváltást (1990) követő időszak feladata volt az egykor jól működő intézmények újraillesztése, újak, a kor igényeinek megfelelők létrehozása, és az egyháztól eltávolított generációk egyház felé irányítása. Ez olyan kihívás, amelyet nem lehet látványosan, csak sok apró lépéssel megvalósítani.

Az egyik ilyen lépés a Zselickisfaludon működő Református Ifjúsági Otthon működése. 1988-ban az egyházmegye döntött arról, hogy létesít egy ifjúsági otthont, melyet majd a későbbiekben továbbiak követnek. Az ifjúsági otthon a megye református fiataljainak ad helyet.

A zselickisfaludi múlt században épített lakatlan parókiát Bellai Zoltán református lelkész, a falu szülötte közbenjárására jelölték ki erre a célra. A műemlék templom emeli az otthon hangulatát, ugyanakkor a parókia védett épületét is sikerült megmenteni az enyészettől. A fiatalok pedig kultúrált körülmények között lehetnek együtt itt.

Az ifjúsági otthont 1989-ben alapították, s már ebben az évben használták is. A parókia és a templom a zselickisfaludi gyülekezet tulajdona, de a parókia mögötti területet az egyházmegye vásárolta meg, hogy bővíteni tudják az otthont. Az építkezés 1989–94 között 5 éven át tartott, s fokozatosan nyerte el mai formáját. Folyamatosan komfortosítják a meglévő épületeket. A fűtésrendszer kiépítése óta egész évben lehet használni az otthont. Az otthon fenntartója az egyházmegye, de kezelője a kaposvári Lorántffy Zsuzsanna Református Általános Iskola és Gimnázium. Ők használják rendszeresen, a karbantartási munkákat is ők végzik, s az ő konyhájuk is főz. Minden tanévben az iskola minden osztálya egy hetet tanul itt az erdei iskolában. Az iskola nemrég vett egy vendégházat is a faluban.

Már régen kinőtte a megye határait az otthon. Az ország minden tájáról megfordulnak itt református iskolák, református gyülekezeti csoportok. Sőt nem egyházi csoportok is.

Nemcsak a parókia menekült meg a teljes pusztulástól, hanem a falut is sikerült ismertté tenni az ifjúság körében.

A parókia (a szerző felvétele)

A parókia és az ifjúsági otthon

*Zselickisfalud református lelkészei*¹⁴⁷

Vácsi István 1685 körül 7 évig	Barla Szabó Dániel 1797-1815
Deák Mihály 1696-1700	Deső János 1815-24 †
Karai Mihály 1700-1705	Király Ferenc 1825-59 †
Pap István 1705-1709	Matolcsi József 1860-78 †
Szikszay András 1709-19	Barla Szabó Károly 1879-85 (Csurgón tanár volt korábban)
Győri András 1719-22	Maár Károly 1885-99 †
Unyomi László 1722-28	Gaál Ferenc 1899- 03
Veresmarti Péter 1728-36	Mészáros János 1903-07
Kováts János 1736-44	Halka Sándor 1907-10
Tihanyi István 1744-54	Tóth Sándor 1910-37 †
Csúzi Gergely 1754-56 †	Imre Ferenc 1937-41
Sólyom Ferenc 1756-59	Lőczy Lajos 1941-53
Szilágyi Újlaki Sámuel 1759-62 †	Nagy Miklós 1953-64
Gombos István 1762-65	Tóth Lajos 1964-65 9 hónap
Tóth Ferenc 1765-71	Lay Dezső 1965-79 †
Szigeti József 1771-87 †	Végh Barna 1979-86
Borsáthi Sámuel 1787-89 †	Tóth János
Deső János 1789-92	Gönczö Sándor 1990-92
Mihó Sámuel 1792-97	Gueth Péter 1992-

¹⁴⁷ Az általam közölt névsor összeállításában elsődleges forrásnak Beck Gergely: Belsősomogyi református egyházmegye története I. rész Kaposvár, 1935 tekintettem. Ezért a XVIII. század közepéig a lelkészek Zselickisfaludon töltött szolgálati ideje eltérhet a falu egyházi irataiban olvasható, Barla Szabó Dániel által feljegyzettektől. Ő – más forrása nem lévén- a falu idős embereit kérdezte meg.

A katolikus egyház

Zselickisfaludon a földművelő őslakosság református vallású volt, de mindig éltek más vallásúak is a faluban: a bolt, a kocsmá, a mészárszék-bérlők általában izraeliták voltak, az iparosok, napszámosok, esetenként a cselédek pedig katolikusok. Ezért a faluban csupán a XIX. század közepére növekedett meg a katolikusok száma (250 lélek)¹⁴⁸, de még ekkor sem tudtak önállóan papot, vagy tanítót eltartani, bár a környező települések közül itt volt számuk a legnagyobb.

Gyermekeik vallási nevelését szem előtt tartva 1859-ben közösen Szentmártonnal, Márcadóval, Szennával és Patcával az Úrbéri Törvényszéktől kértek telket az újonnan létrehozandó iskola tanítójának. A folyamodványt 40 zselickisfaludi írta alá ¹⁴⁹:

Pető József	Mózer János
Buzás György	Fligl György
Arató József	Sebestyén József
Bugovits József	Kolarits János
Cseh Ferentz	Kolarits Jakab
Vátzi József	Kolarits József
Csehkatoná Ferentz	Száraz János
Vellai István	Lajos Lina
Hardi József	Ifj. Vida József
Cseh József	Ör. Vida József
Cseh György	Kis Lidi
Keczeli János	Pap József
Másli János	Kolarits István
Ricza Márton	Sován József
Steiner József	Tanai János
Ifj. Vida József	Bertalan Menyhért
Haraszi István	Balog Márton
Másli József	Tanai Imre
Miklós Trézsi	Nagy István
	Fligl Kati

¹⁴⁸ SML Úrbéri peres iratok Zselickisfalud

¹⁴⁹ uo.

Az Úrbéri Törvényszék jogosnak találta a kérelmet és 1862-ben megkezdődhetett a katolikus gyerekek oktatása saját felekezeti iskolájukban.

A falu fejlődésével a katolikusok száma folyamatosan emelkedett. Foglalkozásukat tekintve sokfélék voltak. Voltak közöttük kovácsok, molnárok, kőművesek, volt csizmadia, erdőőr, kerékgyártó, téglás, kanász, asztalos, varga. De legtöbbjük napszámos vagy cseléd volt. Néhányuk saját földön gazdálkodott.

A katolikus és református lakók számaránya akkor kezdett a katolikusok javára billenni, amikor a református családok „egykézni” kezdtek. A cselédek között viszont nem volt ritka a nyolc-kilenc gyerek sem. Így folyamatosan erősödött a kislelki katolikuság.

Számuk azonban soha nem volt akkora, hogy el tudtak volna tartani egy papot. A kaposszentbenedeki pap gondozta a kislelki hívek lelkét is. Ő azonban havonta csak egyszer jött misézni. A többi alkalommal a kántortanító tartotta az áhítatot. Az 1960-as években a Kaposszentbenedeki anyaegyháztól a Kaposszerdahelyihez kerültek a zselickislelki katolikusok.

A katolikusoknak nem volt templomuk a faluban. A mise, az áhítat, a különböző egyházi szertartások az iskola épületében zajlottak.

Hitélet a szocialista korszakban is folyt a faluban. Addigra nemcsak lélekszámban, de vagyoni helyzetüket tekintve is úgy megerősödtek, hogy templomot tudtak építeni maguknak. A hívek szívesen adakoztak e nemes cél megvalósulásának érdekében. Az 1950-es éveket írtuk ekkor. Abban a korszakban természetesen nem ment könnyen a templomépítés. Ha nehezen is, de végigvitték a hívek akaratukat.

Kolarics István saját telkét ajánlotta fel, hogy helyet biztosítson a templom épületének. Mellette Haraszi József és Jekl István intézték a templom építésének ügyét. Ha évek alatt is, de 1953-ban elkészült. Védőszentje Mária lett.

Az évek során azonban egyre kevesebben és kevesebben látogatták a miséket. A korabeli politikai rendszer, a kialakult rohanó életmód nem tett jót a hitéletnek. Ennek következménye, hogy ma a gyerekeket nagyon nehéz behívni a templomba. Sokuknak a szülei sem jártak oda, így aztán nem tartják fontosnak a hit ápolását.

Zselickisfalud

Zselickisfalud papjai és káplánjai az emlékezet alapján a XX. században: ¹⁵⁰

Papok

Sinkovics Nándor

Huszár János

Longayer Imre

Szabó Sándor

Milhoffer Miklós

Török Marcell

Temesvári János

Török Marcell

Nyéky Kálmán

Káplánok

Beck István

Déki Pál

Huszár Károly

Sebestyén József

A római katolikus templom (a szerző felvétele)

¹⁵⁰ Adatközlő Steiner Imre 1927

Az iskola

Egy falu történetének fontos részét képezi az iskola. Nemcsak azért, mert a település egykori lakóinak nevét, esetleg vagyoni helyzetét megtudhatjuk, vagy a tanulók létszámának alakulásából következtethetünk a lakosság számának alakulására, hanem azért is, mert az iskola léte, vagy éppen nem léte, illetve az iskola vallási hovatartozása utalnak a falu egykori életére.

Iskolába minden ma élő lakos járt hosszabb-rövidebb ideig. Az iskola ébresszen kellemes, vagy éppen kellemetlen emlékeket, de az biztos, hogy nem hagyja érintetlenül az embert. Éppen ezért nem érdemtelen külön fejezetet szentelni a témának, kezdve egy rövid történelmi áttekintéssel.

A Horthy-korszak idején Kaposszerdahelytől Szilvásszentmártonig kilenc iskola működött: Kaposszerdahelyen egy állami, Patcán egy református, Szennán, Zselickisfaludon és Szilvásszentmártonban egy-egy református és katolikus, Márcadón egy uradalmi, mely katolikus felekezetű volt. Mára maradt a részben osztott kaposszerdahelyi alsó tagozatos és a szennai nyolcosztályos iskola.

De mikortól folyik oktatás Kisfaludon? A válaszhoz vissza kell nyúlnunk a XVIII. századig.

A református iskola

Az iskola a XVIII–XIX. században

Zselickisfaludot még a XX. század elején is főként reformátusok lakták. Ezért az sem meglepő, hogy a faluban elsőként a református iskola működött, és csak 1862-ben nyitotta meg kapuit a katolikus iskola.

A reformáció egyik alaptétele volt az anyanyelven történő igehirdetés. Mivel ez a vallás új volt és az uralkodó nem fogadta, nem ismerte el létjogosultságát, ezért az egyház történetének kezdeteit Magyarországon is a harcok jellemzik. Küzdelem a vallás, az egyház elismeréséért, létéért. A harc egyik eszköze elemi iskolák létesítése volt, ahol a tanítás természetesen magyar nyelven zajlott. Az iskolai tanítást a református szellem hatotta át. Ezekben a felekezeti iskolákban a diákokat nemcsak írni és olvasni tanították meg, hanem megismertették velük a református vallást is.

Az iskola története

Az egyházi iskolák felügyeletét a presbitérium által választott iskolaszék látta el. Az iskolaszék elnöke a község lelkipásztora volt. A XVIII. században egységes tantervről még nem beszélhetünk, de a református iskolák az egyházkerületen keresztül az országos zsinat egyetemes tanügyi bizottságának voltak alárendelve, ami azért biztosított egyfajta egységet az oktatásban.

Mária Terézia a közoktatás felügyeletét és irányítását állami kézbe akarta venni. Ahhoz, hogy pontos képet kapjon a magyarországi elemi iskolákról, az 1770-es években a vármegyéket kötelezte arra, hogy írják össze az iskolákat. Megkérdezték a tanító nevét, azt, hogy az iskolát mely felekezet tartotta fenn, mennyi gyerek tanult, milyen tantárgyakat tanítottak, milyen jövedelmet kapott a tanító, mikor létesült az iskola. Az utolsó rovatban az összeíró megjegyzéseit lehetett olvasni, amennyiben volt megjegyzése. Ebből az összeírásból megtudhatjuk, hogy Szennán igen, de Zselickisfaludon még nem működött iskola.

Az 1795-ös belső-somogyi református egyházmegye iskola mestereinek lajstromából már megtudhatjuk, hogy Zselickisfaludon a prédikátor mellett tanító is működött ¹⁵¹. Sajnos azt nem tudjuk, ez az iskola mikor jött létre. Egy biztos, hogy Mihó Sámuel lelkész szolgálata alatt már tanították a zselickisfaludi gyerekeket. Ez nem azt jelenti, hogy korábban nem tanultak a falu gyermekei. Hiszen az is elképzelhető, hogy az 1770-es összeírás idején csak ideiglenesen szünetelt a tanítás a faluban. Ez a XVIII. században megszokott jelenség volt. Lehet, hogy tanító nem volt. Bár ebben a korszakban bárki taníthatott, aki tudott írni-olvasni. Sokszor kézműves, vagy kiszolgált katona volt a tanító, de lehetett vizsgázott tanítóval is találkozni. Az is elképzelhető, hogy a gyerekek nem jártak iskolába és érdektelenségből szünetelt ideiglenesen a tanítás. No nem a diákok érdektelenségére kell itt gondolni, hanem a szülőkére. Minek tanuljon a gyerek mindenféle haszontalan dolgot, ahelyett, hogy otthon segítene. Ráadásul még fizetni is kell érte, igaz nem sokat, de a mihaszna dologért ez is felesleges. Ilyen gondolatok motoszkáltak a kor emberének fejében. Kisfaludon ezeket az előítéleteket Mihó lelkész úrnak sikerült háttérbe szorítania.

A tanító nemcsak tanított, hanem közreműködött az istentiszteleteken, temetéseken, egyházi liturgiális eseményeknél. Sőt nótáriusi, azaz jegyzői feladatokat is ellátott, ha szükséges volt.

Abban az időben a tankötelezettség hattól tizenkét éves korig tartott. De ne gondoljuk, hogy ez a korosztály teljes létszámban járt iskolába. Körülbelül egyharmaduk vett részt a tanórákon. A fiatalabbak szinte teljes létszámban. A tízévesek és a náluk idősebbek voltak azok, akik kimaradtak. Egyrészt azért, mert már a családnak szüksége volt a gyermekekre

¹⁵¹ Kanyar József: Népoktatás a Dél-Dunántúlon 75. p.

munkájára, másrészt azért is lehetett, mert a család olyan szegény volt, hogy nem tudták gyermekeiket iskolába járatni. Az sem elhanyagolható, hogy ekkor még voltak szép számmal olyan családok, akik úgy gondolták, hogy felesleges időtöltés az iskola.

Mivel az iskolákat az egyházak, s rajtuk keresztül a falu lakói tartották fenn, ezért nem meglepő, hogy a tanító fizetése alku tárgya volt. A tanító a presbitériummal egyezett meg az őt megillető illetményről, mely egyezségről díjlevelet készítettek, s részletesen rögzítették a kialakított fizetést. Ha egy tanító hosszú éveken keresztül volt ugyanazon falu tanítója, akkor előfordult az is, hogy időről időre megváltoztatták a tanító jövedelmét, s ezt újabb díjlevélben örökítették meg.

1839–41 között egy újabb összeírás készült az elemi iskolákról. Ebben a „táblás jegyzékben” olvashatjuk, hogy Zselickisfaludon egy református iskola működött, melybe nemcsak a helybéli, hanem a patcai gyerekek is jártak. A tanítót Császár Jánosnak hívták. Munkájáért a javadalom gyenge volt. A falutól 1/4 telket kapott, melyből 2 holdat a helybeliek szántottak, a többit a tanító. A földesúrtól nem kapott semmit. A község fizetett neki 14 Ft 3 kr., 2 Ft stolát, s 20 Ft-ot kapott a gyermekek tanításáért. Jegyzői tevékenységet nem folytatott.¹⁵²

Ugyanekkor a szennai tanító 3/4 telken gazdálkodhatott, 20 Ft-ot kapott és természetben gabonát, kukoricát, bort, tűzifát és faggyút is.¹⁵³ E két református iskola javadalmazása is jól tükrözi azt, hogy igen eltérő volt az „iskolamesterek” fizetése. Ezért az sem meglepő, hogy ott, ahol nem tudott a falu a tanítónak bő javadalmat juttatni, a tanítók vándorlása nagy volt. Mindenki igyekezett egy jobban jövedelmező megüresedett állást elfoglalni.

Az úrbéri peres iratokban találkozunk két levéllel is, melyeket Verbay István református tanító írt az Úrbéri Törvényszéknek címezve. Ezekből megtudhatjuk azt, hogy a Kaposvári Uradalom meg akarta csonkítani azt a három fertály tanítói telket, amit a XIX. század elején már a református tanítók bírtak Zselickisfaludon. Az amúgy is szegényes tanítói javadalom megrövidítése kétségbe ejtette a tanítót, s kérte az Uradalmat, hogy álljon el szándékától. De az uradalom „hidegen elutasította” (1856)¹⁵⁴. Ezért fordult az Úrbéri Törvényszék elnökéhez. Leírta azt, hogy 1854-ig a tanító jegyzői teendőket is ellátott, s mivel a későbbiekben szétvált a két hivatás, ezért a tanítóktól vették el a földet. Ugyanakkor adóval is sújtották őket. Így aztán jelentős mértékben csökkent a fizetésük és nehézzé vált számukra a megélhetés. Kérte, hogy a tagosítás során kapjon a tanító

¹⁵² Kanyar József im.

¹⁵³ *uo.*

¹⁵⁴ SML Zselickisfaludi úrbéri peres iratok

földet, mert abból, ami van, nem lehet megélni.¹⁵⁵ Az Urbéri Törvényszék nem tárgyalta külön a zselickisfaludi tanító kérelmét, hanem a többi zselickisfaludi beadvánnyal együtt került erre sor. Több évi pereskedés után 1860 őszén sikerült megegyeznie az Uradalomnak a zselickisfaludi lakosokkal a föld felosztásában. Ebben az egyezségben az uradalom felajánlott 1/2 hold földet a tanítónak, amit ő kenderáztató gödörnek tudott használni. Ezzel együtt is még mindig szegényesnek mondható a zselickisfaludi tanító juttatása, ismerve más községekben nyújtott javadalmakat.

Az oktatás

Azt láttuk, milyen körülmények között élt az iskolamester, most vizsgáljuk meg, hogy mit tanított. Mint már említettük a református iskolában is a vallás állt a tanítási anyag középpontjában. A vallás áthatotta az olvasmányokat. Földrajz órákon nagyobb hangsúlyt kapott a Dunántúli egyházkerület és az Alföld azon részei, ahol nagyobb számban éltek reformátusok. Történelem órákon az egyház nagy alakjait emelték ki, illetve tanítottak egyháztörténetet is. Testnevelés órákon külön kiemelték a *magyar* népi játékok tanítását.

A tanítás is másként zajlott. Elsőtől hatodik osztályig egy tanteremben tanultak a gyerekek. Az órák harminc percesek voltak. Délelőtt csak egy szünet volt. Tartottak ebédszünetet is 12-től 2 óráig. Ilyenkor a gyerekek hazamentek ebédelni. Csak a távolabb lakók maradtak az iskolában. Ők hoztak magukkal ebédet. Délután folytatódott a tanítás. Szombat délelőtt is tanultak a gyerekek. A hat elemi után két ismétlő év következett. Az ismétlősök már nem jártak mindennap iskolába, csupán hetente kétszer.

Egy évben háromszor értékelték a tanulók teljesítményét: karácsonykor, húsvétkor és évvégén. A tanévvégi nyilvános vizsga a templomban zajlott.

Az iskolai szünetek is a valláshoz igazodtak. A karácsony, húsvét, március 15-e mellett szünet volt október 6-a az aradi vértanúk napja, október 31-e a reformáció ünnepe, áldozócsütörtök és pünkösd is. Természetesen voltak rendkívüli tanítás nélküli napok is, mint például presbiteri gyűlés, kormányzó úr névnapja, tanteremmeszelés, miniszterelnök elhunytja és folytathatnánk még a sort. A II. világháború befejezését követően megváltoztak a rendkívüli tanítási szünetek okai. Az 1946/47-es tanév haladási naplójában a következőket olvashatjuk: világszemléleti átképzés, szakszervezeti gyűlés, fahiány, munka ünnepe.¹⁵⁶

¹⁵⁵ uo.

¹⁵⁶ SML Zselickisfaludi Református iskola iratai

Az iskola épülete

A református iskola épületét illetően adataink hiányosak. Tudjuk, hogy a mai épületet 1926-ban építették, ami az akkori viszonyok között modernnek számított. Ezt megelőzően egy 1865-ben készült iskolában tanultak a gyerekek. De nyilvánvaló az is, hogy korábban is kellett lennie a faluban iskolának, erről azonban szinte semmit nem tudunk. Az 1852/53. évi számvevőszéki jelentésben¹⁵⁷ olvashatjuk, hogy „a düledékeny iskolaház” kijavítására is költött a falu. Úgy látszik azonban ez csak ideiglenes megoldásnak bizonyult. Az öreg épületet, melyben nemzedékek tanulták a betűvetést, nem volt értelme továbbra is tatarozni, hiszen 12 év múlva már új iskolát emeltek. Az önkényuralom ekkor ért véget, s minden bizonnyal ez megkönnyítette a munkálatokat. Ez az épület több mint hat évtizedig szolgálta a falu kis polgárait.

Az 1926-ban épült iskola osztálytermének alapterülete 42.25 m² volt. A terem padlós, világos volt. Fűtéséhez az egyház adta a fát. Tanítói lakás is tartozott az iskolához. Ez három szobából és konyhából állt. A konyhát cementlappal burkolták. Az épület az iskola államosításakor, 1949-ben került állami tulajdonba.

A tanulók

A tanulók létszámának alakulásáról eléggé hiányosak az adataink. A rendelkezésünkre álló dokumentumok alapján az állapítható meg, hogy a református iskolában tanulók száma 20–40 között mozgott. A legkevesebb tanulót (16 fő) az 1922/23-as és az 1940/41-es tanévre írták be, a legtöbbet (47 fő) az 1943/44 és 1944/1945-ös tanévre (függelék4).

1930-ban a tartósan alacsony tanulói létszám miatt a Somogy megyei Tanfelügyelőség felmerült az a gondolat, hogy a katolikus és a református iskolákat összevonják. Természetesen egyik felekezet sem örült ennek a megoldásnak, s végül arra a megegyezésre jutottak, hogy a református iskolát a szomszédos szilvásszentmártoni református iskolával vonják össze, ahol 17 tanuló volt, a zselickisfaludi katolikus iskola pedig továbbra is önálló marad és tanítója továbbra is fizetés kiegészítő állam segélyt kap¹⁵⁸.

Az első, általunk ismert tanulói névsor az 1901/02-es tanévben készült (függelék5). Ekkor a 34 gyerekből csupán egy tanuló volt patcai. Az államosítás előtti utolsó tanévben (1947/48) 36 diák járt a kisfaludi református iskolába, melyből csupán 10 volt zselickisfaludi, 11 volt patcai, s 15 szilvásszentmártoni (függelék 7). 46 év alatt a kisfaludi református gyerekek száma a harmadára esett vissza. Ez nagyon nagyarányú csökkenés.

¹⁵⁷ SML Számvevőszéki jelentések Zselickisfalud

¹⁵⁸ SML Zselickisfaludi Református Iskola iratai

Zóka kisfalud

Az okokat nyilvánvalóan a kedvezőtlen, néha kilátástalan megélhetésben lehet keresni, melyet az egykézéssel (lehetőleg csak egy gyereke legyen a családnak) próbáltak a családok enyhíteni. A két világháború és a kivándorlás sem kímélte a falu lakosságát.

Az egykori református iskola (a szerző felvétele)

A református iskola tanulói az 1932-33-as tanévben (Zóka család fénykép gyűjteménye)

A tanítók

Mint ahogy nem tudjuk, mikor kezdték tanítani a zselickisfaludi gyerekeket, úgy azt sem tudjuk, kik kezdték tanítani őket. A belső-somogyi egyházmegyei látogatásokról készült emlékkönyvben azt olvashatjuk, hogy nem jegyezték föl a tanítók neveit. Akikre a XX. század elején élők még emlékeztek az Gencsi (a keresztnévét nem tudjuk) és az általunk már fentebb említett Császár János¹⁵⁹. Ő sokáig oktatta a kisfaludi és patcai gyerekeket. Üveges tanító úr csak rövid ideig maradt a faluban. A XIX. század közepétől az elemi iskola államosításáig már sikerült összeállítani a tanítók névsorát (függelék6). A XIX. századi tanítók között találjuk Verbay Istvánt, Zákányi Istvánt, Héjas Dánielt, Mózes Imrét és Pirka Jánost. A XX. század oktatói Pirka János mellett Siska István, Belovári István, Tóth Sándor, Szabó József, Csizmadia János, Hegedüs Elek, Boross Mária. Helyettes tanító volt Baráth Júlia.

A II. világháború idején, amikor nem volt a reformátusoknak tanítójuk, akkor felőbb jóváhagyással Lőczy Lajos lelkész oktatta a diákokat. 1943-ban a körzeti iskolai felügyelő ellátogatott a református iskolába. Az ekkor készült jegyzőkönyvből¹⁶⁰ tudjuk, hogy Csizmadia János 1941. október 1-én lemondott tisztségéről. Azután az állást többször is meghirdették, de pályázó nem akadt. 1941-ben találkozunk ugyan Baráth Júlia helyettes tanítónő nevével, de az 1941/42-es tanévben már Lőczy Lajos lelkész tanított. Hasonló gondokkal küszködtek a patcai és a szilvásszentmártoni iskolák is. Az anyaegyház lelkésze, Lőczy Lajos a probléma ideiglenes megoldásának tekintette azt, hogy a patcai és szilvásszentmártoni diákok járjanak át Zselickisfaludra, ahol az oktatást ő maga vállalta.

1943 novemberében úgy tűnt, hogy Hegedüs Elek tanító felvételével a helyzet megoldódik, de ez sajnos nem így történt. Az 1943/44-es és az 1944/45-ös tanévben is kénytelen volt a lelkész tanítani. Természetesen tőle nem lehetett elvárni, hogy szakszerű órát tartson, hogy tanmenetet és óravázlatot készítsen. A tanítóhiány 1945 novemberében Boross Mária munkába állásával oldódott meg. Az államosításig ő tanította a kisfaludi gyerekeket.

Mivel a háború alatt a lelkész feladatai is megnöttek, gyakran elszólította őt a kötelesség az iskolából, a szünet is gyakoribb volt. A haladási naplóban többször találkozunk két napos szünettel. Az 1943/44-es tanévben szeptember 13–21-ig vannak bejegyzések, majd november 1-től Hegedüs Elek református tanító vezette a naplót. Április 6-án elfogyott a hely a naplóban, s pótlapokat sem találtunk¹⁶¹.

¹⁵⁹ Tóth Endre im. 177. p.

¹⁶⁰ SML Tanfelügyelőségi iratok

¹⁶¹ SML Zselickisfaludi Református Iskola iratai

A következő tanév 3. napjától a lapokat kivágták. Az anyakönyvi naplóból viszont megtudhatjuk, hogy tíz tanulót nem tudtak osztályozni, mivel a háború miatt igen kevés alkalommal voltak iskolában¹⁶².

A háború utáni helyzet és az államosítás

A háború befejeztével az iskolai élet is visszazökkent a normális kerékvágásba. Boross Mária református tanítónő 1945. november 11-én kezdte meg munkáját Zselickisfaludon. Ebben a tanévben télen a tanítás többször is szünetelt a rossz idő miatt. Volt olyan nap, amikor a 34-ből csak 3 tanuló érkezett meg az iskolába. Ezeken a napokon nem lehetett az anyaggal haladni, csak ismételték, illetve gyakoroltak a gyerekek. Május 9-én, a háború befejezésének évfordulóján alkalmi istentiszteletet tartottak. A nap jelentőségének méltatása után a tanítás szünetelt. Ezen a napon 19 diák jelent meg. A többiekkel szemben a tanítónő retorziót helyezett kilátásba. Az évváró vizsgára június 16-án vasárnap került sor a templomban. Másnap osztották ki az értesítőket¹⁶³.

A háború után a tanítók kötelesek voltak ideológiai átképzésen részt venni. A református ünnepek mellett megjelentek már más ünnepek is. Az egyházi iskolák működésének az iskolák államosítása vetett véget. Az állami iskolákban már csak az állami ünnepek megünneplésére volt mód. Azokon a településeken, ahol különböző felekezetű iskolák voltak, – mint Zselickisfaludon is –, az iskolákat összevonták. Az államosításra Zselickisfaludon 1949. december 13-án került sor. Az államosításon jelen volt az államosítási bizottság (Ross György és Juhos László), Löczy Lajos református lelkész, volt iskolafenntartó, Szalavári Lajos MDP titkár, Fazekas György községi bíró és Keszthelyi Sándor vezető tanító, számadó igazgató.

Az államosításkor számba vették az épületeket és a földingatlanokat. Az iskola épülete a tanítói lakkkal és udvarral az állam tulajdonába ment át. A földingatlan (15 katasztrális hold 2534 □-öl) szintén az állam tulajdona lett, kivéve a várvi réteken levő 3 katasztrális hold 903 □-öl földet, amit meghagytak az egyház tulajdonában. A volt iskolafenntartó kérte a bizottságot, hogy a volt kántortanítói lakást a hozzátartozó melléképületekkel hagyja meg egyházi tulajdonban, hogy a kántorát el tudja helyezni.

Ezzel az önálló református iskola története véget ért. Az utolsó tanítási év az 1947/48-as tanév volt. Ebben az évben 36 tanuló járt az összevont osztályba Patcáról, Zselickisfaludról és Szilvásszentmártonból (függelék7). Az épület állami tulajdonba került. Addig, amíg a felső tagozat működött (1968), ők tanultak ott. Majd a községi tanács a könyvtárral s jelenleg a polgármesteri hivatal kap helyet az egykori református iskola épületében. 2010 novemberében átalakították a közösségi teret.

¹⁶² uo.

¹⁶³ uo.

A katolikus iskola

A kezdetek

A református iskola kezdeti működését homály fedi. Ezzel szemben a katolikus elemi iskola történetének kezdetéről pontos adataink vannak. Ez természetesen azzal magyarázható, hogy a református Zselickisfaludon katolikus iskolát csak akkor lehetett létesíteni, amikor már a faluban élő katolikusok száma jelentősen megnövekedett.

Az első írás, amely arról árulkodik, hogy katolikus iskolát akarnak létrehozni Zselickisfaludon, egy folyamodvány az Úrbéri Törvényszékhez. Ezt 1859. november 21-én nyújtották be. Arra kéri a zselickisfaludi (40 fő), szilvásszentmártoni (13 fő), patcai (7 fő), szennai (34 fő), márcadói (31 fő) katolikusok a Törvényszéket, hogy tagosításkor Zselickisfaludon adjanak 1/4 telket az újonnan létrehozandó iskolamesteri állomás fenntartására. Kérésüket azzal indokolták, hogy a fent említett községekben összesen 650 katolikus vallású ember él, legtöbben (250 fő) Zselickisfaludon. A másik érv, ami Zselickisfalud mellett szólt az az, hogy földrajzilag Zselickisfalud a központja e helységeknek. A harmadik pedig, hogy fontosnak tartották a vallási és polgári nevelést a katolikusok.

Mint tudjuk, a felekezeti iskolákat a településen élő hívők tartották fenn. Ők fizették a gyerekeiket tanító bérét is. Ahhoz, hogy egy gyülekezet tanítót tudjon fogadni, s annak megélhetését biztosítani tudja, szükség volt földre. Ezért írták meg a folyamodványt, s kértek 1/4 telket a tanító számára. Az Úrbéri Törvényszék jogosnak találta az igényt és biztosította a kért földbirtokot. 1865-ben be is jegyezték hivatalosan a római katolikus tanítónak járó földbirtokot.

1862-ből való az általunk ismert legkorábbi iskolaszerződés, melyben a zselickisfaludi, szilvásszentmártoni és patcai hívek rögzítették a római katolikus tanító javadalmát. Talán nem érdemes végigolvasni, hogy a XIX. század közepén milyen és főként mennyi jövedelemből élt egy falusi tanító.

„A Zselitz Kisfaludi, SzilvásSzentMártoni és Patczai R.Cath. mesternek évenkénti fizetése a következő pontokból álland.

1. Minden házaspár fizet 18krt (krajcárt)
 2. Minden házaspár fizet 1 fölöntő lélek gabonát csapva, megtisztítva fele búza, fele rozs
 3. Egy negyed rész teleknek minden munkáját megteszik (őszi, tavaszi szántás), rét takarítás, magot a Mester úr adand, az adót is ő fizetendi tőle.
 4. 4 öl fát megvesznek, felvágna, hazahoznak
- Ezen kívül Sz. Mihály naptól Sz. Györgyig az iskolás gyermekek iskola fűtésre egy darab fát naponként vinni kötelesek.

5. Jelenleg bérlik a tanítói lakot és iskolát. Tagosítás után „kéménnyel ellátandó alkalmas iskola házat ’s tanítói lakot építenek.” Épület javítása, kerítés igazítása a hívek feladata.
6. Tandíj az író gyermekektől 80 krt. a többitől 40 kr.
7. Minden szőlős gazda ad 4 ittze bort
8. Temetési díj az egyházi felsőbbség rendelete szerint
9. Malomba az örletni valót elviszik és haza hozzák.
10. Kántori díj 10Ft

A márcadói romai katolikusok ezeket a terheket szintén viselni kötelesek. Ezek betartására kötelezik magukat a Kisfaludi, SzilvásSzentMártoni és Patczai hívek

Zselickisfaludon Március hó 21. 1862. évben

Név szerint Aracs József, Sebestyén József mk. ’s á.t. kisfaludi birtokos lakosok

Tóth Imre, Pethő Imre ’s á.t. SzilvásSzentmártoni lakosok

Pál János, Handó Imre Patczai lakosok

Száraz István Jégfai molnár”¹⁶⁴

Március 27-én a bíróság is jóváhagyta a szerződést.

Ebből a szerződésből néhány fontos dolgot is megtudhatunk. Az egyik az, hogy a környező falvak és Kisfalud katolikus lakosainak száma folyamatosan nőtt, de egyik községben sem voltak olyan erősek még, hogy önálló iskolát tudtak volna fenntartani. A falvak katolikusai a Szentbenedeki plébános gyülekezetébe tartoztak. A település pedig a Szigetvári járásban volt.

Az iskola épülete

Az elemi iskola működését annyira fontosnak tartotta a három falu katolikus közössége, hogy amíg az új iskola épülete és tanítói lak elkészült, béreltek egy épületet, amelyben megtalálható volt a tanterem és tanítói lak is.

1865-re megépítették az új iskolát és tanítói lakot. Azt, hogy hogyan nézett ki az épület, sajnos nem tudjuk, de az biztos, hogy teljes mértékben biztosítva volt a katolikus gyerekek oktatása. Itt azonban egy pillanatra meg kell állnunk. Láttuk azt, hogy 1862-ben közmegegyezéssel kötött szerződést a szilvásszentmártoni, zselickisfaludi és patcai katolikus közösség. Egy 1865-ben kelt alispáni irat¹⁶⁵ tanúskodik arról, hogy ezt megelőzően Patcán tanultak a patcai katolikus gyerekek. S amikor megépült Zselickisfaludon az új „iskolaház”, akkor a patcai gyerekek is oda jártak.

¹⁶⁴ SML Tanfelügyeléségi vegyes iratok

¹⁶⁵ uo.

„Mely intézkedés teljesen célszerű és tökéletes, mert a három falu R.Cath. lakossága egyesülve igen szép iskolaházat állított elő, mire egyenként soha nem lett volna képes, de különben is természeti fekvésüknél fogva 10 percnyi távolságban háromszeg alakú csoportban lévén a három falu egymáshoz, a gyermekek az iskolát nagyon könnyen láto-gathatják.”¹⁶⁶ – olvashatjuk Maár Gyula Szigeti járás szolgabírájának jelentésében. Ezzel a patcai katolikus iskolát bekebelezte a zselickisfaludi.

Ez a szép iskolaház valószínűleg nem csupán téglából épült, hiszen a XX. század ele-jén, 1908-ban az iskolaszék napirendjére tűzte új tanítói lak és egy tanterem építését. Már pedig egy téglépület nem mehet 50 év alatt annyira tönkre, hogy ne lehessen felújí-tani. Az elvi határozat megszületett arról, hogy szükség van az új iskolára és tanítói lakra, de már akkor sem volt egyszerű a megvalósítás. Az építéshez szükséges anyagi javakat a híveknek kellett előteremteni. Így aztán nem kell azon csodálkozni, hogy öt év telt el mire a tényleges építkezés megindult.

Milyen nehézségeket kellett legyűrni ehhez? Álljon most itt közülük néhány:

Az uradalom adott épületfát az iskola építéséhez, amit ki kellett vágni, hazahordani és „kifaragni”. Mindez meg is történt 1909-ben. Májusban már arról határoztak, hogyan faragják ki a fát:

„Az iskola udvarban összehordott hosszufa kifaragására minden fogat nélküli gaz-da tartozik 2 napot szolgálni, a fogattal bíró gazdák pedig a ki csak egyet fordult fáva, szintén 2–2 napot tartoznak gyalogosan a fa faragáshoz szolgálni, a ki pedig még nem szolgált vagy nem jöhet, tartozik maga helyett vagy valakit állítani vagy naponkint 2 azaz két koronát fizetni, ha pedig esetleg nem lenne elég ezen fa faragáshoz ezen ki irt napok, úgy szintén tartozik minden gazda még egy-egy napot szolgálni.”¹⁶⁷

1910-ben arról határozott az iskolaszék, hogy az építés költségvetéséből hiányzó részt a hívek kipótolják, cserépszindely helyett pedig palával fedik be az épületet.

1911-ben állami segély felvétele is felmerült. A költségeket igyekeztek csökkenteni, ezért aztán úgy döntöttek, hogy istállót nem építenek, csak tanítói lakot és egy tantermet.

1912-ben még mindig 7000 korona hiányzott, ami azt jelentette, hogy minden kato-likus családnak 3.72 koronát kellett fizetnie.

Természetesen a költségvetésre panaszok is érkeztek:

Még 1909-ben a szilvásszentmártoniak a Főszolgabíróhoz nyújtottak be pa-naszt, miután az iskolaszék elutasította azt a kérésüket, hogy az iskola ne az akko-ri helyén, hanem az alsó utcában épüljön fel. 1912-ben azt kifogásolták, hogy ne-

¹⁶⁶ uo

¹⁶⁷ SML Római Katolikus Iskola jegyzőkönyve Zselickisfalud

kik (szilvásszentmártoniaknak) is kell fizetni 3.72 koronát, holott már 15 éve nem Zselickisfaludra járatják a gyerekeiket. Tehát amikor a főszolgabíró elutasította panaszukat, a „nyakas” szentmártoniak úgy döntöttek, hogy inkább a helybeli református iskolába járatják a gyerekeiket, de nem vállalják a számukra hátrányos helyen építendő zselickisfaludi római katolikus iskola rájuk kirótt terheit. Nyilván ezt a kisfaludi katolikusok kétszeresen is sérelmesnek találták. Egyrészt micsoda botrány az, hogy a katolikus gyerekek református iskolába járnak, másrészt viszont az amúgy is nagy összegű hiány pótlása kevesebb emberre maradt volna. Az iskolaszék tehát emlékeztette a szentmártoniakat az 1862-ben közmegegyezéssel kötött iskolai szerződésben vállaltakra, melynek érvényessége nem évült el.

Az iskolaszéki ülésén felmerült az a lehetőség is, hogy az alsó utcában vegyék meg Brener Lajos házat, s alakítsák át azt iskolává. Ezt a felvetést azonban elvetették. A ház ára és az átalakítás költségei túl sok terhet róttak volna a hívekre. Ráadásul a csendőrök bérelték azt a házat s csak öt év múlva lehetett volna megvenni. Az iskolaügy megoldása azonban sürgős volt.

Végül is maradt az a megoldás, hogy az 1913. évi egyenes állami adó 366%-át szedték be a hívektől. Ebből csak Zselickisfaludon 4619.04 korona folyt be. A legtöbbet (618, 91 koronát) Brener Lajos fizetett, a legkevesebbet (7 koronát) Pető Imre. Ebből az adó-kivetési táblázatból azt is megtudhatjuk, hogy összesen 49 katolikus család (függelék 8) adózott Kisfaludon.¹⁶⁸

Miután minden akadályt sikerült elhárítani, 1913 tavaszán végre kiírhatták a versenytárgyalást az építésre, melyet Tarcson Kálmán okleveles kőműves mester nyert meg. Ő 5% engedményt is adott. Májusban megkötötték vele a szerződést, melyben vállalta, hogy átveszi a bontott faanyagot és téglát is. Ez utóbbi vagy nagyon kevés volt, vagy nagyon rossz minőségű, mert mindössze 34 koronában állapították meg az értékét. A következő tanévben már birtokba is vehették a gyerekek az új iskolát.

Vida János gondnok és Tanai István iskolaszéki elnök 1914-ben biztosítást kötöttek az iskolára az Első Magyar Biztosító Társaságnál. Még ez év tavaszán kerítéssel vették körbe a területet. A kerítés udvar felőli részét drótból készítették, az utcai fronton pedig téglalapra léckerítés lett. Ez utóbbit Biczó György szilvásszentmártoni kőműves mester készítette. A faanyagot a hívek hozták haza az erdőből, téglát azonban úgy kellett kölcsönkérni a falubeliektől, amit az első téglaegetéskor adtak vissza. Ezzel az építkezés befejeződött, s a katolikus gyerekek 1909-től 1913-ig tartó szünet után immár szép környezetben tanulhattak.¹⁶⁹

¹⁶⁸ uo.

¹⁶⁹ uo.

1931-ben azonban újabb veszély fenyegette az iskolát. Meg akarták tőle vonni az államsegélyt, s a református iskolával összevonva egy állami vagy községi iskolát akartak csinálni. Az iskolaszék azonban kiállt iskolája mellett. Ebben az évben a 48m²-es tanteremben 53 diák tanult. Ha összevonják a két iskolát, akkor nem tudják a tanulókat a teremben elhelyezni. Így aztán a felekezeti iskola működése mellett szálltak síkra. Mint tudjuk a katolikus iskola megtarthatta önállóságát, továbbra is folyósították számára az államsegélyt, a református iskolát a szilvásszentmártoni református iskolával vonták össze¹⁷⁰. Az államosítás során, az épületet állami tulajdonba vették, s az alsó tagozatos diákok tanultak benne 1995-ig. Ma a szolgálati lakás és orvosi rendelő.

Tanítók, tanulók

A katolikus iskola tanítóiról (függelék 9) nem tudunk sokat. Az első, név szerint ismert tanító neve, az 1892-ben aláírt díjlevélből maradt ránk. Azt, hogy mikor kezdett itt tanítani, s meddig maradt a község katolikus gyerekeinek tanítója Fuchs János, szintén nem tudjuk. Szabó János 1903-tól oktatta itt a diákokat. 1909 és 1913 között szünetelt a tanítás. Azt nem tudjuk ez idő alatt hol tanultak a kisfaludi katolikus gyerekek. 1913-ban a tanító úr elhunyt. A kántortanítói állást a Népnevelő című tanügyi és a Veszprémi Hírlap című egyházügyi hivatalos lapokban hirdették meg. Az állásra két pályázó jelentkezett. Előzetes kántori próba alapján az állást egyhangúlag Sipótz Imre okleveles római katolikus kántortanító, kaposzentbenedeki lakos nyerte el. Ő nyugdíjazásáig (1947. április 1.) tanított Kisfaludon. 1947-ben egy helyettesítő tanítónő, Kordély Teréz fejezte be a tanévet. A következő tanévet pedig már Keszthelyi Sándor tanító kezdte, aki 1963-ig maradt Zselickisfaludon.

Ami a tanulók számának alakulását (függelék10) illeti, biztos adataink csak az 1903/04-es tanévtől vannak (függelék 11). Az iskola létszáma 30–40 fő között mozgott. A legkevesebben (18 fő) az 1920/21-es tanévre iratkoztak be. Az alacsony szám minden bizonnyal összefügg az I. világháború kitörésével és annak következményeivel. Az 1940-es évektől nőtt az iskolába járók száma, s elérte a 46 főt is. Érdekességgént kell megjegyeznünk, hogy az 1916/17-es, és az 1917/18-as tanévben a református gyerekek (32 illetve 31 fő) is a katolikus iskolába jártak. Valószínűleg az ok a tanító távozása volt. Az 1930-as évek 40 fő fölötti tanulószáma viszont a Szilvásszentmártonból érkező gyerekekkel magyarázható. Az iskola államosításakor 40 diák járt a katolikus iskolába (függelék12).

A szülők foglalkozását érdemes figyelemmel kísérni a felvételi naplókban ¹⁷¹. Felfigyelhetünk arra, hogy a falu iparosai – csizmadia, kerékgyártó, téglás, asztalos, kovács –

170 SML Tanfelügyelőségi iratok

171 SML Római Katolikus Iskola iratai

Az egykori katolikus iskola (Horváth Tibor felvétele)

katolikus vallásúak voltak. De katolikus volt a napszámos és cselédek többsége is. Ezen családok csak néhány évig maradtak egy-egy településen. Ha nem találták meg számításukat, tovább álltak. Így fordulhatott elő az, hogy gyerekeik csak néhány tanévet töltöttek egy-egy faluban, s ezért nem találhatjuk a tősgyökeres zselickisfaludi családok között például a Licz, Strigán, Szijártó, Tavaszi vezetéknévű családokat.

A napszámosok és cselédek alkották a közösség szegényebb rétegét. Ők is gyakran kényszerültek lakhelyváltásra a jobb megélhetés reményében. Ők voltak azok, akiknek gyerekei gyakran nem azért hiányoztak az iskolából, mert nem szerettek oda járni, hanem azért, mert nem volt miben elmenni vagy a megélhetéshez szükség volt az ő szerény keresetükre is.

A község, ha tehetette és a család megérdemelte, akkor segínyt utalt ki. 1930-ban például T. Lajosnénak adtak segínyt két pár gyerekcipőre, hogy gyerekei iskolába tudjanak járni ¹⁷². Ez nem számított rendkívüli esetnek.

De olyan is előfordult, hogy hanyagságból nem jártak gyerekek iskolába. Ezekben az esetekben a szülőkre pénzbíró büntetést róttak ki.

¹⁷² uo.

Bizonyítvány az 1930-as évekből (Jemerik Irma tulajdona)

4		A. k. n. 42. 2.		5	
<i>Az iskolában megírt feljegyzések: 2.</i> ÉVKÖZI ÉRTESÍTŐ a mindennapi elemi iskola I. osztályáról.					
Kardanybor:	1935. / 1936.	19	/	19	
Magasviselete	<i>disznó</i>				
Szorgalma	<i>disznó</i>				
Előmenetele	<i>jól</i>				
Mulasztott	<i>félnapot</i>			<i>félnapot</i>	
Nem igazolt	<i>félnapot</i>			<i>félnapot</i>	
Jegyzet:					
<i>Jeki József</i> tanuló. Látja: <i>Jeki Irma</i> szülő (anyja).					
Harmadik: 1936. / 1937. Magasviselete <i>disznó</i> Szorgalma <i>disznó</i> Előmenetele <i>jól</i> Mulasztott <i>félnapot</i> Nem igazolt <i>félnapot</i> Jegyzet: <i>Jeki József</i> tanuló. Látja: <i>Jeki Irma</i> szülő (anyja).					
ÉVVEGI ÉRTESÍTŐ. <i>Jeki József</i> a mindennapi elemi iskola I. osztályának tanulása az 1935. / 1936. iskolai év vége a következő osztályzatot érdemelte:					
Magasviselete	<i>disznó</i>				
Szorgalma	<i>disznó</i>				
Vallásos	<i>disznó</i>				
Előmenetele	<i>disznó</i>				
a) Beszéd és írásmegnyakoztat	<i>disznó</i>				
b) Olvasás	<i>disznó</i>				
c) Írás	<i>disznó</i>				
Számolás és mérés	<i>disznó</i>				
Éneklés	<i>jól</i>				
Tetgyakorlás	<i>disznó</i>				
Mulasztott	<i>félnapot</i>			<i>Nem igazolt</i>	<i>félnapot</i>
Ha ezen iskolát év elején még nem tudott magyarul, meg- tanult és mily mértékben?					
Kelt Jedlickefalván 1936. évi június 15-én.					
<i>Jeki József</i> tanuló (anyja). <i>Jeki Irma</i> szülő (anyja). (P. H.)					

Jeki József bizonyítványának egy lapja (Jemerik Irma tulajdona)

Az iskola államosítása

A katolikus iskolát 1949. december 15-én államosították hivatalosan. Az államosítási bizottságot akárcsak a református iskola esetében Juhos László és Ross György alkották. Jelen voltak még Huszár János kaposszentbenedeki plébános, volt iskolafenntartó, Horváth Sándor MDP elnök, Keszthelyi Sándor vezető tanító, számadó igazgató, valamint Fazekas György községi bíró. Az iskola épülete, a tanítói lakás és a melléképületek állami tulajdonba kerültek. A tantermet az egyház is használhatta. Csupán a tanterem mellett lévő torony és oltárfülke maradt egyházi tulajdonban. A harmóniumot is megkapta az egyház azzal a feltétellel, hogy az iskola is használhatja. Az összes tanítói földet állami tulajdonba vették. A volt iskolafenntartó hiába érvelt, hogy a föld fele csupán a tanító javadalma, a többi kántori javadalom, ami nem áll államosítás alatt, de próbálkozása hiábavaló volt. Ahogy eredménytelenül érvelt a lakás megtartása mellett is, mondván, hogy az kántori javadalom, amit nem lehet államosításkor figyelembe venni. A bizottság érve, tudniillik, hogy iskolai célt szolgál, erősebb volt az iskolaszék elnökéénél. Így tehát azt látjuk, hogy mind a földeket, mind az épületeket állami tulajdonba vették. Ezzel az egyházi iskola megszűnt. A katolikus iskolában az állami iskola alsó tagozatos gyerekei tanultak.

Az állami iskola

Az államosított iskolában az összes kisfaludi gyerek együtt tanult vallási hovatartozás megkülönböztetése nélkül. Mivel sem a volt katolikus, sem a volt református iskola nem volt elég nagy ahhoz, hogy befogadja az összes tanulót, az alsósok a volt katolikus iskola épületét, a felsősök pedig a volt református iskola épületét használták. Kezdetben két, majd 1956-tól 3 nevelő foglalkozott a gyerekekkel.

Az 1955/56-os tanévben a zselickisfaludi állami általános iskola igazgatásilag Szentbalázshoz, majd 1956-tól Szennához tartozott.

Az állami iskola igazgatója Keszthelyi Sándor lett. 1956-ban három nevelő tanította a diákokat: az igazgató Keszthelyi Sándor mellett találjuk Kóbory Józsefnét és Czifrik Magdolnát is. 1963-ban Keszthelyi Sándor beköltözött Kaposvárra. Az iskola új igazgatója Ölbei Miklós lett. Ő tanította a gyerekeket az összevont alsó tagozatban, s amikor az iskola megszűnt, a szennai iskolában folytatta a munkát nyugdíjazásáig.

*Hógolyózás az iskola udvarán, 1955. A képen Filó Gyula, Zóka Tibor, Mike János,
Mester József (Zóka család fénykép gyűjteménye)*

*Osztálykiránduláson, 1950
(Zóka család fénykép gyűjteménye)*

*A nyolcadikosok Keszthelyi Sándor tanítóval, 1957 (Zóka család fénykép gyűjteménye).
A képen Filotás Rózsa, Szilágyi Magda, Kolarics Mária, Dezső Irma, Zsobrák Mária,
Mike József, Nyári János, Keszthelyi Sándor, Bojtor Magda, Szabó János,
Bereknyei Rózsa, Zóka Tibor*

*Csoportkép az 50-es évekből
(Zóka család fénykép gyűjteménye)*

*Ölbei Miklós és tanítványai
(Ölbei Miklós tulajdona)*

*Ölbei Miklós és tanítványai az 1980-as évek
közepén (Ölbei Miklós tulajdona)*

A tanulói létszám az államosításkor 76 volt, ami az 50-es években 90 és 100 közé emelkedett. Így aztán az alsó tagozatosok 42 m²-s tanterme az 53 gyerekek szűk lett. A 60-as években is még 80 körül mozgott a gyerekek száma, majd folyamatosan csökkent.

Az állami iskola köteles volt időről-időre beszámolni a községi tanácsnak. A tanácsulésekről készült jegyzőkönyvekből tudjuk, hogy 1955-ben a diákok tanulmányi eredménye javult, de gondot okoztak a hiányzások. Kiemelkedő eredményként lehetett elkönyvelni, hogy 4 diák tanult főiskolán vagy egyetemen, ami addig nem volt jellemző¹⁷³.

A szülők nem mondtak le a vallási nevelésről. Az 50-es, sőt a 60-as években is a gyerekek több mint 50 %-a járt hittanra. Ezt azonban a tanácsulésen rosszalták. Aggódtak a kettős nevelés hatása miatt¹⁷⁴. A szocialista erkölccsel nem volt összeegyeztethető a vallásos élet. De mint látjuk, Kisfaludon nem okozott ez gondot az embereknek.

Az állami iskolában a rendezvények és az ünnepélyek is más arculatot kaptak. A rendezvények között kapott helyet a fenyőünnep (nem karácsony) és a farsang. Az ünnepek között találjuk március 15. mellett november 7-ét, a szocialista forradalom győzelmét Oroszországban és április 4-t, Magyarország „felszabadulásának ünnepét”.

1963-ban az iskolák körzetesítése miatt felsőbb utasításra a szilvásszentmártoni és a patcai iskolák tantermeit le kellett bontani. A munkát társadalmi munkában kellett elvégezni¹⁷⁵. Így aztán ezen falvak lakóinak még csak illúziójuk sem maradhatott, hogy valaha is fognak a gyerekeik saját falujukban tanulni.

173 SML Tanácsi iratok Zselickisfalud

174 uo.

175 uo.

A zselickisfaludi iskola sem bizonyult hosszú életűnek. 1968-ban megszüntették a felső tagozatot. A felső tagozat tanulói a kaposvári Gárdonyi Géza Általános Iskolába jártak. Ennek oka az volt, hogy a felső tagozaton kezdett teret hódítani a szakrendszerű oktatás. Az egy tanárral rendelkező kisiskolákban nem lehetett megoldani azt, hogy minden tantárgyat szakos tanár tanítsa. Így aztán azt gondolták, azok a gyerekek, akiket nem szakos tanár tanít, kevesebbet fognak tudni, s a vidéki kisiskolák tanulói önhibájukon kívül kerülnek hátrányos helyzetbe. Már pedig a szocializmus egyik kulcsszava az esélyegyenlőség biztosítása volt. A megoldás pedig mindenki által ismert. A vidéki kisiskolák elsorvasztása mellett a diákokat szétszortották a korszerű városi iskolák között. Természetesen a városi iskolák nem feltétlenül lelkesedtek a falusi diákokért. Így történhetett meg az, hogy a 20 év alatt, több kaposvári iskolába is át-áthelyezték a bejáró gyerekeket. A Gárdonyi Géza Általános iskola mellett jártak a kisfaludi gyerekek a II. Rákóczi Ferenc, a Kinizsi lakótelepi és a Madár utcai iskolákba is.

1985-ben az öt község – Kaposszerdahely, Patca, Szenna, Szilvásszentmárton, és Zselickisfalud közös tanácsának egyhangú döntése alapján megkezdődött egy nyolcosztályos iskola építése Szennán. A cél az volt, hogy a környék felső tagozatosait visszahozák Szennára. A pénz szűke csak szakaszos építkezési ütemet engedett meg. De 1986-ban önállóvá vált az iskola. Zselickisfaludon továbbra is működött az egy tanítós összevont alsó tagozat. Úgy tűnt, a rendszerváltást is túléli az egy tanítós-egy napközis nevelős osztatlan osztályú apró tagiskola. Az alacsony gyerekszám és a magas költségek miatt a képviselőtestület azonban úgy döntött 1995-ben, hogy az alsó tagozatot megszünteti, s ez a korosztály is Szennába jár iskolába. A döntéshez az is hozzájárult, hogy a szülők közül többen is úgy ítélték meg, hogy gyermekük számára az osztott osztályban való tanulás több előnnyel jár és inkább Szennába, vagy Kaposvárra írásták be gyerekeiket.

1995-ben a kisfaludi iskolák története véget ért. Ma az iskoláskorúak többsége Szennában tanul, de vannak gyerekek, akik Kaposvárig utaznak nap mint nap.

Meg kell jegyeznünk azonban, hogy az osztatlan osztálynak is voltak előnyei: igezi kis közösség kovácsolódott össze, ahol mindenki igyekezett a másikra is figyelni. A tananyag állandó ismételése, szinten tartása hozzájárult ahhoz, hogy a tanulók tudása mélyebb lett. Nem kellett buszra szállni, esőben, hóban buszra várni. Az összevont osztályban tanult diákok a mai napig szívesen idézik fel azokat az éveket, amikor Miklós bácsi irányításával megismerkedtek a betűvetéssel, olvasással, számolással. Emlékeznek a közös kirándulásokra, amikor a négy évfolyam azonos lelkesedéssel figyelte az erdő életét, változásait. Amit a környezetismeret tankönyvben leírtak, azt hála Miklós bácsinak, ők a természetben tanulták meg. A helyüket is megállták a felső tagozaton Szennában és a középiskolákban is.

Ha végigpergetjük a település iskolaügyének alakulását, azt látjuk, hogy mind a református, mind a katolikus lakosoknak fontos volt a gyerekek oktatása. Igaz, bő javadalmat egyik felekezet sem tudott biztosítani tanítója számára, de mindenben igyekeztek támogatni a tanítót és az iskolát, ami tudjuk, hogy áldozatokkal járt. Mivel a lakosok száma alacsony volt, ezért időről időre az iskolája önállóságának föladására kényszerülő szomszéd falvak (Szilvásszentmáron és Patca) gyerekeit is befogadták, osztozva a fenntartás terhein. Az államosítás megszüntette az iskolák felekezeti jellegét, összevonták a két iskolát. A volt református iskolába jártak a felső tagozatosok, a volt katolikus iskolába pedig az alsó tagozatosok. Az oktatás korszerűsítése, a szaktanári rendszer térhódítása maga után vonta az iskolák körzetesítését. Így került sor arra, hogy a felső tagozatot megszüntették, és a gyerekek 10 éves koruktól Kaposvár különböző általános iskoláiba jártak. 1986-tól az új szennai iskolába kerültek vissza a felsős diákok.

Az összevont alsó tagozat még néhány évig működött a faluban, de végül 1995-ben az is megszűnt. Azóta a falu gyerekeinek zöme a szomszéd településen, Szennában tanul. A többiek Kaposvár valamelyik általános iskolájába járnak.

A kis falu elvesztette egyik legfontosabb megtartóerejét, az iskoláját. Nemcsak arról van szó, hogy az utazás időt vesz el a gyerekektől, s kevesebbet tudnak játszani, hanem arról is, hogy bejáróként elszakadnak a falutól. A falu erkölcsi felügyelete, nevelő hatása szinte teljesen megszűnik. Mivel gyerekkoruk egy jelentős része nem a szülőfalujukhoz köti őket, könnyebben el is hagyják azt, tovább csökkentve a falu amúgy is alacsony lélekszámát.

Az utolsó becsöngetés

Ősztől bezárják az iskolát Zselickisfaludon

Bezárják a zselickisfaludi iskolát — így döntött legutóbbi ülésén a képviselő-testület. Döntésüket azzal indokolták, hogy kevés a gyerek a településen, s az önkormányzat — amúgy is nehéz anyagi helyzete miatt — nem tudja tovább vállalni az intézmény fenntartását.

A zselickisfaludi iskolában csak alsó tagozat működött: első, második és harmadik osztály összevonva, mindössze tíz gyerekekkel.

Ölbei Miklós harminckét éve tanítja a falu gyerekeit.

— Amikor ide jöttem, még alsó és felső tagozat is működött; csaknem száz gyerek járt az iskolába. Nem gondoltuk volna, hogy egyszer ilyen helyzetbe kerülünk... Márciusban már felmondtak a napközit vezető kollégának, azóta nincs délutáni foglalkozás. Szeptemberben pedig zárva marad az iskola.

A zselickisfaludi nebulókat a szennai iskola veszi át.

— Kényszerű, de szükséges ez a lépés. Én is tudom, hiszen tagja vagyok a képviselő-testületnek — mondta *Ölbei Miklós*. — Most tíz gyerek ta-

nul itt, szeptembertől pedig már csak nyolcan lennének. Az állami normatívát az önkormányzatnak jócskán ki kellett egészíteni. A kis iskolák nagyon nehéz helyzetben vannak... Az önkormányzat eddig is mindent megtett annak érdekében, hogy ne zárják be az iskolát, most azonban nincs más lehetősége.

Szerény vigasz, hogy a zselickislaki iskolabezárás csak „ideiglenes”. Ahogy az önkormányzatnak lehetősége lesz rá, s ha megfelelő lesz a tanulók száma, újra megnyitják az iskolát. *(Jakab)*

A falu iskolájának bezárását a megyei lap is hírül adta

A falu ellátása

A falu kis tere felé haladva, alig néhány méterre tőle, az út bal oldalán áll egy épület. Az egykor jobb napokat látott épület évtizedeken keresztül fontos szerepet töltött be az itt lakók életében. Kisgyerekek, asszonyok, férfiak adták egymásnak kilincsét. Megfordult itt a falu apraja-nagyja. Igaz, nem biztos, hogy gyakran. Az is igaz, hogy a 20-as, 30-as években még nem ez az épület fogadta a betérőket, s a helye sem itt volt. Abban az időben ritka volt a pénz is. A parasztgazdaságok pedig jobbára önellátók voltak. Kétszer is meggondolták az emberek, hogy nehezen megszerzett fillérjeiket mire költik. Ez a ház ugyanis a bolt volt. Elevenítsük fel történetét!

Zselickisfaludon a Hangya Szövetkezet az 1920-as években jött létre. Előtte zsidó kereskedők gondoskodtak az itt élők ellátásáról. A Hangya első üzletvezetője a helybeli hentes, Kaszanics Gyula volt. Maga a bolt a régi kultúrház épületében üzemelt ekkor. A bolt valószínűleg nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, mivel alig 10 év alatt több vezetője is akadt. Időközben a helye is megváltozott. A mai COOP-bolt melletti házban kapott helyet.

1932-ben Kis József, az akkor 21 éves zselickisfaludi fiatalember vette át az eladósdott üzlet vezetését. A faluban többen is megpróbálták lebeszélni a boltosságról, hiszen előtte többeknek is beletört ebbe a bicskájuk, de ő hajthatatlan maradt. Kitartását, leleményességét siker koronázta. Két év alatt az adósságot visszafizette. A Hangya Szövetkezet járási értekezletén is elismerték és kiemelték munkáját.

Az adósságtörlesztés évei kemények voltak. Ott fogta meg a pénzt, ahol tudta. Többször előfordult, hogy a városból nem fogadott fuvaros hozta az árut, hanem az amúgy is a városba igyekvő unokatestvéreit kérte meg az áruszállításra. Olyan munkákat, amelyek elvégzésére a korábbi boltosok felfogadtak embereket (favágás, borleeresztés) ő maga végezte. Az adóssal szemben bizalom nem volt. Így csupán annyi árut kapott, amennyit készpénzzel ki tudott fizetni. Előfordult az is, hogy szüleitől, unokatestvéreitől kért kölcsön, hogy árut tudjon venni.

*Kis József boltos
(Kis József fénykép gyűjteményéből)*

Két év alatt törlesztette az elődje által felhalmozott adósságot. Ez idő alatt megismerték a kereskedők is, s az a vélemény alakult ki bennük, hogy a zselickisfaludi Hangya-üzlet vezetője megbízható ember.

A két világháború között mások voltak a vásárlási szokások, mint ma. Az emberek nem jártak mindennap boltba. A kenyeret a legtöbb helyen otthon sütötték kemencében, s a zacskós tej és más tejtermékek is ismeretlenek voltak. Cukrot, sót, élesztőt, gyufát, szappant, petróleumot, cipőkrémet, citromot, cigarettát és dohányt vásároltak a legtöbbször. Néha előfordult, hogy csokoládét. De a boltban szerezték be a tintát, a papírt is.

Nézzük néhány árucikk árát 1933-ból¹⁷⁶:

1 db	zsemle	5 fillér	1 cs	mag	20 fillér
1 dkg	élesztő	3 fillér	10 dkg	sárgacukor	40 fillér
1 kg	só	40 fillér	1 kg	narancs	90 fillér
1 kg	cukor	1pengő 40 fillér	10 dkg	mazsola	60 fillér
1 db	gyufa	6 fillér	1 cs	zsemlemorzsa	32 fillér
1 db	citrom	8 fillér	1 rúd	vanília	30 fillér
10 dkg	paprika	40 fillér	5 dkg	kakaó	20 fillér
1 liter	petróleum	38 fillér	1 szelet	csokoládé	8 fillér
10 dkg	kávé	92 fillér	1 db	toll	2 fillér
1 cs	fahéj	14 fillér	1 db	tollhegy	4 fillér
1 kg	rizs	80 fillér		levélpapír	4 fillér
1 kg	búza dara	60 fillér	1 db	levelezőlap	11 fillér
1 orsó	cérna	54 fillér	1 üveg	tinta	32 fillér
1 dkg	bors	6 fillér	1 db	irka (füzet)	4 fillér
1 liter	ecet	70 fillér	1 db	boríték	2 fillér
1 db	szappan	26 fillér	1 pár	cipőfűző	16 fillér
1 db	cigaretta	4.5 fillér	1 doboz	cipőkrém	90 fillér
1 db	varrótű	1 fillér	1 db	kréta	4 fillér

Azt is meg kell jegyeznünk, hogy cukorból, rizsből, darából lehetett negyed kilót is venni. Cigaretta is darabra vették, s a petróleumot is úgy mérték ki. Lehetett egy liternél kevesebbet is venni. S abban az időben árultak szódát, kékítőt, mosó szódát is, amiket ma már hiába keresnénk az üzletekben. Megszokott volt, hogy a boltban hitelre is lehetett vásárolni. De nem mindenki kaphatott hitelt, csak azok, akik rendszeresen fizettek. Ez bizalom kérdése volt. A boltos külön könyvben -a „hitelkönyvben”- jegyezte fel ki mikor mit mennyit vásárolt és mennyit törlesztett adósságából. Ha mindent kifizetett, akkor áthúzta a vásárolt dolgokat.

¹⁷⁶ Hitelkönyv Kis József tulajdona

Református egyház		
1932	1000	átkeresztelés 114 lapról
	1	1000 kinta
22	4	1000 papír
30	1	1000 vaspor
"	2	1000 gyertya
"	5	1000 padlócsap
"	1	1000 gyertya
1933	79	1000 1000 papír
"	10	1000 boríték
"	11	1000 tollkegy
31	10	1000 1000 papír
"	11	1000 tollkegy
"	12	1000 gyertya
"	13	1000 padlócsap
"	14	1000 kinta
"	15	1000 1000 papír
"	16	1000 tollkegy
"	17	1000 gyertya
"	18	1000 padlócsap
"	19	1000 kinta
"	20	1000 1000 papír
"	21	1000 tollkegy
"	22	1000 gyertya
"	23	1000 padlócsap
"	24	1000 kinta
"	25	1000 1000 papír
"	26	1000 tollkegy
"	27	1000 gyertya
"	28	1000 padlócsap
"	29	1000 kinta
"	30	1000 1000 papír
"	31	1000 tollkegy
"	32	1000 gyertya
"	33	1000 padlócsap
"	34	1000 kinta
"	35	1000 1000 papír
"	36	1000 tollkegy
"	37	1000 gyertya
"	38	1000 padlócsap
"	39	1000 kinta

Egy lap a hitelkönyvből
(Kis József tulajdona)

S kinek volt hitele? A „hitelkönyvet” lapozgatva a csendőrparancsnok, a csendőrőrs szerepel a leggyakrabban, de megtaláljuk a Református Egyházat, a tejkezelőt, néha a református lelkészt, Tóth Sándort is, valamint a kardosfai erdőőrt, erdő mérnököket. A csendőrőrs számára a szakácsnő vásárolt. A református egyház a hivatalos ügyek intézéséhez szükséges eszközöket (boríték, papír, toll) valamint tisztító szereket vett.

Előfordult az is, hogy a hitelre vásárolni szándékozó embert nem tartotta a boltos hitelképesnek. Ilyen esetekben, ha megfelelő kezeset talált az illető, akkor vásárolhatott. L. János neve mellett található a következő bejegyzés: L. János – Sipőcz tanító úr felelőssége.¹⁷⁷

A márcadói cselédek is vásárolhattak hitelbe. Értük a Márcadói Uradalom intézője vállalt kezességet. A cselédek ritkán vásároltak. Ha vásárolni akartak, az uradalomtól kaptak kocsit, hogy be tudjanak jönni Zselickisfaludra. Ha a gyerekeknek akartak ruhát, nadrágot venni, akkor hozták őket is magukkal, hogy fel tudják próbálni az új ruhát. Nem lehetett másnap visszajönni újra, ha esetleg nem jó, akkor

kicseréljék. Ilyenkor legalább a gyerekek is elhagyhatták az uradalmat és „kirándulhattak”. Ez igen nagy dolog volt. Boldoggá tette őket az utazás és az új ruha is.

A bolt vezetője mindent beszerezett, amire a falu lakóinak szüksége volt. A II. világháború idején az ellátás akadozott. 60 féle megrendelt árucikkből jó, ha 5–6 félért megkapott a bolt. A cukrot jegyre adták, a mosópor hiánycikk volt. A háború befejezése után a Hangya Szövetkezetből Földműves Szövetkezet lett. Az ellátás fokozatosan javult, de hosszú idő kellett ahhoz, hogy a háború előtti ellátás színvonala visszaálljon. Közben 1948-ban megalakult az ÁFÉSZ,

177 uo.

s a zselickisfaludi üzlet is ennek lett tagja. A környező településeken (Szilvásszentmárton, Patca) is nyitottak ÁFÉSZ üzleteket, melyek vezetői Zselickisfaludra jöttek tapasztalatszerzésre. 1956-ban újra akadozott az ellátás, de rövid időn belül rendbe jött. A háború előtti ismerettségnek köszönhetően a kisfaludi bolt a legjobban működő bolt volt a környéken. Nemcsak eladással, de felvásárlással is foglalkoztak. Felvásároltak mindent, amit a földművelők eladtak: tojást, gyümölcsöt... Az eladott áruk között szerepelt televízió, téli kabát, pulóver, kályhacső, vetőmagok, déli gyümölcsök, és minden, amit a lakosság igényelt.

Az üzlet vezetője Kis József volt 1970-ben bekövetkezett nyugdíjazásáig. Utána sem vált meg a bolttól. 1980-ig felesége mellett ő szolgálta ki a vevőket.

Két alkalommal rövid időre eltávolították a boltból, de aztán, hamarosan vissza is tért. Az első alkalommal azzal indokolták a döntést, hogy kulák fia ne szolgálja ki a dolgozó népet. A második alkalom is jeles történelmi eseményhez kötődik: 1956-ban azzal vádolták meg, hogy a forradalom idején kommunistákat akart megverni. A falu mindkét alkalommal kiállt boltosa mellett.

Miután a Kis házaspár nyugdíjba vonult, az ÁFÉSZ boltot több ember is vezette.

A rendszerváltás adta lehetőséget megragadva nyílt egy magánkereskedés bőséges árukészlettel. A nyitvatartás a lakosság igényeihez igazodott. Itt vasárnap is lehetett vásárolni, s a keresett árut is rövid határidővel szerezte be a tulajdonos.

A kis településen két bolt nem tudott megélni. Az újonnan nyílt bolt bizonyult életképesebbnek, s az ÁFÉSZ bezárta boltját. Az egykor tágas, világos üzlet néhány évig üresen állt. Ma a COOP áruházlánc üzemelteti helyi eladóval.

Öt perc a pletyka útja

A településen egyetlen bolt van, a Kati vegyeskereskedés. A tulajdonosa Seregélyiné Kulcsár Katalin.

– Mozgóárus voltam, cigi, rágót, üdítőt árultam egy kis asztalról. 1994-ben készült el ez a bolt, azóta a vegyi árutól az újságig minden megtalálható. A boltot lassan kinőjük, de nincs merre terjeszkedni. Nyaranta a turisták és az itt táborozó gyerekek felfrissítik a forgalmat. Duplájára nő a rágnivaló, a csokoládé és a jégkrém fogyása. A településen már csak három-négy helyen van tehén, így a tejet és tejterméket is itt vásárolják meg. De keresik az alapvető élelmiszerek mellett a mirelit árut is. Ebből is inkább a csirkefarhát és a szárny a kelendőbb.

A háromtagú Seregélyi családot eltartja a kis üzlet. Mellekesként ott a kert, ahol minden zöldségtípus megterem. Bár a termés nem a bolt árukészletét gyarapítja, hanem a család asztalára kerül.

– A község összes lakóját ismerem, hetente egyszer biztos, hogy mindenki betér hozzánk. Így az is természetes, hogy minden pletykát ismerek. Valami megtörténik, és öt perc múlva biztosan tudom mondani nevetve Kati, a boltos.

■ Kevesen tartanak tehenet, fogy a tejtermék

2001-ben így írt a Somogyi Hírlap a falu ellátásáról

Elődeink kincsestára

Közvetlen környezetünk kincseit sok esetben kevésbé becsüljük meg, mint a számkra ismeretlent. Amaz velünk van mindennapjainkban, hozzászoktunk, együtt élünk vele. Emez kihívás, az új felfedezésének izgalma. Míg eleink gondot fordítottak arra, hogy az örökül kapott hagyományokat megőrizték, esetenként gazdagítsák, és tovább adják, addig a II. világháborút követő politikai rendszer ettől eltérő szemlélete nem kedvezett a népi hagyományok ápolásának. Csak nagyon kevesen látták azt, hogy ennek a szemléletnek a következményei végzetesek. Ők kétségbeesetten próbálták gyűjtőútjaikon menteni a menthető szellemi és tárgyi értékeket: énekeket, meséket, balladákat, szólásokat, házakat, azok berendezési tárgyait, szötteket, viseletet. Mivel kevesen voltak, sok érték elpusztult, feledésbe merült.

Vikár Béla a feledés veszélyét már XIX. század végén felismerte, s gyűjtötte Somogy értékeit. Több alkalommal járt Zselickisfaludon is. 1889 szeptemberében és októberében 5 hét alatt 12 Kaposvár környéki településen, – köztük Zselickisfaludon, Szilvásszentmártonban, Patcán és Szennán – végzett gyűjtőmunkát. Gyűjtött népmeséket, mondákat, népdalokat, balladákat, találós meséket, gyermekversikéket, adomákat. De feljegyzett a népeletről, lakásra, ruházatra vonatkozó adatokat is. Fényképfelvételeket készített felesége, melyek a lakosság viseletét – férfiaknál, nőknél, házasoknál, házasulandóknál, gyerekeknél –, házaikat, használati tárgyait, munkáját mutatja be. Antropológiai adatgyűjtést is végzett. Ő már a XIX. század végén tudatosan és célirányosan törekedett az akkor még élő hagyományok rögzítésére. Munkája felbecsülhetetlen értékű¹⁷⁸. Amikor 1900-ban ismét a faluban járt, megörökítette a kisfaludi viseletet is. A fényképeket a Néprajzi Múzeumban őrzik. Sajnos a gyűjtőkörútján készített felvételei és feljegyzései elkallódtak, nyomára nem bukkantunk, így nem áll módunkban ismertetni azokat. A Zselickisfaludon készített fényképei tudomásunk szerint jelen kötetben jelennek meg nyomtatásban először.

1935-ben Nyíri Antal nyelvész kereste fel többek között Kisfaludot, hogy Szenna és vidékének nyelvjárását tanulmányozza. Ő is feljegyzett szólásokat, találós kérdéseket, meséket, dalokat, balladákat.

A következő kutatási hullám az ötvenes években tetőzött. A városi életmód előtérbe kerülésével vesztesen apadt az élő népi kultúra. A 70-es években aztán létrejöttek a hagyományörző együttesek, hogy a kihalóban lévő, de az idősekbe még beleivódott népi kultúrát ápolják.

¹⁷⁸ Vikár Béla: Somogyi tanulmányutamról in Ethnographia II 1891.118. p.

E kötetben felvállalni a zselickisfaludi hagyományok teljes bemutatását nem tudjuk. Arra szorítkoztunk, hogy a fellelhető forrásokat bemutassuk, néhol tömör magyarázattal ellátva azokat.

Táruljon hát fel eleink ránk maradt kincsestára!

Szólások

1935-ben Dr. Nyíri Antal nyelvész négy hónapon keresztül kutatta Szenna és vidékének (Zselickisfalud, Szilvásszentmárton) nyelvjárását. Az általa gyűjtött anyagban találunk olyan szólásokat, amelyek eredeti jelentése már elhomályosodott. Gyökereit – értelmét – a néphitben, a régi jogszokásban vagy a népi életformában kell keresni. Vannak olyanok, melyeket ma is használnak még néhány családban, s vannak köztük olyanok is, melyeket ma már nem hallunk, s nem is értjük.

Nyíri Antal Zselickisfaludon a következő szólásokat találta feljegyzésre érdemesnek a XX. század elején:

„*Laknak benn, abba is laknak, nahát, abba sokan laknak*” – szólás azt jelenti, hogy valaki ravasz, minden hájjal megkent, nagy huncutság van benne. Ez a szólás azt a régi néphitet tükrözi, hogy a rossz szellem megszállja az embert, benne lakik. Hangulata derűs.

Téteménbe van: Akinek a hajábu vagy ruhájábu vösznek, vagy fővöszik a nyomát, téteménbe van, annak möktötték. Csak sorvadozik, utóbb annyira lédünti, hogy belehal. Ojjan sován, csak a bőri van. – Të fijam mi taláta a lábod? – mondják, ha valmi baj éri az illető lábát. Természetesen más baj alkalmával is mondják: mi talát?”¹⁷⁹

A Zselicnek ezen a táján csak a kövér ember számított szépnek, a sovány embert nem sokra becsülték:

„*Én még nem láttam többet, mint ténnap (=én még nem láttam többször, csak tegnap azt a lányt), de nem ér az a lán többet, mint két köserü gombát. Ehiheti, nagyon kevész vér van benne! (A köserü gomba nem ér semmit se!)* A szólás tréfás hangulatú. Szennának és vidékének ideálja a jól megtemett szép szál ember. *Derék ëty hasáb embör!* mondják az ilyenekre.”¹⁸⁰

Gyarló emberi tulajdonságot ostoroznak a következő szólások:

„*Mos magamra hántam a földet!* Ezt jelenti: most akaratom ellenére magam ellen beszéltem, de ennek az én ügyetlenségem volt az oka. (Árok vagy gödör ásásakor keletlen, ha az illető úgy dobja ki a földet az árokból vagy gödörből, hogy az a maga

¹⁷⁹ Dr Nyíri Antal: A zselicségi Szenna és vidéke magyar nyelvjárása Kaposvár, 1939 42. p.

¹⁸⁰ uo.43. p.

fejére visszahull, de ennek a maga ügyetlensége az oka.) *Në pazallon rudra szénát mer, a ló is mögösz; olyankor mondják, mikor olyan valakinek adnak valamit, akinek nincs arra szüksége: nem a rúdra kell a szénát hányni, hanem oda kell adni a ló elébe. Ennek a komasszonynak a tiktya nagyobb tojik, mind másé: így mondják a dicsekvőre. Ezöknek nagyon sok tarka tiktyuk van: megbélyegző értelmű szólás. Azt jelenti, hogy azoknak, akikre vonatkoztatják, elég sok hibájuk van, ők nem beszélhetnek a másikról.”*¹⁸¹

„Aki ojjan egésségös, annak nēm árt sē köd sē harmat. Itt a földmives életében nagyfontosságú időjárásra vonatkozó kifejezés állandósult szólássá. *Nēm kő nekijje hinni, még a kerékvágót* (=a kocsi kerekének a nyomát) *körösztü tuggyá lépni*: asszonyokról mondják. Értelme: ne higgy a nőnek, amíg fiatal. *Mindēgygy annak, mind a szēső háznak*: tréfás szóláshasonlat. (A szélső házat minden felől éri a szél és a vihar.)

Ágy mellé áll: ápol, gondoz, betegségben gondját viseli. Öreg cselédekkel kapcsolatban hallani igen sűrűn. *Majd aki éénnéköm a zágy mellé áll, azé lēssz! (t.i. a vagyon) Ű a zágy mellé áll, osztán nēm kap sēmit sē.*”¹⁸²

„Igen szellemes az a szólás, amelyik a jólét viszonzására céloz: *A jaóság kücsön jár!* Nagy bölcsesség tömörül ebben az állandó kifejezésben: *Az adósság az embörrel öszik ēty tábu!* Hasonló szellemű szólás ez is: *Ekerüte a kordé a szamarat.* Akkor mondják, ha valakinek sok az adóssága. *Neézöget, mind banga a mönyországba*: mondják a szájtató emberre. Igen érdekes ez a szólás: *E në kujtoroggyá mer bodba keveröcc!* Azt jelenti, hogy kikapsz! Valószínű, hogy a *bajba keveredik* volt az a szólás, aminek a hatására ez a kifejezés létrejött. Az öreg embernek gyakran mondják, ha ősz a feje: *Talánd a malomba vót ke? de lisztös a ke feje.*

A lész és a van ige között lévő különbséget semmiféle magyarázat sem világítja meg úgy, mint ez a szólásmód: *Ha löttél is, csak në vóná!* Ügyetlenkedő emberre, gyerekre szokták mondani, de tréfás hangulattal.

Természetesen itt is vannak olyan szólások, amelyek más felé is, sőt országszerte ismeretesek. Ilyenek a következők: *Nēm jobb ám ü sē a Diákné vásznáná! A zurnak a zistene is ur! Am má csak ojjan, mind a kocsiba a zötödik kerék.* (Itt azonban sokszor olyan öreg emberre mondják, akinek már nem sok hasznát veszik a munkában, jobb volna, ha meghalna.) *Csollámbe nēm üt a mönkü.* (Ezt a szólást is nagyon sokszor értelmezik olyan öreg emberre, akinek „várják a halálát, azt gondolik, hogy maj mökhal, osztán fenézik.”) *Mindöniknek maga felé hajlik a keze. Ugy élék mint Tódi Miklós lova a szemétén* (=maga van a semmivel).

¹⁸¹ uo. 43. p.

¹⁸² uo. 45. p.

Közmondássá állandósult szólás: *Jobb magadnak takarics hamut, mind másnak arant.* A fonál pállásához, vagyis mosásához, tisztításához kell a sok hamu, erre céloz a közmondás.

Beszéd közben gyakran használnak olyan mondatokat, amelyek állandó alakúak, szólásszerűek, ezek néha még rímelnék is: *Jaj, Istenöm, így áll a bál, kettő táncol, egy mög áll. Ugy járunk, Mind a Szömöre, nem mönyünk sömmire.* (Dolgozunk, de nincs neki látszatja.)¹⁸³

Népdalok

A népzene kutatók közül többen is megfordultak a faluban, hogy rábírják a jó hangú embereket az éneklésre. Felvételeket készítettek, majd lejegyezték azokat. De nem csak népzene kutatók, hanem néprajzkutatók és nyelvészek is örökítették meg dalokat.

Nyíri Antal csupán a lejegyzett szövegeket adta közre, hiszen ő a vidék nyelvjárását tanulmányozta. Nem csupán a falura jellemző nyelvjárás, de szóhasználat és szófordulat is megmutatkoznak a dalokban:

Karikósa vatkörtefa levele,
Nézzünk össze, möllönknek van szöp szöme.
Lám a zenyém mindönre tud nevetni,
Oda tuggy a kislánt csalogatni.

Édös anyám, csak az a kérésöm,
Sárga cipőt csinyátasson neköm.
Sárga cipőt alacson sarokka.
Asz huzom fő mönyasszon koromba.

Ki sē nyilt a kislán szöme fehérre,
Már messziről kacsingat a legénre.
Édös anynya ity sóhajt fő magába:
Hiszöm mék csak gyermekök, hiszöm mék csak
Porcellány a babája.

¹⁸³ uo.46-47. pp.

Zselickisfalud

Este van már kilencet üt az óra,
Gyere babám, kísérj lē a vasutra,
Nēm kísérlek, mer a szivem mökhasad,
Ha vissza köll jönni, ha vissza köll jönni
Babám magamnak.¹⁸⁴

Petőfi Sándor Alku című versének zselickisfaludi változatát is rögzítette a kutató, hiszen „ebben a formájában már népi elemekkel bővült”¹⁸⁵:

Onnan alol jön két juhász legén,
Ėgygyik gazdag, a másik mög szögén.
Gazdag mongya a szögényebbiknek:
Mögvöszöm a szögénségöt tőled.

Szögén legén, szögén juhász legén:
Nesze pénzel ez a kövér erszén,
Mögvöszöm a szögénségöt tőled,
Ráadásul add a szeretődöt.

Ha ez a pénz lenne csak foglaló,
Ezör anynyi mög a borraavaló,
E világot annák ráadásnak,
Szeretőmet méksē annám másnak.

Hisz az a pénz ētykor majd efogyna,
Akkor sēm pénz, sēm szeretőm volna,
Akkor lēnnék csak igazán szégén,
Juhász legén, szégén juhász legén.

A Magyar Népzene Tára eddig megjelent köteteiben szereplő zselickisfaludi dalokat 1953-ban gyűjtötte Kiss Lajos. A dalok között szerepel sirató, lakodalmi dal valamint bordal is:

¹⁸⁴ uo. 63-64. pp.

¹⁸⁵ uo. 57. p.

Zselickisfalud

Tempo giusto

1. Ko - csi - ra lá - dám,

Ko - csi - ra pár - nám.

De ha - mar el - visz - nek.

Jaj, é - dös - a - nyám,

Sze - rel - mes daj - kám,

De ha - mar el - visz - nek!

Dallamát 1. 351. Eltérés:

asz - szon -

Mer az

De min - dég, de min -

Tempo giusto ♩ = 90

Huncfut a gazda,
Nem néz a napra,
Csak a szép asszonra.
Huncfut a vendég,
Mer az {mindég innék,
 {mög csak
De mindég, de mindég!

Zselickisfalud (Somogy), Filótás József (73).

Kiss L., 1953. VIII.

Zselickisfalud

Tempo giusto ♩ = 88

Bar-na kis-lán, jól mēg-gon-dold ma-ga - dat,
 Ho - vá tő-szöd lē a lá-ny! so - ro - dat!
 Kis - fa - lu - di ol - tár e - lőtt hogyha lē - tő - szöd,
 On-naj töb-bé so-ha föl - sé vő - he - tőd.

Zselickisfalud (Somogy), Bereknyei Márton (59).

Kiss L., 1953. VIII.

Poco rubato

M - mu - zsi - ka szól ban-gossan, nász-nagy ú - rak.
 Lá-ban-ra ko-mó-tos-san,
 Ké-rm násznagy ú - ra - kat, e-resz-szék ki kon-tóm-ra
 Nyo-szo-ló asz-szonyunkat Egy kis tánc-ra, násznagy ú - rak,
 Násznagy u - rak, Egy kis tánc-ral

Zselickisfalud (Somogy), Másli József (71).

Kiss L., 1953. VIII.

Lakodalmi dalok (in A Magyar Népzene Tára III/A 125. 353. 637.)

Zselickisfalud

Poco rubato $\text{♩} = 80$

1. A - ma - da is egy víz,

A - ma - da is egy víz,

Piu mosso $\text{♩} = 100$

Ej, la - nek ne - ve Ti - sza,

Ki - nek ne - ve Ti - sza.

- 120 -

2. Abba vagyon egy fa,

Abba vagyon egy fa,
Ej, kinek neve fűzfa,
Kinek neve fűzfa.

3. Az ulatt van egy hal,
Az ulatt van egy hal,
Ej, kinek neve harosa,
Kinek neve harosa.

4. Tartsa Lsten, tartsa,

Tartsa Lsten, tartsa,
Hej, ki ezt a bort issza,
Tartsa Lsten, tartsa!

Zselickisfalud (Somogy), Szabó Jánosné
(5) Kovács Katalin (64) és Zóka János (64).

Kiss L., 1953. VIII.

Tempo giusto

$\text{♩} = 82$

Ked - ves é - dős pin - tős - ü - vo - góm,

Té - ben - ned van min - dő - na re - mé - nyöm.

Ol - tá - rod e - lőtt kö - nyör - góm,

Oj - jant l - zom, csak úgy nyő - szór - góm.

Zselickisfalud (Somogy), Bereknyci Márton (50).

Kiss L., 1953. VIII.

Bordalok (in A Magyar Népzene Tára III/B 75. 95.)

[illegible]

còn vi-solom gond-ját! — Kod- vos jón j-ta-to-nim,
már vót- ted el? m-Mór vót ted el a esu-lál-já - tu,
a kegi szőlő ár-va lá - nyá-luff! Műh- ha- tül it, a
ne-velten lá - nya-fi-dut, ked- vos nagy fi-ja. a-ha[ra]
Hogyan nyughatom el - he? Oly, de nem tu-do - ka
mő-gy-negom, nem tud a sai ve-mő nyug-ban lü - ni, m-
acc. $\text{♩} = 150$
m-ko - ra min-dig be - te-gő so-va-gyok! m-Min - dig ha
 $\text{♩} = 152$
ta-lál - kos-tan-va-lá, m-min - dig a-szond-tai
— jé-dő-a-nyé - ma, na sí - ro-gyon ké, majd cön vi-so-lón

175

Székelyföld

II. B)

ké - nek gond-já - tó sá - á! Ó, de csak úgy nem tud-tad
na-kém gon - do-ma-da vi - sē - nül n - No-kém csak
hat - ta ezt az ő - rég az ve-gyi na - jo - kat
e - zo-let a faj - dal mas, lá - na-to- s nagy szo-mo-ri na -
po - ka - t), a - ki még sok-szora őj - jál sē hangy
nyug-ti-mat! m - Még ak - kor is o-szán ha-vagy-tok,
ko-da ves-ti - jü - j - z[ra]! ű Ó, de nyug-tah-hat
lön nek, ha ő - még - ke-rű néi a-köz lá - na: mo - ta[ra]
rit.
Jús ká - ma-vi-rá - go - ma, sa-mor ezt néa tu-dom
el - fe-let - ni! ű Ó, ki nagy-va-ni-leo
re - ves ko-rá-ba szállt a sir fe-ra -
keg-re! Ó, de nagyon őj, de so-kat
el - néa - tem meg-réz - ni, de já - ba, néa ta - lá -
tam fő, n de most néa tu-do-ko-már el -

Szeretők. (in A Magyar Népzene Tára V. 65.)

Szélesföldi

műn - ni söl J - Jaj, le - de - ves, ke - de - ves,
 ol - fo - he - tet - ken fi - ján! a Drá - ga
 fi - ján, de sze - re - tet - te vón - na ne - g e - ni
 a lá - nya jé - ne - yű - vil Őr, de ne - ke - zen
 vés ne - g el - kik! és a De jó a kőgrötöl ha lil
 el - vil - te, de jó a el - vil - te, el - ta - ka - ri -
 tot - tal Őr, U - ran, én is - te - nüm, m -
 már vút - tel el a o - sa - lál já - tá!
 Hadd ne - ve - te vón na a lá - nya - jé - te fül j -
 Jaj ne - g ko - ma, jaj ne - g kőn, n - ne - g kőn nóm vón - ta - ke
 lá - nya - ján, csak fi - ju - ján! m - Majd, a - szor tá - ka,
 majd úk móg - ta - ka - re - g - nak na - güm. Az - tán
 nóm gyut - tat - ta - ma ró - ja! Csak az em - lé - kik,
 a jó em - lé - kik e - g - jel - nap - pá ha - ha! a -

Sirató c. (in A Magyar Népzene Tára V. 65.)

Zselickisfalud

II. A)

Nem tu-do-ká be-le-nyu-gon - ni, U-ra-ma cén I - sa-
te-nőm, m - mer nagy ő - rő-nőm vőit a keét
fi - jam - ba! j - Jaj, de nagy ő - rő-nőm vőit ben-nik, m -
me - rő jőu no - vő-tem li - ke-za j - jőu pöl-dá - vol já - rő-tam
e - löjt - tik. Ke - dz ves, ked ves, fe - led-he-tet -
le - no gyo-rő - ko - ji - a ha ha ha!

Kiss L., 1959. V.

Zselickisfalud (Sonogy). Lőrincz Lőréné
Miko Katalin (84).

Sírató d. (in A Magyar Népzene Tára V. 65.)

A zselici erdőrengeteg a betyároknak remek búvóhelyül szolgált. Gyakran mulatták az időt erdei csárdákban. Zselickisfalud külterületén is ismerünk egy Csárdahely földrajzi nevet. A hagyomány szerint a kisleludi csárda gyakori vendége volt Patkó Bandi, akinek rokonai is éltek a faluban. Az 1972-ben 68 éves Bereknyei Márton énekelte el a következő balladát:

Hírös betyár vagyok, Patkó az én nevem ...I.

Parlando

Hí- rös bé-tyár va-gyok, Pat- kó az én ne- vem!

Az e- gész vár- mő-gye ke- res-tet én- gö- met,

Hő-gye-ket, vől-gye-ket, mind ősz-sze- jár- kál- ják,

A bé-tyár gye-rők-kől se-hol nem ta- lál- ják.

2. Bakony az én hazám, szörnyű nagy röngeleg.
Kimögyök belőle, szivem maj mögreged.
– Bözsikém, angyalom, lőhajtom fejemet,
Picike öledbe, alszom egy keveset.
3. – Ha valami zajt hallsz, költseél föl engömet!
– Jönnék a zsandárok, tégödet keresnek.
– Zörög már a fegyver, éngömet keresnek!
– Jaj, én hová lögyek, ha tégöd elvisznek!
4. – Bözsikém, angyalom, ülj föl a lovamra,
Ugy vigyázok térad, mint önnönmagamra!
Amerre én mögyök, té is eljössz velem,
Ha mögsebösülök, bekötözöl engöm!
5. – Sárga ló, sárga ló, ha fölülök rája,
Jöhet énutánam a vármögye zsandárja!
Ha mögsarkantyuzom, Tiszát átugratom,
Zsandárok kezébe magam mégsem adom!
6. Elejbe, elejbe, sárga ló elejbe,
Hogy be né ugorjon a virágos kertbe!
Be talál ugrani, kárt talál csinálni,
Szerelmes ibolyát le találja törni!

Zselickisfalud, 1972. Beresnyei Márton 68 é.

Betyár ballada (in. Király Lajos: Híres betyár vagyok p.53)

Zselickisfalud

A Magyar Népzene Tárában is találunk egy dalt e témában. Azt is Berekszei Márton énekelte.

Parlando ♩ = 132

1. Ki - haj - tom a ve - zér - ü - rüm le - gel - ni.
 Csen - ge - tyű-jét szo - mo - rú - jat: pën - ge - ti.
 I - de - gën szá - got é - röz a pusztá - ba.
 Víz - szá - te - kint, hat zsan - dár jön u - tán - na.
 1) 2) 3) 4) 5) 6)
 3. 2. 2.3. 2.3. 2.3. 2.3.1-II^a.

2. Hat zsandárnak nincsen annyi hatalma,
 Hogy engömet nyájam mellől elhajtna!
 Még számadó(m) ki nem jön a csárdából,
 Addig én se mögyök el a nyájamtól.

3. Estefelé kísértél a számadóm,
 Csak azt kérde: Há hajják jó bojtárom?
 Elhajljuk most le Zalaegőrszögre,
 Létösszük a börtönök fenekére.
 Sárga agyag szíjja fel (n)otti testömet!
 Kisangyalom, felejtsd el nevemet.

Zselickisfalud (Somogy), Berekszei Márton (59).
 AP 744b

Kiss L., 1953. VIII.

Ballada (in *A Magyar Népzene Tára VIII/A 535*)

Szokások

A szokások egyrészt a mindennapi élet, másrészt az ünnepek köré csoportosultak. Teljes körű feldolgozása a jövő feladata lehet. Az alábbiakban csupán azt tudjuk felvállalni, hogy felvillantunk közülük néhányat. A kiválasztásnál az volt az elsődleges szempont, hogy eredeti, Zselickisfaludon gyűjtött anyagot tárjunk az olvasó elé, ne pedig az ünnepköröket (karácsony, húsvét, lakodalom...) írjuk le. Természetesen az utóbbi érintése is elengedhetetlen az érthetőség miatt, s kívánatos lenne egy ilyen munka elkészítése is, felhasználva az általunk közölt forrásértékű anyagot.

Készül a rétes (Somogy Megyei Múzeum)

A téli ünnepkör a karácsony köré csoportosul. Karácsony előtt, december 13-án Luca napján a faluban a fiúk „kotyulni” jártak. Varázserejű mondókával a háziak állatainak szaporulatát segítették elő. A fiúk a magukkal vitt tuskón ültek, miközben jókívánságaikat mondták.

Tóth Józsefné (1894) tolmácsolásában ismerjük a következő zselickisfaludi karácsonyi köszöntőt:

Betlehemnek Pusztájában

Betlehemnek pusztájában,
Pásztorok vigyázatában,
Egy szép szüz az éjszakán
Fiacskát szült a szénán.

Csordapásztorok, midőn Bétlehembe
Csordát őriztek éjjel a mezőbe,
Isten angyali térvének melléjük,
Nagy félelemmel telik még ő szívük.

Örömet mondok nektek, né féljetek,
Mert ma született a ti üdvösségetek.
Ménjetek el csak gyorsan a városba,
Ott találjátok Jézust a jászolba.

Elindulának és el is jutának,
Szüz Máriának jó napot kívánnak.
Hol fekszik Jézus, mondd még, a jászolba?
Kit letakartak mostan a pójába.

Mert ő aluszik, a pójába nyugszik,
Hideg jászolban szénán bágyadozik.
Ó, te József, mit gondoltál,
Hogy istállót választottál,
Ijen kemény hidegbe? ¹⁸⁶

A karácsonyi ünnepkör része volt az Aprószenteki korbácsolás, melyre december 28-án került sor. Ez a nap a Betlehemben meggyilkolt gyermekek emlékünnepe. E nap egészség varázsló nap. A Zselickisfaludon 1931-ben történt Aprószenteki korbácsolást Ébner Sándor öröközte meg. A 6–14 éves fiúk nyolc szál vesszőből készített korbáccsal mentek ismerősökhöz, rokonokhoz korbácsolni. Korbácsolás közben rigmusokba szedve kívántak a megkorbácsoltnak jó egészséget.

¹⁸⁶ Együd Árpád: Somogy népköltészete Kaposvár, 1975 290. p.

*Aprószenteki korbácsolás, 1930.
(Gönyei Ébner Sándor F 64999 Néprajzi Múzeum)*

Télen az őszi betakarítástól a farsang végéig is fontak a nők. A fonóban vidám közösségi élet zajlott. Az összegyűlt lányok, asszonyok, férfinépek megvitatták az élet, a falu ügyes-bajos dolgait, s közben a fiataloknak lehetőségük nyílt a párválasztásra, udvarlásra.

A tavasz jelentős ünnepe a húsvét volt. Ehhez több szokás is kapcsolódik. Itt is szokás volt a tojásfestés, melyet írókával készítettek.

Húsvétkor játszották a csingázást. A lányok egy képzeletbeli négyszög négy sarkára álltak és narancsot dobáltak egymásnak. A fiúk megpróbálták a narancsot elkapni. Az a fiú, akinek ez sikerült, egy pusziért adta vissza a kiválasztott lánynak.¹⁸⁷

Húsvétkor szokás volt az is, hogy a kanászt borral és kaláccsal megkínálják. Ilyenkor az egy hosszú bottal ment és arra húzta rá a kapott kalácsokat. Mire az utolsó házhoz ért, tele lett a hosszú bot kaláccsal. Így kedveskedtek az emberek a kanásznak.¹⁸⁸

187 Adatközlő: Steiner Imre, 1927.

188 Adatközlő: Kis József, 1911.

Fehérvasárnaphoz (húsvétvasárnapot követő vasárnaphoz) kapcsolódik a komaválasztás szokása. A komatál, a barátság megerősítését, a barátság megkötését jelképezte. Főként lányok küldték a komatálat a kiválasztott barátnőnek, barátnak, az életük végéig tartó barátság ünnepélyes megpecsételéseként. A tálban közepén egy üveg bor, körülötte kalács, alma, dió, tojás volt, melyet díszes kendővel takartak le. A tálvivő versike kíséretében adta át a tálat:

Komatálat hoztam,
Meg is aranyoztam,
Koma küldte komának,
Koma váltsa magának.
Ha nem váltja magának,
Adja vissza komának,
Amíg élünk halunk,
Mindig komák maradunk.¹⁸⁹

A verssel, s a komatállal megpecsételték a komaságot. Nem tegezték, hanem komolyan, kendnek szólították egymást. A komaság úgy tisztesség, mint kötelesség is. A gyerekágyas asszonynak komavékát vittek. A komavéka elkészítéséhez 4–5 komaasszony fogott össze. A sütés-főzést már hajnalban kezdték, hogy mire delet harangoznak, elkészüljenek. Délben a főkomasszony fejére feltették a komavékát, amibe sok süteményt, kalácsot, főtt húst és bort tettek szép szőttesek közé, s az vitte a gyerekágyas komaasszonyhoz. A gyerekágyas asszony ágyban feküdve elbeszélgetett a komaasszonyokkal „miközben az öreg mamóka áhítatos ábrázattal szedte ki a sok szép ajándékot.”¹⁹⁰ Minél több komája volt valakinek, annál több finomsággal lett ellátva gyerekágyban. Egy-egy komatálból három napig is bőségesen élt a család. Akár hetekig is ellátták egymást így a komák.

A keresztlőt születés után pár nappal tartották, melyre a komákat és a legközelebbi rokonokat hívták meg. Az újszülöttet a komaasszonyok felváltva vitték a templomig. A keresztlő után a szülők látták vendégül a komákat a házukban. Komabált a keresztlő után pár héttel tartottak, amikor már a gyerekágyas anya is tudott táncolni.

A betegágyas asszonynak poszítot vittek a komaasszonyok. A komaasszonyok megbeszéltek egymás között, hogy melyik nap ki visz jobbnál-jobb ételt és egy pint bort az ágyban fekvőnek. A poszítot gyönyörű abroszba rakták és fejen vitték.

189 Adatközlő: Kis József, 1911.

190 Ébner Sándor Somogy megyei gyűjtése, 1933. Néprajzi Múzeum

Ha a szülők meghaltak, az utánuk maradt gyerek, vagy gyerekek felnevelése is a komák feladatai közé tartozott.

Az is előfordult, hogy a komák megharagudtak egymásra. Ilyen esetekben a megbántott koma egy darab forgácsra köpött, s azt elküldte a békétlenkedő komának a komaság megszűntének jeléül ¹⁹¹.

Az ember életének egyik meghatározó eseménye a házasságkötés. Az esküvőt megelőző időszak is bővelkedik szokásokban.

A fiatalok összeismerkedése és a kéretés között volt a „küjetjárás”. A vőlegény, a menyasszony, a leendő nászok és násznagyok, a szülők és kizárólag a legközelebbi rokonok egyezkedtek a menyasszonyos háznál. Bekopogtatás után kétszer küldték ki a vőlegény násznagyát és vendégeit. A menyasszony násznagya mindig megkérdezte jövetelük célját, de az első két alkalommal a vőlegény násznagya kitérő választ adott. Csak a harmadik alkalommal mondta meg, hogy „egyezkedni gyöttünk”. Akkor betessékelt a násznagy a vendégeket, és leültette az asztal mellé őket úgy, hogy a vőlegény népe közül senki ne kerüljön a szoba közepén húzódó mestergerendán belül. Kezet sem fogtak. Az asztalt szépen megterítették, de étel, ital nem volt rajta. Az egyezkedés során a menyasszony násznagya három-ötszörösét szokta kérni a vőlegény násznagya által felajánlott összegnek, mivel a menyasszony felöltöztetése sokba került. Az alkudozás, egyezkedés körülbelül egy órán át zajlott. Az alkudozást a két násznagy kézfogása zárta le. Ezután a vőlegény násznagya sorban üdvözölte a menyasszony szüleit, rokonságát, s végül megtalálta a menyasszonyt is az ágy, vagy az asztal melletti sarokban. Előhúzta, s unszólásra a vőlegény és a menyasszony megcsókolták egymást. Ezt követte a jó vacsora, s előkerültek a pintes üvegek is. Éjfél tájban széledt szét a vendégsereg. Miután a vőlegény és a menyasszony szülei megegyeztek, sor került a keszkenő (jegykendő) átadására.

Dezső István kéziratában maradt ránk a kéretés szövege:

Im eljöttem e háznak szénére,
Vincze Lidia kikérésére.

De most azt kérditek: hol
járunk, ki félek vagyunk?

Emlékeznek-e ez év havára,
november harmadik napjára?

Mi jöttünk Kanaánnak mezejéről,
annak tejjel és mézzel folyó földjéről.

Amikor lett elfoglalása,
ezen leányzónak kezünkbe adása.

De ott is lakunk mi az áldott ég alatt,
hol a nap most is örömében mulat.

¹⁹¹ uo.

Hallgass nyelvem erről nem beszélek!
Arról beszélgetek, ami engem illet.

ahhoz az ő szeretett
kedves párjához.

Isten szerzette a szent házasságot,
amikor egybekötötte Évát és Ádámot.

Hát en is mivel
Isten áldotta utunkat,

Ádám is, amikor kezdé magát megismer-
ni,
a paradicsomot megúnván szemlélni,

tiszta szívből adom
ezen ajándikokat.

Egykor egy fa alatt ő maga bújában
nagyában küzdött az ő mély álmában.

Mind ezekért az úr áldjon
meg mindnyájunkat.
Ámen

Amidőn álmából felébredvén,
a magányosságtól igen megijedvén,

Harmadszor

Becsületre méltó nagy öröm társaim.

Kérte Istent buzgó könyörgéssel,
hogy áldaná meg őt egy jó feleséggel.

Harmadszor fordulnak
hozzátok ajkaim.

Meghallgatta Isten buzgó könyörgését,
meg is adta néki óhaját, kérését.
Ámen

Szükség hogy mi ennek
most már véget vessünk,

Másodszor jövők most immár hozzátok

a mi legényünknek
feleket vihessünk.

Most is áldást mondánk
Mindnyájan reátok.

Noé kérte Istent, hogy
Búsult, s bárkáját

Elizéér szolgája
Bétiél házára

Bízta az Úrra, a
hegytetőn találta.

Előbb áldást mondott
minden családjára.

Egy galambot küldött
azon megtudásra, vajon kijöhet a földre?

Úgy vitte Rebekát
az Izákhhoz,

A galamb is tőle midőn
eltávozott,

Visszajöven hozzá,
olajágot hozott.

Hát én is ki e virág
után régen járok,

Vendégemnek a számára
egy jó lelket várok.

Hogy a miénk lesz, azt
bizonnyal tudhassuk.

S kertünkbe öröm
közé beplántálhassuk.

Most hát nekünk
koszorút osztogassatok,

ti pedig az Úrtól
Áldva maradjatok.
Ámen

(Nagy kegyelmű Atyánk, ki
bírsz mindenekkel, földi és
mennyeiekkal, mi élni akarunk
ez eledelekkel, hogy gyarló
testünket tápláljuk ezekkel,
tölthessük ezután kötelessé-
günket. Dicsőítünk téged, édes
Istenünket

Ámen)

Vendéghívó

Szerencsés jó estét kívánok mind közönségesen!
Vegyétek köszöntésem mindnyájan szívesen!
Én Szabó József követe vagyok,
kitől kelmeteknek ily meghívást hagyok,
hogy szívesen várja az lakodalmába mindnyájokat,
becses vendégi sorába.
Ami pedig kedden este fog megtörténni,
Midőn a menyasszony haza fog érkezni,
Azért senki otthon ne maradjon,
hanem nála legyen és nála vigadjon!
Ámen

Az esküvő előtti vasárnap a férjhez menő leány házánál összejöttek a barátok és barátnők. Versbe szedték a menyasszony addigi életét, jövendöltek neki, s éneklés közben díszes koszorút kötöttek a menyasszonynak, s elkészítették a szalagokkal díszített vőfény botot is.

Babonából vagy keden, vagy csütörtökön tartották a lakodalmat. Kedden azért tartották, hogy kedves legyen az ifjú pár élete, csütörtökön pedig azért, hogy minden baj csütörtököt mondjon.

A lakodalom előtt három nappal a meghívottak elküldték a tyúkot, tojást, tejfölt, diót, mákot, cukrot, hogy mindent időben el tudjanak készíteni a lakodalmas háznál. A férfiak bort vittek. A vőfények rendezték össze a házat a lakodalomhoz.

A lakodalom a helyi hagyományokhoz hű lebonyolítása a vőfény feladata volt, aki „versben” beszélt. A vőfény-versek kéziratban terjedtek, s jellemző volt egy-egy falura. Egy ilyen kéziratos vőfény könyv Dezső István „vőfény istóriája” 1882-ből ¹⁹²:

Vőfény istória

Dezső István írta

November 17 1882

A menyasszonyt így búcsúztatja

Ékes menyasszonyunk felkért szeretettel,
Hogy ő helyette is egész tisztelettel
Zengeném búcsúját, búcsúzó szavait,
Hallgassák meg tehát fő óhajtásait!

Az atyához fordulva

Kedves drága atyám! Legelső szavamat
Tehozzád intézem e búcsúzásomat.
Ki engem tápláltál, ruháztál, neveltél,
Légy mindezért áldva az örök Istennél
Sok gond nyomta szíved, hogy boldoggá tennél,
Hogy engem tisztessen, szépen felneveljél,
Tiszta erkölcsökben, igaz munkásságban,
Áldjon meg mindezért a mennyei atya,
Aki jó lelkedet így boldogította,
Hogy örömet találj a mai mennyegzőmben,
Örömapa legyél ezen tisztelt körben.
És hogy egész sírig boldog maradhassak,
Hogy neked éltedben híven szolgálhassak,
Hű páromat is vedd be szeretetedbe,

192 A vőfény Istória Dezső István örököseinek tulajdona.

Fogadj mindkettőnket áldott jó szívedbe.
Most pedig add ide kérlek a kezedet,
Hogy hullassuk reá a hálás könnyeket.
Hogy hintsünk rá csókot édes gyermeked
És sírig maradjunk igazi híveid.

Az anyához fordulva

Édes kedves anyám! Most hozzád fordulok,
Szerelmes hű dajkám te tőled búcsúszok.
Óh jaj! Hogy is kezdjem, beszélni nem bírok,
Hogy tőled megváltam, annyira zokogok.
Add ide kezedet forró könnyeimnek,
Hogy öntöm rá jelét igaz érzelmimnek.
Ki annyit dajkáltál és annyit szenvedtél,
Míg engemet eddig híven felneveltél.
Szerelmes jó dajkám! Áldjon meg Istenem,
Légy boldog örökre mind a két életben.
Adjon az ég szép kort, hogy soká lássalak,
Hogy mint hű leányod csókolgathassalak.
Ha pedik napjaid meg lesznek számítva,
Égi üdvösséggel légy megkoszorúzva.

A testvérekhez fordulva

Kedves testvéreim! El ne felejcsetek,
Amily tiszta szívvel eddig szerettetek.
Szeresetek mindig bajban és örömben,
El ne hagyjuk egymást az egész életben.
Ápoljátok az én Drága szüleimet
Helyettem is, kérlek szolgáljátok őket,
úgy áld meg az Isten, a teremtető atya.
Hulljon rátok a jó egeknek harmatja.

A vendégekhez fordulva

Szép vendégkoszorú, tisztelt gyülekezet!
Köszönjük, hogy minket ím meg nem vetettek,

Felirészek

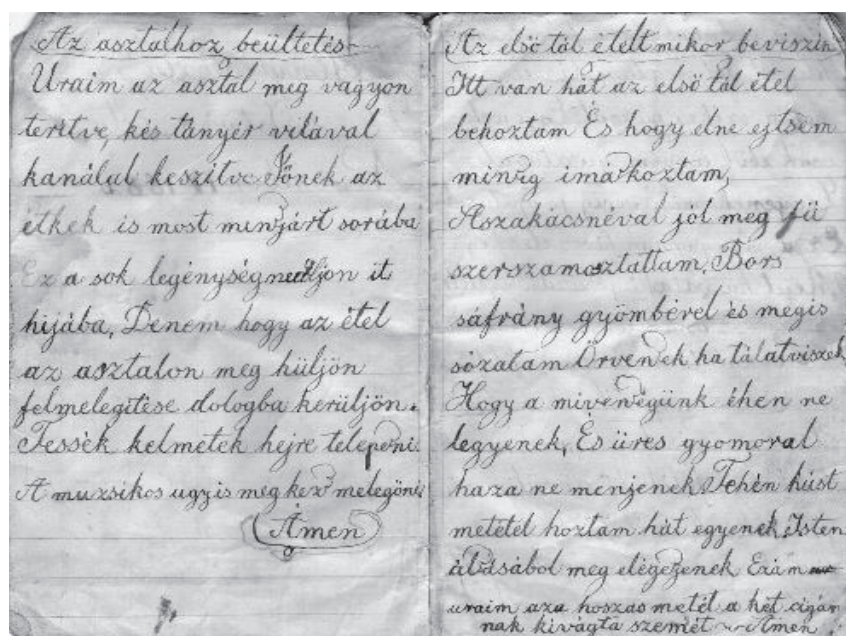
Az egek áldása lebegjen felettük,
Hogy örökké boldog légyen az életük!

A leányokhoz fordulva

Te szépség tüzével Ékesült lámpások,
Gyönyörű Termettel ékesült leányok!
Most könnyes szemekkel, kik körülöttem álltok,
Szép koszorútoktól íme most elválok.
Istentől nektek ezen jót kívánok:
Adjon a jó Isten nektek is olyan párt,
hogy örömmel éljétek itt e földön egymást.
És végre ha eljő utolsó órátok,
a mennyei atya vigyen fel magához.

A szomszédokhoz fordulva

Kedves Alsó Felső jószívű szomszédim!
Akik csak voltatok én jóakaróim.
Áldjon meg az egek ura éltetekben,
Ha meghaltok, vigyen fel a ditső égbe!
Ámen

Káposztáról

Itt a jó káposzta a friss disznó
Hússal. Jól meg lesz készítve
mind a szekér guzsál. Egyenek
Csak ebből uraim gusztussal,
Legyenek mindvégig jó ápitussal,
Ez a magyarnak híres eledele,
Melyet ha valaki jó üzün nyele le,
Nem lesz annak tőle semmi veszedelme,
Sőt inkább távozik minden félelme.
Ámen

Pecsenyéről

Pecsenyét is hoztam, De nem
csak egy félét, köszörülje meg
jól ki-ki kése élet, De le ne
törjék ám a tányérnak szélét.
Húzza kend meg bátyó rekedt
Hegedőjét. Nincs párja e földön
a jó pecsenének, Mert az
Vidámságot szerez az elmének.
Régi jó atyáink mert voltak
oly vének, Azért hogy szüntén
pecsenét evének, Te is Zóka
komám ne búsúlj, mert
mindjárt Hozok én néked is.
Húzatik egy nótát Had
tegyem inamhoz a lábomnak
talpát, Igazgasd meg hamar
a cimbalmód húrját.
Ámen

Az asztaltól kikérő

Tiszteletre méltó násznagy uramiék
Hozzájok nyújtandó beszédem hív,
Vegyék ezen egy pár személyt,
Melyet beültettem, hogyha megengedik,
Most ím már kikérem, egy pár tánczot
Velők akarok tserélni,
mert már nagyon megmelegedett a helyök,
és már megunták magokat.
Ámen

A marhahús bevitelekor

Itt a jó tehénhús ecetes tormával,
Vagy akinek tetszik, másféle mártással.
Ez adja az erőt, a leve is jó volt.
Erre már ihatni egy italka jó bort.
Ámen

Tészta sütemény

Itt van fáin lisztből jóféle sütemény,
Nincs ebben sem anizs, sem mustár, sem kömény.
Czukoral vegyítve nem is igen kemény,
Aki ilyennel él, nem bántja a kösfény.
Elhoztam végre a jó finom rétest,
Kóstolják szőlővel tett édességet.
Tudom, hogy szeretik az itt levő szűzek,
Annál is inkább az öregek és őszek.
Édes az uraim! Valamint a vont méz,
Mindjárt megkívánja az ember, ha ránéz.
Bátran lehet enni, gyomornak nem nehéz,
Fogjon hát meg minden darabot kilencz kéz!

Vőlegény és Menyasszony lefektetés

Három szükség van: étel, ital, álom.
És csakugyan igaz, kell ám mind a három.
Vőlegényünknek is nehezek szemei,
Az ő kedvesével szeretne pihenni.
Bocsássuk el őket uraim szívesen,
Hadd pihenhessenek ők együtt az éjjel.
Hadd álmodozzanak édes boldogságban,
Legyenek boldogok e földi világban,
Mi még visszajövünk, még egyet mulatunk,
Addig is uraim minden jót kívánok!
Ámen

Jó reggelt uraim

Bezzeg vitéz lettem, mert mihelyt ki
Mentem, győzedelmet nyertem.
Kit-kit megfosztottam, kit megrekeztettem
győzedelmem jelét ímé meg is nyertem.
Aki ezt nem hiszi, imhol van a jele,
nyilván megmutatja karomnak teteje.
Ezt tegnap viselte egy szűz leányfeje,
nem lészen ideje, hogy többé viselje.
Új házasok, a te szívetek egy légyen,
melyre a szeretet rózsaláncot tégyen.
Páros élteteknek óhajtott gyümölcse,
kívánságokatok egészen bétölcse.
Vajha néha-néha ködbe is borulva,
Egyik a másikat mindig vigasztalja.
Nosza muzsikásunk! Vond meg a hegedűt,
Úgy, hogy a menyasszony verje össze kezét.
Búnak és bánatnak itt helyet ne adjunk,
reggeltől estvélig mulassunk!
Ámen

Mikor a menyasszonyt beültetik (második változat)

Halljon szót az házban összevegyült szép sereg!
Most igazat szólok, a magas ég felett.
A vőfény karjain új vendéget vezet,
adjanak uraim ezeknek egy kis helyet.
Lakodalmi sereg kicsinyek és nagyok!
Bokrétát hordozó tzipmeres násznagyok!
Kérdezzetek tőlem, mi járatból járok,
hol fogóztak össze ezen dicső párok?
Arra a felelet nálam kész szapora,
mert elhidegült már konyhában a vacsora.
Én hát lakom ottan ahol a szeretet,
két idegen személyt ma összevezetett.
E pároknak hol lett egyesülése,
megmutatta ma már erős esküvésük.
Egy kevés helyet hát nekijek adjanak,
egészségeikért mindnyájan igyanak.
Azután elmennek nem késnek itt nálunk,
csak addig pihennek, míg megvacsorálunk.
Tsekél javaikból hozzájuk szívesek legyenek,
Maj ezt mondjuk, érette áldottak legyenek!
Ámen

Nagy kegyelmű Atyánk,
Ki bírsz mindezekkel,
földi és mennyieikkel!
Mi élni akarunk ez eledellekkel,
hoggy gyarló testünket tápláljuk ezekkel.
Tölthessük ezután kötelességünket,
Dicsőítünk téged édes Istenünket!
Ámen

A XIX. században a lakodalom még három napig tartott. Virradatkor a vendégek elszéledtek. Reggel zenekarral „hajtották össze” a vendégeket. A vonakodókat megtáncoltatták és úgy vitték vissza. Harmadnap volt a banyalakodalom, a gazdasszonyok mulatása, amikor a gazdasszonyok mókáztak a vendégekkel és viszont.

A viselet

Zóka Éva tollából

Zselickisfalud viseletéről szólva meg kell említeni azt, hogy Szenna, Zselickisfalud, Patca és Szilvásszentmárton viselete alapvetően nagyon hasonló volt. Szinte mindenütt csak arról olvashatunk a néprajzi témájú könyvekben, írásokban, hogy Szenna asszonyainak viselete milyen szép. (Paulinyi Bélának, a Gyöngyösbokréta mozgalom vezetőjének érdeklődését is felkeltette a díszes asszonyviselet.) Ennek ellenére a kisfaludi viselet sem volt alábbvaló semmilyen másik viseletnél. Egy-egy jó módú asszony egy csikó árát is magára öltötte, ami ma sem kis pénz, hát még régebben.

Mint máshol, így itt is az értékesebb ünneplős viseleti darabok apáról fiúra, anyáról leányra öröklődtek. A munkához használt ruhákhoz a legkevesbé költséges, otthon elkészíthető anyagokat használták. A viselet tájékoztatott arról, hogy milyen nemzetiségű az, aki viseli, milyen vallású, mi a családi állapota, kora. Még a mai 70–80 évesek is meg tudják állapítani egy-egy régi fényképről, hogy a rajta szereplő emberek – ha nem is ismerik őket – milyen vallásúak, katolikusok-e vagy reformátusok. A fejkendők kötési módjai, azaz a fejviseletek árulkodnak legjobban erről, de az egyéb viseleti darabokban is találunk különbséget.

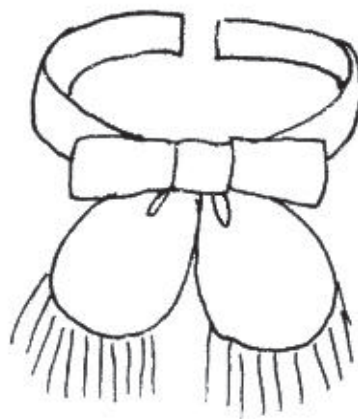
Ahogy az életmód és a társadalom, a viselet is folyamatosan változott, ami összefügg a hozzá felhasznált anyagokkal. A XIX. század végén az általánosan használt kendervásznak egyre inkább kiszorították a gyári alapanyagok. Addig a házilagosan előállított alapanyagokból saját kezűleg készítették el a ruhát, ritkán valamilyen népi kismesterre bízta annak készítését. Az 1860-as évektől a tiszta kender és len helyett már pamutot is használtak, de először csak felesvászonként. A gyári anyagokat, kelméket, vagy a falut járó gyolcsos tótoktól, vagy Kaposvárról, boltokból szerezték be.

Az egyre gyarapodó gyári vásznak szinte teljesen háttérbe szorították a viseletben a kendert és a még ritkább lent. A kenderföldek is egyre ritkultak. 1930-tól már csak a gazdaság és háztartás részére valót fonták, szőtték meg, a ruhaviselet alapanyaga többnyire nem házi készítésű volt. Egyre gyakrabban használták fel a sifont, batisztot, grenadint, mollt, tüllöket, kasmírt, kartont, pargetot. Ha régi szabású ruhadarabokat készítettek is belőlük, gazdagabb hatású ruhát kaptak belőlük, mint az otthon szőtt anyagokból. A viseletben a gyári anyagok elterjedése igen nagy változást hozott, hiszen az addig „angyali fehér” a bolti anyagok terjedésével pedig egyre színesedett. A XVIII. század folyamán a színt a fehérbe csak a lányok pártája, a fiatalasszonyok fejkendőjének egyes részei, kabátfélájuk díszé, ékszereik, lábbelijük vitte.

A XIX. század elején kékfestéssel is színesítették ruházatukat. Az otthon készült vásznakat vagy kékfestőknél, vagy otthon, festékes tótoktól vásárolt indigóval festették egy színű kékre. Az így megfestett vászon nem koszolódtott annyira.

A férfiak viselete is változott a gyári alapanyagok előtérbe kerülésével. Az 1930-as években az idősebbek még házi szövésű kendervászon bőgatyát és bő ujjú inget hordtak. Ünnepen ez az öltözet köténnyel, mellénnyel egészült ki. Az idősebbek fehér, a fiatalabbak fekete színű nyakra valót kötöttek a nyakukba, később színes hímzett szalagból készítették és nem maradhatott el a fejfedő, a kalap sem. A kalapon pántlikás, később nemzeti színű szalag jelezte, hogy viselője bevonul a hadseregbe. Egyéb díszül a rozmaring szolgált.

A nyakravaló fekete színű bársonyból vagy piros pántlika szalagból készült, amit az ing gallérja alatt csokorba kötöttek. Végeire fekete színű fonalból készítettek rojtozást, amit gyönggyel is díszíthettek. Kisfaludon a nyakravaló vége mellközépig ért, csokra kicsit nagyobb volt, mint a szomszédos Szennán, de kicsit kisebb, mint Szilvásban, legalábbis a fényképek tanúsága szerint. A rojtozáson kívül a masni két lelógó végét pántlikaszalag és gyöngyhímzés is ékesíthette.¹⁹³

A mellény anyaga fekete posztó vagy egyéb szövet volt, amelyre fekete zsinórból varrtak díszítést.

Mellény eleje és hátulja

¹⁹³ A rajzokat Zóka Éva készítette. A fejezet fényképei Zóka Éva és Horváth Tibor tulajdona.

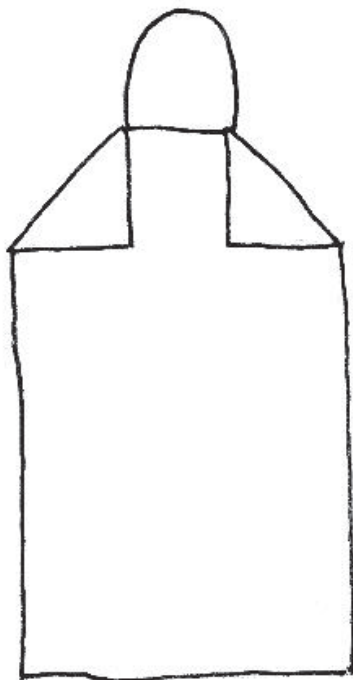
Fehér hímzés

Az ünnepekre használatos bő ujjú ingre fehér fonállal hímeztek lapos öltéssel, láncöltéssel, lyukhímzéssel. Ilyen módon díszítették az ingek kézelőjét, mellét, gallérját. Egyszerű vízfolyásos mintával domborításos technikával is ékesítették. A mellrész kereszt-pántjára néha monogramot is hímeztek, válla vállfolttal volt megerősítve a kopás ellen. Hétköznap a hímzés elmaradt róla. Kisfaludon és Szennában sem tűrték be a gatyába, lobogósra hagyták, had járja át munka közben a szél. Ünnepen a köténnyel fogatták le.

Fehér hímzéssel díszített mellű, kézelőjű, gallérú ing és annak mintája

A kötény kötője pántlikaszalag, vagy egyéb díszes szalag volt, amit a kötényen felül elől csokorba kötöttek. A régebbi időkben a kötényt nem csípő magasságban kötötték meg, hanem lejjebb engedték, így túllógott a bőgatya hosszán. A kötények között is volt természetesen különbség. Munkához egyszerű kékfestő melles kötényt hordtak. Ennek szabása igen egyszerű volt: egy téglalapból állt, aminek a felső két sarkát visszahajtották. A visszahajtás levarrva akár zsebként is szolgálhatott. Nyakrészéhez pántot, derékrészéhez kötöt tettek. Általában elől kötötték meg. Az ünnepi kötény fekete vagy kékfestő színű volt, amit vonalas hímzéssel, – varrógéppel – díszítettek. Aljára fodrot is rakhattak ugyanabból az anyagból, vagy két szélét saját anyagából farkasfogagták. Az igen díszes darabok alsó egyharmadában monogram is szerepelhetett.

*Munkához használt
melles kékfestő kötény*

*Varrógéppel vonalas mintával díszített
ünnepi kötény monogrammal*

A viselet kiegészülhetett még fekete posztóból vagy szövetből készült zakóval.

A régi öregek télen is gatyát hordtak, persze nem olyan lengén, mint nyáron, póré bőrre, hanem aláöltöztek. Alávettek posztónadrágot, az alját elkötötték, így bezárták a meleget a gatyába. Igen nagy hidegben még szalmával is kitömték, úgy, ahogy a faklumpát is. A bőgatya alja nem volt rojtos sem Kisfaludon, sem a többi környező faluban. Egyszerűen csak leszegték a szélét, amely körülbelül lábszárközépig ért.

Az ünnepek és a hidegebb idő viselete a csizma volt. Egy-egy szép darab drága volt, ezért amikor csak tehették, kímélték. Amíg lehetett, mezítláb jártak, amikor pedig végképp szükséges volt a lábbeli, akkor kapcaronggyal tekerték be a lábukat, és szalmával kitömött faklumpát hordtak, ami nagyon jól védett a hideg ellen. Ha jégen kellett benne járni, akkor szögeket is vertek a talpába.

Télen a fejviselet is változott: kalap helyett szőrös bőrkucsmát viseltek.

Az 1930-as 40-es években a fiatalabbak már nem hordták a bőgatyt, helyette posztó nadrágot, pantallót, csizmanadrágot vettek fel egyszerűbb zsinórozás nélküli mellénnyel és zakóval. Sokszor már az ing is bolti volt, a csizma helyett pedig a cipő lett divatos.

*Legény bőgatyában, farkasfoggal díszített
kötényben, zakóban, nyakravalóval*
(Vikár Béla, 1900 F1567 Néprajzi Múzeum)

Legények mellényben, pörge kalapban,
(Vikár Béla, 1900 F1579 Néprajzi Múzeum)

A fiúgyerekek viselete a századfordulón bőujjú ing, bőgaty, kalap, csizma vagy mezítláb volt. A díszesebb ünnepi öltözethez tartozó ruhadarabok közül mellényt, ritkábban kötényt is viseltek. (A kötény inkább a legények és a házas emberek kiváltsága volt, hiszen a szépen hímzett kötényre már vigyázni kellett, amit még nem minden fiúgyerek tudott megtenni.) Az idő előrehaladtával a fiúcskák is inkább nadrágot vettek fel kis zakóval és mellénnyel. A XX. század közepén rövid posztónadrág kötött mellénnyel volt a divat.

A katolikus és a református nők viselete – mint már említettem – különbözött. A református menyecskék viselete a katolikusok elmondása szerint is sokkal szebb volt, hiszen ők általában gazdag parasztok voltak.

A katolikusok egyszínű selyemszoknyákat hordtak, hozzá ugyanolyan anyagból készült blúzt, kézelőjénél és nyakánál finom csipkedíszítéssel, a kötény is ugyanebből az anyagból készülhetett. A szoknyák hosszabbak voltak, mint a reformátusoknál, de kevesebb alsószoknyát vettek fel alá. A fejükre kendőből kötött kontyot tettek, ame-

Felkészülés

lyet nagy fekete selyem, vagy apró magában mintás kendőből kötöttek a hajkontyukra, illetve az erre helyezett vastag kartonlapból készített káplira. Előfordult a sötét alapon virágmintás kendő is hátrakötő kendőként. Ezeknek a hátrakötő kendőknek a végeit különböző kötési módokkal és gombostűkkel gyönyörűen elrendezték úgy, hogy szép keretet adott az arcnak. A fiatalabb asszonyok kendőből kötött kontya alól a hajkonty-ra erősített alsó főkötő vagy más néven kápli fehér csipkéje kilógott. Ahhoz, hogy a kendőből kötött konty szépen álljon, kikeményítették a hátrakötő kendőt, valamint szükséges volt, hogy a hajkonty megfelelő nagyságú legyen. Akinek vékony volt a hajfonata, az póthajjal, rongydarabbal pótolta ki, hogy szépen álljon rajta a díszes kendőből kötött konty.

Katolikus család. Az asszony kendőből kötött konttyal, nyakszorítóval (Jemerik Irma fénykép gyűjteménye)

Katolikus menyecske csipkével díszített blúzban és kötényben (Zóka Éva és Horváth Tibor fénykép gyűjteménye)

A református menyecskék szoknyája bár rövidebb volt, mint a katolikusoké, de így is lábszárközépig ért. A szoknyák megrövidülésének divatja errefelé szerencsére nem volt olyan jellemző.

A felsőszoknyák anyaga lehetett kasmír, bársony, karton és más anyagok. Az 1920-as években még igen gyakori volt a kétfodrú felsőszoknya, a harmincas években az egyfodrú, később az egyszerű húzott, majd a pliszírozott, vagy más néven rakott szoknya. Gyakori

volt errefelé a pöttyös szoknya, amit sok régi kép is tanúsít. Persze a gyári anyagok többi fajtáját is megtaláljuk. A pöttyös felsőszoknya használata sem kizárólagos, de mindenesetre érdekes, mivel a szomszédos Szennán nem találunk ilyen szoknyákról fényképet, sem elmondást, ami nem zárja ki azonban, hogy ott is viseltek ilyet, hiszen gyári anyag lévén mindenki számára elérhető volt, Kisfaludon mindenesetre sokkal gyakrabban fordult elő.

A kasmírból készített szoknyákra már nem került fodor, ráncolták, vagy lerakták. Piros, lila, fekete, kék, zöld, bordó esetleg fehér alapon virágosak, rózsásak voltak ezek a szoknyák.

A felsőszoknyára kötény került. Kisfaludon a kötény alakja lehetett lekerekített

*Pöttyös, „babos” ráncolt szoknya, fehér szalagdíszes köténnyel, bársony mellénnyel, nyakfodros buggyos ujjúval
(Vikár Béla, 1900 F1580 Néprajzi Múzeum)*

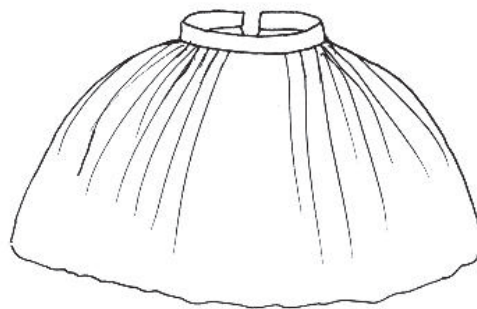
Lekerekített körül fodros bársony kötény kézi hímzéssel (Zóka Éva és Horváth Tibor fénykép gyűjteménye)

körül fodros, sima egyenes és alul háromszög alakú. A háromszög alakú kötények alja nem ért le a szoknya aljáig: általában a szoknya fodrát még engedte láttatni. Ebből a fajta kötényből egyszínű feketét és fehér csipkésset egyaránt találunk. A lekerekített körül fodros kötényt az ügyes kezű falusi varrőasszonyok hímzéssel is díszítették. A varrógép használatának általánossá válásával ez a hímzés varrógéppel készült. Az értékeesebb darabok általában fekete bársonyból készültek, amelyeken nagyon jól mutatott a színes virágos hímzés. Ez a kötényfajta a szoknya aljáig leért.

Féltűnneplős és hétköznapi kötény volt a melles kötény, amelynek nagyon sokféle változatát hordták a katolikusok és a reformátusok is. A féltűnneplős általában fekete színű volt, amely körben a pánt és a kötény alja körül saját anyagából fodros volt. A mintás karton anyagból készült melles kötények már a hétköznapi ruhatarához tartoztak. Ezeket a kislányok is éppúgy hordták, mint az idősebbek. Még az 50-es években is viselték, amit ebből a korból való fényképek bizonyítanak. Melles részük szabása igen változatos volt: kerek, szögletes, „V” alakú és ezek kombinációjából álló nyakkivágású.

A felsőszoknya alá alsószoknya, más néven pöntő került. A régebbi időkben hétköznapi egy, ünnepen kettő pöntő volt a divat, amiből a sokszoknyás divat hatására hétköznapi kettő, ünnepen öt vagy hat lett. Ünnepen a szép felsőszoknya alá slingelt pöntő került. A pöntőket és a felsőszoknyákat az is elkülönítette egymástól, hogy a felsőszoknyák (még az általános fehér viselet idején is) elöl záródtak, a pöntők pedig hátul. A nagy far – és nem a nagy has – volt a divat, ezért az alsószoknyákat elöl, a has tájékán nem szedték ráncba, hanem simára hagyták, hátul pedig, ahol a két ráncolt rész a hasitéknál fedésbe került, ott a fart nagyobbította.

A pöntők és a felsőszoknyák kötővel záródtak, a kapocs és a gomb csak az újabb időkben került fel rájuk. Található még imitt-amott egy-két nagyon finom gyolcsból készült fehér színű szoknya, amik azonban nem alsószoknyák voltak, hanem felsőszoknyák, azaz még a tiszta fehér viseletből maradtak fenn. (Azt, hogy felsőszoknyaként viselték az is bizonyítja, hogy záródása elöl, van.)

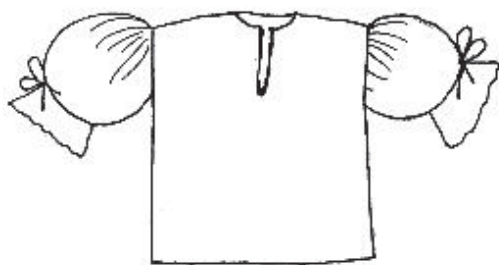
Hátul záródó pöntő

A pöntőket alul slingeléssel díszítették. A legfelső pöntő slingelése egy vagy kétujjnyira kilátszott a felsőszoknya alól. Legalulra került a szűk kispöntő, ami nem engedte láttatni azt, amit nem volt szabad. Ha tánc közben perdült a szoknya, akkor ez villant ki. A kispöntő lehetett egyszerű egyenes szabású, vagy az aljára saját anyagából varrtak fodrot. A fodrosat illetve az egyszerű szűket is alul slingeléssel vagy egyéb csipkével díszítették. A száras bugyi is elterjedt volt, az ünnepibbek csipkével vagy slingeléssel voltak díszítettek.

Az alsószoknyákat liszttel kikeményítették, hogy még szebben álljanak, szebben tartsák a szoknyát. Külön susogó hang jelezte vasárnaponként, hogy a református menyecskék elindultak a templomba, hiszen a sok kikeményített alsószoknya egymáshoz

dörzsölődve érdekes hangot adott. Volt olyan, hogy a péntőket nemcsak kikeményítették, hanem redőkbe is szedték. Télen, hétköznap vastagabb parget alsószoknyát viseltek az asszonyok.

A női ingek alapanyaga durvább házi-, vagy bolti vászon volt. De nemcsak vászonból készítették a felsőruházatot, hanem egyéb bolti anyagból is: kartonból, mollból, gyolcsból, kékfestőből. Az idők során változott az alapanyag, de változott a szabásmód is. Az egyszerű paraszti szabásmódok helyett a városi polgárság által használt felsőruhák szabásmódja kezdett elterjedni. Kedvelték a vállban ráncolt bő- vagy más néven buggyos ujjú inget, amihez mellényt és vállkendőt is hordtak, az 1900-as években pedig a nyakfodrot is. A bőujjat és néha a nyakrészt is piros vagy egyéb színű szalagokkal ráncolták össze.

Vállban ráncolt bevarott ujjú ing

*Nyakban ráncolt ing nyakfodorral,
vagy mizlivel*

Gyakran használtak elől vagy hátul gombolódó szűk réklit, aminek az ujjá hossza háromnegyedest vagy csuklóig érő volt. A könyék alá érő réklik ujjá szélére gyakran saját anyagából fodrot, annak szélére csipkét is varrtak, vagy csak fodor nélkül csipkével, illetve bársony szalaggal díszítették. Ezek a réklik fehér vászonból, gyolcsból és egyéb fehér alapon virágmintás anyagból is készülhettek. Az 1930-as években polgári hatásra ezeken a rékliken elől a nyakkivágás alatt kis masnyszerű dísz kapott helyet a rékli saját anyagából, vagy más, attól eltérő színű anyagból.

Szűk ujjú rékli

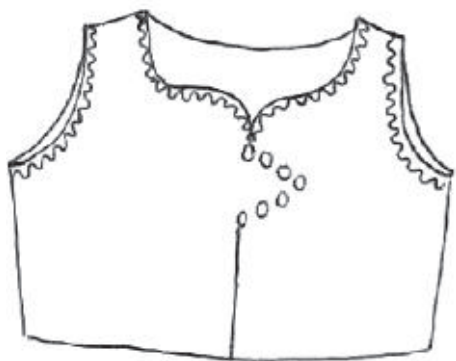

Hátul gombolódó röpike

Kedvelték hétköznapra és ünnepre is a különböző röpikéket, amelyeket a szoknyán kívül és abba betűrve is viseltek. Apró virágos, fekete, egyszínű, kékfestő, pöttyös, elől illetve hátul gombolódó egyaránt előfordult.

A röpikére és a réklire is köthettek vállkendőt. Az idősebbek egyszínű fekete selyemkendőt, hidegebb időben belinert kötöttek. A fiatalabb lányok és menyecskék fekete, zöld, lila, piros, sárga alapon rózsás kasmír kendőt vagy gyári szövött virágmintás selyemkendőt kötöttek a vállukra.

A buggyos ujjú ingre fekete vagy bordó bársony, vagy a szoknya anyagával egyező kasmír mellényt vettek. A mellény vagy fűzősen szalaggal, vagy az újabb időkben patenttal vagy kapocccsal záródott. A bársony mellényekre zsinóros díszítést is tehettek.

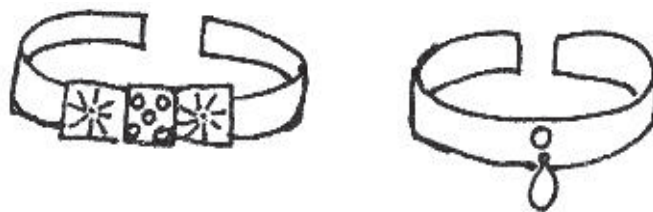
Bársony mellény zsinóros és flitteres díszítése

Fiatal menyecske kasmír vállkendőben (F6500 Néprajzi Múzeum)

A nyakra fekete bársony nyakravaló került, amire gyakran kis medaliont is raktak. A nyakravaló mellé változatos színű lazább, vagy szorosabb gyöngysor is került.

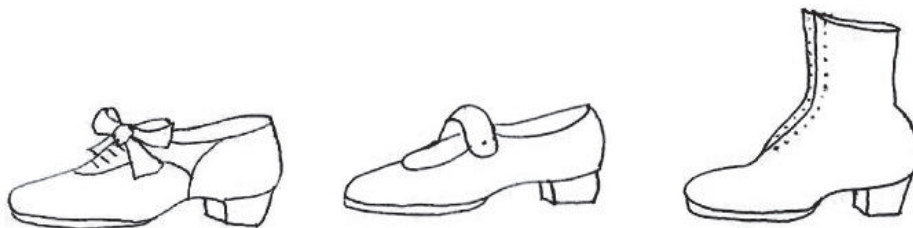
Földi hárfával

Nyakra való pántlika szalagos és medalionos díszítéssel

A láb erősségét bűtykös kapca emelte ki. Amikor a fehér harisnya jött divatba, akkor a magas szárú fűzős cipőhöz gombos kapcszárat húztak a harisnyára.

A régebbi időben használatos volt az öt kötőtűvel kötött rózsás tutyi. Színes szalagot húztak a szélébe, ezzel erősítették a lábhoz. Az idősebb asszonyok már csak fehér, vagy fekete színű szalaggal kötötték meg a tutyijukat. Télen csizmát, nyáron spanglis vagy csokros cipőt viseltek az asszonyok. A módosabbak bársonyból készült topánkákat is hordtak.

Csokros-

Spanglis-

Magasszárú fűzős cipő

A lányok haját – amint lehetett – kettő vagy egy fonatba fonták, díszül szalagokat is fonhattak a fonatba, vagy csak simán a végébe kötötték a masnit. Az eladósorban lévő lányok hajukat fejtetőn kétfelé választották, tarkón kontyba fésülték. Erre a hajviseletre került a fekete bársony homlokkötő, a pintli. A menyecskék pántlikaszalagos szigetvári kontyot viseltek, amelyre (ha még gyermektelenek voltak, vagy kicsinyke volt a gyermekük) gyönyörű csipke tilanglit tettek. A tilanglit a konty alsó (pántlika szalag) és felső részének (virágos csipkés főköttő) találkozásánál a kontyhoz tűzték egy szép brosstűvel. A tilangli két végét vállon előre vették és szalaggal, vagy zsinórral derékon megkötötték. A tilangli két vége így még külön díszítette a szoknyát. Később az idősebb menyecskék már nem hordták a tilanglit, de a bross még ott díszelgett a felrögzítés helyén.

Fiatal menyecske szigetvári kontyra tűzött tilanglival (F 64994 Néprajzi Múzeum)

Fiatal menyecske szigetvári kontya (Szőke János F64993 Néprajzi Múzeum)

A kor előrehaladtával az asszonyok már a fejkendőre tették fel a vastag pántlikaszalag nélküli és kevesebb virágos kontyot, majd a virágok is eltűntek a kontyból és csak csipkéből álló kiskontyot viseltek az általában fekete színű fejkendőn. (Ezt gódakontynak is nevezték.) Ezen a csipkefőkötőn csupán keskeny fekete alapszínű pántlikaszalag volt a dísz. A házilag horgolt, kevesebb csipkesorból álló szarvasneccet szintén az idősebbek viselték változatosan és furmányosan megkötött fejkendőiken.

Godakonty kézben és viselve

Fekete-hiszfűl

A fejkendő alá horgolt, gyönggyel díszített neccet tettek a hajkontyra, ami leggyakrabban fekete és zöld színű volt, de más színűvel is találkozhatunk. A gyári fejkendőket hétköznapi és ünnepi is viselték. Mindenki ruhájához és ízléséhez valózt vett fel. A régi fényképek tanúsága szerint a viszonylag nagyobb méretű fehér selyem vagy egyéb anyagú fejkendők is divatosak voltak.

A 30-as években az öregasszonyok tiszta fehérben mentek a templomba. Apró fonatokba fonták a hajukat és azokat a homlokukra és a fülük mellé rendezték úgy, hogy a fejkendő, illetve a konty alól kilátszódjának. Ismeretes volt a fehér gyász is, úgy ahogy Szennán is. Az idősebb öregasszonyokat és öregembereket fehérben is temették el.

A felsőruházatban a kabátok szerepét eleinte a belinerek, a nagykendők töltötték be. Jól bele lehetett burkolózni a fekete, barna vagy vajsínű nagykendőkbe. A fiatalabbak természetesen a világosabb színeket kedvelték, az idősebbek a sötétebbet.

A XIX. században vattával kitömött kabátfélék kezdtek elterjedni, amelyeket a vásárokon árultak. Készülhettek szövetből, selyemből, sötétkék vagy fekete posztóból. A zsinórozással, esetleg gyönggyel, valamint prémszerű anyaggal díszített kacabajkót erre fel is hordták. Ezeket derékban szűkítették, aljuk fodros volt, ami teret engedett a sok alszoknyának. Nagy hidegben a kasmír vagy selyem vállkendőre is felvették, így a kabát alól kilógott annak rojtja.

Kacabajkó

Felülkifutó

A XX. században megjelentek a bársony- és plüsskabátok. Ezek a kabátok már a derekat és a csípőt is fedték, enyhén voltak csak karcsúsítottak, díszítésük zsinórozással és paszományozással történt.

A kislányok viseletét általában az elnyűttebb szoknyák átalakításával készítették. Persze volt olyan is, hogy a módosabbak külön ruhát készítettek vagy készítették a kislányok számára. A gyereklányok felsőszoknyájának színagyaga megegyezett a felnőttekével. Hétköznapi melléskötényt hordtak kevesebb pöntös szoknyával, a 2–3 évesek pedig egyrészes kötényruhát. Ünnepekre fehér kötényt kötöttek, aminek széleit színes szalaggal, csipkével díszítették. Felül szintén szalaggal díszített fehér röpike-t vettek, amire rákötötték a kötényt. A röpike mellett buggyos ujjú inget is viselhettek, ami a régebbi idők divatját követte vállkendővel és nyakfodorral.

Nyakfodros, vállkendős lányok (Vikár Béla, 1900 F1561 Néprajzi Múzeum)

Zselickisfalud

A város közelsége miatt hamar bekövetkezett a viselet levetése. Az 1940-es években a fiatalok már – akár gazdagabbak, akár szegényebbek voltak – polgári divatot követő ruhadarabokat vettek fel. A szép viselet a szekrények vagy a ládák aljára került, majd idővel onnan is eltűnt. A fentebbi részletes ismertetés remélhetőleg hozzájárul ahhoz, hogy nem merül feledésbe Zselickisfalud díszes viselete.

*Hétköznaplós melles köténybe, tutyiba öltözött leányka fejkendőben
(Nagy Rebeka Ráhel)*

Ünneplőben táncoló pár (Wallerger Ágnes és Orsós János)

*Katolikus menyecskék kacabajkóban és
kendőből kötött konttyal*

*Református menyecske un.szigetvári konty-
ban, rakott kasmír szoknyában párjával*

*Gyögyös neccet viselő rakott kasmír
szoknyás menyecske*

*Református menyecske szigetvári konyban,
tilanglival*

A ház

A megtelepedés idején valószínűleg fából készültek a házak vidékünkön, s csak később terjedt el a favázas talpas ház. Az épületet talpgerendákra építették, oldaluk sövényfonású volt, melyet sárral tapasztottak. Téglából csak a XIX. század végén kezdtek építkezni, ami a XX. század közepén vált általánossá. Sok helyütt a lakóházat a hagyományoknak megfelelően építették, de az istállót már téglából falazták. A tető zsúpfedél volt. A téglafal általánossá válásakor azonban már cserép vagy pala volt a tetőfedő-anyag.

Ha a lakóházak beosztását vizsgáljuk, akkor a füstökonyhás házaknál, (szoba-konyha-kamra, vagy szoba-konyha-szoba-kamra) azt látjuk, hogy az utca felől a homlokzatuk rövid volt, a helyiségek pedig a tornácról nyíltak. A középső helyiség volt a konyha, melynek kéménye nem volt. A füstöt vagy a padlás felé vezették el egy, a mennyezetbe vágott lyukon át, vagy az ajtó fölött vágott lyukon távozott. A konyhából fűtötték a szoba vagy szobák szemes kályháit is. Itt volt a kemence, s a kemence oldalán, a katlanon nyílt lángon főztek az asszonyok. Kéményt a XIX. század második felétől kapott a konyha, megoldva a füst elvezetését. A ház hagyományos beosztása (szoba-konyha-kamra) a téglából készített falazat elterjedésével változott, szélesedett ki.

A szobák berendezésének kialakult rendje volt. A szobában kiemelt szerepet kapott az asztal, ahol az étkezés zajlott, s ahova a vendéget leültették. A sarokpad általános volt. Fölötte kapott helyet a tálasfogas, s katolikusoknál a szentképek. A szoba másik meghatározó bútora a XIX. század végéig a láda, melyben a viseleti darabokat és egyéb textíliákat tároltak, majd a ládát felváltó fiókos sublat. A lakóházak fejlődésével párhuzamosan a ház berendezése is módosult. A sublatot felváltotta a szekrény, s változott az asztal, az ágy helye is.

A házak díszítésére az itt élőknek is volt igényük. Erre lehetőség az utcai oromfalon, a tornácon és az ablakok, ajtók körül kínálkozott. Ez utóbbi főként a szilárd falú épületeknél volt gyakori. A boltíves tornác meghatározta a ház külső képét egyedivé téve az amúgy egyforma házakat.

Pince, 1967. (Kodolányi F64979 Néprajzi Múzeum)

Pince, 1967. (Kodolányi F64980 Néprajzi Múzeum)

Gazdasági épület, 1967 (Kodolányi F64992 Néprajzi Múzeum)

Lakóház szép ornamentikával, 1967 (Kodolányi F64989 Néprajzi Múzeum)

*Lőrincz Imréné lakóháza, 1967.
(Kodolányi F118255 Néprajzi Múzeum)*

*Lakóház tornáca, 1967.
(Kodolányi F118257 Néprajzi Múzeum)*

*Régi szemes kályha, 1967.
(Kodolányi F 64991 Néprajzi Múzeum)*

*Kölkes zár, 1967.
(Kodolányi F64987 Néprajzi Múzeum)*

Kerítés és kert kúttal, 1967. (Kodolányi F 64990 Néprajzi Múzeum)

Kiss Ferenc 72 éves gazda (Szendrey Ákos F64986 Néprajzi Múzeum)

özv. Bellai Ferencné Dezső Katalin, 1965. (Zóka család fénykép gyűjteménye)

Életutak-életpályák

Ebben a részben olyan emberek kaptak helyet, akik valamilyen módon kötődtek vagy ma is kötődnek a faluhoz. Itt születtek, itt éltek/élnek vagy életük egy részét töltötték a településen, vagy éppen Zselickisfaludról indulva a megyében, a megye határán túl váltak ismert / elismert emberekké. Közös bennük az, hogy életük, munkásságuk egy része összefonódott a falu életével.

Mivel a falut főként földművesek lakták, lakják, felvázolunk egy ilyen életutat is. Dönteni nehéz volt, hiszen minden ember élete egyedi és izgalmas. Ezért egy olyan emberre esett választásunk, aki más pályával is kacérkodott, de döntése meghozatalába a háború is beleszólt. A rendszerváltást követően visszaigényelte ősei földjét és önálló gazdálkodásba kezdett.

A Barla Szabók¹⁹⁴

Ezt így, többes számban kell feljegyeznünk, hiszen a család több tagja is kötődött Zselickisfaludhoz. A népes, szerteágazó református család három tagja érdemel kitüntetett figyelmet. A Szatmár megyei Géberjénből származó kismemesi család Somogyi ágának megalapítója Barla Szabó János, aki végzett teológusként munkát keresve vetődött Somogyba. Barla Szabó Dániel 1753–56 között Szennában volt tanító, majd Homokszentgyörgyön lett lelkész.

¹⁹⁴ Forrás: Barla Szabó Jenő: Két lelkész a Barla Szabó családban Debrecen, 1932.

Csurgói öregdiákok albuma szerk.: Écsy Ö. István Budapest-Csurgó, 1931.

Barla Szabó Dániel

Barla Szabó János másodszülött fia Homokszentgyörgyön látta meg a napvilágot 1766. január 4-én. Két nappal később a szuloki katolikus pap keresztelte meg. A katolikus keresztelésnek az volt az oka, hogy Homokszentgyörgy nem volt artikulált hely, ezért református lelkésznek nem volt szabad keresztelnie.

Apja gondot fordított taníttatására. Az alsóbb osztályokat a nemesdedi latin iskolában végezte. Az 1780/81-es tanévben a Debreceni kollégium diákja volt. A debreceni évek – különösen az első év – alatt sokat kellett nélkülöznie. Fűtetlen szobában lakott, sokszor éhezett. Ruházkodásra sem telt neki. Pénzhez többféle módon próbált jutni: tanított, köszöntőket másolt, s nagybátyja is küldött neki egy kis segédelmet, szuplikált. Ez utóbbi abban az időben bevett szokás volt. A kollégium a szegény tanulókkal végigjáratta a vidéket és adományt gyűjtöttek a kollégium számára: gabonát, gyümölcsöt, mustot. A szegény, de okos diákok, hogy a nélkülözéstől szabaduljanak, időnként kijártak tanítani. A latin iskolák 1.–2. osztályában taníthattak. 1783-ban Barla Szabó Dániel Diószegre ment ki tanítani. Ott töltött 3 évet, majd visszatért Debrecenbe. Egy év elteltével újra tanított. Ekkor Nádudvaron dolgozott. Majd miután anyagilag egy kicsit rendbejött, visszament Debrecenbe, hogy folytassa tanulmányait. 1787 tavaszán Gáborjánban vállalt rektori állást. Itt már díjlevélben rögzített javadalmat kapott, ami magasabb jövedelmet, gondtalanabb életet is jelentett. 1791-ben tért vissza Somogyba. Először Bécen (Vásárosbéc) lett lelkész, de betegsége miatt távozni kényszerült. Hencsén vállalt tanítói állást, majd 5 évig Merenyén volt lelkész, nótárius (jegyző) és tanító egy személyben. 1797. március 16-án érkezett Zselickisfaludra a lelkészi állást betölteni. Jól érezte magát Merenyén, de a zselickisfaludi lelkészi hivatal jövedelmezőbb volt. Zselickisfaludon már külön volt a tanítói állás, így tanítania nem kellett.

Lelkiismeretesen végezte munkáját. A falu idős lakóit kikérdezve próbálta összerakni a zselickisfaludi református egyház történetét, s az itt szolgáló lelkészek névsorát. Az öt követő lelkészek egészen 1986-ig, Végh Barna itteni működésének végéig bejegyezték szolgálatuk kezdő és befejező időpontját, s fontosabb életrajzi adataikat a vegyes anyakönyvbe. Tudjuk, hogy ki honnan érkezett Zselickisfaludra, s esetleg hova távozott. Az egyházmegyei levéltár Csurgón őrzi Barla Szabó Dániel 1808-ban készült kéziratát, melynek címe: A zselitz kis faludi reformata sz. ekklesiáról és az ide adnectált filiákról, Szilvás szt. mártonról és Pattzáról tett jegyzések ¹⁹⁵. Kritikai megjegyzéseit sem rejtette véka alá. A vegyes anyakönyvekben gondosan bejegyezte a halálozásokat, kereszte-

¹⁹⁵ Dr. Tóth Endre im.

léseket és esketéseket. Három vaskos kézirat predikáció gyűjteménye maradt fenn, melynek a Virágoskert címet adta. A kötetekben összesen 84 predikációt jegyzett fel. 18 évig szolgált Zselickisfaludon. 1815-ben gigei lelkész lett. 62 éves korában, 1828-ban halt meg Orciban, István fia orci lelkész házában.

Barla Szabó János

Zselickisfaludon született 1802. június 7-én Barla Szabó Dániel lelkész és Szentgyörgyi Zsuzsánna gigei lelkész leánya fiaként.

Az elemi iskolát Zselickisfaludon végezte. Tanárai nemes Virág Pál, majd Csengeri Gábor voltak. Csak ímmel-ámmal tanult, nem jósoltak neki sikert a tanulás terén. Mézeskalács-készítő akart lenni. Apjával és tanítójával 1814 nyarán gyalog bement Kaposvárra, hogy apja inasnak adja őt egy mézeskalács-készítőhöz. Útközben betértek a puszkaműveshez is. Ez a kis betérő volt az, ami eltérítette szándékától. A következőt olvashatjuk erről visszaemlékezésében:

„A puszkaműveshez érvén leültünk – beszéli, – egy gyerkőce ringatott ott egy kisdedit s az álom néha lenyomta szemeit, egyszer épen akkor, midőn szemei nem láttak, bejön egy asszony a szobába, az alvó gyerkőcre tekint, neki ugrík, úgy csapja arcul, hogy a székről a földre zuhan. Megijedtem! Ki ez a mérges asszony, hát ez a szegény gyermek? Szerettem volna rögtön tudni. Kevés idő múlva a háztól eltávoztunk. Édes atyám mintha mitsem vett volna észre, hallgatott, engem pedig a tudásvágy zaklatott s alig értünk ki az udvarról, rögtön kérdelem: Édes atyám ki volt az az asszony, ki azt a szegény gyermeket úgy pofon csapta? A háziasszony -felelé édes atyám- a puszkaművesné! Hát az a szegény gyermek? ... az inas édes fiam! így szoktak tenni az inassal! hidegen veté utánna. Inas? kérdém. Igen ... lön a válasz. No hát édes atyámuram soha sem leszek inas! válaszolám. Dehogynem édesfiam! hiszen te bábosmester akarsz lenni és így inasnak kell lenned! De én nem leszek bábosmester. Hát miféle mester leszel? Semmiféle se mondám. Én diák leszek, mint édes bátyám, István! Igazán fiam? kérdé édes atyám. Igazán, igazán mondom, hogy ezután szorgalmasan tanulok édes atyám, csak tanitson, holnap mindjárt hozzá kezdek. Jól van fiam! mondá boldogult jó atyám, csak teljesítsd ígéretedet, én tanítalak. Másnap elkezdém az új pályát, édes atyám tanított, én tanultam szorgalmasan, két év múlva, mint gimnázistát bevettek a csurgói ref. gimnáziumba a tanulók sorába, hol csakhamar a második helyre emelkedtem, hol folyvást meg is maradtam, sőt majd fél évig első is lettem.”¹⁹⁶

¹⁹⁶ Barla Szabó Jenő im. 13. p.

1816-tól négy tanéven át volt a csurgói gimnázium tanulója, az utolsó évben ő maga is praeceptor (alsóbb éveseket tanító diák).

1920 novemberében a Debreceni kollégium diákja lett. Hogyan érkezett Debrecenbe? Négy-öt somogyi fiatal, akik Debrecenben akartak tanulni, kocsit fogadtak. Ez a kocsi elvitte őket a Duna egyik hajóállomásáig. Hajón mentek Pestre. Pesten az áru-
piacokon mindig lehetett találni olyan debreceni fuvarosokat, akik hazafelé indulóban aránylag olcsón elvitték a Debrecenbe igyekvő diákokat.

Tehát 1820 novemberében megérkezett Debrecenbe. Szorgalmasan tanult, jegyzeteket készített, másolgatta Csokonai Vitéz Mihály költeményeit. Kézírtos versgyűjteményét bekötötte. Tanulmányai végeztével felajánlották neki, maradjon Debrecenben és tanítson ott. Egy év kollégiumi tanárkodást követően két évig dolgozott Kunhegyesen mint rektor.

1831 nyarán haza indult Somogyba. Útközben meglátogatta Pesten volt kollégiumi társait. Azt tervezte, hogy ősszel Pesten megkezdje orvosi tanulmányait. Itthon azonban egy megtisztelő felajánlást kapott. Buday Pál a belsősomogyi egyházmegye esperese és Sárközy István kurátor Csurgóra hívták a gimnázium igazgató professzorának. Ekkor csupán 30 éves volt. Abban az időben az igazgatói poszt azt is jelentette, hogy ő lett a csurgói egyházközség lelkésze is. Logikát, poetikát, retorikát és irodalmat tanított évi 100 Ft fizetés ellenében. Öt nyelven – latin, német, francia, görög, héber – beszélt. Négy és fél éves csurgói működése nem múlt el nyomtalanul. Ezt támasztja alá a szilvásszentmártoni tanító fiának, Kari Sándornak verse, melyet tanára névnapjára írt:

Hogyha jó pártfogójának
Örömnapja érkezik,
Még a beteg is feléled
S jól neki esedezik.

Igaz, mert, hogy én meghallám,
Hogy bölcs pártfogóm neve
Ünnepe lesz, unt ágyamból
Felkelék megéledve.

Fel tüstént, hogy tiszteletem
Lássa tudós tanítóm,
Kinek szívemből kívánom,
Mivel ez bölcs pártfogóm:

Az Isten számos évekig
Éltesse őt épségben,
Mivel az ily ember méltó,
Hogy éljen az életben.

Míg élte határa terjed
Veszély tőle távozzon,
Hanem véle életében
Csak szerencse lakozzon,

Ha pedig a múlhatatlan
Óra eljő végtére,
Kívánom, hogy adasson meg
Érdemeinek bére! ¹⁹⁷

1835-ben nősült meg. Az alsó-segesdi lelkész lányát, Karsai Teréziát vette el. Az iskola igazgatói posztjától 1836 januárjában vált meg. Az egyház azzal jutalmazta a tehetséges és szorgalmas tanárokat, hogyha belefáradtak a tanításba, kihelyezte őket eklézsiákba lelkésznek. A kiváló szellemű tanár két lehetőség közül választhatott: Szenna vagy Visonta. Ő Visontát választotta, ahol 1871-ben bekövetkezett haláláig élt és dolgozott. Csurgóra visszajárt vizsgáztatni.

Arra, hogy mint lelkész is nagy hatást gyakorolt az emberekre, álljon itt egy példa, mely történet a visontai reformátusok között maradt fenn:

Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc leverésére indított első támadás délről érte hazánkat 1848. szeptember 11-én. Jellasics csapatai mellett gróf Nugent Albert is átlépte a Drávát, ez utóbbi éppen Barcsnál. Útközben katonái raboltak, fosztogattak, pusztítottak. Vonulási útjukba esett Visonta is. A falu lelkésze, hogy a fenyegető veszélyt megpróbálja elhárítani, palástot öltött, kezébe vette a Bibliát, és így ment az ellenséges csapat elé Tarnóca határába. Ott francia nyelven kérte, hogy kíméljék meg Visontát. Cserébe megígérte, hogy a magyarok sem fognak rajtuk ütni. A hagyomány szerint ezért nem pusztítottak Visontán Nugent csapatai.

Zselickisfalud szülötte nemcsak kiváló tanár, meggyőzőerejű lelkész, de nagyszerű irodalmár is volt. Ez utóbbi még nagyobb jelentőséggel bír, ha tudjuk, hogy falun, könyvtár hiányában tudományos munkát végezni alig lehetett.

197 uo. 21. p.

Különböző újságokban – Protestáns Egyházi és Iskolai lap, Falusi Gazda, Politikai Újdonságok, Kalauz – jelentek meg cikkei Visontáról. De írt Lábodról és Rinyaújlakról is. A Vasárnapi Újságban Irodalmi régiségek címmel adta közre a magyar irodalom területén végzett kutatásait. Somogy papi házaiban, református jegyző, gazdatiszt családok szekrényeiből kerültek elő azok a ritkaságok, melyeket a családok örömmel adtak át neki, hogy ismertesse azokat. De szerepe volt abban is, hogy Csokonai Vitéz Mihály bizonyos versei nem merültek feledésbe.

Ha végignézzük életútját, akkor egy olyan ember körvonalai bontakoznak ki, akit ma is bátran példaként tisztelhetünk. A kisgyermeki dac elmúltával őt nem kellett állandóan noszogatni. Mindig tudta, hogy mi a dolga, s mindenkori munkáját, legyen az tanítás, lelkeszi hivatás, vagy irodalmi kutatás mindig a tőle telhető legjobban igyekezett elvégezni. Ezért marasztalták Debrecenben a kollégiumban, ezért ajánlották fel a csurgói iskola igazgatói székét, ezért születtek különböző történetek róla, ezért írtak verset hozzá. S mi lett volna ha orvosként éli le életét? Akkor is az önmaga által magasra tett mérce szerint dolgozott volna. Nem véletlen hát, hogy temetésén sok lelkésztársa, egyházi és világi ember búcsúzott tőle.

Barla Szabó Károly

Bár róla közel sem áll oly bőséges anyag rendelkezésünkre, mint nagyapjáról és nagybátyjáról, mint Zserlickisfaludon szolgáló lelkészt mégis megemlíthetjük külön is.

Barla Szabó Dániel legidősebb fiának, István orci lelkésznek második fia volt Károly. 1870–71-ben, majd 1875–79 között a csurgói gimnázium tanára volt. A művelt férfi 1879-ben érkezett Zselickisfaludra. Döntésében biztosan a családi hagyomány is szerepet játszott. Hat évig, 1885-ig volt itt lelkész. Innen Alsó-Segesdre ment papnak. Hosszas szolgálat után 1915-ben nyugalomba vonult. Az időközben románok által megszállt területen fekvő Tenkére költözött, ott is halt meg.

Egyházi beszédeit, melyeket Csurgón írt, 1871-ben Pesten adták ki.

dr. Hegedűs Sándor

1905. szeptember 13-án született Zselickisfaludon egy kovács-dinasztia sarjaként. Az elemi iskola hat osztályát a helyi római katolikus iskolában végezte. Tanítója Sipőcz Imre volt, aki ösztönözte a családot arra, hogy a jó eszű fiú gimnáziumban tanuljon tovább. Így 1917-ben a Dombóvári Gimnáziumba írták be. Azért esett a választás erre a gimnáziumra, mert a szülők úgy gondolták, ha már a fiúnak el kell mennie, akkor legalább rokonoknál, ne idegeneknél lakjon, s Dombóváron élt rokonuk. A korabeli közlekedési viszonyok mellett a Zselickisfalud – Dombóvár távolság óriási volt. Ezért a második évtől már a kaposvári Somssich Pál Gimnázium humán tagozatán folytatta tanulmányait. Buszjárat, vonat nem lévén, Kaposváron lakott. A szállás és az étkeztetés díja a szülőket terhelte. 1925 júniusában érettségizett. Ekkor a család még nagyobb terhet vállalt. 1925 szeptemberében Hegedűs Sándor beiratkozott a József Műegyetem Gépészmérnöki Karára Budapesten. Hogy miért oda? A család fém megmunkálásából élt, s a diplomák közül a gépészmérnöki diploma állt ehhez a legközelebb. A humán tagozaton érettségizett fiatalember a reál tárgyak tanulmányában is jeleskedett. Az első félév megszerzése után azonban úgy döntött, hogy nem folytatja gépészmérnöki tanulmányait. Hiába volt a szeretet, ha azt látta, hogy a frissen végzett mérnökök igen nehezen tudnak elhelyezkedni. Ő egy biztos egzisztenciát nyújtó diplomát akart szerezni. Ezért félévkor átiratkozott a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Orvosi Karára.

dr. Hegedűs Sándor (Hegedűs család fénykép gyűjteményéből)

Miután az átiratkozás minden hivatalos részét elintézte, hazautazott. Édesapja lovas kocsival ment elé Kaposvárra. A kocsin hazafelé dőcögve mondta meg, hogy nem gépészmérnök, hanem orvos lesz. Addig a szülei nem tudtak az átiratkozásról.

Budapesten a Ráday utcai Szent Imre kollégiumban lakott, nem háznál, de még így is nagyon sokba került taníttatása. Minden félévben nyújtott be kérelmet egyetemi kedvezmény elnyerésére, amit meg is ítélték számára. A kollégiumi díj egy részét nem pénzben, hanem természetben fizette. Mivel félévente csak egyszer, esetleg kétszer jött haza, szülei csomagokat küldtek neki. Az élelmiszeren kívül édesanyja mindig rakott a

csomagba néhány fillért is. Ami nem volt sok, de azért mindig volt hova tenni. Pénzhez diákok tanításából jutott. De így sem vetette fel a jólét.

Az orvosi diplomát 1933-ban kapta meg Dr. Hegedűs Sándor. Ezután három évig a kaposvári kórház bejáró orvosa volt. Ez azt jelentette, hogy nem kapott rendszeres fizetést. Jövedelme abból volt, ha egy körorvost helyettesített. Ugyanis akkoriban a betegek fizettek a vizsgálatért.

1936. március 1-jén magánorvos lett Zselickisfaludon. A rendelőt a szülői házban alakították ki. Ez a falu életében is fontos esemény volt. Korábban ez a vidék (Kaposszerdahely, Szenna, Zselickisfalud, Patca, Szilvásszentmárton) egy kaposvári körzethez tartozott. Ha egy betegnek szüksége volt orvosra, akkor vagy őt vitték, vagy az orvosért mentek be a városba és hozták ki a beteghez. Ez utóbbi elég költséges volt, a falusi ember nem nagyon engedhette meg magának. De a beteg a távolság, az útviszonyok és a lovaskocsi használata miatt csak hosszú órák elteltével kaphatott orvosi segítséget. Ezért jelentett áldást az itt élőknek a Zselickisfaludon élő orvos. Még ebben az évben megnősült. Két fia született: Endre 1938-ban és Zoltán 1946-ban. De ne szaladjunk ennyire előre.

Háromévi magánorvosi praxis után 1939. február 1-jén kialakítottak egy új orvosi körzetet Kaposszerdahelyből, Szennából, Zselickisfaludból, Patcából és Szilvásszentmártonból, melynek körorvosa Dr. Hegedűs Sándor lett. A körorvosi rendelő és lakás 1943-ban épült Szennán a református iskola szomszédságában.

A II. világháborúban mint orvos szolgált a keleti fronton az 5/2 zászlóaljnál 1944. május 20. és november 7. között. Zászlóaljuk a Kárpátokig nyomult előre. Itt azonban megbetegedett és hazahozták. Szennán dolgozott, míg a betegség le nem döntötte lábáról. 1973. január 27-én halt meg. A zselickisfaludi temetőben nyugszik.

Kis József

1911-ben született Zselickisfaludon. Itt is járt iskolába. Édesapja 30 hold földön gazdálkodott. Gyerekkorában gennyes vakbélgyulladásal operálták meg, melyhez hashártyagyulladás is társult. Hét hetet töltött kórházban. Mivel későn került kórházba, kétséges volt az is, hogy életben marad. A betegségből felépült, de nehéz fizikai munkát nem végezhetett. Ezért nem folytathatta a gazdálkodást apja földjén.

1932-ben adódott a lehetőség, hogy legyen a falu Hangya-üzletének vezetője. Többen megpróbálták lebeszélni őt erről, hiszen nála tapasztaltabb kereskedők sem boldogultak az üzlettel. Ő viszont a faluban akart maradni, s mert nem gazdálkodhatott, az üzlet jelenthette számára a tisztességes megélhetést. Az üzlet ellen szólt az, hogy eladósodott, s először az adósságot kellett visszafizetni. Meg kellett tanulnia mindent, ami egy vegyesbolttal kapcsolatos: hogyan, kitől, mennyi árut kell rendelnie, a pontos könyvelést, a lakosság igényeinek

kielégítését, s még egy sor apró fortélyt, melyek elengedhetetlenül szükségesek voltak a siker eléréséhez. S hogy törekvéseit siker koronázta, arra bizonyíték a 48 év alatt többször megkapott elismerő oklevél, s a kiváló dolgozó kitüntetések. Amikor a házukat építették, úgy rendezték a szobákat, hogy az üzletnek is jusson egy helyiség. Az ÁFÉSZ bolt megépítéséig ott működött a bolt. De nem volt könnyű megmaradni ezen a pályán. Az adósság visszafizetését követően éppen fellendülőben volt az üzlet, amikor a második világháború kitört. Az ellátás akadozott. A háborút követően pedig államosították a kis üzleteket is. Így lett alkalmazott a saját házában. Aztán még rosszabb is történt a családjával. Mivel édesapjának 30 hold földje volt, az egész családra rányomták a bélyeget: kulák, s szenvedték ennek a minősítésnek minden hátrányát. Bár akkor már saját családja is volt, (1948-ban nősült (felesége szintén boltos), s kicsi volt a lánya is) nem engedték, hogy a boltban ők szolgálják ki a vevőket. Kulák-csemete boltos nem lehetett. Minden munkát elvállaltak feleségével, hogy meg tudjanak élni. Szedtek makkot, ültettek facsemetéket is. Három hónapig helyettesített a töröcskei boltban. Közben egy „mihaszna” ember volt a kisleludi boltban. A falu lakossága megelégedte a dolgot.

Ha Kis József Töröcskén jó boltosnak, akkor szülőfalujában miért nem? A megmozdulás elérte célját. A falu visszakapta boltosát.

A legöregebb hangyás

Kiss József vagy ahogy a kisleludiai nevezik, a hangyás a legidősebb Zselickisfaludon: 93 éves. Ennek ellenére csak második próbálkozásunkra találtuk otthon. Éppen a kertben volt, cukorborsót szedett.

- Azt mondják, maga itt a legöregebb.

- Ugyan, csak a legsüketebb vagyok - legyint nevetve.

- Most is munkából jött. Amikor mondták, mennyi idős, gondoltam, csak a teraszon üldögél.

- Tudok azt is, csak nem sokáig. Kicsit ülök, aztán mennem kell tovább. Ilyen voltam mindig. Az igazi falusi így szokja meg, aztán nem tud szabadulni belőle.

- Mindenki ismeri a faluban.

- Hogyne ismernének. Átellenben születtem - mutat a szemközti házra. - A legtöbben onnan tudják, ki vagyok, hogy évtizedekig én voltam a hangyás a faluban. Tudja, a szövetkezet,

aztán meg az Áfészt csináltam. Mindenki megfordult nálam, csak az a baj, hogy egyre kevesebben vagyunk a régi kisleludiak közül. Én már csak tudom, én vagyok a legidősebb - kacslint egyet nevetősen, szusszan még egy kicsit a fa alatt a cukorborsós vékával, aztán továbbindul megint a kert felé...

Bár soha nem politizált, nem volt képviselő, tanácstag, az 1956-os forradalom leverése után a megtorlás időszakában ellene is eljárást indítottak. A vád: a forradalom idején meg akarta verni a kommunistákat. A kihallgatások és az ellene lefolytatott vizsgálat azonban a nyomozásban eljáró rendőröket is meggyőzték arról, hogy a vád hamis volt. Mire volt jó mégis az eljárás? Talán arra, hogy a kormány fitogtassa hatalmát. Ha egy mindenki által ismert embert – boltba mindenki járt – elvisznek, akkor az egész faluban elültetik a félelem csíráját.

A zaklatások és megbélyegzések megedzették, s a munkájába menekült. A 60-as, 70-es években a környék legjobban ellátott üzletét tudhatta magáénak. Mindig tudta, hogy mit, hol lehet beszerezni, s be is szerzett mindent, amivel a falu lakói megbízták. Nem kellett a városba utazniuk, ha televíziót vagy szövetkabátot akartak venni, ha méterárura, vásárura volt szükségük.

Nyugdíjasként még tíz évig segített feleségének a bolt vezetésében. 1980-ban mindketten végleg felhagytak a falu lakóinak kiszolgálásával. Soha nem ült tétlenül. Ha mást nem csinált, hát söprűt kötött, vagy a ház körül tevékenykedett.

Steiner Imre

1927. szeptember 27-én született Zselickisfaludon. Nagyszüleinek elég kevés földje volt. Szüleinek, amikor ő gyerek volt, 12 hold szántójuk és 3 hold rétjük volt. A hat elemi Zselickisfaludon végezte. Sipőcz Imre volt a tanítója. Az elemi befejezése után egy évet kihagyott, majd jelentkezett Kaposvárotra a Polgári Iskolába. A tanító úr azt szerette volna, ha nyugdíjba vonulása után ő lesz a falu tanítója. A polgárit magántanulónként végezte.

Steiner Imre (Steiner Imre fénykép gyűjteményéből)

A Sipőcz tanító úr készítette fel és félévente ment vizsgázni. A terve az volt, hogy a Pápai Tanítóképzőn folytatja majd tanulmányait, s mint ahogy az akkoriban szokás volt, a gyerekek oktatása mellett gazdálkodik. Föld és állatok nélkül nem tudta elképzelni életét. Amikor negyedéves volt a polgárban 1944-t írtunk. Az írásbeli vizsgáját november 28-án letette, a szóbeli vizsgára azonban december 4-én már nem kerülhetett sor az oroszok bejövetele miatt. Télen még tanult, hátha tavasszal vizsgázhat. Tavasszal, amikor ismét felkereste az iskolát, kiderült, hogy a harcokban az iskola hivatalos iratai megsemmisültek. De felajánlották,

ha az iratokra bármikor szüksége lesz, akkor menjen be és megkapja. Ő nem kérte. Később, amikor a termelőszövetkezetben dolgozott, kötelezték a 7. és 8. osztály elvégzésére. 36 évesen 1963-ban beiratkozott a Mezőgazdasági Technikumba. 1967-ben tett érettségi vizsgát.

A polgári iskola félbehagyása azt is jelentette, hogy gazda lesz, nem pedig tanító. Nem volt elkeseredve, hiszen nagyon szerette az állatokat. Számára öröm volt a munka kint a jó levegőn. Szabad ember volt. Akkor kezdte a munkát, amikor ő akarta, s akkor is hagyta abba. Ez tetszett neki. Első házassága – melyből született egy lánya – nem sikerült. 1955-ben újránősült. Ebből a házasságából 3 lány és 1 fiú született.

35 éves volt, amikor be kellett lépnie a termelőszövetkezetbe, bevívva az állatokat és a földműveléshez szükséges eszközöket, gépeket. 5 évig ugyan kaptak az államtól, az állam által meghatározott összeget, de az csak „cukorka pénz” volt.

A termelőszövetkezet első elnöke az egyik agitátor lett (foglalkozása postás). De a pártbizottságban hamar rájöttek, hogy fogalma sincs, mit kell csinálnia s egyre nagyobb a baj a zselickisfaludi Tsz-ben. Ezért három hónap után leváltották. Ekkor Steiner Imre lett az elnök, de ő is csupán egy évig. Szakmailag megfelelt, de politikailag nem. Nem lépett be a pártba. Úgy látta, hogy leépítik, tönkre teszik a falvakat, s ő nem akart asszisztálni ehhez.

Így aztán állatgondozó lett a központi istállóban. 4 év alatt elvégezte a középiskolát, s mint érettségizett embert, brigádvezetővé léptették elő. 27 évig dolgozott a Tsz-ben az állatok körül. 60 évesen, 1987-ben ment nyugdíjba.

Úgy látja, a mezőgazdaság még mindig nem érte el a háború előtti megbecsülését. Az állandó változások miatt nem lehet tervezni. Csak kevesen mernek belevágni az önálló gazdálkodásba, hiszen a kiszámíthatatlanra nem lehet egy család jövőjét alapozni. Pedig ennél szebb munkát nem nagyon tud elképzelni. Igaz, kell hozzá a föld és az állatok szeretete. Anélkül nem megy.

A munkát nem fizetik meg

Húsz hektáron gazdálkodik Steiner Imre; négy lovat, öt tehenet, hét disznót és jó pár baromfit tart. Meggazdagodni nem lehet belőle, a gazdaság felszámolása pedig kész csőd lenne.

- Amit lehet, magunk végzünk el a földeken, mert a bér munka fölémészli a haszon nagy részét - mondta a 74 éves gazda. - A húst, tejet, gabonát annyit kell odaadni, amennyiért elviszik. Nincs alkú. Az egyik kereskedő 220 forintot ad a bika kilójáért, a másik 280-at. De az messzebb van; a

szállítás elviszi a nagyobb bevétel.

- A beletölt munkát nem lehet felszámolni, azt senki nem fizeti meg - tette hozzá ifj. Steiner Imréné, a menyje. - Amit apránként a termelésre költünk, azt tudjuk belőle egy összegben kivenni. Abban bízunk, hogy változik a helyzet, talán jobb lesz egy kicsit. Felszámolni sem érdemes, mert annyira tönkretették a magyar gazdaságot, hogy kész anyagi csőd lenne. A kukorica, tritikál, zab, őszi árpa nagy részét föltetjük az állatainkkal, s keveset értékesítünk belőle. Egy öreg trakt-

runk van, de nem mertünk újat venni hitelle. Így maradnak a nap-szamosok, de azok már 1500 forintot is elkérnek egy napra, és etetni, itatni kell őket.

Steiner Ádám a maga tizenkét évével csak azt látja, mennyit kell dolgozni a családnak, hogy megélik. Nincs még tisztában a haszon fogalmával. Bátyjával együtt időnként ő is segít, ha nem is túl lelkesen. A legifjabb Imrét a számítógép érdekli. A tizennégy éves fiatalember elmondta: nincs kedve a gazdasághoz, mert sok munkával sem lehet belőle rendszeresen megélni. Ezért inkább programozó szeretne lenni. ■

2001. július 12-én jelent meg a Somogyi Hírlapban

A semmiből teremtet gazdagságot Zselickisfaludon

A magányos Don Quijote

A gazda egy vödör almával kedveskedik a kanca-csikóknak

A SZERZŐ FELVÉTELE

Steiner Imre szerint Magyarország egy kis töredéssel olyan lehetne, mint Svájc. Ehhez minőségi állatállomány és kedvezményes hitel kell a fiataloknak, hogy értelmét lássák a munkának.

— Dolgozhatnak, mint az állatok, még sincs semmi értelme, sőt ráfizetnek. Így aztán lassan mind elmennek. Hetvenévesen én is magamra maradtam.

A zselickisfaludi gazda egyedül vette vissza húsz hektáros földjét. Magányos Don Quijoteként küszködik a földdel, állatokkal. Valamikor jó minőségű, 12 kataszteri holdon gazdálkodott. Zselickisfaludban most újra éledt a föld iránti szeretet. Mint mondta: még a récs időkben is művelte a háztájiit. Abból nevelte föl négy gyermekét. A kárpótláson kapott föld minősége azonban meg sem közelíti a régit. Arra jó csak, hogy az állatoknak abrakot, takarmányt teremtszen. Mert Steiner Imre nem hisz abban, hogy nem kellenek az állatok.

— Nem tudom elhinni, hogy ez így jó lenne. Még mindig bírom abban, hogy egyszer eszhez térnek, és szükség lesz rájuk. Minden évben adunk le

hízó bikákat. Nekünk csak magyar tarka állományunk van, mert az kelendő. Jobb is lehetne, ha a fiatal családomnak olyan hozzáállása volna, mint ahogy szeretném. Legtöbbit a menyem, meg egy újmagyar segit. Van hat tehén, egy vemhes üsző, három szűz üsző, két bika és a két ló a csikóval, anyakoca, hízők, süldők. Búzáat, kukoricát, lucernát és lóherét természetünk nekik.

Az istállóból Rézi és Magdi, a két hat hónapos kanca-csikó dugja ki a fejét. Óvatosan körülméznék, majd hátsó lábukkal nagyot rugva, vidáman körbenyargalják a kerekas kutat. A gazda szedte almát hamar megelélik, s vidáman lakmároznak. Steiner Imre tekintete büszkén követi a csintalan jószágokat.

— **Miért mondják, hogy nem veszik az állatokat?**

— A fiatalok lusták — tisztelet a kevés kivételnek — s dolgozni egy sem akar. Az idősök egészsége pedig megromlott.

Se traktor, se ló, se szerszám. Mit csináljanak? Igaz én is a semmiből indultam. Először vettem egy lovat, hitelle. A csikókból gyarapodtam. A megspórolt pénzből használt szereszámot, majd traktort vásároltam. A hitelt 37 százalékos kamattal adták. Egy év alatt letörlesztettem.

— **Mit kellene csinálni ahhoz, hogy ezek a kis gazdaságok megint kiviruljanak?**

— Olyan hitelt adni, aminek a kamatát elbírjuk. Tizenöt-húsz százalékra, mint valamilyen cigányoknak, akik tíz évig fizették a két százalékos kamattal vásárolt ház árát.

— **Milyen érzés a maga gazdájának lenni?**

— Nagy kockázat. Hál' Isten eddig elkerültek a bajok. Csak hát a korom! Ha negyvenéves volnék, kutya bajom sem lenne. Így, nem tudom megmutatni mire vagyok képes. A családban a kisunokáim érdeklődnek a gazdaság iránt. Amíg egy kis egészségem van, gyönyörködöm bennük — mutat a vígan hancúrozó kiscsikókra.

Várna Ágnes

1997. október 15-én írta a Somogyi Hírlap

Ölbei Miklós

1940-ben született Somogyhárságyon. Édesapja ott volt kántortanító. Az általános iskola 1–4 osztályát Somogyhárságyon, az 5–8 osztályt Hobolban végezte. (Édesapját áthelyezték. Kántor múltja szálla volt a rendszer szemében, s az akkori logika szerint meg kellett büntetni. Így édesapja Hobolon folytatta a tanítást.) Aktív sportoló volt: úszott, futott, futballozott, kézilabdázott, asztaliteniszezett.

1958-ban a szigetvári Zrínyi Miklós Gimnázium humán tagozatán érettségizett jó eredménnyel. Még ebben az évben kezdett dolgozni, mint képesítés nélküli tanító a Margittapusztai Állami Általános Iskolában. Az 1–4 összevont osztályban tanított, majd 1959-ben édesapja betegsége miatt a felső tagozatot is ő vette át.

1959-ben a pécsi tanítóképzőn kezdte főiskolai tanulmányait, de annak megszűnése miatt a Bajai Felsőfokú Állami Tanítóképző Intézetben szerezte meg tanítói oklevelét.

1961-ben megnősült. Még ebben az évben megszűnt az iskola Margittapusztán, s a Baláta-tó melletti Kaszópusztán lett az 1–4 és 5–8-as összevonású általános iskola vezetője 1963-ig. Ekkor tért vissza a Zselicbe. A viperáktól hemzsegő Kaszó veszélyes volt kisfia számára. 1963 júliusától a Zselickisfaludi Általános Iskola igazgatója volt annak megszűnéséig, 1995-ig. Ez idő alatt nemcsak tanított, hanem tevékenyen részt vett a falu életében is: labdarúgócsapatot szervezett, színjátszó kört irányított, zenekart alakított, melyben tangóharmonikán játszott. A falu népművelői feladatait is ellátta. Volt KISZ-klubvezető. Több generáció tanulta tőle nemcsak a betűvetést, de a természetszeretetet is. A Zselici Vadásztársaság vadászmestere. A falu lakóinak bizalmát élvezte, hiszen az előző rendszerben tanácsstag volt, a rendszerváltás után pedig a képviselő-testület tagja volt húsz éven át.

A családi hangulatú kis iskola megszűnése fájt neki, de tudomásul vette, hogy más lehetőség nincs. 1995-től a szennai Fekete László Általános Iskola napközis nevelője, mellette pedig az általa létrehozott iskolai futballcsapat edzője volt. 2005-ben ment nyugdíjba.

Két fia, 5 unokája van.

„Gyertek gyorsan, vadkan alatt van a tanító!”

A vaddisznókirály

A vadat nemcsak a lábában kell szeretni, hanem az erdőmezőn is. Milyen lenne a zselic erdőrengeteg vad nélkül? A zselickisfaludi Ölbei Miklós intelmeit minden kezdő vadász megfogadja. A Zselic Vadászárság vadászmeztete szakirodalomként Fekete István, Kittenberger Kálmán és Széchenyi Zsigmond könyvelt nyomja a fiatal kollégák kezébe.

Ölbei Miklóst sokan nevezik a Zselic tanítójának; vadászberkekben pedig a vaddisznókirály cím jár neki, hiszen az elmúlt negyven év alatt 424 vaddisznót ejtett el. Zselickisfaludon 1963 óta tanított, s már van olyan tanítványa, akinek a nagyanyja is hozzá járt. Két éve, amikor lakatot tettek kis iskolájára, elszorult a szíve, de mégis emelt fejvel vállalta el a szennai iskola napközis csoportját. Déllelőtti tanításra már nem vágyott, hiszen az évtizedek alatt mindig összevont osztályban tanított.

— Ez az én Zselicem, s nem a világ vége, hanem a világ közepe — mondta. — Hívtak több helyre, városban is taníthattam volna, de a szívem itt tartott. Néhány napja elmentem Margitapusztára — ott kezdtem a pályát 1958-ban —, hogy megnézzem, mi lett belőle. A hajdani huszonhárom ház és az iskola helyén kukoricaföldet találtam...

A Zselic tanítója úgy véli: negyven éve békésebb természetű lurkók ültek az iskolapadban, mint most. A mai gyerekek agresszív, s ha valami nem tetszik neki, rögtön üt. Ezt látják a tévében, videón, hiszen olyan filmet már alig adnak, amiben ne bunyóznának. Ölbei Miklós mindig szót értett fiaival, lányával. Ha nem esik az

Ölbei Miklós három legkedvesebb trófeája FÜZÜ: KELEMEN TUDOR

eső, már tereli is ki tanítványait az udvarra; hadd mozogjanak, és játsszanak — s ne csak irányítottan, hanem önfeledten élvezzék a szabadságukat. Nyenkor némelyik olyan, mint a megzabolázhatatlan kiscsikó.

Vadászszenvédélye egyidős tanítói diplomájával. Apja is gyakran felkerekedett puskájával, így volt kitől megtanulnia, mikor érdemes felmenni a magaslesre, hogyan kell bekeríteni a vadat. A tanítás után vette nyakába az erdőt. Ez pihentette. A nagyvadak közül leginkább vaddisznóra szeret célozni. Talán azért, mert rejtezködve él, és bekerítéséhez sok türelem kell. Holdvilágban is örömmel ment négykézláb, vagy hason csúszva, hogy elejtse zsákmányát. Egyszer majdnem Zrínyi sorsára jutott. A rohaszliki területen fácánra vadászott sörétes puskájával, amikor vizslája elkezdett csaholni. Egy 3-4 éves, előző éjjel megsebzett vadkanal nézett farkasszemet. A va-

dász túl közel merészkedett, s a disznó nyomban támadott. Hiába találta el az orra fölött, agyarával majdnem felszakította a vadász hasát. Töltényövéhe fúrta agyarát, s ennek köszönheti, hogy nem lett komolyabb baja. Félig fekve elkapta ugyan a vadkan fülét, és kutyája hátulról belemart a disznóba, de ismét feléje fordult, s már döntötte volna fel, amikor öt lépésről a fülébe lőtt. A disznó vére áztatta arcát, ruháját, nem csoda, hogy az egyik vadász cimborája halálsápadtan hívta a többieket: gyertek gyorsan, a tanító a vadkan alatt van!

A Nimród-érmes vadász napokig mesélhetné élményeit — remélhetőleg ezt mielőbb megteszi majd egy könyvben —; trófeái közül három szarvasagancsra a legbüszkébb. Mindegyik szarvast sebzett, kínok között kapta csővégre. Így fájalmától szabadította meg őket. Az irgalom a vadásznak is erénye.

Lőrincz Sándor

1997. december 31-én írták a Somogyi Hírlapban

Zóka Tibor

1943-ban Hedrehelyen született. Ott kezdte az általános iskolai tanulmányait is. 9 éves volt, amikor a család Szilvásszentmártonba költözött. Mivel Szilvásszentmártonban akkor már megszűnt az iskola, így – kortársaihoz hasonlóan – ő is Zselickisfaludra járt. Középiskolai tanulmányait Kaposváron a Mezőgazdasági Technikumban folytatta. Tanulmányait befejezve hét éven át a Pécsi Állami Gazdaságban dolgozott. 1969-ben jött vissza Somogy megyébe. 1969-től 1972-ig a Kaposvári Húskombinát munkatársa volt, majd Szennában helyezkedett el. A Zselici táj Mezőgazdasági Termelőszövetkezet főállattenyésztőjeként dolgozott 1986-ig, amikor is növénytermesztő-főágazatvezető lett ugyanott. 1992-ben ismét váltott: Kaposváron egy kereskedelmi cég ügyvezető helyettese lett. 1996-ban tért vissza előző munkahelyére, s lett a Zselici Táj Termelőszövetkezet elnöke. 2000-től a Zselici Mezőgazdasági Részvénytársaság elnöke is.

Szakmai munkája mellett figyelemmel kísérte lakóhelye sorsának alakulását. Tanácstagként, a közös tanácsi rendszer idején túl sok lehetősége nem volt a sorvadó falu érdekeinek képviseletére, hiába volt határozott elképzelése, véleménye, döntési jog a Végrehajtó Bizottságot illetve. 1986-ban a közös tanácsok területén lévő nem székhelyi községekbe előjárókat neveztek ki, akik feleltek az adott településekért, s egyszersmind tanács-tagok is voltak. Így lett a falu előjárója 1986-ban.

A rendszerváltást követő első helyhatósági választás előtt megkeresték a falubeliek, s felkérésükre indult a megmérettetésen. A településen nem akadt más, aki magára vállalta

Négyes ikreket kívánna a polgármester

Zselickisfaludon nagy siker az ivóvíz- és a telefonellátás megkezdése – mondja Zóka Tibor polgármester. Az utóbbi időben felújították a legtöbb járdát, s újakat is építettek. Végezték a polgármesteri hivatal külső és belső tartozásával is.

– A gázprogram első lépéséből viszonylag kimaradtunk. Jelenleg ah-

hoz, hogy a község lakosainak a száma növekedjék, elengedhetetlen ez a szolgáltatás – mondja Zóka Tibor. – Készséges, de idősebből csak akkor lehet időcsalogatni az embereket, ha van gáz. A felhalmozott pénzünket azóta különböző más beruházásokra használtuk föl. Egyelőre lehetőségünk nincs arra, hogy megoldjuk, de nem vetettük el az ötletet. A kivitelezés módján még gondolkodunk. A következő két éven mindenképpen szükséges a gázberuházás megvalósítása.

– Miért van Zselickisfaludban?
– Neki itt születtem, de zseliciek vallom magamról. Egyéniségek vagyunk a szomszédos községekkel. A zseliciek szorgalmas emberek. Elmondhatom rólok, hogy megbecsülök az embert, és a társadalmi munkában, a borbélyban jobban összetartanak, mint bárhol másutt a megyében.

– Miért a munkanélküliség? A befektetők, az akkori korának határainak elhelyezkedni?

– Sok a munkanélküli, a főfoglalkoztató a Szenna Pack Kft, de az inkább a jól képzett munkásokat keresi; ebből kevesebb van a településen. Munkahelyet kínál a Sétág Rt erdőgazdálkodás és a Zselici Rt. Sokan a megyeszékhelyre járnak dolgozni. Az autóbussz-kozlédeés nagyon jó.

– Kíváncsi a Zselic szűkebb jelszék, eszményi hely a falusi turizmushoz. Idénnyárra tudják kúszórádú ezeket a lehetőségeket?

– Pénz nélkül nincs falusi turizmus. Ahol gazdasági emaradot-ság van, ott erőltetik a falusi turizmust. A korábban épült lakóházak erre alkalmatlanok, s csak al-tatásai nem lehet turizmust építe-ni. programokat pedig nem tu-dunk szervezni. A környezet érintetlen, a vidék nagyon szép,

nem kívánjuk az adottságait. A lakmázásához azonban sok pénz kell. Állami segítség nélkül, csak ügyködni a falusi turizmus feltételeit nem lehet megteremtetni.

– Milyennek látja a jövőt?

– A falunkat hárommal növe-djések lakják; tavaly egyet-en kisgyermek sem született. Az idén remélhetőleg több lesz a születés. En négyes ik-reket kívánunk mindenkinék, akkor nőne a lakosság száma. Ha sikerül megvalósítani a csatornázást és a vezetékes gázberuházást, talán a város-ból is nagyobb számban költö-znek ki majd a fiatal ház-asok, többen építkeznek, na-gyobb lesz a gyermekáldás is. De annyian, mint a század-éle-n – több mint 650-en la-írták akkor a települést –, már azóta nem leszünk. ■

Zóka Tibor polgármester

2001. júliusi gondolatok

volna a falu gondjait, így egyedüli indulóként, a lakosság bizalmát élvezve irányította a falut húsz éven át. A 2010. évi önkormányzati választáson polgármesterként nem, de képviselőként megmérette magát és a falu ismét bizalmat szavazott neki.

Bár nem itt született, nem ebben a faluban nőtt fel, de ide nősült, s kisfaludinak vallja magát. Azon munkálkodik, hogy minél komfortosabb legyen a falu, s itt akarjanak élni az itt felnőtté váló fiatalok is. Vonzóvá tegye a települést, s minél több család válassza lakhelyéül ezt a községet, megállítva ezzel a lakosság számának csökkenését.

Két leánya és négy unokája van.

Bellai Zoltán

1950-ben Zselickisfaludon született. Az általános iskolát is itt végezte. 1964-ben nyolcan ballagtak az akkor még nyolc osztályos iskolából. Ő a kaposvári Táncsics Mihály Gimnáziumban tanult tovább. Az érettségi után (1968) Budapesten tanult teológiát. Közben két évig katonai szolgálatot teljesített. A diploma megszerzését követően (1974) Csurgón az alsoki gyülekezet lelkésze volt 12 évig.

1974-ben kötött házasságot. Felesége szintén lelkész. Három gyermeke van. A Csurgón töltött évek alatt számtalan tanulmánya jelent meg teológiai szaklapokban itthon és külföldön egyaránt. 1983/84-ben lehetősége nyílt arra, hogy egy évig Németországban tanuljon, s Újszövetségi tudományokkal foglalkozzon, az Újszövetséget tanulmányozza.

1986-ban Somogy megye esperese, s kaposvári lelkész lett. Akkor ő volt Magyarország legfiatalabb református esperese. 1992-ben mondott le. Lemondásának oka az volt, hogy a rendszerváltással újra megnyílt az út az egyházi iskolák előtt, s ő fontosabbnak tartotta az adminisztratív, hivatali munkánál az induló egyházi iskolákkal foglalkozni.

1989-ben kezdték Zselickisfaludon a Református Ifjúsági Otthon építését, 1992-ben indult Kaposváron a Református Általános Iskolában az oktatás, mely azóta már gimnáziumi képzéssel is bővült, s 1993-ban kezdődött a diákok oktatása a csurgói Református Gimnáziumban. Ezeknek az iskoláknak a beindítása az ő feladata volt. A kaposvári Lórántffy Zsuzsanna Református Általános Iskola és Gimnázium igazgatója volt éveken át.

Jelenlegi munkája még szerteágazóbb: továbbra is a kaposvári gyülekezet lelkésze. A Dunántúli Református Egyházkerület iskolaügyi tanácsosa. Az ő felügyelete alá tartoznak a dunántúli református iskolák és a Székesfehérváron létrehozott református óvoda. 1986 óta tagja a Magyarországi Református Egyházi Zsinatnak, mely a magyarországi református egyházak legfelsőbb törvényhozó testülete. A Református Egyház Zsinata gazdasági bizottságának elnöke, püspöki főtanácsos.

Nevéhez kötődik Kaposváron a Csertán Márton nyugdíjasház megépülése is. Talán „kisfaludiságából” adódik, hogy nem hagyja nyugodni a Kaposvár környékén lévő kistelepüléseken üresen álló egykori lelkészlakok sorsa sem. Szeretné őket megmenteni, hasznosítani az épületeket. Akár úgy, hogy fiatal református pedagógus pároknak szolgálati lakásként felajánlani, akik lámpások lehetnének ezeken a kis, eldugott településeken.

Jövőkép

Ha a falu létezni akar, akkor elengedhetetlen a lakosság számának növekedése. Minden eszközt meg kell ragadni, hogy a falu vonzó legyen az otthonkeresők számára. Az elmúlt években sok minden megújult a faluban. A Külső sorba vezető út mindkét oldalon új burklatot kapott. Ugyanúgy az egyik hegykapu, a Külső sori és Csonka sori út is teljesen megújult. Kerékpárút épült a falu teljes hosszában és a zártkert területén a hegyben is van ma már elektromos áram. Szilvásszentmárton és Zselickisfalud között víztározó létesült a völgyben még szebbé téve a tájat. Az internet és kábeltévé is bevezetésre került, a református iskola épülete teljesen felújított átalakított formában ma faluházként szolgál. A közmunkaprogramban munkahelyeket teremtett az önkormányzat. A falu szépítését, rendben tartását ma helyi közmunkások végzik.

Munkahelyteremtő ipar Kisfaludra telepítésére nincs reális esély a közeljövőben. (Legalább megőrizheti tiszta levegőjét, érintetlenségét.) Hagyományos gazdálkodásra a falu domborzati viszonyai alkalmatlanok. A mezőgazdaság más területén azonban előre lehet és kell is lépni, fejleszteni. A térségben meghatározóvá lehet tenni a külterjes állattenyésztést az elhagyatott állattartó telep újraélesztésével. Előtérbe lehet helyezni az erdőgazdálkodást, valamint a gyógynövénytermesztést, gombafeldolgozást.

A ma „divatos” falusi turizmusnak egyelőre nincsenek meg a feltételei, s anyagi eszközei. A Szilvás és Kisfalud között létesült tó azonban újabb lehetőségeket rejt magában. A körülötte megvalósulni ígérkező sétány, horgászati, strandolási lehetőség vonzó lehet az ide látogatók, kikapcsolódni vágyók számára. A régi református iskola faluházzá történő átalakítása, megújulása programok szervezésére ad lehetőséget. A falu kulturális életének fellendítésével, gasztronómiai, kulturális fesztiválok, pince turizmus szervezésével beindulhat a turizmus gépezete. Elengedhetetlen feladat lesz a jövőben szálláshelyek kialakítása az önkormányzat tulajdonában lévő telkeken, kihasználva a pályázati lehetőségeket. Talán a faluban élők is kedvet kapnak a vendégfogadásra.

Zselickisfalud

Az elmúlt évek infrastrukturális fejlesztéseit 2010 októberéig bezárólag Zóka Tibor neve fémjelzi. Az utak, a tó, a villany a hegyben olyan potenciális lehetőségeket jelentenek, amik e térség felemelkedését hozhatják.

A községben működő Zselickisfaludért Egyesület célja a falu fejlődésének elősegítése, arculatának alakítása. Az egyesület kuratóriumi elnöke Kiss István, a kuratórium tagjai pedig Zóka Tiborné és Cseh József.

Az 1990-ben megkezdett úton haladva, a vidék értékét megőrizve gyarapodhat tovább a falu. S ha nem is éri el a közeljövőben lélekszáma az 1900. évit, a mainál nagyobb szám – zömében fiatalokkal – a biztos létet jelenti a község számára.

*Méhbangó. A vadvirágos út szobra
(a szerző felvétele)*

*Erdei gyöngyköles. A vadvirágos út szobra
(a szerző felvétele)*

Játszótér pihenővel (a szerző felvétele)

A felújított faluház (a szerző felvétele)

Együtt a falu apraja-nagyja (Horváth Tibor felvétele)

Zselickisfalud

Függelék 1 Zselickisfalud úrbéri tabellája 1767. (SML)

Kereszt és Vezeték NEVEK	Jobbgy helynek m. némsége		Belso Kulo		Mivolta		Marhas robot 2 Ma		Vagy E helyett kezi szolgálat		Erbeli arenda		Tuzre való fa		Fonyas		Kifozott vaj		Kappany		Csirke		Tojas		Belső ház hely, és foglalkozásának leírása, a melyből ezred nem adattatik	
	Pósonyi mé- rőre való		Szántó föld hold		Rét ember vagyó		Marhas robot 2 Ma		Vagy E helyett kezi szolgálat		Erbeli arenda		Tuzre való fa		Fonyas		Kifozott vaj		Kappany		Csirke		Tojas		Belső ház hely, és foglalkozásának leírása, a melyből ezred nem adattatik	
	No.	Nap.	No.	Nap.	No.	Nap.	No.	Nap.	No.	Nap.	No.	Nap.	No.	Nap.	No.	Nap.	No.	Nap.	No.	Nap.	No.	Nap.	No.	Nap.	No.	Nap.
Bakacs Mihály	1.	2.	24.	10.	52.	104.																				
Berehgyei Gergely	1.	2.	24.	10.	52.	104.																				
Berehgyei György	3/4	1 1/2	13.	7 1/2	39.	78.																				
Kis György	1/4	1/4	6.	2 1/2	13.	26.																				
Kis Gergely	1/4	1/4	6.	2 1/2	13.	26.																				
Berehgyei Gergely	3/4	1.	12.	5.	26.	52.																				
Berehgyei György	3/4	1.	12.	5.	26.	52.																				
Berehgyei Béla	3/4	1.	12.	5.	26.	52.																				
Berehgyei Mihály	1/4	1/4	9.	2 1/2	16.	32.																				
Várai Mihály	1/4	1/4	9.	2 1/2	16.	32.																				
Várai János	3/4	1.	13.	5.	27.	54.																				
Várai Márton	1.	2.	30.	10.	58.	116.																				
Várai János	1/4	1/4	8.	2 1/2	15.	30.																				
Várai Gergely	1/4	1/4	8.	2 1/2	15.	30.																				
Várai János	1/4	1/4	8.	2 1/2	15.	30.																				
Várai Mihály	1/4	1/4	8.	2 1/2	15.	30.																				
Deső János	3/4	1.	16.	5.	34.	60.																				
Deső János	3/4	1.	12.	5.	26.	52.																				
Leike Márton	1.	2.	32.	10.	60.	120.																				
Vida József	3/4	1.	14.	5.	28.	56.																				
Kis József	1/4	1/4	8.	2 1/2	15.	30.																				
Vörh Mihály	1/4	1/4	6.	2 1/2	13.	26.																				
Vörh József	1/4	1.	12.	5.	26.	52.																				
Vörh János	1/4	1/4	9.	2 1/2	16.	32.																				
Vörh József	1/4	1/4	6.	2 1/2	13.	26.																				

Kereszt és Vezeték NEVEK	Jobbág helynek ml- némsége	Jobbág hely- nek		éviszolgá- lat v. robot	kilen- czed	A d ó z á s o k										Belső ház-hely, és rétek fogvarkozásának helyre- hozása, a' melyből kilen- czed nem adattatik.			
		Belső, Külső				Fybéti arenda	Tuzre való fa	Fonyás	Kifözött vaj	Kappany	Csirke	Tojás							
		Mivolta																	
		Posonyi mé- rőre való	Szántó föld hold 211	Rét ember vágó 10.	Műhas robot 2. évi költsége 1/2	Vagy E helett. kézi szolgálat											for.	öl	funt
No.	Nap.											No							
Tóth Mojzes	1/4	1/4	6.	21	12	26.	1.	1/4	1 1/2	1/4	1/4	3.							
Vida János	1/4	1.	17	5.	31	62.	1.	1/4	3.	1/2	1.	1.	6.						
Tóth János	1/4	1.	12.	5.	26.	52.	1.	1/2	3.	1/2	1.	1.	6.						
Vida János	1/4	1.	16	5.	30	60.	1.	1/2	3.	1/2	1.	1.	6.						
Galambos Márton	1/4	1/4	6.	21	12	26.	1.	1/4	1 1/2	1/4	1/4	3.							
Tóth Márton	1/4	1.	15.	5.	29	58.	1.	1/2	3.	1/2	1.	1.	6.						
Nagy Mihály	1/4	1.	16.	5.	30.	60.	1.	1/2	3.	1/2	1.	1.	6.						
Lilovics György	1.	2.	24.	10.	52.	104.	1.	1.	6.	1.	2.	2.	12.						
Lakatos Mihály	1/4	1/4	6.	21	12	26.	1.	1/4	1 1/2	1/4	1/4	3.							
Kodler János	1.	2.	24.	10.	52.	104.	1.	1.	6.	1.	2.	2.	12.						
Vida Bécsi	1/4	1.	12.	5.	26.	52.	1.	1/2	3.	1/2	1.	1.	6.						
Lilovics János	1/4	1.	12.	5.	26.	52.	1.	1/2	3.	1/2	1.	1.	6.						
Lilovics Mihály	1/4	1/4	10.	21	17	34.	1.	1/4	1 1/2	1/4	1/4	3.							
Cseh György	1/4	1.	12.	5.	26.	52.	1.	1/2	3.	1/2	1.	1.	6.						
Vida János	1/4	1.	12.	5.	26.	52.	1.	1/2	3.	1/2	1.	1.	6.						
Deső György	1.	2.	24.	10.	52.	104.	1.	1.	6.	1.	2.	2.	12.						
Lilovics János	1/4	1/4	6.	21	12	26.	1.	1/4	1 1/2	1/4	1/4	3.							
Tóth János	1/4	1/4	6.	21	12	26.	1.	1/4	1 1/2	1/4	1/4	3.							
Lilovics János	1/4	1/4	6.	21	12	26.	1.	1/4	1 1/2	1/4	1/4	3.							
Summa	21.	42.	565	210	1153	2306.	44.	21.	126.	21.	42	42	252.						
Inquiritio proprias domos habentes																			
Hegyi György	-	-	-	-	18.		1.												
Radócs János	-	-	-	-	18.		1.												
Summa	-	-	-	-	36		2.												

Függelék 2 Az örök egyezség aláírói teleknagyság szerint, aláírási sorrendben

egész telkes:	Tüsér János	Fejes Sándor
	Arató József	Mike György
	Farkas István	Bereknyi Gábor
	Kulcsár János	Tüsér József
	Bereknyi Samu	Tüsér István
	Cseh István József	Jónás György
	T? István	Soltra József
	Tanai János	Bereknyi István
	Zóka Ferenc	Sovány József
	Szabó József	Kolat Samu
	Filotás József	Kis Vida József
		Pál József
háromnegyed telkes:	Kis Ádám József	Bereknyi Imre
		Bereknyi József
féltelkes:	Tóth János	özvegy Galambos József
	Hegy István	ifj. Galambos József
	Istváni Sámuel	Másli József sk
	Bereknyi Dávid	Kis Cseh József sk
	Kis József	ifj. Cseh Ferenc
	Tóth Sámuel	Farkas József
	Istvánffy Mihályné	Kolarics János
		Kolat József
öttnolcad telkes:	Kolarics István	Bukovics József
		Farkas Imre
negyed telkes:	Tanai Imre	Farkas Istvánné
	Berkenyi József	Győri József
	Dezső Sándor János	Kiss István
	Tot Márton Sámuel	Mike Imre
	ifj. Szőke Ferenc	ifj. Szőke József
	Hegy Sámuel	Sipos József
	Bereknyi János	Fodor János
	Radák György	Sipos István
	Galambos János	özvegy Hegyi József
	Másli János	Dezső Mihályné
	Sebestyén József	öreg Szőke Imre
	Pető József	

Függelék 3 1955-ben a kuláklistánál törölt személyek

Bellai János	Bereknyei József
Szőke István	Kiss A. József
Benes János	Szőke Ferenc
Mike József	Fazekas József
Kulcsár József	Tanai Imre
Lőrincz Józsefné	Madarász József
Kis M. József	Lőrincz József
Dezső István	Mike József belső
Zsobrák József	

Függelék 4 A református iskola létszámának alakulása, 1895–1948.

Tanév	létszám	1934/35	24+6
		1935/36	22+7
1895/96	37	1936/37	24+9
1896/97	42	1937/38	23+9
1897/98	38	1938/39	24+10
1898/99	33	1939/40	18+14
1899/00	38	1940/41	16+14
1900/01	44	1941/42	22+12
1901/02	34	1942/43	30+3 (11 patcai)
-	-	1943/44	47+3
-	-	1944/45	47
-	-	1945/46	34
1911/12	25+30	1946/47	38
-	-	1947/48	36
-	-		
-	-	+ az ismétlő iskolába járó tanulók száma	
1921/22	16+16		
-	-		
-	-		
-	-		
1932/33	31+8		
	+10 szilvásszentmártoni		

Függelék 5 A református iskola tanulói az 1901/02-es tanévben

1. név hiányzik	18. Kulcsár József
2. név hiányzik	19. Nezdei István
3. név hiányzik	20. Kovács Lajos
4. Szabó Lidi	21. Kozma János
5. Bereknyei Lidi	22. Sipos Kata
6. Jakab Ferencz	23. Kolat Vilma
7. Jónás József	24. Banéth Gábor (Patca)
8. Zóka István	25. Dezső István
9. Dezső Lidi	26. Mike Örzse
10. Horvát Kata	27. Szabó József
11. Dezső Kata	28. Kovács Kata
12. Mauthner Erzsé	29. Gigei Juli
13. Bereknyei Márton	30. Szőke Kata
14. Kovács József	31. Galambos István
15. Kovács József	32. Istvánfi József
16. Kolat Teréz	33. Kulcsár Kata
17. Kolat Örzse	34. Zóka Kata

Függelék 6 A református tanítók

Gencsi *		Csizmadia János	1938-1941
Császár János	1839	Baráth Júlia	1941
Üveges *		Lőczy Lajos lelkész	
Verbay István	?-1859	Hegedüs Elek	1943
Zákány István	1860-1869	Lőczy Lajos lelkész	
Héjas Dániel	1870-1873	Boross Mária	1945-1949
Mózes Imre	1874-1875		
Pirka János	1875-1909		
Siska István	1904	*emlékezet alapján ismerjük a nevet	
Belovári István	1909-1931		
Tóth Sándor	1926		
Szabó József	1932-1938		

Függelék 7 A református iskola tanulói az utolsó, 1947/48-as tanévben

1. o.	Zsobrák B. Ernő Tóth Mária Magda Meződi Margit E. Gergely Katalin Papp Teréz Szalmasági Magda Domokos Katalin	Patca Patca Patca Patca Patca Zselickisfalud Szilvásszentmárton
2. o.	Bellai Erzsébet Ambrus Irma Handó János Ibriksz Irén Lőrincz Katalin Lőrincz Róza Bereknyei Margit Gali István	Patca Patca Patca Zselickisfalud Szilvásszentmárton Szilvásszentmárton Szilvásszentmárton Zselickisfalud
3. o.	Jádi Margit Lőrincz József Lőrincz Sándor Fejes László Dezső Géza	Szilvásszentmárton Szilvásszentmárton Szilvásszentmárton Szilvásszentmárton Zselickisfalud
4. o.	Fejes József Lőrincz Sándor	Szilvásszentmárton Zselickisfalud
5. o.	Bakos Rózsa	Patca
6. o.	Kulcsár Sándor Fülöp Irma Balogh László	Zselickisfalud Patca Szilvásszentmárton
7. o.	Fazekas József Tóth József Szalmasági Menyhért Balogh Irén Lőrinc Katalin Zóka Irma Zsobrák Katalin	Patca Zselickisfalud Zselickisfalud Szilvásszentmárton Zselickisfalud Szilvásszentmárton Szilvásszentmárton
8. o.	Karakó András Bereknyei Katalin Lőrinc Margit	Zselickisfalud Szilvásszentmárton Szilvásszentmárton

Függelék 8 A zselickisfaludi katolikus családok hozzájárulása az iskola építéséhez
1913-ban ¹⁹⁸

	Korona fill.		Korona fill.
1. Kutasi Béla	183	26. Kaizer Jakab	34.77
2. Vida József cseh	191.45	27. Ricza József id.	7.61
3. Cseh József vida	90.55	28. Tóth István hajdú	96.22
4. Kovács József kovács	98.38	29. Cseh Ferenczné Rica Juli	19.87
5. Balatincz György	21.59	30. Cseh Ferencz Bukovics	116.42
6. Hitter Gyula	95.12	31. Patkó János	57.39
7. Tanai Imre	243.57	32. Cseh István	106.80
8. Tanai József	159.50	33. ifj. Hegyi József	110.79
9. Tót József tanai	70.75	34. Vida János	120.63
10. Brener Lajos	618.91	35. Német János	63.43
11. Vida D. József	100.69	36. Cseh György és Tanai Imre	164.85
12. Kolárics József	146.25	37. Tót István felső	104.13
13. Kolárics István	135.57	38. Sebestyén István és neje	137.69
14. Pap János cipész	26.25	39. Cseh István Katona	65.73
15. Vida Juli Csikós Mihályné	116.21	40. Cseh József	59.33
16. Licz Ferenc	54.75	41. Száraz János	44.80
17. Tót Lajos	45.27	42. Cseh György János	78.07
18. özv Rica Jánosné	41.91	43. Cseh M. József és fia	201.45
19. Haraszi János	105.04	44. Pető Imre ifj	7.03
20. Cseh József Kis	59.18	45. Vellai István	43.33
21. Másli Anna Tót Józsefné	64.71	46. Balog Mihály	12.88
22. Nagy Jánosné	11.49	47. Rica Ferenczné	15.81
23. Másli József	20.79	48. Buzás József 1/2	8.71
24. Tót Ferenc rica	90.91	49. Kaizer Henrik	73.20
25. Másli Ferencz	76.16		

Függelék 9 A római katolikus iskola tanítói

Fuchs János	1892-?
Szabó János	1903-1913†
Sipőcz Imre	1913-1947
Kordély Teréz helyettesítő	1947
Keszthelyi Sándor	1947-1963

¹⁹⁸ SML Római Katolikus Iskola jegyzőkönyve Zselickisfalud

Függelék 10 A katolikus iskola létszámának alakulása. 1903-1948

tanév	létszám	tanév	létszám
1903/04	31+18	1927/28	33+15
1904/05	33+10	1928/29	37+10
1905/06	32+14	1929/30	38+10
1906/07	36+17	1930/31	47+12
1907/08	24+19	1931/32	55+10
1908/09	35+15	1932/33	50+14
1909-13	-	1933/34	43+16
1913/14	30	1934/35	41+21
1914/15	30	1935/36	33+18
1915/16	39	1936/37	27+20
1916/17	64+10	1937/38	38+16
1917/18	58+8	1938/39	36+20
1918/19	28+10	1939/40	37+17
1919/20	23	1940/41	38+19
1920/21	18+14	1941/42	37+15
1921/22	26+13	1942/43	45+6
1922/23	25+7	1943/44	46+3
1923/24	34+14	1944/45	41
1924/25	32+13	1945/46	39
1925/26	29+11	1946/47	46
1926/27	26+14	1947/48	40

+ az ismétlő iskolába járó tanulók száma

Függelék 11 Az 1903/04-es tanévre beiratkozott katolikus tanulók

	apa foglalkozása / lakhely		apa foglalkozása / lakhely
Cseh Örsébet		Vida Rozália	
Hitter Juliánna		Tóth Juliánna	
Handó János	Patca	Handó József	Patca
Rosta Anna	csizmadia	Rosta Cziczelle	
Nagy József	erdőőr	Cseh Ferencz	
Cseh István		Bognár Anna	kanász
Lukáts Anna	Szilvásszentmárton	Biró György	napszámos/ kőműves
Licz Ferenc	kerékgyártó	Kolarics Katalin	
Haraszi János		Hitter Katalin	
Strigán József	téglás	Cseh József bukovics	
Tóth István		Strigán Rozália	
Tóth Anna		Patkó Örsébet	
Biró Imre		Rosta Gizella	
Horváth Örsébeth	cseléd	Babicz Rozália	téglás
Vida Rozália	Szilvásszentmárton	Bérta József	Szszm. urasági cseléd
Ismétlők			
Másli József	napszámos	Handó Imre	Patca
Kolárics József		Száraz Katalin	napszámos
Patkó István		Patkó Juliánna	napszámos
Cseh M. István		Tavaszi József	Patca kovács
Haraszi István		Szijaártó Mária	asztalos
Pitner Péter	Szilvásszentmárton	Licz Juliánna	
Cseh K István		Matók Ferenc	kovács
Strigán Imre	Patca - molnár	Szabó Rozália	Szilvásszentmárton
Hitter István		Molnár Irma	Szilvásszentmárton

Függelék 12 A katolikus iskola tanulói az utolsó, 1947/48-as tanévben

1. o.	Kolarics József Lóki István Tóth István Csikós Margit Horváth Magdolna Horváth Ilona Horváth Mária		4. o.	Jekl Péter Sebestyén István Schmidt Mária
2.o.	Balogh János Dávid József Fischli István Juhász Sándor Körös János Mike József Cseh Margit Horváth Rózi Lukács Irma Haraszi Margit	Szilvásszentmárton	5. o.	Cseh K. Mária Juhász Katalin Klikits Erzsébet
3.o.	Fischer Mátyás Kinder Imre Lőczy István Bödő Irén Csikós Mária Csordás Margit Fischli Teréz	Szilvásszentmárton Szilvásszentmárton	6. o.	Jekl Mátyás Laczó István Laczó János Lukács József Madarász József Bödő Mária Denk Teréz
			7 .o.	Cseh K. Imre Szentesi Béla Csikós Ilona

Függelék 13

*Rövid életrajzok 1939-ből*¹⁹⁹

Csizmadia János református tanító, Zselickisfalud. 1916-ban született Somogyudvarhelyen. A képzőt Kőszegen végezte 1937-ben. Pedagógiai működését még ez évben Magyarújfalun kezdte meg, mint tanfolyamvezető. 1938 október óta a zselickisfaludi református iskola helyettes tanítója. A községi cserkészcsapat tisztje, népművelési előadó.

Imre Ferenc református lelkész, Zselickisfalud. 1911-ben született Magyaratádon. A gimnáziumot Csurgón, a teológiát Pápán végezte. Mint segédlelkész Erdőcsokonyán működött, 1937-ben Zselickisfaludon rendes lelkésszé választották. Községi képviselő. Felesége Kálmán Erzsébet Zákányról.

Kerekes János birtokos, Zselickisfalud. Itt született 1896-ban. Részt vett a világháborúban, az orosz fronton harcolt és 1917-ben leszerelt. 1926-ban lett önálló gazda 20 holdon, mai birtoka 30 hold. A református egyház gondnoka. Felesége: Ambrus Katalin, gyermekei: János és Erzsébet.

Kis Á. József birtokos, Zselickisfalud. Itt született 1879-ben. Fiatal korában a szülei mellett gazdálkodott. Önálló 1894-ben lett 17 holdon. Részt vett a háborúban. Az orosz fronton harcolt 14 hónapon át, egyszer megsebesült. 1917-ben mint gazdálkodót felmentették. Három évtizeden át községi előjáró volt, majd telkesgazda és erdőbirtokossági pénztárnok. 1935 óta a bírói székben ül. A református egyháznak 15 évig presbitere és 6 évig kurátora volt. Felesége: György Erzsébet, fia József (neje Lőrincz Erzsébet, leánya: Margit.)

Kiss J. József birtokos, Zselickisfalud. Itt született 1871-ben. Hosszabb ideig szüleivel gazdálkodott együtt. 1911-ben lett önálló gazda 20 holdon. Volt községi előjáró, közgyám és 1911-től 18 éven át viselte a bírói tisztet. Volt református presbiter és gondnok. Neje: Bereknyei Katalin, nevelt gyermekük: Katalin férjezett Bellai Jánosné. Unokái Bellai János és Erzsébet.

¹⁹⁹ Személyi adattár azokról, akik Szeghalmy Gyula munkáját segítették. In Szeghalmy Gyula: Dunántúli vármegyék Budapest, 1939.

ifj. Kis József²⁰⁰ Hangya-üzletvezető, Zselickisfalud. Itt született 1911-ben. Iskoláit elvégezve, a kereskedelmi pályára ment. 1932-ben a zselickisfaludi Hangya üzletvezetője lett és azóta szakszerűen, kifogástalanul vezeti a szövetkezetet.

Kis M. József²⁰¹ birtokos, Zselickisfalud. Itt született 1887-ben. 1918-ban lett önálló gazda 27 holdon, jelenlegi birtoka 30 hold. Végigküzdötte a világháborút az orosz fronton, egyszer megsebesült kcsk-t kapott. 1918 óta választott községi képviselő. Felesége: Dezső Lídia, gyermekei: József, Irma és Erzsébet.

Lőrincz István birtokos, Zselickisfalud. Itt született 1881-ben. 1897 óta önálló gazda, mai birtoka 18 hold. Résztvett a világháborúban, 48 hónapon át küzdött az orosz és olasz frontokon. Kitüntetései: kizezüst v.é., kcsk. 1935 óta községi előljáró. Neje: Lakatos Eszter, fia: István.

Sipőtz Imre római katolikus kántortanító, Zselickisfalud. 1892-ben született Kaposzentbenedeken. A tanítóképzőt Pécsen végezte 1913-ban és még ebben az évben megkezdte pedagógiai működését a zselickisfaludi római katolikus iskolában. A hangya ügyvezető elnöke, községi képviselő, volt leventefőoktató, népművelési előadó. Méhészettel is foglalkozik.

Tóth Márton Mihály birtokos, Zselickisfalud. 1880-ban született Szennán. Hosszabb ideig együtt gazdálkodott a szüleivel. Végigküzdötte a világháborút szerb és olasz fronton, egyszer megsebesült. 1937 óta önálló gazda 16 holdon. Volt telkes gazda, jelenleg választott községi képviselő. A református egyháznak 15 éven át presbitere volt. Felesége: Zsobrák Lídia, gyermekei: Katalin férjezett Fazekas Józsefné és Lídia férjezett Bereknyei Józsefné. Két unokája van. Fazekas Rózsika és Bereknyei Katalin.

200 A név írása az eredeti munkában helytelenül Kiss

201 A név írása az eredeti munkában helytelenül Kiss. Kis M. József ifj. Kis József édesapja

Függelék 14 A falu népességének alakulása 1785–2010.

Év	Lakosság száma	Év	Lakosság száma
1785	467	1941	650
1828	608	1949	570
1870	869	1960	515
1880	854	1970	396
1890	802	1980	327
1900	844	1990	306
1910	773	2001	275
1920	643	2010	277
1930	685		

Felhasznált irodalom

A MAGYAR NÉPZENE TÁRA III. V. VIII. kötete. Akadémia Kiadó Budapest

ANDRÁSSY ANTAL: Somogy 1848 őszén

AZ 1970. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁS KSH Budapest, 1972

AZ 1990. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁS KSH Budapest, 1992

BARLA SZABÓ JENŐ: Két lelkész a Barla Szabó családban. Debrecen, 1932

BECK GERGELY: A belsősomogyi református egyházmegye története I. Kaposvár, 1935

BEZERÉDY GYÖZŐ: A Zselic községeinek pecsétjei. In: Zselici dolgozatok III. Pécs, 1976

BÖSZE-PETROVICS-SIMON szerkesztette Somogy megye helyismereti könyve. Kaposvár, 2000

CZIPRI KATALIN: A házivászon és szerepe Szentbalázson valamint Zselickisfaludon. Kézirat, 1965

CSÁNKI DEZSŐ szerkesztette Somogy vármegye monográfiája, én

CSÁNKI DEZSŐ: Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában II. Budapest, 1984

CSAPÓ CSABA: A magyar királyi csendőrség története 1881-1914. Pro Pannonia, 1999

CSURGÓI ÖREGDIÁKOK ALBUMA. Szerk.: Écsy Ö. István. Budapest-Csurgó, 1931

DOBAI ANDRÁS: Somogy megye az első katonai felvétel (1782-85) idején. In: Somogy megye múltjából. Kaposvár, 1983

ÉBNER SÁNDOR: Somogy megyei gyűjtése. Kézirat, 1933. Néprajzi Múzeum

EGYÜD ÁRPÁD: Somogy népköltészete. Kaposvár, 1975

EMLÉKKÖNYV A BELSŐSOMOGYI EGYHÁZMEGYEI LÁTOGATÁSOKRÓL. Szerk.: Nemesdédi Szabó Bálint Pápa, 1929

EPERJESSY ERNŐ: Az uradalmi cselédek élete a két világháború között és 1945-ös sorsfordulója a Zselicben. In: Paraszti múlt és jelen az ezredfordulón, szerk.: Cseri-Kósa-T. Bereczki Szentendre, 2000

FÉNYES ELEK: Magyarország geographiai szótára II. Pest, 1851

FLÓRIÁN MÁRIA: Magyar parasztviseletek. Budapest, 2001

GÁL JÓZSEF: Hadifoglyok Somogyban az I. világháború idején. Iskola és levéltár, Kaposvár, 1987

GÖNCZI SÁNDOR: Zselicség. Kézirat én, Néprajzi Múzeum

GYÖRFFY GYÖRGY: Kaposvár az Árpád-korban. In: Kaposvár várostörténeti tanulmányok szerk. Kanyar József Kaposvár, 1975

HAJDÚ ZOLTÁN: Körzetesítési tendenciák Somogy megye falusi településhálózatában 1950-1980 között. In: Somogy megye múltjából, Kaposvár, 1985

KÁLDY-NAGY GYULA: Baranya megye XVI. századi török adóösszeírásai. Budapest, 1960

KANYAR JÓZSEF: 30 nemzedék vallomása Somogyról. Kaposvár, 1989

KANYAR JÓZSEF: Földosztás, 1945. In: Levéltári Közlemények, 1960

- KANYAR JÓZSEF: Népoktatás a Dél-Dunántúlon a feudalizmusból a kapitalizmusba való átmenet időszakában. Budapest, 1989
- KANYAR JÓZSEF: Somogyi parasztság - somogyi nagybirtok (1901-1910). Kaposvár, 1957
- KAPOSVÁR VÁROSTÖRTÉNETI TANULMÁNYOK szerk. Kanyar József, Kaposvár, 1975
- KIRÁLY LAJOS: A kalendáriumi jeles napok népszokásai Somogyban. Kaposvár, 1995
- KIRÁLY LAJOS: Híres betyár vagyok. Kaposvár, 2002
- KORAI MAGYAR TÖRTÉNETI LEXIKON szerk. Kristó Gyula, Budapest, 1994
- KOVÁTS ZOLTÁN: Somogy megye és községeknek népességi viszonyai a török uralom megszűnésétől az első népszámlálásig 1690-1784/85. kézirat, 1959
- KNÉZY JUDIT szerkesztette Somogy néprajza II. Kaposvár, 1980
- KUBINYI ANDRÁS: A kaposújvári uradalom és a Somogy megyei familiárisok szerepe Újlaki Miklós birtokpolitikájában. In: Somogy megye múltjából. Kaposvár, 1973
- MERÉNYI LAJOS: A kaposvári uradalom 1720-ban. In: Magyar Gazdaságtörténeti szemle, 1925
- NYÍRI ANTAL: A zselicségi Szenna és vidékének nyelvjárása. Kaposvár, 1939
- OROSZI SÁNDOR: Millenáris emlékfák, ültetvények Somogyban. In: Somogy megye múltjából. Kaposvár, 1995
- SÖRÖS PONGRÁC szerkesztette Pannonhalmi rendtörténet I. II. III.
- PAPP LÁSZLÓ ÉS VÉGH JÓZSEF szerkesztette Somogy megye földrajzi nevei. Budapest, 1974
- SOMOGY MEGYE NÉPMŰVÉSZETE. Főszerkesztő: Kapitány Orsolya, Imrő Judit. Kaposvár, 2001
- SOMOGY VÁRMEGYE ÁLTALÁNOS ISMERTETŐJE ÉS CÍMTÁRA. Kaposvár, 1932
- SZÁNTÓ LÁSZLÓ: Az 1956-os forradalom Somogyban. Kaposvár, 1995
- SZAPU MAGDA: Karácsonyi ünnepkör adventtől vízkeresztig. Kaposvár, 1994
- SZEGHALMY GYULA: Dunántúli vármegyék. Budapest, 1939
- SZILI FERENC: A MIR béruradalmának gazdálkodása 1926-35. In: Somogy megye múltjából. Kaposvár, 1980
- SZILI FERENC: Cselédsors az uradalmi Somogyban a két világháború között. Kaposvár, 1976
- SZILI FERENC: MIR-bérlet 1918. In: Somogy megye múltjából. Kaposvár, 1976
- SZITA LÁSZLÓ: Somogy megyei nemzetiségek településtörténete a XVIII-XIX. században. In: Somogyi Almanach 52. szám. Kaposvár, 1993
- T. MÉREY KLÁRA: Somogy megye községeinek legfontosabb népességi és vagyoni adatai összeírások alapján 1699-1846
- TÓTH ENDRE: A belsősomogyi református egyházmegye Mária Terézia korában. Kaposvár, 1940
- TÓTH PÉTER: Somogy vármegye leírása 1812-ből. In: Somogy megye múltjából. Kaposvár, 1988
- VARGHA KÁROLY: A délkeleti Zselic. Csurgó, 1941
- VIKÁR BÉLA: Somogyi tanulmányutamról. In: Ethnographia II. 1891
- ZÁVODSZKY GÉZA: Történelem III. Budapest, 1994

Felhasznált források

Csurgói Református Gimnázium felvételi könyve 1792-1867 Csurgói Református Gimnázium könyvtára
Hitelkönyv néhai Kis József zselickisfaludi lakos tulajdona
Országos Levéltár (OL) P. 108 Esterházy család hercegi ága levéltára Összesítő kivonat a kaposvári kamarai kerületi tiszttartó 1695. évi összeírásából
Somogy Megyei Levéltár (SML) Bírói számadások 1831-58 Zselickisfalud
SML Honvéd rovat
SML Községi Tanácsi iratok Zselickisfalud 1955-69
SML MgTSZ iratok 1955-69
SML Nemzetőrlajstrom
SML Somogy vármegye 1720. évi országos összeírása
SML Somogy vármegye Tanfelügyelősége iratai
SML Számvevői jelentések 1858-1897 Zselickisfalud
SML Tartózkodási levelek, 1849
SML Zselickisfalud urbariuma
SML Zselickisfaludi Katolikus Elemi Népiskola iratai
SML Zselickisfaludi Katolikus Elemi Népiskola jegyzőkönyve
SML Zselickisfaludi Református Elemi Népiskola iratai
Zselickisfalud községi jegyzőkönyvek 1912-33 Zselickisfalud község irattára
Zselickisfaludi Református Egyház iratai Vegyes anyakönyvek

Adatközlők

Bellai Zoltán 1950
Dr. Hegedűs Endre 1938
Hegedűs Zoltán 1946
Kis József 1911
Steiner Imre 1927
Dr. Trogmayer Ottó nyugalmazott múzeumigazgató
Zóka Éva 1975
Zóka Tibor 1943

Szerkesztő:

Krénsz Tóth Erzsébet

Borítóterv, technikai szerkesztés:

Matucza Ferenc

Kiadja:

Zselickisfalud Önkormányzata

Felelős kiadó:

Horváth Tibor polgármester

Nyomdai munkálatok:

Pethő Nyomda, Kaposvár

Zselickisfalud, 2010